

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Баган Надія Валеріївна

УДК 330. 131.5: [332.33:331.101.262]: 631.11

ДИСЕРТАЦІЯ

**Формування та ефективність використання
ресурсів аграрних підприємств**

Спеціальність: 051 – «Економіка»

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового
ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Баган Надія Валеріївна

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник – Березіна Людмила Михайлівна, доктор економічних
наук, професор

Дисертація являється ідентичною іншим екземплярам.
Голова спеціалізованої вченої ради ДФ 44.887.014
д.е.н., професор М. В. Зось-Кіор

Полтава – 2021

АНОТАЦІЯ

Баган Н. В. Формування та ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»). – Полтавський державний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Полтава, 2021.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретичні положення та запропоновано практичні рекомендації щодо ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

За результатами узагальнення поглиблено теоретико-методичні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств на основі детальної характеристики етапів еволюції наукових знань про економічні ресурси та дослідження понятійно-категоріального апарату, що дозволило розглядати поняття «ресурси аграрних підприємств» як сукупність органічно взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних ресурсів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперерйну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи. Це дозволить актуалізувати економічний, екологічний та соціальний аспекти підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

З'ясовано, що всю сукупність ресурсів аграрних підприємств можна поділити на: матеріальні, нематеріальні, земельні, трудові, фінансові, інформаційні та часові. Зокрема, розширена класифікація інформаційних ресурсів: за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання, та розроблена класифікація часових ресурсів: за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за

використанням часу з урахуванням сезонності виробництва, що дасть можливість конкретизувати вплив кожного з видів ресурсів на ефективність їх використання в аграрних підприємствах.

Результатом узагальнення сучасних підходів до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, є виділення економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що дозволило зазначити актуальні напрями їх ефективного використання. У результаті чого запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, котрий за допомогою показників використання матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, земельних, інформаційних та часових ресурсів дозволить здійснити оцінку економічної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Для оцінки соціальної ефективності використання ресурсів проведено анкетування працівників аграрних підприємств.

Аналіз стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств дозволив визначити негативні тенденції: зниження площ сіножатей, пасовищ, перелогів, що вплинуло на зниження поголів'я тварин; значне зниження площ посіву овочевих та кормових культур; погіршення стану техніко-технологічної бази підприємств; зниження чистого прибутку аграрних підприємств; зростання кількості підприємств, які отримали збиток. Серед позитивних тенденцій розвитку аграрних підприємств слід вказати на: зростання площі ріллі; зростання середніх цін реалізації продукції сільського господарства; збільшення частки населення, зайнятого в сільському господарстві; зниження частки прямих матеріальних витрат тощо. Виявлення основних тенденцій розвитку аграрних підприємств на сучасному етапі дозволяє визначити напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Здійснено оцінку ефективності використання ресурсів аграрних

підприємств на основі розрахунку показників економічного (ефективність використання земельних, матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних та часових ресурсів), екологічного (показники природоємності, природної ресурсовіддачі, екологоємності, ресурсоємності процесу, екологічності об'єкту, відходоємності й екологічності виробництва) та соціального (сформованість ціннісно-орієнтаційної єдності колективу, оцінка психологічного клімату в колективі, професійний розвиток, задоволеність змістом праці, зарплатою, преміюванням та керівництвом тощо) складників ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області.

Запропоновані методичні підходи до дослідження внутрішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств шляхом проведення факторних аналізів впливу на окремі види ресурсів дозволяють виявити недоліки в системі ефективного використання ресурсів та виокремити переваги, що дасть можливість підвищити ефективність та раціональність використання ресурсів. Дослідження зовнішніх чинників впливу надає можливість конкретизувати їх вплив на окремий вид ресурсу та на ефективність їх використання в цілому в аграрних підприємствах.

Розроблено методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який дозволив отримати комплексну оцінку економічного, екологічного та соціального складників ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових ресурсів підприємств, а також показників рентабельності їх використання. Аналіз економічної ефективності свідчить про таке: у ТОВ «Промінь-Приват» є необхідність оптимізації використання фінансових та часових ресурсів, а також рентабельності використання ресурсів; у Агрофірмі «ЗОРЯ-АГРО» виявлено середній рівень економічної ефективності використання ресурсів; у СТОВ «Мусіївське» рівень ефективності використання ресурсів вище середнього, що дозволяє дійти висновку про оптимізованість виробничих та управлінських процесів у

підприємстві; у ТОВ «Оріон молоко» ефективність використання ресурсів знаходиться в межах середнього значення, що потребує впровадження новітніх та оперативних економічних інструментів впливу на виробничо-господарську діяльність з метою покращення ситуації як і в ТОВ «Прогрес-НТ». У всіх досліджених підприємствах має місце чітко виражена тенденція зменшення інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів та зростання інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів.

Охарактеризований матричний підхід до визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та апробований метод прогнозування інтегральних оцінок ресурсовикористання, розроблена тривимірна модель визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства дозволили визначити стратегічні напрями розвитку ефективності реалізації ресурсного потенціалу цих підприємств, що, в свою чергу, обумовило необхідність формування економічних, організаційних, техніко-технологічних груп заходів для досягнення стратегічних цілей оптимізації процесів управління ресурсами з метою раціоналізації їх використання.

Запропонований удосконалений організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, враховуючи адаптивні характеристики його складових елементів та їх функціональні особливості, дозволить забезпечити впорядковану взаємодію всіх видів ресурсів з метою підвищення ефективності їх використання в процесі діяльності аграрного підприємства, що забезпечить створення необхідних умов для комплексного економічного, екологічного та соціального розвитку окремих суб'єктів агропродовольчої сфери та галузі цілому.

Ключові слова: економічна ефективність, екологічна ефективність, ефективність використання ресурсів, інтегральна оцінка ефективності, організаційно-економічний механізм, ресурси аграрних підприємств, ресурсна стратегія, соціальна ефективність.

ABSTRACT

Bahan N. V. Formation and efficiency of using the resources of agricultural companies. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for a Doctor of Philosophy in specialty 051 «Economics» (branch of knowledge 05 «Social and Behavioral Sciences»). – Poltava State Agrarian University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Poltava, 2021.

In the dissertation work, theoretical provisions are substantiated and practical recommendations are proposed on the efficiency of using the resources of agricultural enterprises.

Based on the results of the generalization, the theoretical and methodological foundations of the formation and use of the resources of agricultural enterprises were deepened on the basis of a detailed description of the stages of the evolution of scientific knowledge about economic resources and studies of the conceptual and categorical apparatus, which made it possible to consider the concept of «resources of agricultural enterprises» as a set of organically interconnected natural, material, intangible, financial, labor, time and information resources, which, when interacting with each other and taking into account the influence of external and internal environmental factors, ensure the uninterrupted operation of an agricultural enterprise in order to obtain maximum profit, taking into account the economic, environmental and social foundations. This will make it possible to actualize the economic, environmental and social aspects of increasing the efficiency of using the resources of agricultural enterprises.

It was found that the entire set of resources of agricultural enterprises can be divided into material, intangible, land, labor, financial, informational and temporary. In particular, the classification of information resources has been expanded: by the degree of reliability; by the degree of reliability; along the path (level) of transmission; via data transmission channel; by the sphere of use and a classification of temporary resources has been developed: by the efficiency of use; by industry affiliation; by the speed of decision making; for the use of time, taking

into account the seasonality of production, which will make it possible to concretize the influence of each of the types of resources on the efficiency of their use in agricultural enterprises.

The result of the generalization of modern approaches to determining the types of efficiency in the use of the resources of agricultural enterprises, taking into account their multidirectionality and peculiarities of typing, the allocation of economic, environmental and social efficiency in the use of resources of agricultural enterprises, which made it possible to note the current directions of their effective use. As a result, a methodological approach to assessing the efficiency of using the resources of agricultural enterprises has been proposed, which, using indicators of the use of material, intangible, financial, labor, land, information and time resources, will make it possible to assess the economic and environmental efficiency of using the resources of agricultural enterprises. To assess the social efficiency of the use of resources, a survey of employees of agricultural enterprises was carried out.

Analysis of the state and development trends of agrarian enterprises made it possible to identify negative trends: a decrease in the area of hayfields, pastures, fallow lands, which influenced a decrease in the number of animals; a significant decrease in the area of sowing of vegetables and forage crops; deterioration of the technical and technological base of enterprises; decrease in the net profit of agricultural enterprises; an increase in the number of enterprises that have suffered a loss. Among the positive trends in the development of agricultural enterprises, it should be noted: an increase in the area of arable land; growth in average selling prices for agricultural products; an increase in the proportion of the population employed in agriculture; decrease in the share of direct material costs, etc. Revealing the main trends in the development of agricultural enterprises at the present stage allows us to determine the directions for increasing the efficiency of using the resources of agricultural enterprises.

An assessment of the efficiency of using the resources of agricultural enterprises was carried out on the basis of calculating indicators of economic

(efficiency of use of land, material, labor, financial, information and time resources), environmental (indicators of nature intensity, natural resource efficiency, environmental intensity, resource intensity of the process, environmental friendliness of the facility, waste intensity and environmental friendliness) production) and social (the formation of the value-orientational unity of the team, assessment of the psychological climate in the team, professional development, satisfaction with the content of labor, wages, bonuses and management) that make up the efficiency of using the resources of agricultural enterprises in the Poltava region.

The proposed methodological approaches to the study of internal factors of influence on the efficiency of the use of resources of agricultural enterprises by conducting factor analyzes of the impact on certain types of resources make it possible to identify shortcomings in the system of efficient use of resources and highlight the advantages, which will increase the efficiency and rationality of the use of resources. The study of external factors of influence allows us to concretize their influence on a particular type of resource and on the efficiency of their use in general in agricultural enterprises.

A methodological approach has been developed to the integral assessment of the efficiency of using the resources of agricultural enterprises, which made it possible to obtain a comprehensive assessment of the economic, environmental and social components of the efficiency of using the material, labor, financial, land, information and time resources of enterprises, as well as indicators of the profitability of their use.

The analysis of economic efficiency indicates the following: LLC «Luch-Pryvat» has a need to optimize the use of financial and time resources, as well as the profitability of the use of resources; in the revealed the average level of economic efficiency of the use of resources; in ALLC «Musiivske» the level of efficiency in the use of resources is above average, which allows us to conclude that the production and management processes in the enterprise are optimized; in LLC «Orion Moloko», the efficiency of resource use is within the average value,

which requires the introduction of the latest and most efficient economic instruments of influence on production and economic activities in order to improve the situation, as in LLC «Prohress-NT».

In all studied enterprises, there is a clearly expressed tendency towards a decrease in the integral assessment of the environmental efficiency of resource use and an increase in the integral assessment of the social efficiency of resource use.

A matrix approach to determining a strategy for increasing the efficiency of resource use of agricultural enterprises and a tested method for predicting integral estimates of resource use are characterized, the developed three-dimensional model for determining a strategy for increasing the efficiency of using the resources of an agricultural enterprise made it possible to determine the strategic directions of development of the efficiency of implementing the resource potential of these enterprises, which, in turn, necessitated the formation of economic, organizational, technical and technological groups of measures to achieve the strategic goals of optimizing resource management processes in order to rationalize their use.

The proposed improved organizational and economic mechanism for increasing the efficiency of using the resources of agricultural enterprises, taking into account the adaptive characteristics of its constituent elements and their functional features, will ensure the orderly interaction of all types of resources in order to increase the efficiency of their use in the process of the activity of an agricultural enterprise, which will ensure the creation of the necessary conditions for a comprehensive economic, environmental and social development of individual subjects of the agri-food sector and industry.

Key words: economic efficiency, environmental efficiency, efficiency of resource use, integral assessment of efficiency, organizational and economic mechanism, resources of agricultural enterprises, resource strategy, social efficiency.

Список публікацій здобувача

Статті у монографіях:

1. Баган Н. В. Альтернативні джерела енергії: досвід іноземних країн та їх стан в Україні. *Розробка та вдосконалення енергетичних систем з урахуванням наявного потенціалу альтернативних джерел енергії* : колективна монографія / за ред. О. О. Горба, Т. О. Чайки, І. О. Яснолоб. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2017. С. 9–16. (0,55 друк. арк.).

2. Berezina L. M., Bahan N. V. «Innovation as an efficiency increasing factor of agricultural enterprises resources using». *Management of innovative development the economic entities* : collective monograph edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko, in 2 Vol. Higher School of Social and Economic. Przeworsk : Wydawnictwo i Drukarnia NOVA SANDEC, 2018. P. 161–168. (Особистий внесок автора: визначені чинники підвищення ефективності діяльності підприємств на інноваційних засадах, 0,36 / 0,20 друк. арк.).

3. Berezina L., Bahan N. Labor market of Ukraine trends of development. *Management mechanisms and development strategies of economic entities in conditions of institutional transformations of the global environment* : collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 2 Vol. ISMA University. Riga : «Landmark» SIA, 2019. P. 159–166. (Особистий внесок автора: визначені напрямки підвищення рівня зайнятості сільського населення, 0,32 / 0,16 друк. арк.).

4. Баган Н. В. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: стан та тенденції розвитку. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації* : колективна монографія. Полтава. 2021. С. 89–99. (0,40 друк. арк.).

Статті в науковому періодичному виданні

країни Європейського Союзу:

5. Bahan N. Ekonomik, social and environmental features of use land resources in Ukraine and world. *Green, Blue&Digital Economy Journal*. Vol. 2 No. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing. 2021. P. 10–16. (**Index Copernicus, Research Papers in Economics.**) (0,56 друк. арк.).

Наукові праці у журналі, включеному до наукометричної бази даних

Web of Science:

6. Kulinich T., Berezina L, **Bahan N.**, Vashchenko I., Huriievskа V. Application of project management: lean technologies and saving manufacturing (aspects of management and public administration). *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 No.5. 2021. P. 57–68. (**Web of Science**). (0,87/0,19 друк. арк.). (Особистий внесок автора: проаналізовано використання технології Industry 4.0 та LEAN-технології з використанням статистичних показників та методів аналізу: парної кореляції, регресійного аналізу, методів порівняння, синтезу та узагальнення).

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз:

7. Березіна Л. М., **Баган Н. В.** Актуальні проблеми використання ресурсів аграрних підприємств. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки*. 2018. С. 12–21. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (Особистий внесок автора: виокремлені проблеми, які виникають у процесі використання ресурсів аграрних підприємств, та запропонованні шляхи їх подолання 0,93 / 0,47 друк. арк.).

8. Безпарточний М. Г., Березіна Л. М., **Баган Н. В.** Витратний складник у стратегічному розвитку аграрних. *Проблеми системного підходу в економіці. Збірник наукових праць*. Випуск 2(70). Частина 1. 2019. С. 57–64. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (Особистий внесок автора: визначені стратегічні напрями зростання економічної ефективності аграрних підприємств через скорочення витрат господарської діяльності, поліпшення

техніко-технологічної бази виробництва, розвиток маркетингу, підвищення продуктивності праці та вдосконалення системи управління загалом і управління витратами зокрема 0,66 / 0,26 друк. арк.).

9. Березіна Л. М., **Баган Н. В.**, Потяженко О. М. Перспективні напрями управління ефективністю діяльності підприємства. *Приазовський економічний вісник. №5 (16).* 2019. С. 120–125. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (*Особистий внесок автора: визначені перспективні напрями управління ефективністю діяльності підприємства та проаналізовані новітні концепції управління, 0,60 / 0,30 друк. арк.*).

10. Баган Н. В. Теоретичні основи ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки».* Хмельницьк, 2021. С. 282–287. (**Index Copernicus, Google Scholar, CrossRef**). (*0,44 друк. арк.*).

11. Баган Н. В. Напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки.* Тернопіль, 2021. Том 6. № 3. С. 190 – 196. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (*0,50 друк. арк.*).

Праці апробаційного характеру:

12. Баган Н. В. Ресурси аграрних підприємств та агропродовольчий ринок. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки :* матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 30 листопада 2017 р. Полтава : кафедра економіки підприємства ПДАА, 2017. С. 117–121. (*0,18 друк. арк.*).

13. Березіна Л. М., Баган Н. В. Тенденції використання трудових ресурсів регіону. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики :* матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 19 квітня 2018 р. Полтава : ПП «Астроя», 2018. С. 102–105. (*Особистий внесок автора: визначені негативні тенденції використання трудових ресурсів у Полтавській області, 0,09 / 0,05 друк. арк.*).

14. Berezina L. M., Bahan N. V. Problems and prospects of financing agrarian enterprises. *Estern European studies: economics, education and law* : Proceedings of the International Scientific Conferenc, Burgas, June 7-8, 2018 p. Bulgaria. Burgas : Publishing House FLAT Ltd-Burgas, 2018. P. 54–56. (*Особистий внесок автора: визначені джерела фінансової підтримки аграрних підприємств, 0,14 / 0,08 друк. арк.*).

15. Березіна Л. М., Баган Н. В. Інноваційна діяльність аграрних підприємств. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студ. аспірантів та молодих вчених, м. Луцьк, 25 жовтня 2018 р. Луцьк, 2018. С. 7–9. (*Особистий внесок автора: визначені особливості формування інноваційного типу розвитку в аграрних підприємствах, 0,14 / 0,10 друк. арк.*).

16. Березіна Л. М., Баган Н. В. Особливості еколого-економічного розвитку земельних ресурсів аграрних підприємств. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. м. Полтава, 29 березня 2019 р. Полтава: ПДАА, 2019. С. 3–6. (*Особистий внесок автора: визначені недоліки використання земельних ресурсів аграрних підприємств, 0,17 / 0,10 друк. арк.*).

17. Баган Н. В. Вплив ризиків на використання ресурсів аграрних підприємств. *Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. м. Львів, 30 березня 2019 р. ГО «Львівська економічна фундація». Львів: ЛЕФ, 2019. С. 28–29. (*0,10 друк. арк.*).

18. Березіна Л. М., Баган Н. В. Особливості інноваційного менеджменту аграрних підприємств. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 23–24 квітня 2019 р. Полтава : ТОВ «Сімон», 2019. С. 84–86. (*Особистий*

внесок автора: визначені причини гальмування інноваційного розвитку аграрних підприємств, 0,11 / 0,04 друк. арк.).

19. Баган Н. В. Актуальні проблеми використання земельних ресурсів аграрних підприємств. *Стратегії інноваційного розвитку економіки: проблеми, перспективи, ефективність*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Київ, 31 травня 2019 р. К. : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 28–31. (0,18 друк. арк.).

20. Баган Н. В. Вплив інновацій на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій* : матер. наук.-практ. інтернет-конфер. студ. та молодих вчених з між нар. участю, Харків – Пшеворськ, 19 червня 2019 р. Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Wyższa Szkoła SpołecznoGospodarcza w Przeworsku. Przeworsk : WSSG, 2019. С. 84–86. (0,14 друк. арк.).

21. Berezina L. M., Bahan N. V. Зарубіжний досвід функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. *Perspectives of world science and education: the 2 nd International scientific and practical conference*, Osaka, 30-31 October 2019. Osaka, Japan: CPN Publishing Group, 2019. P. 524–529. (Особистий внесок автора: проведено дослідження досвіду формування і функціонування земельного ринку в США та країнах-членах ЄС, 0,18 / 0,10 друк. арк.).

22. Баган Н. В., Потяженко О. М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. студ., аспірантів та молодих вчених, м. Луцьк, 31 жовтня 2019 р. Луцьк, 2019. С. 86–88. (Особистий внесок автора: встановлено напрями стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства відповідно до видів інноваційної діяльності, 0,08 / 0,05 друк. арк.).

23. Баган Н. В., Потяженко О. М. Теоретичні основи управління ефективністю діяльності підприємства. *Управління ресурсним забезпеченн господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матер. IV Всеукр. наук.-практ. інтер.-конфер., м. Полтава, 01 листопада 2019 р. Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С. 67–68. (Особистий внесок автора: визначено підходи до визначення поняття управління ефективністю, 0,12 / 0,08 друк. арк.).

24. Баган Н. В. Виробничий потенціал підприємства: теоретичний аспект. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 31 березня 2020 р. Полтава, 2020. С. 81–84. (0,13 друк. арк.).

25. Баган Н. В. Ресурсне забезпечення аграрних підприємств. *Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Запоріжжя, 31 жовтня 2020 р. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2020. С. 56–58. (0,10 друк. арк.).

26. Баган Н. В. Впровадження інноваційних технологій в аграрних підприємствах: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Дніпро, 28 листопада 2020 р. Дніпро : ПДАБА, 2020. С. 105–108. (0,17 друк. арк.).

27. Баган Н. В. Процеси ресурсозбереження в аграрних підприємствах. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 28 квітня 2021 р. Полтава. С. 25–30. (0,18 друк. арк.).

28. Баган Н. В. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. *Innovations and prospects of world science* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Ванкувер, 1-3 грудня 2021 р. Ванкувер, Канада, 2021. С. 1067–1070. (0,10 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	27
1.1. Теоретико-методологічні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств.....	27
1.2. Теоретичні засади ефективного використання ресурсів аграрних підприємств.....	43
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.....	58
Висновки до розділу 1	77
Список використаних джерел до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	95
2.1. Стан та тенденції розвитку аграрних підприємств.....	95
2.2. Оцінка ефективності використання ресурсів аграрних підприємств	120
2.3. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств.....	142
Висновки до розділу 2	157
Список використаних джерел до розділу 2	159
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	166
3.1. Вдосконалення методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.....	166
3.2. Стратегічні аспекти розвитку напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.....	198
3.3. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.....	219

Висновки до розділу 3	239
Список використаних джерел до розділу 3	242
ВИСНОВКИ.....	254
ДОДАТКИ.....	260

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки для забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств та виробництва високоякісної конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції потрібні дієві заходи підвищення ефективності використання ресурсів. Досягти цього можливо за рахунок впровадження інноваційних і ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції та удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності ресурсовикористання. Саме ефективне використання ресурсів виступає необхідною передумовою для досягнення балансу економічних, екологічних та соціальних інтересів суспільства, а також основою для забезпечення національних пріоритетів розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки країни. Вирішення проблеми підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств потребує комплексного підходу до визначення стратегічних напрямів раціонального землекористування; використання трудових ресурсів та капіталу; розширення інноваційної діяльності тощо.

Дослідженню проблем ефективності використання ресурсів аграрних підприємств присвятили свої роботи закордонні та вітчизняні науковці й практики: В. Андрійчук, Л. Березіна, Дж. Блек, І. Гнатенко, В. Геєць, Т. Дядик, П. Дуглас, В. Зіновчук, М. Зось-Кіор, Ю. Лупенко, М. Малік, Х. Махмудов, Н. Мельник, Б. Пасхавер, М. Пархомець, Д. Розенберг, В. Россоха, П. Саблук, С. Терещенко, В. Шпичак, Й. Шумпетер, Ю. Юрчишин, А. Ясько та інші.

Аналіз наукових публікацій виявив, що, не зважаючи на наявність значної кількості наукових праць, при оцінці ефективності використання ресурсів аграрних підприємств виникає багато питань, вирішення яких потребує подальших досліджень. Особливо це стосується удосконалення методики оцінки й прогнозування, організаційно-економічного механізму

підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що зумовило актуальність та вибір теми дослідження, визначення мети та постановку завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота тісно пов'язана з науковими напрямками Полтавського державного аграрного університету та є складовою таких наукових тем: «Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку», у якій автор розробив методичний підхід до оцінки інтегрального показника ефективності використання ресурсів аграрних підприємств на основі розробленої системи показників оцінки ефективності використання ресурсів (державний реєстраційний номер 0117U003096); «Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади ринкового розвитку, прогнозування, макроекономічного планування і державного регулювання в системі управління економікою, підприємницькій і соціально-економічній діяльності на рівні галузі сільського господарства та сільських територій», удосконалив матричний підхід до визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, розвинув організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (державний реєстраційний номер 0117U003097).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Досягнення мети зумовило необхідність виконання таких **завдань**:

- узагальнити теоретичні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств;
- поглибити класифікаційні ознаки ресурсів аграрних підприємств;

- апробувати методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств;
- проаналізувати вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств;
- удосконалити методичний підхід інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств;
- актуалізувати стратегічні аспекти розвитку напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств;
- обґрунтувати організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес використання ресурсів аграрних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, наукові та практичні засади ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені питанням ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, відповідні нормативно-законодавчі акти стосовно зазначеної проблематики.

У процесі виконання поставлених завдань наукового дослідження були використані такі методи: *історичного та логічного аналізу* – для визначення еволюції наукових знань про економічні ресурси; *наукової абстракції* – для формулювання мети, завдання та висновків; *діалектичний і логічний* – для систематизації понятійно-категоріального апарату ресурсів аграрного підприємства та у ході формулювання висновків; *економіко-статистичний, табличний та графічний* – для визначення стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств України; *анкетування та опитування* – для оцінки соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств; *порівняння* – для проведення оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області; *модифікованої головної*

компоненти – для удосконалення методики інтегрального оцінювання ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (підрозділ 3.1); *прогнозування, динамічної регресії та ретроспективного аналізу* – для прогнозування рівня інтегрального показника ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (підрозділ 3.2); *узагальнення, системного аналізу, графічний* – для формування рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (підрозділ 3.3).

Інформаційна база дослідження. Теоретичною та нормативною основою дисертаційної роботи є нормативно-правові акти України та Європейського Союзу у сфері регулювання питань ресурсо- та енергозбереження, офіційна інформація та дані Державної служби статистики України, фінансова та статистична звітність аграрних підприємств Полтавської області, результати опитування та анкетування, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених за тематикою дослідження, інші довідкові матеріали, інформаційні інтернет-ресурси, власні первинні та аналітичні матеріали дисертанта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні науково-практичних положень щодо ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. У межах проведеного дослідження автор отримав наукові результати, що становлять наукову новизну та практичну значущість і виносяться на захист, зокрема:

удосконалено:

– визначення поняття «ресурси аграрних підприємств», що на відміну від існуючих, представлено як сукупність органічно взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних ресурсів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперерйну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та

соціальну основи, що дало можливість актуалізувати економічний, екологічний та соціальний аспекти підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств;

– класифікацію ресурсів аграрних підприємств, яка, на відміну від існуючих, доповнена ознаками класифікації інформаційних (за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання) та часових (за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за використанням часу з урахуванням сезонності виробництва) ресурсів, що дозволило конкретизувати вплив розглянутих видів ресурсів на діяльність аграрного підприємства;

– методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, базується на розрахунку показників економічної, екологічної, соціальної ефективності та рентабельності використання матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових ресурсів аграрних підприємств, що дозволило виявити вплив на ефективність використання конкретного виду ресурсів;

– методичний підхід до інтегрального оцінювання ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, передбачає інтегральну оцінку економічної, соціальної, екологічної та загальної ефективності використання матеріальних, земельних, трудових, фінансових, інформаційних та часових ресурсів, здійснену через нормалізацію груп одиничних коефіцієнтів методом модифікованої головної компоненти, що дозволило визначити поточний загальний інтегральний рівень ресурсоефективності діяльності підприємств з метою його подальшого прогнозування методами лінійної та динамічної регресії;

– матричний підхід до визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, базується на прогнозованому рівні інтегральної оцінки економічної,

соціальної та екологічної ефективності ресурсовикористання, що дозволило охарактеризувати діючу ресурсну стратегію та обґрунтувати необхідність її оптимізації у економічно-соціальному, економічно-екологічному або соціально-екологічному напрямках;

набули подальшого розвитку:

– підходи до визначення внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств, що, на відміну від існуючих, ґрунтуються на розрахунку факторних аналізів продуктивності праці, валової продукції, рентабельності персоналу, матеріаловіддачі та прибутку для дослідження внутрішніх чинників впливу, та виокремлення зовнішніх чинників впливу на ефективність використання кожного виду ресурсів окремо, що дозволить зменшити негативний вплив чинників, перш за все, внутрішнього середовища на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств;

– організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, враховує особливості кожного з видів ресурсів, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, регулятивні функції суб'єктів аграрної сфери макро- та мікрорівнів, а також має адаптивні властивості для можливості оперативного коригування та використання елементів зазначеного механізму, що дозволило сформуванню системи заходів для підвищення ефективності ресурсоспоживання, ресурсоощадження та ресурсозбереження для кожного аграрного підприємства в межах його прогнозованої стратегії підвищення ефективності використання ресурсів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретичні та практичні положення доведені до рівня методичних рекомендацій, які пропонуються для впровадження у практику аграрних підприємств України та органів державних влади й місцевого самоврядування під час формування та реалізації стратегій регіонального розвитку. Практичне значення має розрахунок прогнозованих змін значень

інтегральних показників економічної, соціальної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Зазначені рекомендації використані в роботі Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 02.1-24/107 від 07.12.2021 р.), Регіонального фонду підтримки підприємництва по Полтавській області (довідка № 15 від 25.03.2021 р.), ТОВ «Оріон Молоко» Лубенського району Полтавської області (довідка № 56 від 17.02.2021 р.); СТОВ «Мусіївське» Лубенського району Полтавської області (довідка № 73 від 08.04.2021 р.), ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» Миргородського району Полтавської області (довідка № 40 від 21.05.2021 р.); ТОВ «Промінь-Приват» Миргородського району Полтавської області (довідка № 84 від 09.06.2021 р.); ТОВ «АГРОФІРМА ДНІПРОАГРОЛАН» Семенівського району Полтавської області (довідка № 127 від 23.06.2021 р.).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Полтавського державного аграрного університету МОН України при підготовці здобувачів вищої освіти під час викладання дисциплін «Економіка підприємства», «Економіка і організація агропромислових формувань», «Економіка природокористування», «Економічне управління підприємством» (довідка № 01-11/134 від 16.08.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій висновки, рекомендації та положення наукової новизни одержані автором особисто. Із 14 опублікованих у співавторстві праць у дисертаційній роботі використано лише ті положення, які є результатом особистої праці здобувача. Теоретичні розробки та науково-практичні рекомендації щодо ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, які містяться в роботі та виносяться на захист, викладені в переліку наукових праць автора.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, висновки та пропозиції дисертації доповідалися, обговорювалися та одержали схвалення на 17 міжнародних і всеукраїнських науково-

практичних конференціях, таких як: Всеукраїнська конференція «Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки» (м. Полтава 30 листопада 2017 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (м. Полтава, 19 квітня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Східно-європейські дослідження: економіка, освіта і право» (м. Бургас, Болгарія, 7–8 червня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства» (м. Луцьк, 25 жовтня 2018 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі» (м. Полтава, 29 березня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток» (м. Львів, 30 березня 2019 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (м. Полтава, 23–24 квітня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Стратегії інноваційного розвитку економіки: проблеми, перспективи, ефективність». (м. Київ, 31 травня 2019 р.); Науково-практична Internet-конференція студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій» (Харків – Пшеворськ, 19 червня 2019 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Perspectives of world science and education» (м. Осака, Японія, 30-31 жовтня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства» (м. Луцьк, 31 жовтня 2019 р.); IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, 01 листопада 2019 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток

агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки» (м. Полтава, 31 березня 2020 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки» (м. Запоріжжя, 31 жовтня 2020 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Дніпро, 28 листопада 2020 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації» (м. Полтава, 28 квітня 2021 р.); IV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція «Innovations and prospects of world science» (м. Ванкувер, Канада, 1–3 грудня 2021 р.).

Публікації. Теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи відображені в 28 наукових працях, із яких 4 статті – у колективних монографіях, 5 статей – у періодичних виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття – у науковому періодичному виданні країни Європейського Союзу, 1 стаття – у журналі, включеному до наукометричної бази даних Web of Science, 17 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг наукових праць за темою дисертації становить 8,5 друк. арк., особисто автору належить 5,91 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 314 найменувань, 30 додатків. Основний текст дисертації становить 213 сторінок та містить 51 таблицю, 42 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретико-методологічні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств

Формування ресурсного потенціалу аграрної сфери в цілому та його окремих складових є надзвичайно актуальним питанням як у науковому, так і в практичному значенні. Розв'язання важливих завдань функціонування національної агропромислової сфери як однієї з складових соціально-економічного розвитку суспільства передбачає особливі підходи, оскільки мова йде передусім про виробництво продовольства та аграрної сировини, а також забезпечення продовольчої безпеки, що вимагає раціонального використання ресурсів.

Питання теоретичного осмислення сутності ресурсів, їх методів, форм та джерел виявлення й використання, досліджувалися не тільки відомими науковцями, представниками економічної науки (А. Сміт [130], В. Петті [114], Д. Рікардо [114], Т. Мальтус [91], С. Міль [163], Ж.-Б. Сей [133], К. Маркс [94], К. Менгер [162], Ф. Візер [68], О. Бем-Баверк [19], П. Дуглас [160], Ч. В. Кобб [160], А. Маршалл [95], Дж. Б. Кларк [74], Й. Шумпетер [150], Д. Белл [18], Дж. Гелбрейт [46], О. Тоффлер [137], П. Друкер [58] та ін.), але й представниками економічних течій сучасності до яких відносять А. Прохорова [131], С. Мочерного [103], С. Гончарова [41], А. Роднікова [87], Д. Розенберга [26], Л. Абалкіна [153] та ін. Нині актуальні проблеми формування та використання ресурсів знайшли відображення в працях вітчизняних науковців, серед яких Л. Березіна [22], І. Гнатенко [142], Т. Дядик [61], М. Зось-Кіор [69], Л. Кушнір [84], Х. Махмудов [96], Л. Огорокова [106], С. Терещенко [135] та ін.

Аграрний сектор економіки належить до ресурсомістких, де використовується велика кількість трудових, матеріально-технічних, природних ресурсів. Їх кількісний та якісний склад, співвідношення між трудовими, матеріально-технічними і природними ресурсами, з одного боку, та рівень як сумарної, так і поресурсної віддачі – з другого, визначають величину ресурсного потенціалу аграрного підприємства.

Аграрні підприємства є основою економіки будь-якої країни. Саме підприємства сільського господарства займаються виготовленням продуктів харчування або сировини для їх створення. Для виготовлення сільськогосподарської продукції підприємствами використовується велика кількість різноманітних ресурсів. Ресурси – це сукупність засобів, які є необхідними для ведення господарської діяльності [70]. Вони використовуються у виробничому процесі на всіх його етапах. Всі ці ресурси є обмеженими за різними ознаками і не можуть використовуватись безперервно, без оновлення або модернізації.

Ефективна діяльність аграрного підприємства залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників. Головним чинником є ефективне управління ресурсним потенціалом підприємства, і саме він впливає на ефективність ведення діяльності аграрного підприємства. Слід враховувати, що на даний момент в сучасній економічній літературі не існує чіткого визначення поняття «ресурси підприємства» [23] та твердження різноманітних вчених щодо трактування категорії «ресурси». Розглянемо еволюцію наукових знань про економічні ресурси (рис. 1.1).

Отже, в результаті проведеного дослідження еволюції наукових знань про економічні ресурси, аналізу наукових шкіл, їхніх розборів та відокремлення того чи іншого виду ресурсу в залежності від потреб часу та розвитку науки (рис. 1.1), ми можемо зробити висновок, що саме в результаті тривалого дослідження розвитку наукової думки вітчизняні та зарубіжні науковці змогли виділити сучасні твердження щодо розуміння поняття економічних ресурсів.

Еволюція наукових знань про економічні ресурси	
Концепт ресурсів: Технологічний концепт ресурсів, заснований на усвідомленні виробництва як процесу безпосереднього використання внутрішніх фізичних властивостей ресурсів - продуктивності праці і родючості землі	
Період: Епоха становлення перших рабовласницьких держав	Представники: Конфуцій (551 – 479 рр. до н. е.), Сократ (469 – 399 рр. до н. е.), Ксенофонт (430 – 354 рр. до н. е.), Платон (428 – 347 рр. до н. е.), Аристотель (384 – 322 рр. до н. е.)
До економічних цінностей (господарських ресурсів) відносять рабів, землю, рідше – продукти праці, пізніше – гроші. Безпосередньо категорію «ресурси» ще не використовують, проте, економічний зміст даного поняття розкривають через поняття «багатство». Єдиним повноцінним джерелом добробуту вважається сільське господарство, в якості базової ланки якого розглядається окреме рабовласницьке землеволодіння	
Період: Епоха розвитку феодалізму	Представники: Каноністи (представники католицької церкви); Хома Аквінський (1226 – 1274)
Трактують економічні положення переважно з позицій античної традиції, спираючись, в основному, на переконання Аристотеля. До економічних ресурсів відносять землю і працю. Економічні ресурси все ще не стали предметом наукового аналізу	
Концепт ресурсів: Зародження та формування сучасного економічного концепту ресурсів	
Період: Епоха розквіту ідей класичної та марксистської політекономії (XVII – XIX ст.)	Представники: В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, С. Мілль, Т. Р. Мальтус, Ж.-Б. Сей, К. Маркс та ін.
Традиційні засоби одержання благ для існування починають усвідомлюватися як фундаментальні фактори виробництва, найважливіші ресурси всієї економіки. При цьому капітал і праця вже однозначно сприймаються як економічні ресурси, а земля ще розглядається лише як фізичний ресурс. У концепції Ж.-Б. Сея (відомої як «теорія трьох факторів виробництва») вперше здійснюється класифікація ресурсів. Основна ідея концепції зводиться до того, що в суспільному виробництві взаємодіють три рівноправні ресурси – праця, капітал і земля, кожен з яких породжує потік доходу для свого власника у формі заробітної плати, позичкового відсотка і ренти відповідно. Т.- Р. Мальтус вперше сформулював задачу про необхідність підтримки балансу між трудовими і природними ресурсами, що заклало основу формування наукового напряму, пов'язаного з аналізом ресурсних обмежень у сфері економіки. Ресурсна складова теоретичної концепції К. Маркса включає важливі положення про особистий (людина) і речовий (засоби і предмети праці) фактори виробництва та передбачає можливість соціально справедливого розподілу суспільного багатства за участю держави. Провідним економічним фактором К. Маркс вважав працю найманих робітників	
Концепт ресурсів: Економічний концепт ресурсів, заснований на пріоритеті споживання	
Період: Епоха розвитку неокласичної ринкової теорії та поглиблення концепту рівноправності та компліментарності ресурсів	Представники: К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бьом-Баверк; Дж. Б. Кларк, П. Х. Дуглас, Ч. В. Кобб
У теорії витрат виробництва (К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бьом-Баверк) пропонується цінність благ вимірювати цінністю спожитих у процесі їх створення ресурсів. Проблема визначення частки кожного з факторів виробництва у вартості створеного продукту аналітично вирішується Дж. Б. Кларком, який сформулював теорію складної граничної продуктивності ресурсів. Подальший розвиток і конкретизацію означений підхід у дослідженні ресурсів отримує у теорії виробничої функції Ч. В. Кобба та П. Х. Дугласа.	
Період: Зрушення в класичній ресурсній парадигмі. Формування теорії постіндустріального суспільства (XX ст.)	Представники: А. Маршалл, І. Шумпетер, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, О. Тоффлер, П. Друкер
До традиційного списку факторів господарської діяльності (праця, земля, капітал) віднесені підприємницькі здібності (організаційно-управлінський ресурс) та інформація (знання та технологія). З другої половини XX ст. провідним економічним ресурсом розвитку суспільства визнається інформація. Володіння достовірною інформацією є необхідною умовою для вирішення проблем, що стоять перед економічним суб'єктом. У той же час навіть повна інформація не є гарантією успіху. Уміння використовувати отримані відомості для ухвалення найкращого за існуючих обставин рішення характеризує такий інформаційний ресурс, як знання. Уособленням цього ресурсу виступають кваліфіковані кадри.	
Період: Поява теорії ресурсного потенціалу (кінець XX – початок XXI ст.)	

Рис. 1.1. Еволюція наукових знань про економічні ресурси [розроблено на основі 36; 108; 95; 84]

Наукова теорія пізнання ресурсів почала активно розвиватися в епоху розквіту ідей класичної та марксистської політекономії (XVII – XIX ст.) з початком формування категорії «капіталу» як одного з найважливіших ресурсів економіки, до того ж часу економічні ресурси в цілому, так і ресурсні обмеження економіки не були об'єктом наукового аналізу [44, с. 238]. Саме в епоху класичної політичної економії земля, праця та капітал стали сприйматися рівноправними ресурсами, кожен з яких впливав на зростання доходу для свого власника у формі заробітної плати, позичкового відсотка та ренти [133]. Отже, ресурси стали сприймати базовими факторами суспільного виробництва, одними з найважливіших ресурсів національної економіки а не лише як джерела індивідуального доходу [44, с. 238].

У XX ст. важливу роль стали відігравати підприємницькі здібності. Тоді ж почалося широке розповсюдження процесів інформатизації економіки і як результат інформація стала одним з провідних економічних ресурсів [44, с. 238].

Отже, шляхом аналізу наукових бачень про проблему пізнання ресурсів та розгляд еволюції наукових шкіл помічаємо неузгодженість термінологічного апарату, тому виникає потреба в дослідженні сутності поняття «ресурси».

Категорія «ресурс» походить від французького *resource* – засіб, запас, джерело доходу та має універсальний, міждисциплінарний та багатоаспектний характер [39]. Поняття «ресурс», (з фр. *Ressource* – засіб, спосіб, дані) – в широкому розумінні означає – все, що необхідно людині (фізичній особі) і організації (в тому числі юридичній особі) для досягнення мети, задоволення власних потреб і потреб суб'єктів або об'єктів зовнішнього середовища. Ресурси в економічній літературі розглядаються як сукупність природних, виробничо-технічних, організаційних і соціальних факторів [23; 34].

На думку Джеймса Харінгтона, для досягнення ефективної роботи підприємства необхідно навчитися правильно і творчо управляти: процесами,

проектами, змінами, знаннями та ресурсами. При цьому, поняття ресурси розглядається в широкому розумінні, як всі види активів компанії [34].

А. М. Прохоров [131, с. 1118] у Радянському енциклопедичному словнику визначає ресурсами грошові кошти, цінності, джерела коштів, доходів [21, с. 30]. Аналогічні тлумачення можна зустріти і в інших джерелах, зокрема: С. В. Мочерний [62, с. 206] надав загальне визначення ресурсів як основних елементів виробничого потенціалу, які має в розпорядженні система і які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку [21, с. 30]. С. В. Мочерний в Економічній енциклопедії дає таке тлумачення поняття: «Економічні ресурси – сукупність ресурсів, які використовуються в господарській діяльності для виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних і духовних благ, задоволення зростаючих потреб населення. Економічні ресурси він поділяв на природні (сировинні, геофізичні), трудові, капітальні (основні засоби), оборотні засоби (матеріали), фінансові, інформаційні.

С. М. Гончаров [41, с. 226] в економічному словнику відображує ресурси як природні, сировинні, матеріальні, трудові, фінансові цінності, які можуть бути використані в разі потреби для створення продукції, надання послуг, одержання додаткової вартості [44, с. 238], а автори економічного тлумачно-термінологічного словника, ресурсами вважають всі засоби, запаси, можливості, джерела будь-чого, включаючи природні, інтелектуальні та технологічні, які можуть бути застосовані в господарській діяльності [44, с. 238].

В. Є. Новицький вважає, що для одержання матеріальних та духовних благ людям необхідні матеріальні та інформаційні ресурси а О. О. Мамалуй допускає, збільшити майбутні блага можливо при використанні капіталу [105, с. 31; 92, с. 133; 44, с. 239]. Т. В. Якимчук припускає, що: «Ресурс у матеріальному плані є найважливіший речовий компонент, який забезпечує існування людських спільнот у навколишньому природному середовищі в процесі його перетворення, використання та відтворення у спільному

виробництві для задоволення потреб» [154, с. 5], а на думку А. С. Філіпенко ресурси є складовими елементами виробничого потенціалу, якими володіє окрема країна чи світове співтовариство і які використовуються для економічного, соціального та науково-технічного розвитку [141, с. 18; 44, с. 239].

Дж. Блек у тлумачному економічному словнику [152] дає визначення: «Ресурси (resources) – в це поняття включається все, що сприяє економічній діяльності: природні ресурси (наземні, копалини, підводні); людські ресурси, включаючи здібності і кваліфікацію; товари виробничого призначення, або вироблені людиною засоби виробництва» [21, с. 30]. А. Н. Родніков пропонує ресурсом називати встановлений термін служби технічного пристрою, після закінчення якого він підлягає ремонту або списанню [87]. У цьому ж словнику ресурсами вважають елементи економічної системи: працю, землю та капітал [87, 39]. Продукцію та послуги невиробничого характеру, призначені для особистого споживання також деякі науковці називають ресурсами. Для економічної науки характерне застосування слова «ресурси» у множині, в той час як «ресурс» в однині вживається як технічна характеристика будь-якого об'єкта [39].

Свої твердження поняття ресурси також мають Д. М. Розенберг [26]: ресурс загальноживане – все, що країна використовує для виробництва товарів і послуг та Міріам-Вебстер, яка в академічному словнику називає ресурсом все те, що готове до використання або може бути перетворене для задоволення потреб [34]. Колектив авторів під керівництвом Л. І. Абалкіна [153] вважає: «Ресурси економічні – фундаментальне поняття економічної теорії, що означає джерела, засоби забезпечення виробництва» [39].

В економічній літературі ресурси підприємства розглядають як сукупність природних, організаційних, виробничо-технічних та соціальних факторів [23]. Природні ресурси є компонентами природи, які використовують або можуть використовувати як засоби виробництва та предмети споживання. До них відносять: рослини, тварини, ґрунти,

сприятливі кліматичні умови та мінеральну сировину. У свою чергу природні ресурси поділяються на: земельні, водні, біологічні, кліматичні, енергетичні, мінеральні, рекреаційні.

Як бачимо, це лише невелика частина тверджень вчених щодо поняття «ресурси» жодне з яких не є схожим і офіційно прийнятним. Оскільки поняття «ресурси аграрного підприємства» змінюється з розвитком економіки та науково-технічного прогресу, виникає необхідність подальшого дослідження його змісту.

Саме тому, ми пропонуємо своє бачення поняття «Ресурси аграрних підприємств – це сукупність взаємопов’язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних факторів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперерйну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи.

На даний час існує доволі розгалужена класифікація ресурсів підприємства: за фізичним змістом, за призначенням в процесі виробництва, за ступенем використання у виробничому процесі тощо [23]. Нині до стандартної класифікації в яку входять природні (природні сили та речовини, що використовуються у виробництві), матеріальні (засоби виробництва), нематеріальні (об’єкти промислової та інтелектуальної власності), трудові (працездатне населення) та фінансові (грошові кошти) науковці додають інформаційні (ведення документообігу всередині підприємства, та надходження із зовнішніх джерел) та часові (мають вплив на організацію діяльності) ресурси.

На нашу думку, для аграрного підприємства в процесі своєї діяльності доцільним буде використовувати такі основні види ресурсів (рис. 1.2).

Зазначена класифікація запропонована з метою врахування особливостей та відмінних характеристик видів ресурсів, і в той же час, з метою не переобтяжування більш детального поділу ресурсів.

Рис. 1.2. Основні види ресурсів аграрного підприємства [узагальнено на основі 38, 122, 102, 57]

Нами удосконалено та розширено класифікацію ресурсів аграрних підприємств (Додаток А), яка включає класифікаційні ознаки для семи видів ресурсів аграрних підприємств: матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових. Зокрема, розширена класифікація інформаційних ресурсів: за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання, та розроблена класифікація часових ресурсів: за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за використанням часу з урахуванням сезонності виробництва.

Земельні ресурси є основою матеріального і духовного виробництва та необхідні всім галузям національної економіки. Проте, їх роль у різних сферах суспільного виробництва не однакова. Якщо у сільському господарстві вона є головним засобом виробництва, то в промисловості, крім добувної є ще й просторовим базисом [118]. Роль землі в сільськогосподарському виробництві визначається тим, що їй притаманна

специфічна унікальна властивість – родючість. Завдяки цій властивості земля активно впливає на процес сільськогосподарського виробництва. Розрізняють природну, штучну та економічну родючість, котра поділяється на абсолютну (визначається врожайністю культур з гектара посіву) та відносну (кількісне співвідношення врожаю з виробничими витратами на нього) [8].

Хімічний і фізичний склад ґрунту, його інші важливі характеристики визначають родючість земельних ділянок, а відтак, і дохід землевласників та землекористувачів, оскільки вибір сільськогосподарських культур і їх урожайність залежать від цієї унікальної властивості головного засобу виробництва в сільському господарстві [8].

Дослідимо чинники, що впливають на стан, ефективність та формування процесу використання ресурсів аграрних підприємств (рис. 1.3).

Чинники, які впливають:	
на стан та ефективність використання земельних ресурсів аграрних підприємств	на формування процесу використання земельних ресурсів
<ul style="list-style-type: none"> - масштаби (розміри) земельної ділянки; - матеріально-технічна база окремого аграрного підприємства; - рівень оновлення основних засобів; - забезпеченість господарства енергетичними ресурсами; - рівень втілення інноваційних технологій у сільськогосподарське виробництво; - стан організації сільськогосподарської діяльності у підприємствах; - диверсифікація сільськогосподарського виробництва; - інтеграція; - наявність у господарстві кваліфікованих робітників; - рівень організації праці; - стимулювання, мотивація, рівень їхнього впливу; - меліоративний режим; - стан зрошення земельних угідь тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - види ґрунтів у відповідному районі, якому притаманні розташовані земельні ресурси; - спеціалізація господарства; - рівень конкуренції в регіоні та за його межами; - заплановані сівозміни; - рівень застосування інноваційних технологій сільськогосподарського виробництва; - мотивація до посилення управління ефективністю використання земельних ресурсів; - фінансовий стан господарства; - інвестиційний клімат; - рівень кредитного забезпечення підприємства; - державна підтримка сільськогосподарського виробництва, поліпшення земельних ресурсів.

Рис. 1.3. Чинники впливу на формування, стан та ефективність використання земельних ресурсів аграрних підприємств [узагальнено на основі 21, 148]

Отже, на стан та ефективність використання земельних ресурсів аграрних підприємств значний вплив мають матеріально-технічна база, втілення інноваційних технологій та кваліфіковані робітники, а на формування процесу використання земельних ресурсів – види ґрунтів та сівозміни, фінансовий стан підприємства та державна підтримка.

Таким чином, земельними ресурсами аграрних підприємств називають ділянки сільськогосподарського призначення, що перебувають у власності або орендуються підприємством для ведення сільськогосподарської діяльності.

Трудові ресурси чи персонал підприємства – це сукупність фізичних осіб, які знаходяться з підприємством як з юридичною особою у відносинах, регульованих КЗпП України й іншими правовими актами про трудову діяльність і наймання [119]. Задля виділення специфічних особливостей колективу, трудові ресурси підприємства науковці характеризують різними поняттями, хоча, як правило, вони всі взаємозалежні: трудові ресурси (зазвичай характеризують потенційну робочу силу), людські ресурси (відображають активну роль людини в економіці [119]), кадри (кваліфікований, штатний, склад працівників), персонал (має визначені кількісні, якісні і структурні особливості) та робоча сила (фізичні та розумові здібності, які людина використовує в процесі виконання роботи).

Розглянемо складові управління трудовими ресурсами аграрного підприємства (рис. 1.4).

Важливою складовою ресурсів аграрного підприємства є трудові ресурси, задіяні на постійних і сезонних роботах. Підвищення рівня забезпеченості аграрних підприємств трудовими ресурсами та їх ефективне використання можливе за умов мотивації праці працівників шляхом підвищення їхніх доходів, забезпечення соціальних потреб та розвитку соціальної інфраструктури на селі.

Існує необхідність у якісному управлінні та забезпеченні необхідних умов, задля ефективного використання трудових ресурсів, шляхом розробки

та реалізації цілісної системи впливу на працівників.

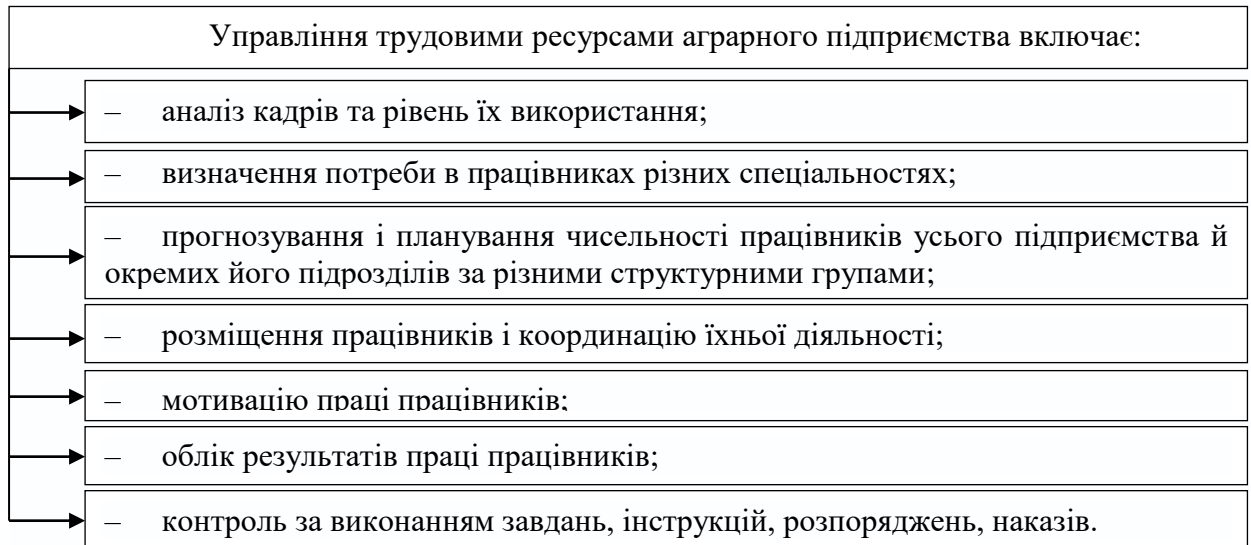

Рис. 1.4. Складові управління трудовими ресурсами аграрного підприємства [узагальнено на основі 25; 123]

Системні трансформаційні перетворення аграрного сектора економіки в умовах нестабільності й невизначеності зумовлюють необхідність адаптації аграрних підприємств до ринкового середовища [1, с. 8]. Проблема забезпечення підприємства фінансами є однією з найбільш суттєвих, оскільки саме завдяки фінансовим ресурсам регулюється стан забезпеченості підприємства іншими видами ресурсів, зокрема: природними, матеріальними, нематеріальними, трудовими та ін.

Сучасні дослідники підходять до трактування фінансових ресурсів з огляду цілей і завдань, які вони ставлять у процесі своїх досліджень. Це дозволяє виділити декілька підходів до розуміння сутності фінансових ресурсів підприємств: фінансові ресурси як активи підприємства; фінансові ресурси як пасиви підприємства; фінансові ресурси як грошові накопичення, доходи і надходження [1, с. 8]. Таким чином, фінансовими ресурсами вважаються кошти (власні та залучені), які має підприємство на момент його створення та які накопичуються протягом ефективного ведення господарської діяльності.

Усі джерела коштів, які використовуються для формування фінансових

ресурсів, можна поділити на дві групи: власні (формуються в момент створення підприємства) і позикові (формуються в процесі його діяльності) [119].

Позикові кошти залучаються в підприємство при виникненні потреби в додаткових коштах. Залучення позикових коштів здійснюється на принципах платності, терміновості, зворотності, цільового використання та матеріального забезпечення [119]. Нині виникає проблема в керуванні процесом формування та використання власних та позикових фінансових ресурсів. Причинами даної ситуації є велика вартість залучення кредитних коштів для аграрних підприємств та недовіра з боку фінансових установ щодо своєчасного повернення коштів. Розглянемо складові процесу управління фінансовими ресурсами (рис. 1.5)

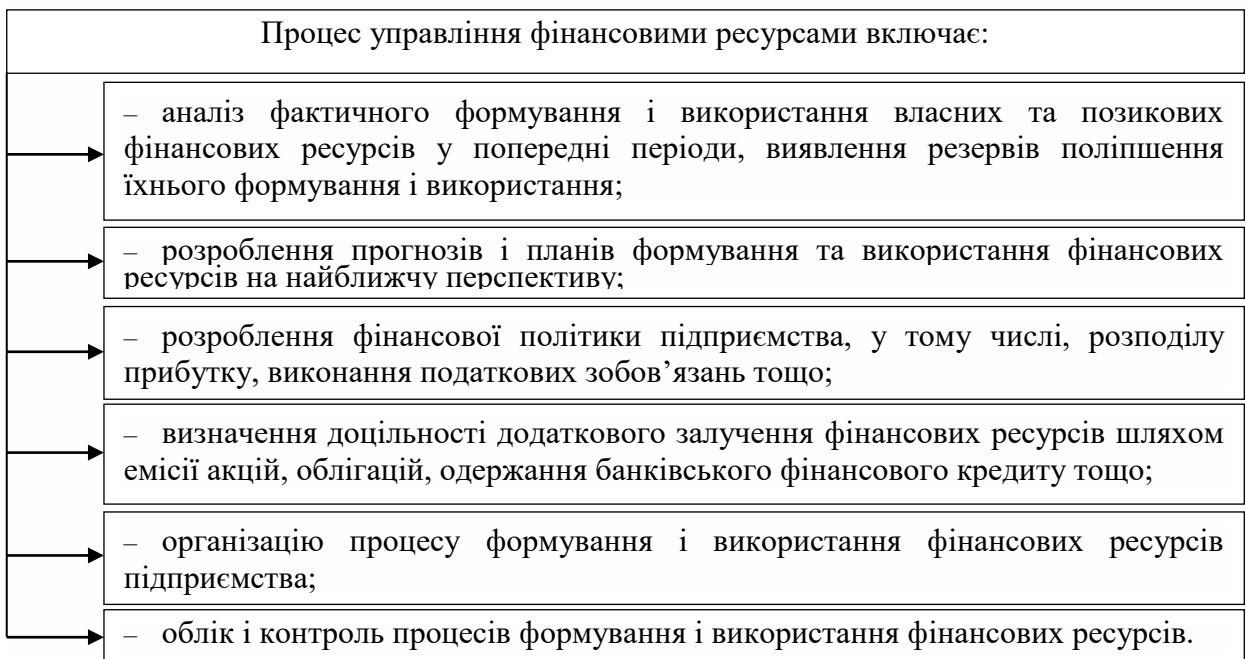

Рис. 1.5. Складові процесу управління фінансовими ресурсами [узагальнено на основі 55, 99, 115]

Управління фінансовими ресурсами підприємства здійснюється, як правило, фінансовою чи економічною службою підприємства, проте відповідальним залишається керівник чи власник підприємства [119].

Крім трьох основних ресурсів підприємницької діяльності (землі, праці та капіталу), існує особливий, четвертий – здатність до підприємництва.

Підприємницькі здібності знаходять своє матеріальне втілення у доході, який отримує підприємець. Щоб розпочата господарська діяльність продовжувала діяти і розвивалась, її необхідно щоденно організовувати, ризикувати, знаходити джерела фінансування, покупців і постачальників. За допомогою підприємницьких здібностей економічні ресурси перетворюються на нову вартість, яка формується в товарі.

Основним економічним ресурсом, від якого залежить процес і результат проведених сільськогосподарських робіт, є техніко-технологічна база аграрних підприємств та її головна ланка – основні виробничі засоби. З матеріально-технічною забезпеченістю аграрних підприємств пов'язані всі виробничі процеси сільськогосподарського виробництва.

Матеріальні ресурси – беруть участь у процесі господарської діяльності протягом одного виробничого циклу, при цьому повністю змінюють свою форму та переносять свою вартість на витрати підприємства [119]. До складу матеріальних ресурсів включають основні засоби (використовуються протягом одного року зменшуючи свою вартість в зв'язку з фізичним чи моральним зносом) та оборотні активи підприємства (одноразово беруть участь у виробничому процесі повністю переносячи свою вартість на готову продукцію).

При управлінні основними засобами підприємства виникає ряд проблем, зокрема, основні засоби формуються при створенні підприємства і служать досить тривалий час, тому управління ними необхідно розглядати з позиції ефективності їхнього використання в господарському обороті. Через те, що основні засоби експлуатуються тривалий час, вони поступово втрачають свою вартість за рахунок фізичного зносу, а перенесення вартості основних засобів на продукцію, що виготовляється, виконувани роботи, надавані послуги відбувається за рахунок нарахування амортизації [119].

Оборотні активи забезпечують безперервність і ритмічність процесів постачання, виробництва, збуту та фінансування. Існує чотири стадії кругообігу оборотних активів (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Основні стадії кругообігу оборотних активів [узагальнено на основі 119]

Отже, як бачимо з рис. 1.6. оборотні активи одночасно функціонують на всіх чотирьох стадіях: грошовій, виробничій, товарній та розрахунковій. Для забезпечення ефективної роботи підприємства на кожній стадії кругообігу має знаходитися приблизно однакова за вартісним обсягом кількість оборотних активів [110]. Порушення такої пропорції призведе до негативних явищ: зниження швидкості обігу; зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції та інших [110; 119].

Нематеріальними активами називають частину майна підприємства, яка характеризує об'єкти інтелектуальної власності та інші аналогічні права, що належать підприємству [110]: патенти, комп'ютерні програми, різні ліцензії, сертифікати на право здійснення діяльності чи користування майном, винаходи, ноу-хау, права власності на землю тощо [119].

Суть управління нематеріальними активами зводиться до їх своєчасного придбання та відтворення через амортизацію, а також умілого користування в процесі здійснення виробничої чи іншої господарської діяльності.

В умовах динамічних змін зовнішнього і внутрішнього середовища

функціонування суб'єктів сільськогосподарської діяльності важливим чинником є інформація. На базі змістовної, достовірної та своєчасної інформації стає можливою розробка оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств і рівня рентабельності їх діяльності. За допомогою інформаційного ресурсу можливе: створення сприятливого клімату для реалізації концептуальних засад ресурсного забезпечення, що сприятиме подальшому розвитку підприємства; своєчасне впровадження інновацій виробничого й організаційного характеру; вчасне реагування на зміни законодавчо-правового поля; моніторингу цін; пошук нових каналів збуту; нових сортів; освіченого персоналу.

Зараз існує доволі цікава інформаційна система сучасного планування та прогнозування Soft.Farm, що орієнтована на рослинництво та тваринництво. В одному сервісі об'єднані всі сучасні агрономічні IT-інструменти, які необхідні для впровадження точного землеробства та інших технологій [90]. За допомогою Soft.Farm є можливість швидко отримувати інформацію щодо вегетаційних індексів NDVI, будувати карти завдань для техніки, створювати картограми властивостей ґрунту, аналізувати погоду з метеостанцій та проводити обстеження стану посівів на наявність шкідників або хвороб за допомогою мобільного додатку [90; 77] а також захиститись від рейдерських атак, впорядкувати земельний банк та договори оренди паїв, підвищити ефективність виконання робіт за допомогою контролю місцезнаходження та витрат пального, використовуючи GPS-моніторинг техніки [77].

Система надає можливість уникнути помилок в обліку та плануванні зоотехнічних заходів та не вимагає спеціального навчання в роботі з нею. Розроблена можливість створити електронний паспорт тварини, де будуть зберігатись її генеалогічні відомості та продуктивність [90]. Для зоотехніків система створює план робіт, спираючись на терміни їх настання, та обов'язково нагадує за допомогою повідомлення, яку операцію та з якою

твариною необхідно виконати. Для прозорого використання кормів можливо розраховувати раціони харчування тварин та вести облік годівлі. Економічний аналіз надасть можливість спланувати розвиток стада для досягнення оптимальної ефективності [90; 77].

Інформаційні ресурси – сукупність внутрішньої (формується в процесі діяльності підприємства) та зовнішньої (надходить на підприємство ззовні) інформації, яка необхідна керівництву підприємства, а також усім його службам і підрозділам для досягнення поставленої мети й очікуваних результатів [119].

Збиранню, аналізу та використанню інформації необхідно приділяти детальну увагу оскільки вона необхідна для досягнення мети діяльності підприємства, шляхом прийняття своєчасних рішень та вирішення оперативних, тактичних та стратегічних завдань.

Враховуючи еволюцію наукових знань та різноманіття підходів до визначення сутності поняття «ресурси» помічаємо, що офіційно прийнятого твердження не існує. Очевидною є недостатня дослідженість даного поняття та необхідність подальшого дослідження змісту поняття «ресурси аграрного підприємства». Тому, в межах проведеного дослідження пропонується твердження «ресурси аграрного підприємства» визначати як сукупність взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних факторів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперервну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи. Оскільки в запропонованому трактуванні для ведення безперервної діяльності аграрним підприємством увага акцентується на економічно, екологічно та соціально ефективному використанні шести видів ресурсів при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, то наступним етапом дослідження буде визначення теоретичних засад ефективного використання ресурсів аграрних підприємств.

1.2. Теоретичні засади ефективного використання ресурсів аграрних підприємств

У сучасних умовах економіка стає більш соціально-регульованою та ресурсорієнтованою, в зв'язку з чим змінюється й концепція ведення сільськогосподарської діяльності, основним пріоритетом якої стає знаходження балансу між якісною екологічною політикою та забезпеченням продовольчої безпеки. Адаптація економіки України до глобальних інтеграційних процесів вимагає розробки заходів зі збалансування галузевої структури сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть вирішенню проблеми розвитку аграрного сектора економіки [140, с. 552]. Без комплексного аналізу сучасного стану використання ресурсів, вкрай важко знайти баланс між економічно ефективним, екологічно збалансованим та соціальноорієнтованим веденням сільськогосподарського виробництва в аграрному підприємстві [140, с. 552; 29, с. 32].

У сучасному світі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується шляхом ефективного використання наявних ресурсів, впровадження новітніх технологій та різноманітних інноваційних новинок. У ринковому середовищі впроваджують та набувають поширення нові, більш жорсткі правила, що стосуються підвищення ефективності використання наявних ресурсів; напрямів покращення ресурсного потенціалу підприємства в цілому; зниження виробничих витрат та підвищення якості вироблених товарів та послуг [23, с. 13].

Основні підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств наведені в Додатку Б.

Із розвитком науково-технічного прогресу відбулась еволюція поглядів науковців на види ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [23, с. 13]. Більшість науковців виокремлює такі основні види ефективності: природна, структурна, технічна, технологічна, економічна, витратна, соціальна, екологічна, енергетична, інвестиційна, соціально-економічна,

еколого-економічна, виробничо-технічна, виробничо-економічна (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Види ефективності використання ресурсів [узагальнено на основі 6; 8; 12; 32; 35; 42; 45; 48; 49; 56; 62; 67; 73; 81; 85; 89; 97; 124; 143; 144; 145; 155]

Науковці	Види ефективності													
	Природна	структурна	Технічна	Технологічна	економічна	Витратна	Соціальна	Екологічна	Енергетична	Інвестиційна	соціально-економічна	еколого-економічна	виробничо-технічна	виробничо-економічна
В. Андрійчук [6; 8]	+	+		+	+		+	+						
О. Будзяк [155]	+													
В. Лаврук [85]				+				+						
Н.Добровольська [56]		+										+		
Г. Черевко [143]											+		+	+
С. Володін [35]				+										
С. Дем'яненко [49]			+											
В. Збарський [67]					+									
В. Мацибора [97]					+									
І. Яців [155]							+							
Є. Лисенко [89]					+									
О. Чернецька [144]						+								
С. Мочерний [62]							+							
А. Дворецький [48]											+			
Е. Ксенова [81]							+							
М. Кісіль [73]														
В. Чогут [145]								+						
В. Васильков [32]														
О. Гуторов [45]										+				
Л. Селиванова [124]					+									
Г. Іваницька [143]											+		+	+
В. Гордієнко [42]												+		

Отже, погляди науковців щодо видів ефективності суттєво різняться, проте, враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, ми пропонуємо надалі провести дослідження економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Отримання високих кінцевих результатів, економічне зростання та ефективність розвитку підприємства значною мірою визначається

результативністю використання наявних ресурсів, сукупність яких утворює його ресурсний потенціал [44]. Управління ресурсами як чинниками виробництва – одне з найважливіших завдань управління багатогранною діяльністю підприємства. Будучи основними джерелами і передумовами отримання необхідних благ, ресурси служать вирішенню економічних завдань [44]

Ефективна діяльність аграрних підприємств залежить від низки чинників. Головний, який впливає на ефективне ведення діяльності підприємства – ефективне управління ресурсним потенціалом. Ефективне управління ресурсами є найбільш важливим і складним завданням будь-якого аграрного підприємства. Розглянемо показники оцінювання ефективності управління ресурсами аграрних підприємств (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Система оцінювання ефективності управління ресурсами аграрних підприємств [узагальнено на основі 9; 10; 31; 59; 147; 121; 146; 30]

Аграрне підприємство, в процесі своєї діяльності здатне ефективно працювати при умові ефективного використання ресурсів: земельних, трудових, фінансових, матеріальних, нематеріальних, енергетичних, інформаційних, часових та ін. Проте, існують певні проблеми, котрі потребують вирішення в найближчій перспективі.

Головною передумовою та природною основою функціонування аграрного підприємства є висока ефективність використання земельних ресурсів, котрі є найважливішим чинником виробництва та завдяки родючості мають активний вплив на процес виробництва. Будучи матеріальною основою розвитку сільського господарства, неоціненим національним багатством, земля, яка представлена сільськогосподарськими угіддями, є глобальним чинником виробництва, базою для органічного поєднання інших виробничих ресурсів [21, с. 28].

Земля активно впливає на процес виробництва, є його найважливішим складовим елементом [21, с. 28]. Рівень ресурсного потенціалу залежить не тільки від розміру і структури сільськогосподарських угідь, але й, в значній мірі, від економічної родючості землі, яка залучається до виробничого процесу. У той же час вона вимагає особливого підходу до організації її використання, оскільки маючи обмежені розміри, є предметом конкуренції різних галузей господарського комплексу [21, с. 29].

Сільське господарство України у порівнянні з багатьма зарубіжними країнами має природні переваги: Україна займає 0,4 % земної поверхні, при цьому тут зосереджено: 8,7 % світових запасів чорнозему; 2,3 % світової площі ріллі (8-е місце у світі); 2,2 % світової площі, зайнятої під зерновими – основною статтею сільськогосподарського експорту [23, с. 12; 158].

Аграрний сектор забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, виробляє близько 12 % українського ВВП, надає більш ніж 17 % зайнятого населення робочі місця, аграрний сектор покриває близько 60 % фонду споживання населення [23, с. 12].

Головною проблемою використання земельних ресурсів є її екологічна

основа. Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту [13; 23, с. 13].

Інтенсифікація землеробства, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та інші впливи призводять до погіршення якості ґрунтів, зниження їх родючості [23, с. 13]. Головна причина полягає в тому, що інтенсивні технології сільського господарства увійшли в суперечність із функціонуванням екосистем, порушили природний кругообіг речовин та енергії в них. Отже, інтенсифікація використання земельних ресурсів з урахуванням екологічної складової є однією з основних проблем аграрної сфери.

Україна володіє значним і високоякісним потенціалом земельних ресурсів, який в останні роки зменшує свою віддачу та втрачає свої якісні природні властивості. Наявність і різноманітність природних ресурсів збільшує можливості держави і допомагає займати відповідне місце серед інших країн світу. Україна посідає шосте місце серед країн планети з найбільшим земельним резервом та перше місце у рейтингу співвідношення орних земель до загальної площі країни. У період проведення земельної реформи в Україні змінюється склад та структура земельного фонду. У зв'язку з цим праця, капітал, наука, підприємницька діяльність природних ресурсів є особливо важливими в економічних відносинах, проте призводять до цілої низки екологічних, економічних та соціальних проблем, найважливішими серед яких є неефективне землекористування, необроблюваність земель, зниження рівня сільськогосподарського виробництва, відсутність реальної вартості земель, деградація, прояви водної та вітрової ерозії тощо [156].

Земля, як продукт природи, серед інших матеріальних умов, є першою передумовою та природною основою виробництва. З її ґрунтовим покривом,

надрами, лісами, водами вона займає головне місце в розвитку суспільного виробництва і продуктивних сил. Земля є основною складовою ресурсного потенціалу аграрних підприємств та сприяє процесу виробництва матеріальних благ, необхідних для життя людей та розвитку суспільства [156]. Саме тому діяльність аграрного підприємства має бути спрямована на ефективне поєднання систем економічних та екологічних заходів, спрямованих на раціональне використання, охорону та відтворення ресурсів.

Необхідність ефективного використання земельних ресурсів зумовлюється ще й тим, що вони забезпечують життєдіяльність населення держави, створюють сировину для переробної промисловості [14]. Таким чином, земельні ресурси, а саме їх ефективне використання становить основу для продовольчої безпеки країни. Раціональне використання земельних ресурсів із застосуванням природоохоронних заходів не втрачатиме актуальності ніколи, тому що незалежність країни в сучасному світі, в першу чергу, визначається забезпеченістю продовольством, яке можна досягти лише тоді, коли буде забезпечено стале використання земельних ресурсів [98].

Реформування аграрного сектора економіки створює можливості збільшення кількості землекористувачів, підвищення рівня використання земельних угідь та збільшення обсягів виробництва продукції. Проте ступінь використання сільськогосподарських угідь у багатьох підприємствах допоки що залишається на досить низькому рівні [156].

Розглянемо розподіл підприємств України, за розміром сільськогосподарських угідь (табл. 1.2).

Сільськогосподарські підприємства, які мають у своєму розпорядженні сільськогосподарські угіддя, розташовані по всій території України. Найбільша кількість спостерігається у центральних та південних регіонах – 30 % від загальної кількості. Найменша у східних та північних – 9-11 %.

Виявлено, що формування умов щодо розвитку аграрного сектора залежить від природнокліматичних умов окремих територій, географічного

положення, природно-кліматичних факторів, галузевих і структурних особливостей, інтенсивності використання ресурсів за видами.

Таблиця 1.2

Розподіл підприємств України, за розміром сільськогосподарських угідь, 2017 р. [сформовано на основі 128]

Регіони	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	Одиниць	до загальної кількості, %	тис. га	до загальної площі, %
Центральний регіон	14099	31,06	10172,5	25,65
Північний регіон	5212	11,48	6926,6	17,46
Південний регіон	14043	30,94	8805,3	22,20
Західний регіон	7694	16,95	7397,9	18,65
Східний регіон	4339	9,56	6362,5	16,04
Україна	45387	100,00	39664,8	100,00

Особливості формування і використання природно-ресурсного потенціалу мають системний зв'язок із виробничими процесами, а саме з поєднанням матеріальних, природних елементів, які формують відповідні результати діяльності й екологічні переваги.

Сучасний екологічний стан змушує переходити до активної екологічної політики. Саме тому оптимізація використання ресурсів повинна ґрунтуватися на запровадженні дієвих екологічних програм, які спрямовано на обмеження негативного впливу на навколишнє середовище і збереження біологічних особливостей екосистем [33].

Одним з головних факторів, який впливає на збільшення виробництва продукції у аграрному підприємстві й покращення рівня життя сільського населення є використання трудових ресурсів [23, с. 15]. Основною проблемою розвитку та ефективного функціонування трудових ресурсів є згорання сільськогосподарського виробництва, різке скорочення посівних площ під трудомісткими культурами [23, с. 15]. Проте, з кожним роком відсоток зайнятості населення у сільському господарстві досить помітно зростає і станом на початок 2019 р. становить 18,2 % (3010,4 тис. осіб) [46]; для порівняння – у 2010 р. він становив 6,18 % (665 тис. осіб) [126].

Ще однією з проблем ефективного використання трудових ресурсів у аграрному підприємстві є низька кваліфікація робітників, оскільки роботу виконують люди віком 45-75 років, а це означає, що вони, як правило, не враховують різноманітні інноваційні новинки та технології, які мають змогу опанувати молоді люди у закладах вищої освіти [23, с. 15]. Для покращення ведення виробничо-господарської діяльності в аграрних підприємствах необхідний висококваліфікований персонал, який знає і вміє користуватися ІТ-технологіями, зможе ефективно впровадити у виробництво різноманітні інноваційні нововведення та технології [23, с. 15].

Розвиток аграрних підприємств неможливий без достатнього обсягу фінансових ресурсів, а оскільки аграрні підприємства мають сезонну специфіку діяльності, то найбільш прийнятним власним джерелом фінансових ресурсів є прибуток, отриманий від господарської діяльності, а залученим – короткострокові й середньострокові кредити [23, с. 16]. Нині рівень зношеності основних виробничих засобів становить близько 70-80 %, що унеможливує виконання польових робіт в повному обсязі, а амортизація і прибуток – як основна складова внутрішніх джерел фінансового забезпечення – є недостатніми. Тому, аграрним підприємствам не обійтися без залучення фінансових ресурсів або державної фінансової підтримки [23, с. 16].

Важливою проблемою у поліпшенні фінансового стану аграрних підприємств є часткова державна підтримка. Згідно з українським законодавством питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5 % видаткової частини Державного бюджету, реальні ж обсяги фінансування не досягають задекларованих показників [23, с. 16].

Протягом останніх років економіка нашої країни розвивається переважно за рахунок аграрного сектора. Сільськогосподарські виробники для здійснення своєї поточної господарської діяльності, запровадження новітніх технологій, оновлення і розширення техніко-технологічної бази

потребують значних обсягів фінансових ресурсів [82, с. 29]. І хоча на ринку України існує велика кількість фінансових інструментів, аграрії переважно для свого функціонування користуються коштами з власних джерел. Однак, цих коштів недостатньо для здійснення повноцінного розвитку підприємств і забезпечення їх розширеного відтворення, тому в цих умовах зростає роль державної підтримки аграрних виробників [82, с. 29; 156].

Механізм державної підтримки варто розглядати як систему методів стимулюючого характеру, яка здатна забезпечити ефективний та поступальний розвиток аграрної сфери за умов збереження довкілля та сталого розвитку сільських територій [157]. Реалізація цього процесу має відбуватися через відповідні зміни у законодавстві; оприлюднення проєктів розроблених стратегій; моніторинг результативності регуляторного впливу держави [157].

Системний та комплексний підхід до вирішення проблем фінансування аграрних підприємств має забезпечити синергічний ефект їх розвитку. Досягнення синергетичного ефекту завдяки державній підтримці має забезпечити стимулювання експортного потенціалу аграрних підприємств та їх залучення разом з переробними підприємствами до розширення експортної діяльності. Це дасть можливість сприяти вирішенню таких проблем як забезпечення зростання обсягу інвестицій, поліпшення якості продукції та її екологічної безпеки, підвищення конкурентоспроможності галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення рівня життя сільського населення тощо.

Системна державна підтримка аграрної сфери має бути спрямована на: оптимізацію структури державних витрат сільськогосподарським товаровиробникам; удосконалення механізму оподаткування аграрних підприємств; забезпечення стабільності банківської системи для створення рівних можливостей доступу до фінансових ресурсів усіх підприємств аграрної сфери; удосконалення процесу ціноутворення на агропромислову продукцію; підвищення активності аграрних підприємств щодо здійснення

експортно-імпортних операцій; забезпечення привабливості аграрної сфери як інвестиційного середовища; підвищення інформатизації в аграрному секторі; забезпечення розвитку сільських територій [157].

За даними Інформаційно-аналітичного порталу АПК України у 2019 р. фінансова підтримка аграріїв була спрямована в основному на підтримку галузі тваринництва (табл. 1.3) [156].

Таблиця 1.3

Стан фінансування програм підтримки агропромислового виробництва, 2019 р., млн грн [53]

Програма/напрямок	Спрямовано у 2018 р.	Передбачено на 2019 р.	Виконано, % (на 13.11.2019)
Разом: у т.ч.:	4166	5908	X
Державна підтримка галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури	2390	3500	45,7
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	913	882	72,6
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	204	800	28,8
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	394	400	29,9
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	266	127	81,7
Надання кредитів фермерським господарствам	-	200	70,0

Протягом 2019-2021 рр., державна підтримка підприємств галузі зазнала певних змін: характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки та встановлення з 1 березня 2021 р. ставки податку на додану вартість при реалізації окремих видів сільськогосподарської продукції у розмірі – 14 % [65].

У державному бюджеті на 2020 р. зафіксована сума у 4,2 млрд грн на підтримку галузі агропромислового виробництва, з яких 1,2 млрд грн передбачається виділити на програму зі здешевлення кредитів. Зокрема, програма включатиме [4; 51; 52]:

- компенсацію відсотків за кредитами для сільськогосподарських підприємств, які мають щорічний оборот до 20 млн грн. Цей напрям не матиме обмежень щодо цільового використання кредитів. Держава компенсуватиме до 1,5 облікової ставки Національного банку України, кінцева вартість кредиту для сільгоспвиробника не перевищуватиме 5 % [4; 51; 52];

- компенсацію відсотків за кредитами, залученими на розвиток тваринництва, в тому числі «нішеві» напрями – вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво та ін. Передбачається, що сума кредитів не має перевищувати 10-15 млн грн [4; 51; 52];

- компенсацію відсотків за кредитами, залученими під купівлю земель сільськогосподарського призначення. Напрямок буде розповсюджуватися на сільгоспвиробників різних форм господарювання. Сума компенсації відсотків не буде перевищувати 5 млн грн на рік. Нині в Україні діють 38 уповноважених банків, через які реалізується програма державної підтримки [4; 51; 52].

Розглянемо результати реалізації державної програми підтримки агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитування (рис. 1.8.).

Отже, як бачимо з рис. 1.8 програма державної підтримки шляхом здешевлення кредитування аграрних підприємств має позитивні результати, зокрема програмою скористалися 3,6 тис. агропідприємств, котрі брали кредити переважно на інвестиційні та антикризові цілі, процентна ставка яких склала 11,4 % річних, з яких 70 % (8,1 % річних) компенсує держава. Лідерами за регіональною ознакою стали Львівська, Харківська та Київська області. В цілому, з травня 2020 р. по березень 2021 р. на компенсацію вартості відсотків держава витратила близько 490 млн грн.

Державна підтримка має бути максимально доступною й носити системний та зростаючий характер, що дасть можливість повністю використати наявний аграрний потенціал [159].

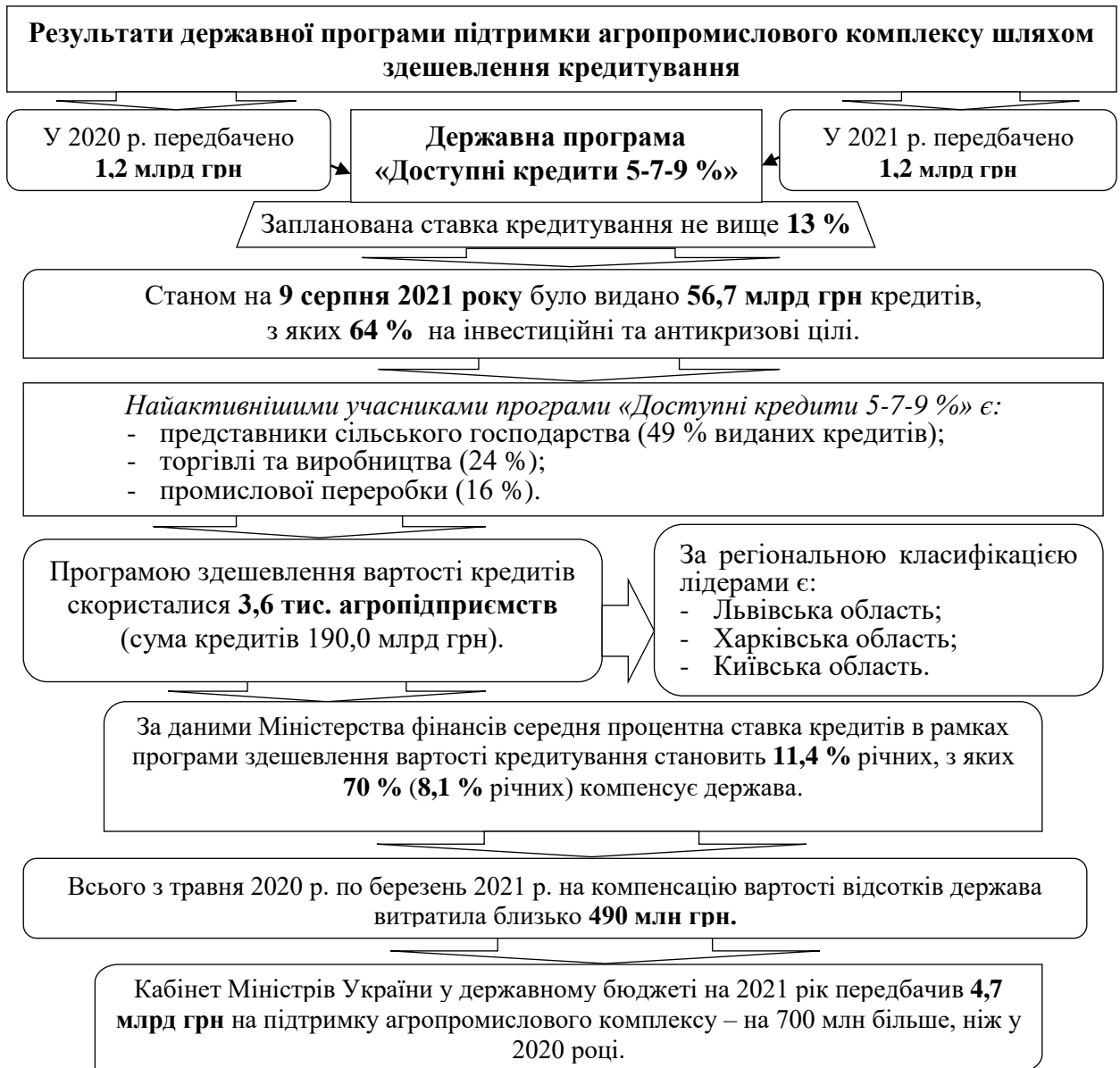

Рис. 1.8. Результати реалізації державної програми підтримки агропромислового комплексу [узагальнено на основі 5; 47]

Значний вплив на діяльність аграрного підприємства має електрифікація виробництва. Вона сприяє покращенню автоматизації аграрного виробництва і має вплив на підвищення комплексної механізації, зокрема використання стаціонарного обладнання [11; 23, с. 18]. Електрифікація виробництва набуває поширення в аграрному виробництві і, зокрема, в різноманітних тваринницьких комплексах, зернових складах, кормових цехах, теплицях [23, с. 18].

Аграрне підприємство потребує постійного поліпшення умов

виробництва шляхом впровадження альтернативних джерел енергії, і з цього випливає ще одна проблема – їх вартість [23, с. 18]. Впровадження альтернативних джерел енергії, серед яких: теплові насоси; геліосистеми; сонячні колектори; сонячні батареї; сонячні електростанції; сонячні контролери; вітрогенератори; led-освітлення; біопаливо є ефективним і екологічно доцільним для підприємства, проте, не кожне може їх собі дозволити, оскільки вони мають доволі високу вартість [23, с. 18; 11].

У процесі підготовки та реалізації управлінських рішень в аграрних підприємствах особливого значення набуває необхідність інформаційної підтримки, що визначається як процес інформаційного забезпечення [23, с. 18]. Інформатизація аграрного сектору України є процесом впровадження новітніх засобів ІТ-технологій в усіх сферах виробничої, організаційно-економічної, наукової, соціальної діяльності аграрних і переробних підприємств з метою отримання прибутку при максимально ефективному використанні всіх наявних ресурсів підприємств [23, с. 18]. Розглянемо актуальні напрями ефективного використання ресурсів (рис. 1.9).

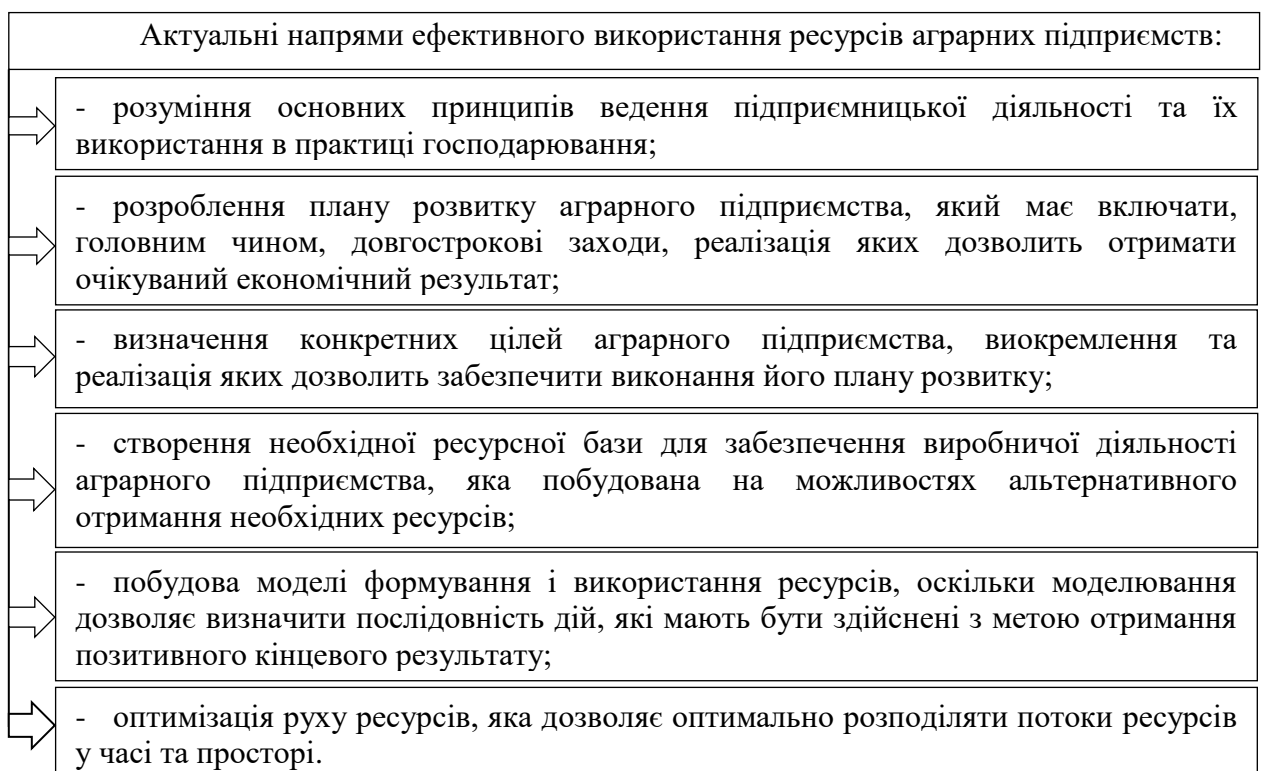

Рис. 1.9. Актуальні напрями ефективного використання ресурсів аграрних підприємств [23]

Отже, для ефективного використання ресурсів аграрних підприємств керуючий апарат підприємства має взяти за основу дотримання напрямів спрямованих на розуміння ведення підприємницької діяльності, перспективне планування та оптимізацію руху ресурсів.

Нині, для забезпечення прибутковості діяльності аграрного підприємства, його стабільного фінансового стану необхідно ефективно та раціонально використовувати всі ресурси підприємства, та вміти швидко приймати управлінські рішення щодо визначення обсягів виробництва та обрання цільових ринків реалізації продукції [83, с. 19]. За сучасних умов глобалізації та економічних перетворень механізм управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств не повністю відповідає завданням підвищення ефективності їхньої роботи та отримання високих остаточних результатів подальшого розвитку, що пов'язано з обмеженістю самих ресурсів та зумовлює необхідність постійного пошуку шляхів більш повного їх використання [83, с. 19].

Коли йдеться про ефективне використання фінансових, трудових чи матеріальних ресурсів, важливим елементом стає використання технології Industry 4.0 та LEAN-технології котрі є ефективним інструментом для досягнення цілей бережливого виробництва. Успішно адаптуючись до цифрової та орієнтованої на клієнта трансформації, концепція бережливого виробництва сповідує філософію створення більшої вигоди при мінімізації втрат. Ці втрати є операціями, які не додають вартості у виробничому процесі для забезпечення ефективності, гнучкості та прибутковості проектів [161]. В умовах широкої автоматизації та цифровізації всіх галузей економіки стають доступними механізми поєднання технологій автоматизації та бережливого виробництва.

Для проведення дослідження ефективності обраних технологій використовують статистичні показники та методи аналізу: попарну кореляцію, регресійний аналіз, методи порівняння, синтезу та узагальнення. За результатами аналізу, найбільш практично значущими факторами, що

впливають на ефективність реалізації проєкту, є технічні навички та орієнтація на задоволення потреб споживачів. Проте, існує проблема нераціонального використання коштів, виділених на проєктне фінансування. Виходячи зі стрімкої індустріалізації та цифровізації розвинених країн, очевидно, що технічні навички керівників та менеджерів проєктів є основним напрямком удосконалення діяльності.

Прийнявши принципи концепції LEAN, можна сформулювали основні види втрат в управлінні проєктами, до яких належать [161]:

- перевиробництво;
- одночасна реалізація кількох галузевих проєктів, які очікують практичної реалізації;
- занадто велика тривалість певних процесів і операцій, перевитрата матеріальних і людських ресурсів;
- високі фінансові витрати на реалізацію проєкту та нераціональність їх розподілу;
- тривалий час очікування через бюрократичні процедури, а також через зміну етапів проєкту та дозвіл на обробку документів;
- неточність і тривалість обробки інформації через відсутність необхідних навичок працівників у сфері інформаційних технологій;
- накопичення незавершених проєктів через відсутність матеріальних умов та фінансових ресурсів для їх подальшої реалізації;
- непотрібні операції в проєкті, тобто проєкти проходять непотрібні етапи через недостатню кваліфікацію співробітників, перерви на навчання, підвищення кваліфікації.

Відповідно до філософії LEAN виробництва існує сім традиційних типів втрат або способів додавання вартості, які є загальними для виробничих систем. Сюди входять перевиробництво, транспортування, переміщення, очікування, накопичення запасів і переробка, дефіцит продукції або деталей. Існуючі інструменти та методи LEAN часто використовуються для мінімізації втрат, але більш перспективною сферою

застосування є їх поєднання з передовими технологіями Industry 4.0, які також можна використовувати для усунення втрат у передових виробничих системах.

Шляхом проведення аналізу теоретичних засад ефективного використання ресурсів нами розглянута еволюція поглядів науковців та узагальнено сучасні підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Науковці виокремлюють: природну, структурну, технічну, технологічну, економічну, витратну, соціальну, екологічну, енергетичну, інвестиційну, соціально-економічну, еколого-економічну, виробничо-технічну та виробничо-економічну ефективність використання ресурсів.

Враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, ми виокремили економічну, екологічну та соціальну ефективності використання ресурсів аграрних підприємств по яких і будемо надалі проводити дослідження.

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

У практиці господарювання вітчизняних підприємств набула широкого застосування система показників ефективності використання ресурсів, яка певною мірою відмінна від тієї, що використовується в більшості розвинутих країн світу [86, с. 126]. Це призводить до суперечностей в оцінках ресурсного потенціалу аграрних підприємств, у зв'язку з чим виникає потреба всебічного наукового обґрунтування взаємозалежності різних видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств шляхом дослідження сукупності різноманітних показників [86, с. 126].

Економічна теорія визначає три види ефективності:

- технічну – здатність підприємства виробити якомога більше

продукції з даних ресурсів [63];

- ефективність розміщення ресурсів – показує здатність підприємства поєднати ресурси так, щоб вартість виробництва одиниці продукції була мінімальною [63];

- економічну ефективність – поєднує в собі два попередні види і визначається як добуток технічної ефективності і ефективності розміщення ресурсів [63].

Аналізуючи результативність господарювання слід враховувати не лише економічний, а й соціальний та екологічний аспекти ефективності [100]. При оцінці економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств необхідно правильно визначати систему взаємозв'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відображувати її рівень. З цією метою широко використовуються як натуральні, так і вартісні показники.

Соціальна ефективність є похідною від економічної. За інших однакових умов вона буде тим вищою, чим вищого рівня економічної ефективності буде досягнуто. Для оцінки соціальної ефективності використовують показники рівня життя працівників підприємства [86].

В умовах обмеженості ресурсів постає питання їх раціонального використання шляхом впровадження ресурсозберігаючих заходів, тож виникає необхідність в дослідженні екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що характеризується станом навколишнього природного середовища [23].

Розглянемо види ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [15] (рис. 1.9).

Перелік ресурсів аграрного підприємства, котрі визначають його ефективність, не є вичерпним, тобто в конкретних умовах на ефективність діяльності підприємства можуть чинити істотний вплив інші фактори. Але для середньостатистичного аграрного підприємства, яке діє в умовах ринку, урахування зазначених факторів гарантує отримання найбільш адекватної оцінки стану справ у підприємстві.

Рис. 1.10. Види ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [авторська розробка]

Отже, дослідивши види ефективності використання ресурсів аграрних підприємств ми виокремили три основні види: економічну, екологічну та соціальну ефективність.

Оцінку економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств необхідно провести для: матеріальних, нематеріальних, фінансових, земельних, трудових, інформаційних та часових ресурсів, та сформуванати систему показників й визначити критерії для кожного виду досліджуваного ресурсу.

Розглянемо показники ефективності використання матеріальних ресурсів (табл. 1.4).

Показники ефективності використання матеріальних ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: [Ошибка! Источник ссылки не найден.](#); 66; 20; 28]

№ п/п	Показники	Формула	Можливе порогове значення / нормативне значення
1.	Фондоозброєність, тис. грн/особу	$\Phi_{\text{ОЗБ}} = \frac{\text{ОЗ}}{\text{Чп}}$	Збільшення
2.	Фондоємність, тис. грн	$\Phi_{\text{ЕМ}} = \frac{\text{ОЗ}}{\text{Q}}$	Зменшення
3.	Фондовіддача, тис. грн	$\Phi_{\text{В}} = \frac{\text{Q}}{\text{ОЗ}}$	Збільшення
4.	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	$K_{\text{М}} = \frac{\text{ОЗз}}{\text{М}}$	> 0,3
5.	Коефіцієнт зносу	$K_{\text{З}} = \frac{\text{Зо}}{\text{ОЗк}}$	< 0,2 – оптимальний 0,2–0,5 – прийнятний 0,5–0,8 – передкризовий > 0,8 – критичний
6.	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{\text{П}} = 1 - K_{\text{З}}$	> 0,8 – оптимальний 0,2–0,5 – прийнятний 0,5–0,8 – передкризовий < 0,2 – критичний рівень
7.	Коефіцієнт оновлення	$K_{\text{ОНов}} = \frac{\text{ОЗвв}}{\text{ОЗк}}$	> коефіцієнту вибуття
8.	Коефіцієнт вибуття основних засобів	$K_{\text{Виб}} = \frac{\text{ОЗвиб}}{\text{ОЗп}}$	> 0,1
9.	Коефіцієнт приросту основних засобів	$K_{\text{ПРип}} = \frac{\text{ОЗвв} - \text{ОЗвиб}}{\text{ОЗп}}$	> 0
10.	Коефіцієнт рентабельності основних засобів	$P_{\text{ОЗ}} = \frac{\text{Пч}}{\text{ОЗ}}$	Збільшення
11.	Матеріалоємність, тис. грн	$M_{\text{М}} = \frac{\text{Мв}}{\text{Q}}$	Зменшення
12.	Матеріаловіддача, тис. грн	$M_{\text{М}} = \frac{\text{Q}}{\text{Мв}}$	Збільшення
13.	Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції	$K_{\text{М}} = \frac{\text{М}}{\text{Св}}$	Зменшення

Для характеристики ефективності використання матеріальних ресурсів застосовують систему узагальнюючих (прибуток на гривню матеріальних витрат, матеріаловіддача, матеріаломісткість, коефіцієнт співвідношень темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат, частка матеріальних витрат у собівартості продукції, коефіцієнт використання

матеріалів) та індивідуальних показників [64].

Нині виникла потреба у правильному та ефективному використанні нематеріальних активів. Найефективнішим економічний аналіз використання нематеріальних активів буде лише у тому випадку, якщо він здійснюється на основі достовірних даних про всі нематеріальні об'єкти, що використовує у своїй діяльності підприємство [17, с. 6]. Важливим є відображення нематеріальних активів у повному обсязі. А сьогодні з цим виникає чимало проблем: недосконалість законодавчої бази щодо регулювання обліку нематеріальних активів та їх проблематична оцінка [17, с. 6]. Вказані проблеми призводять до того, що балансова вартість підприємств значно відрізняється від реальної. В результаті виникають неточності отриманих даних при проведенні аналізу, що негативно впливає на різні аспекти використання нематеріальних активів [17, с. 6]. Розглянемо показники ефективності використання нематеріальних ресурсів (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Показники ефективності використання нематеріальних ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 17, 121; 111]

№ п/п	Показники	Формула	Можливе порогове значення / нормативне значення
1.	Коефіцієнт вибуття нематеріальних активів	$KB_{н.а} = НА_{в} / НА_{п}$	> 0,1
2.	Коефіцієнт введення в дію нових нематеріальних активів	$KB_{вн.а.} = НА_{вд} / НА_{к}$	Збільшення
3.	Коефіцієнт оновлення нематеріальних активів	$КО_{н.а} = (НА_{вд} - НА_{в}) / НА_{к}$	> коефіцієнту вибуття
4.	Швидкість оновлення нематеріальних активів	$C = 1 / KB_{дн.а}$	Зменшення
5.	Коефіцієнт рентабельності нематеріальних активів	$KP_{н.а} = ЧП / НА_{сер,}$	Збільшення
6.	Коефіцієнт віддачі нематеріальних активів	$KBB_{н.а} = ОР / НА_{сер,}$	Збільшення
7.	Коефіцієнт оборотності нематеріальних активів	$Коб_{н.а.} = ВР / НА$	Збільшення
8.	Дохідність нематеріальних активів, тис.грн.	$Д_{н.а.} = ЧП / НА$	Збільшення

9.	Коефіцієнт амортизації нематеріальних активів	$KA_{н.а} = A_{н.а}/ПВ_{н.а}$,	Збільшення
----	---	---------------------------------	------------

Важливим питанням при економічному аналізі використання нематеріальних активів аграрного підприємства є визначення резервів збільшення обсягу виробництва за рахунок залучення даного виду активів [17, с. 10]. Це можливо здійснити за рахунок комп'ютеризації обліку, що вплине на зменшення потреби в працівниках бухгалтерії, і в свою чергу дасть змогу зекономити на витратах на заробітну плату та взагалі зменшити витрати на виробництво продукції [17, с. 10].

Однією з найважливіших задач діяльності аграрного підприємства є ефективне управління фінансовими ресурсами. Попередньою процедурою для прийняття будь-якого рішення є аналіз, саме тому актуальним питанням постає дослідження методів аналізу фінансових ресурсів, один з напрямків яких є аналіз ефективності використання фінансових ресурсів.

Розглянемо показники ефективності використання фінансових ресурсів (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Показники ефективності використання фінансових ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 113; 116; 132]

№ п/п	Показники	Формула	Можливе порогове значення / нормативне значення
1.	Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів	$K_{EF} = \frac{ЧП}{ВМсер}$	> 0
2.	Коефіцієнт покриття	$K_{П} = \frac{ОА}{ПЗ}$	> 1
3.	Коефіцієнт оборотності активів	$K_{ОБ.А.} = \frac{Вр}{Б}$	> 0,5
4.	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$K_{ОБ.О.А.} = \frac{Вр}{ОА}$	Збільшення
5.	Коефіцієнт оборотності необоротних активів	$K_{ОБ.Н.А.} = \frac{Вр}{НА}$	Збільшення
6.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$K_{ОБ.Д.З.} = \frac{Вр}{ДЗ}$	Збільшення
7.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$K_{ОБ.К.З.} = \frac{Срп}{КЗ}$	~ 4,8
8.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	$K_{ОБ.В.К.} = \frac{Вр}{ВК}$	Збільшення

9.	Коефіцієнт автономії	$K_{\text{АВТ}} = \frac{Вк}{А}$	~ 0,5 - 0,6
----	----------------------	---------------------------------	-------------

Продовж.табл. 1.6

№ п/п	Показники	Формула	Можливе порогове значення / нормативне значення
10.	Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	$K_{\text{К.П.К.}} = \frac{Вк}{\text{Вбалансу}}$	~ 0,4
11.	Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	$K_{\text{В.П.}} = \frac{Вк}{Пк}$	> 0,5
12.	Коефіцієнт поточної ліквідності	$K_{\text{ПЛ}} = \frac{Гк+Фі+ДЗ}{ПЗ}$	> 0,6
13.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{\text{АЛ}} = \frac{Гк}{ПЗ}$	> 0,5
14.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	$K_{\text{ШЛ}} = \frac{Гк+Кр+Аі}{ПЗ}$	> 1
15.	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	$K_{\text{ЗАБ В.О.З.}} = \frac{Ок}{ОА}$	> 0,1
16.	Маневреність власних оборотних коштів	$M_{\text{В.О.К.}} = \frac{Гк}{Ок}$	Збільшення

Отже, ефективність використання фінансових ресурсів найчастіше розраховують за допомогою коефіцієнта фінансування або заборгованості, фінансової стійкості, коефіцієнта автономії (незалежності), коефіцієнта фінансової залежності, коефіцієнта маневреності власних коштів, коефіцієнта співвідношення власних та залучених коштів і коефіцієнту фінансового левериджу [138]. Це пояснюється тим, що такі коефіцієнти найбільш повноцінно та інформативно характеризують використання фінансових ресурсів, їх структуру і вже потім, під час аналізу таких коефіцієнтів, аналітики роблять висновки щодо оптимізації структури капіталу .

Зрозуміло, що дослідження ефективності використання земельних ресурсів у аграрних підприємствах – складний та довготривалий процес. З огляду на це, неможливо виокремити єдиний показник, який повною мірою відображав би рівень ефективності використання земельних ресурсів. Для найповнішої характеристики вказаного процесу слід застосовувати систему як натуральних, так і вартісних показників [21, с. 57].

Очевидно, що методів дослідження такої складної і комплексної соціально-економічної категорії як ефективність використання земельних

ресурсів є дуже багато. Проте, хочемо зосередитися на найважливіших економіко-математичних і статистичних методах [21, с. 57].

Розглянемо показники ефективності використання земельних ресурсів (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Показники ефективності використання земельних ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 72]

№ п/п	Показники	Формула
1.	Землевіддача, грн	$ZM_{\text{ВВД}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ГОс.у}}$
2.	Землемісткість, грн	$ZM_{\text{МІСТ}} = \frac{\text{ГОс.у}}{\text{ВП}}$
3.	Рівень розораності, %	$P_z = \frac{\text{ПЛр} + \text{ПЛб.н.}}{\text{ПЛс.у}} * 100\%$
4.	Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	$H_p = \frac{\text{ПЛр}}{\text{ЧПс.о}}$
5.	Щільність худоби, гол.: ВРХ, свиней	$\text{Щ}_{\text{ВРХ}} = \frac{\text{Пог врх}}{\text{ПЛс.у}} * 100$
6.	Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: валової продукції	$\text{ВП}^{100\text{га}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ПЛс.у}} * 100$
7.	Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: товарної продукції	$\text{Прч}^{100\text{га}} = \frac{\text{Пр ч}}{\text{ПЛс.у}} * 100$
8.	Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: прибутку	$\text{ВП}^{100\text{га}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ПЛс.у}} * 100$
9.	Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	$\text{ОВ}_M^{100\text{га}} = \frac{\text{ОВм}}{\text{ПЛс.у}} * 100$
10.	Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: приросту великої рогатої худоби	$\text{ОВ}_{\text{ВРХ}}^{100\text{га}} = \frac{\text{ОВврх}}{\text{ПЛс.у}} * 100$
11.	Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових культур	$\text{ОВ}_z^{100\text{га}} = \frac{\text{ОВк}}{\text{ПЛр}} * 100$
12.	Вироблено на 100 га ріллі, ц: цукрових буряків	$\text{ОВ}_{\text{цб}}^{100\text{га}} = \frac{\text{ОВцб}}{\text{ПЛр}} * 100$
13.	Вироблено на 100 га ріллі, ц: соняшнику	$\text{ОВ}_c^{100\text{га}} = \frac{\text{ОВс}}{\text{ПЛр}} * 100$
14.	Вироблено на 100 га ріллі, ц: приросту свиней	$\text{ОВ}_{\text{Св}}^{100\text{га}} = \frac{\text{ОВСв}}{\text{ПЛр}} * 100$

Аналіз є базовим способом пізнання складних явищ і процесів, що зумовлює глибину диференціації сфери його застосування та відповідно різнобічність одержаних результатів [21, с. 57]. У контексті дослідження

ефективності використання земельних ресурсів варто звернути увагу на необхідність задіяння факторного аналізу з метою визначення впливу на земельні ресурси та порівняння окремих закономірностей їхнього використання [21, с. 57].

Особливо актуальними в сучасних умовах є методи прогнозування, зокрема: інтуїтивні і формалізовані (екстраполяції, моделювання). Варто зазначити, що в їхньому відборі потрібно керуватися такими критеріями [21, с. 58]: поєднання суб'єктивної цінності та об'єктивної значущості оцінок; чітке застосування оцінок, яке не допускає різних тлумачень щодо вибору методів; створення можливості накопичення статистичної інформації та її використання для прогнозування [21, 57]. Застосування перелічених методів має неабияку цінність, адже виявлені прогнозні тенденції є основою для розробки заходів, важелів економічного механізму ефективного використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств [21, с. 57].

Методика оцінювання ефективності використання земельних ресурсів повинна враховувати дослідження структури земельного фонду землевласниками й землекористувачами та розвиток ринку оренди земель сільськогосподарського призначення [21, с. 59]. Тут варто враховувати роль земельних відносин та окреслити стратегічні орієнтири для їх ефективного використання [21, с. 59], оскільки значна кількість власників і користувачів не має досвіду раціонального землекористування а лише намагається отримати максимальну вигоду від власності (оренди). Тому це важливо, оскільки сільськогосподарське землекористування враховує рівень родючості ґрунтів і можливості його підвищення через здійснення земельних поліпшень [21, с. 59].

Важливе значення для ефективної діяльності аграрного підприємства мають трудові ресурси. Для змістовного аналізу та оцінки трудових ресурсів аграрних підприємств доречно використовувати систематизований підхід, який ґрунтовно їх висвітлюватиме шляхом охоплення як кількісних, так і

якісних характеристик.

Розглянемо показники ефективності використання трудових ресурсів (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Показники ефективності використання трудових ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 2; 112; 104]

№ п/п	Показники	Формула	Можливе нормативне значення
1.	Продуктивність персоналу, тис. грн/особу	$П_{п} = \frac{Вр}{Чп}$	Збільшення
2.	Коефіцієнт обороту по прийому	$К_{пр} = \frac{\Pi}{Тоб}$	> 0
3.	Коефіцієнт обороту з вибуття	$К_{зв} = \frac{З}{Тоб}$	–
4.	Коефіцієнт використання трудових ресурсів	$К_{вик} = \frac{Т_{факт}}{Фрч}$	→ 1
5.	Коефіцієнт плинності кадрів	$К_{п} = \frac{Рзв.в + Рп}{Рср}$	0,05–0,07
6.	Коефіцієнт абсентеїзму	$A = \frac{Дп}{Р}$	→ 0

Відомо, що серед методів аналізу та оцінки трудового потенціалу широкого застосування набули такі методи як експертний та статистичний, використовуючи при цьому два підходи: аналіз кількісних і якісних компонентів та інтегральне його оцінювання на основі даних показників.

Розглядаючи національну економіку країни, будь-яку галузь, підприємство, тобто організацію будь-якого масштабу, можемо виділити матеріальні, природні, трудові, фінансові та енергетичні ресурси. Ці поняття є економічними категоріями [37, с. 103]. Нині деякі дослідники вважають, що для нормального функціонування організації будь-якого масштабу недостатньо лише цих ресурсів. Суттєвим ресурсом стала інформація [37, с. 103]. Недостатньо мати для виробництва тільки необхідні матеріальні, фінансові та людські ресурси, необхідно знати, що з цим усім робити, мати інформацію про технології. Тому саме інформація, інформаційні ресурси в даний час розглядаються як окрема економічна категорія [37, с. 103].

З поширенням та розвитком сучасних технологій ведення сільського

господарства все більш гостро постає проблема своєчасного впровадження нових засобів виробництва продукції. Інформаційним ресурсам притаманні всі ті властивості, які притаманні інформації. Найважливішими з цих властивостей є цінність, достовірність та актуальність [37, с. 103].

Саме тому, для оцінки ефективності використання інформаційних ресурсів аграрних підприємств пропонуємо використовувати показники, наведені в табл.1.9.

Таблиця 1.9

Показники ефективності використання інформаційних ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 71; 88]

№ п/п	Показники	Формула	Можливе нормативне значення
1.	Коефіцієнт повноти інформації	$K_{\Pi} = \frac{K_{\Sigma}}{K_{ГР}}$	→ 1
2.	Коефіцієнт суперечності інформації	$K_{С} = \frac{K_{НС}}{K_{НСР}}$	→ 1
3.	Коефіцієнт точності інформації	$K_{Т} = \frac{K_{Р}}{K_{\Sigma}}$	→ 1
4.	Коефіцієнт своєчасності інформації	$K_{СВ} = \frac{K_{НСЧ}}{K_{НСР}}$	→ 1
5.	Коефіцієнт надійності інформації	$K_{Н} = \frac{K_{ПД}}{K_{\Sigma}}$	→ 1

Аналіз інформаційних ресурсів аграрних підприємств дозволяє виокремити основні елементи та принципи управління підприємством [37, с. 103]. Розглядаючи подальший розвиток інформаційних ресурсів, можна зробити припущення про те, що з кожним роком їх аналіз та оброблення будуть проводитись за допомогою все більш складних інструментів математичного апарату. Отже, чим раніше підприємство створить та структурує бази даних власних інформаційних ресурсів, тим простіше йому буде в майбутньому переходити до прогресивних технологій [37, с. 103].

Важливим та відносно новим ресурсом аграрного підприємства є час. Оскільки сільському господарству притаманний сезонний характер виробництва час відіграє важливу роль, та значно впливає на ефективність господарювання. Розглянемо показники ефективності використання часових

ресурсів (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Показники ефективності використання часових ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 75; 76]

№ п/п	Показники	Формула	Можливе нормативне значення
1.	Коефіцієнт використання робочого періоду	$K_{рп} = D_{ф}/D_{н}$	→ 1
2.	Коефіцієнт використання робочого дня	$K_{рд} = t_{фy} / t_{н}$	→ 1
3.	Коефіцієнт використання простоїв	$K_{іп} = t_{п} / (t_{п} + t_{нп})$	→ 1
4.	Коефіцієнт використання робочого часу	$K_{викор.р.д} = (D_{факт.р.д}/D_{факт.р.д}) * 100\%$	→ 1

Отже, для визначення економічної ефективності використання ресурсів було б доречно використовувати різні економічні та статистичні методи. Проте, оскільки статистичні індекси й аналітичні групування не дають можливості одержати повну кількісну характеристику впливу різних факторів на зміни рівня показників ефективності виробництва виникає необхідність у використанні кореляційно-регресійного та дисперсійного методів аналізу.

Кореляційний аналіз є логічним продовженням методу статистичних групувань, його поглибленням. Він допомагає вирішити цілу низку нових завдань в економічному аналізі. Розрахунки на основі кореляційних моделей підвищують ступінь точності аналізу, часто виявляють недоліки попереднього аналізу. Перевага цього методу полягає також і в тому, що він дає можливість розв'язувати задачі, які не можна вирішити за допомогою інших методів економічного аналізу – як, наприклад, розділ впливу багатьох факторів, які діють взаємопов'язано і взаємозумовлено [54, с. 78].

Дисперсійний аналіз – це математико-статистичний метод вивчення результатів спостереження, що залежать від різноманітних одночасно чинних факторів [109]. Головне призначення дисперсійного аналізу – статистично виявити вплив різних факторів на мінливість ознаки, що вивчається.

Особливий інтерес становить використання методу в аналізі економічних процесів та явищ, коли мінливість результативної ознаки зумовлена одночасно дією кількох факторів із неоднаковою силою впливу [109]. Зокрема, це спостерігається при аналізі результативних синтетичних показників економічної ефективності виробництва. Найбільш ефективний тут одночасний дисперсійний аналіз усіх відібраних факторів – багатофакторний аналіз [109]. Можна, звичайно, зробити й попарне порівняння факторів, при якому всі інші ігноруються, однак такий підхід до розв'язання питання не дає змоги виявити існуючу в дійсності множинність ефектів взаємодії [109].

Отже, існують різноманітні методи та методики щодо визначення економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Серед методів оцінки соціальної ефективності найбільш доступним і простим є метод бальної оцінки. Цей метод передбачає вираження кожного компонента трудового потенціалу людини чи його характеристики через відповідні кількісні значення, що знаходяться в певних межах. Таким чином, кожен з компонентів може бути продиференційований в межах встановленої кількості балів, як приклад, за індивідуальною шкалою для кожного компонента або за п'ятибальною шкалою (метод ранжирування). При цьому для різних категорій працівників можуть встановлюватись різні оціночні шкали.

На думку Ю. Одегова, в практичних цілях застосування даного методу оцінки трудового потенціалу проводиться зазвичай лише за такими компонентами, як вік, стать, стан здоров'я, виробничий стаж, рівень освіти та творчої активності [151, с. 120]. Зважаючи на простоту і дещо примітивність застосування цього методу, система показників, що можливо буде оцінена за його критеріями певною мірою неповністю характеризуватиме рівень використання трудового потенціалу [149].

Соціальну ефективність використання ресурсів аграрних підприємств можливо провести шляхом анкетування працівників підприємств. Розглянемо показники оцінки соціальної ефективності використання ресурсів

аграрних підприємств (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Показники соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [сформовано на основі: 151; 149]

№ п/п	Показники	Характеристика	Можливе порогове значення
1.	Коефіцієнт виробничого травматизму	Співвідношення числа випадків виробничого травматизму до загальної чисельності персоналу	→ 0
2.	Коефіцієнт задоволеності умовами праці	Співвідношення суми балів по критеріям (забезпеченість необхідною матеріально-технічною базою; санітарно-гігієнічні умови робочого місця; естетичні умови робочого місця; безпечність праці для здоров'я; втомлюваність на робочому місці) до максимально можливої кількості балів.	→ 1
3.	Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом	Співвідношення суми балів по критеріям (оцінка ставлення керівника до працівників; оцінка працівниками ділових якостей керівника; оцінка працівниками професійних якостей керівника; оцінка особистісних якостей керівника; оцінка лідерських позицій керівника.) до максимально можливої кількості балів.	→ 1
4.	Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі	Співвідношення суми балів по критеріям (рівень конфліктності в колективі; повага в колективі; взаємодопомога в колективі; психологічний комфорт в колективі) до максимально можливої кількості балів	→ 1
5.	Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці	Співвідношення суми балів по критеріям (складність праці; можливість проявити себе; рівень ініціативи; монотонність праці; інтерес до виконуваної роботи; відповідність виконуваної роботи досвіду та кваліфікації) до максимально можливої кількості балів.	→ 1
6.	Коефіцієнт професійного розвитку	Співвідношення суми балів по критеріям (оцінка системи професійного навчання та підвищення кваліфікації; оцінка наявності творчої складової праці; оцінка можливостей для саморозвитку) до максимально можливої кількості балів.	→ 1
7.	Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу	Співвідношення суми балів по критеріям (оцінка відповідності ділових якостей займаній посаді; оцінка відповідності компетенцій займаній посаді) до максимально можливої кількості балів	→ 1
8.	Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу	Співвідношення суми балів по критеріям (єдність цілей в колективі; спільність цінностей в колективі; оцінка партнерських відносин; рівень налагодженості комунікаційних зв'язків) до максимально можливої кількості балів	→ 1
9.	Коефіцієнт задоволеності заробітною платою	Співвідношення балів задоволених працівників до загальної чисельності персоналу	→ 1
10	Коефіцієнт задоволеності преміюванням	Співвідношення балів задоволених преміюванням працівників до загальної чисельності персоналу	→ 1

Методика запропонована Є. Мнихом, включає п'ять блоків аналізу

оцінки трудового потенціалу і є, на нашу думку, поглибленою і структурованою: блок 1 – узагальнюючий аналіз кадрового потенціалу підприємства; блок 2 – аналіз забезпеченості підприємства робочими кадрами (чисельність, структура та рух робочих кадрів); блок 3 – аналіз організації праці (умови та нормування праці, фонд робочого часу); блок 4 – аналіз ефективності використання робочих кадрів (обґрунтованість рівнів продуктивності праці, факторний аналіз резервів підвищення продуктивності праці); блок 5 – аналіз виробничо-фінансових результатів покращення використання трудового потенціалу підприємства. Розглянуту методику аналізу трудового потенціалу, за нашим баченням, варто застосовувати за допомогою ефективних методичних інструментів аналізу відповідного аналітичного забезпечення [149].

Важливий вплив на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств має екологічна ефективність. Екологічна ефективність використання земельних угідь характеризується зменшенням витрат на ліквідацію наслідків надмірного антропогенного навантаження на природне середовище в процесі ведення землеробства [79]; забезпеченням умов для відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель відповідно до вимог еколого-економічного землекористування; виробництвом екологічно безпечної продукції [21; 23; 79].

Показниками екологічної ефективності вважаються: обсяги та структура капіталовкладень, поточні витрати на відтворення родючості ґрунтів, динаміка якісного та кількісного стану, рівень інтенсивності землекористування [79], коефіцієнт екологічної активності, динаміка витрат на збереження гумусу та окремих елементів живлення рослин у ґрунтах; динаміка агроекологічного стану продуктивних сільськогосподарських угідь; темпи відтворення природного стану продуктивних земель; динаміка впровадження прогресивних технологій та ін.[79; 80].

Розглянемо показники оцінки екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (табл. 1.12).

Отже, для проведення оцінки екологічної ефективності використання ресурсів необхідно провести розрахунок коефіцієнтів: природоємності, природної ресурсовіддачі, екологоємності, ресурсоємності процесу, екологічності об'єкту, відходоємності та екологічності виробництва [23].

Таблиця 1.12

Показники екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [88]

№ п/п	Показник	Характеристика	Можливе порогове значення
1.	Коефіцієнт природоємності	Співвідношення витрат використаних природних ресурсів до чистого доходу від реалізації	Зменшення
2.	Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	Співвідношення чистого доходу від реалізації до витрат використаних природних ресурсів	Збільшення
3.	Коефіцієнт екологоємності	Характеризує рівень шкідливих дій на довкілля з розрахунку на одиницю корисної продукції або послуги, що отримуються за допомогою цього процесу	Зменшення
4.	Коефіцієнт ресурсоємності процесу	Характеризує витрати енергії, води, повітря, земельних і інших природних ресурсів з розрахунку на одиницю корисної продукції або послуги	Зменшення
5.	Коефіцієнт екологічності об'єкту	Співвідношення чисто корисного ефекту до витрачених природних ресурсів	≥ 1
6.	Коефіцієнт відходоємності	Співвідношення маси відходів, приведеної до єдиного об'єму, з урахуванням відмінностей міри їх шкідливості (небезпеки) з розрахунку на одиницю продукції	Зменшення
7.	Коефіцієнт екологічності виробництва	Різниця між вартістю сировини, яку приймають за 1, і вартістю утворених відходів	$\rightarrow 1$

В цілому: досліджено види економічної, соціальної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та узагальнені їх показники по кожному виду ресурсу: матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, земельні, інформаційні та часові. Результати дослідження узагальнимо та відобразимо графічно на рис. 1.11.

Важливим елементом функціонування аграрних підприємств є результативність, яка обумовлюється раціональним підходом до формування,

відтворення та ефективного використання наявного ресурсного потенціалу.

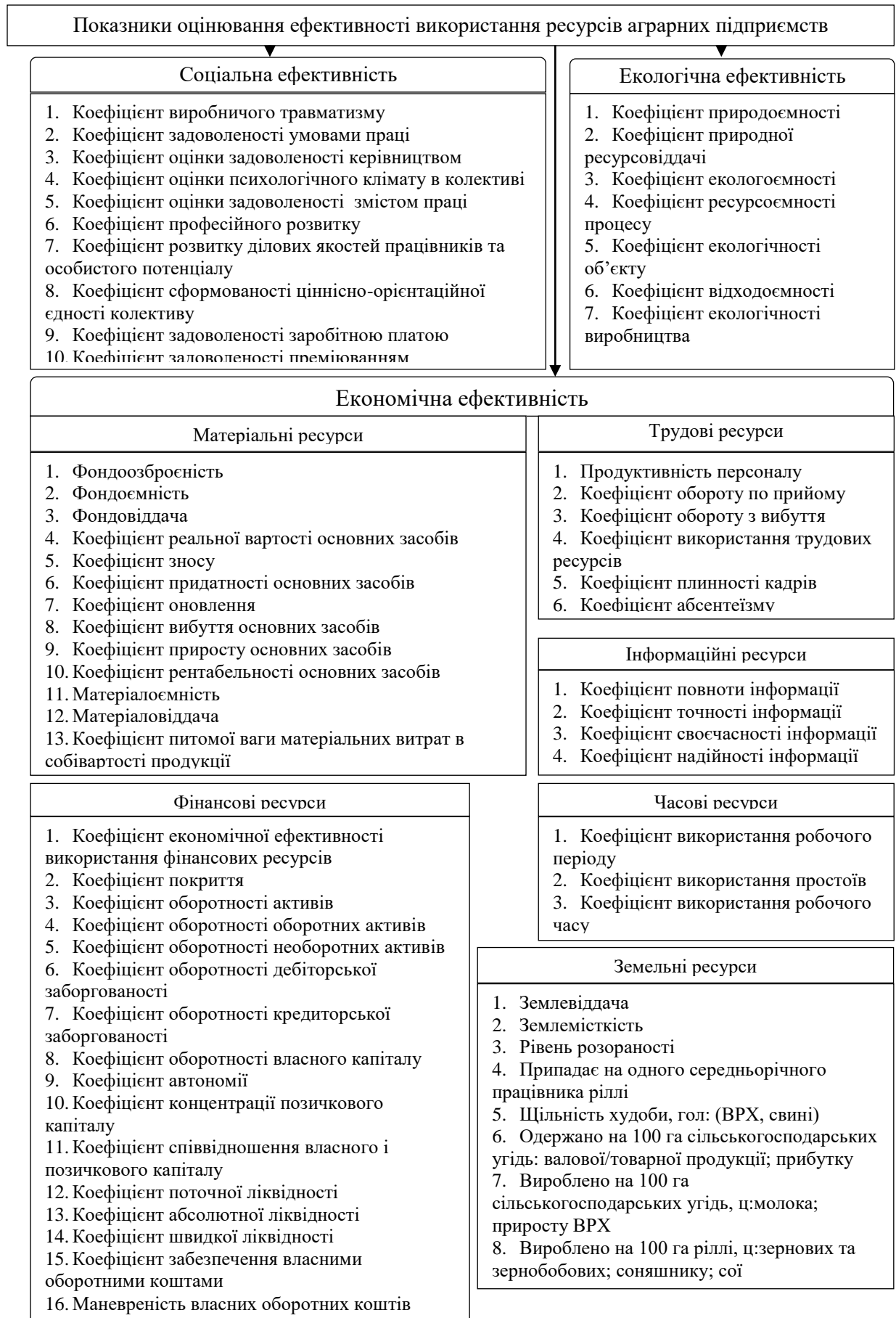

Рис. 1.11. Показники оцінювання ефективності використання ресурсів

аграрних підприємств [авторська розробка]

Так, для здійснення аналізу ефективності використання ресурсів аграрних підприємств доцільно застосувати такі показники: ресурсовіддача, ресурсоємність, які розраховуються як в цілому, так і за окремими його складовими [23]. Ефективним вважається використання потенціалу підприємства за умови наявних високих показників ресурсовіддачі та низьких – ресурсоємності [23].

Також при здійсненні оцінки показників ефективності використання ресурсів аграрних підприємств необхідно фактичні показники порівнювати із нормативними. Так, за умови, що показники фактичної ресурсоємності є вищими нормативу, це означає наявний низький рівень ефективності використання ресурсного потенціалу, і навпаки.

Доцільним є використання комплексних показників, що демонструють використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства та охоплюють усі його складові частини (землі, трудових ресурсів, основних засобів, оборотних засобів).

Під час дослідження ресурсного потенціалу багато вчених використовують системний підхід [83] – це етап початкового якісного аналізу проблеми і постановки завдань, одна з ранніх форм системного аналізу, тобто системи методів пошуку і реалізації змін, призначених для ліквідації проблем.

Ресурсний потенціал аграрних підприємств представлено складними елементами. Такі елементи як земля, праця, капітал у результаті декомпозиції можна розділити на безліч підсистем [83]. А інтегративна властивість ресурсного потенціалу реалізується у підвищенні ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, що дає підставу розглядати його як систему. Системний підхід розглядає об'єкт «як сукупність взаємопов'язаних елементів, що має вхід, вихід, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок» [83].

Одним з найважливіших результативних показників діяльності будь-

якого суб'єкта господарювання в ринкових умовах є розмір отриманого прибутку, а показником ефективності – рентабельність [86]. Саме тому проблема ціноутворення продукції агропромислового комплексу є однією з найбільш складних та недостатньо вирішених на сучасному етапі функціонування ринкової економіки в Україні [86].

Отже, категорія «ефективність виробництва» у теоретико-методологічному плані [86] є цілісною системою економічних ринкових відносин системоутворюючими факторами якої виступають основний та людський капітали і матеріальні витрати.

При оцінці ефективності вкладання коштів у капітал підприємства у західній практиці застосовують показник рентабельності власного капіталу – співвідношення чистого прибутку, отриманого підприємством після сплати податків, до суми власного капіталу [100]. Іншим показником, що характеризує ефективність функціонування підприємства, є рентабельність сукупного капіталу (рентабельність активів) – співвідношення операційного прибутку до суми активів, які знаходяться у розпорядженні підприємства [86]. Також слід враховувати, що значення показника рентабельності активів є узагальнюючим, тому його можна розподілити на два: рентабельність продажу та оборотність сукупного капіталу (оборотність активів). [86].

Проте у вітчизняній практиці, як справедливо зауважив професор В. Г. Андрійчук, для оцінки ефективності виробництва найбільшого розповсюдження набув показник рівня рентабельності – співвідношення прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Розглянемо показники рентабельності використання ресурсів (табл. 1.13.).

Отже, оскільки показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства, то аналіз рентабельності використання ресурсів аграрних підприємств доцільно проводити в динаміці беручи до уваги галузеву

специфіку підприємства, його життєвий цикл та масштаби діяльності.

Таблиця 1.13

Показники рентабельності використання ресурсів [сформовано на основі: 86]

Показник	Характеристика
<i>Ресурсні показники рентабельності</i>	
Рентабельність підприємства	Відношення чистого прибутку до собівартості
Рентабельність власного капіталу	Відношення чистого прибутку до середньорічної вартості власного капіталу.
Рентабельність залученого капіталу	Відношення чистого прибутку до середньорічної вартості позикового капіталу.
Рентабельність робочого капіталу	Відношення фінансового результату до оподаткування до робочого капіталу підприємства
Рентабельність усіх активів за чистим прибутком	Відношення чистого прибутку або прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, на середньорічну величину активів
Рентабельність оборотних активів	Відношення чистого прибутку до середньорічної вартості оборотних активів
Рентабельність необоротних активів	Відношення чистого прибутку до середньорічної вартості необоротних активів
<i>Витратні показники рентабельності</i>	
Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)	Відношення чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) до собівартості
Рентабельність операційної діяльності	Відношення суми прибутку (збитку) від операційної діяльності до суми операційних витрат
Рентабельність звичайної діяльності	Відношення суми прибутку (збитку) від звичайної діяльності до суми витрат звичайної діяльності
<i>Доходні показники рентабельності</i>	
Рентабельність реалізації (продаж)	Відношення чистого прибутку підприємства до чистого доходу від реалізації
Валова рентабельність основної діяльності	Відношення суми валового прибутку (збитку) до суми собівартості реалізованої продукції

Дослідження рентабельності діяльності підприємства є важливим напрямом фінансової діагностики. За результатами дослідження можна отримати відповіді на питання пов'язані із фінансовими та управлінськими рішеннями, що є основою підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи результати дослідження щодо теоретичних аспектів

формування та використання ресурсів аграрних підприємств, слід зазначити:

1. Проведений аналіз етапів еволюції наукових знань про економічні ресурси, дослідження понятійно-категоріального апарату та тверджень науковців стосовно сутності поняття «ресурси» дозволили узагальнити одержані дані, та надати власне визначення поняття ресурси аграрних підприємств» як сукупності органічно взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних ресурсів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперебійну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи.

2. Враховуючи різноспрямованість класифікацій та особливості типізації ресурсів, запропоновано як основні види ресурсів аграрного підприємства визначити наступні: матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, земельні, інформаційні, часові та підприємницькі, та удосконалити класифікацію шляхом доповнення ознаками інформаційних (за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання) та розробленням класифікації часових (за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за використанням часу з урахуванням сезонності виробництва) ресурсів.

3. Узагальнено сучасні підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації.

4. Результатом узагальнення сучасних підходів до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, є виділення економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що дозволило зазначити актуальні напрями їх ефективного використання

5. Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, котрий за допомогою показників використання матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, земельних, інформаційних та часових ресурсів дозволить здійснити оцінку економічної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

6. Оцінка соціальної ефективності використання ресурсів буде проведена шляхом анкетування працівників аграрних підприємств за бальним методом. Цей метод передбачає вираження кожного компонента трудового потенціалу людини чи його характеристики через відповідні кількісні значення, що знаходяться в певних межах.

Основні результати за розділом 1 дисертації викладено в наступних наукових працях [11; 12; 14; 15; 23; 24; 25; 156; 157; 158; 159; 161]

Список використаних джерел до розділу 1

1. Абрамова І. В., Віленчук О. М., Дема Д. І. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи : монографія / за ред. проф. Д. І. Деми. Житомир : ЖНАЕУ, 2015. 364 с.

2. Абсентеїзм, його причини, економічні наслідки і методи регулювання. URL: <https://cutt.ly/JTFUBbR> (дата звернення: 27.10.2020).

3. Авраменко Т. П. Вплив соціально-економічних аспектів на формування земельно-ресурсного потенціалу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. Вип. 8. Ч. 6, 2014. С. 146–151.

4. Аграрії зможуть отримати дешеві кредити: що приготувала держава. *Сьогодні : Гроші*. URL: <https://cutt.ly/jY6nmcD> (дата звернення: 28.08.2021).

5. Аграріям відновили часткову компенсацію відсотків за

користування кредитами. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://cutt.ly/UTOrMko> (дата звернення: 30.08.2021).

6. Андрійчук В. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія. 2-ге вид., без змін. К. : КНЕУ, 2006. 292 с.

7. Андрійчук В. Г. Про необхідність комплексного використання в планово-економічній роботі показників рентабельності. *Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності* : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конфер. К. : КНЕУ, 2004. 595 с.

8. Андрійчук В. Г., Економіка аграрних підприємств : підручник, 2-ге вид., доп. і перероблене. К. : КНЕУ, 2002. 624 с.

9. Ареф'єва О. В., Коротенков О. В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств. К. : Грот, 2004. 200 с.

10. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Махсма М. Б., Попрозман О. І., Економіка підприємства : навч. посібник. *Європейський університет*. К. : Видавництво Європейського університету, 2005. 238 с.

11. Баган Н. В. Альтернативні джерела енергії: досвід іноземних країн та їх стан в Україні. *Розробка та вдосконалення енергетичних систем з урахуванням наявного потенціалу альтернативних джерел енергії* : колективна монографія / за ред. О. О. Горба, Т. О. Чайки, І. О. Яснолоб. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2017. С. 9–16.

12. Баган Н. В. Виробничий потенціал підприємства: теоретичний аспект. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 31 березня 2020 р. Полтава, 2020. С. 81–84.

13. Баган Н. В. Вплив ризиків на використання ресурсів аграрних підприємств. *Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. м. Львів, 30 березня 2019 р. ГО «Львівська економічна фундація».

Львів: ЛЕФ, 2019. С. 28–29.

14. Баган Н. В. Ресурси аграрних підприємств та агропродовольчий ринок. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 30 листопада 2017 р. Полтава : кафедра економіки підприємства ПДАА, 2017. С. 117–121.

15. Баган Н. В. Теоретичні основи ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*. Хмельницьк, 2021. С. 282–287.

16. Баган Н. В., Потяженко О. М. Теоретичні основи управління ефективністю діяльності підприємства. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матер. IV Всеукр. наук.-практ. інтер.-конфер., м. Полтава, 01 листопада 2019 р. Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С. 67–68.

17. Банасько Т. М. Економічний аналіз використання нематеріальних активів: значення та методика здійснення. *Вісник ЖДТУ. № 4 (50), 2009. С. 6–12.*

18. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М. : Академия, 1999. 656 с.

19. Бём-Баверк Е. Основы теории ценности хозяйственных благ. М. : Директмедиа Паблшинг, 2008. 196 с.

20. Бердар М. М. Фінанси підприємства: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

21. Бережницька Г. І. Стратегічні імперативи управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2019. 223 с.

22. Березіна Л. М. Фінансові ресурси як складова економічної безпеки підприємства. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство* : матер. III Всеукр.наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю. Полтава: ПолтНТУ, 2017. С. 15–18.

23. Березіна Л. М., Баган Н. В. Актуальні проблеми використання

ресурсів аграрних підприємств. *Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки*. 2018. С. 12–21.

24. Березіна Л. М., Баган Н. В. Особливості еколого-економічного розвитку земельних ресурсів аграрних підприємств. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. м. Полтава, 29 березня 2019 р. Полтава: ПДАА, 2019. С. 3–6.

25. Березіна Л. М., Баган Н. В., Потяженко О. М. Перспективні напрями управління ефективністю діяльності підприємства. *Приазовський економічний вісник*. №5 (16) 2019. С. 120–125.

26. Бизнес и менеджмент. Терминологический словарь / под ред. Д. М. Розенберг. М. : ИНФРА-М, 1997. 464 с.

27. Болгар Т. М., Мельник О. М. Вплив ділової активності вітчизняних сільськогосподарських підприємств на їх конкурентоспроможність. *Ефективна економіка*. № 11. 2016. URL: <https://cutt.ly/WY58Mmw> (дата звернення: 30.08.2021).

28. Большенко С. Ф., Олійник М. В. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Економічний аналіз». Северодонецьк, 2005. 87 с.

29. Боровік Л. В., Дежифаров О. М., Галузева структура сільськогосподарських підприємств. *Економіка, фінанси, управління: наукові підходи та практика реалізації* : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. Інтер.-конфер. 11 березня 2020 р. Херсон : ХДАУ, 2020. С. 32–33.

30. Бриль І. В. Формування та використання нематеріальних активів підприємств для підвищення їх капіталізації : монографія. Київ, 2015. 84 с.

31. Бугров Д. Метрика ефективности. URL: <https://cutt.ly/ZY6GHAI> (дата звернення: 09.02.2021).

32. Васильков В. Організація виробництва: навч. посібник. К. : КНЕУ, 2003. 524 с.

33. Вишнеvsька О. М., Волошиновський С. В., Човага С. В., Природно-

ресурсне забезпечення розвитку аграрного сектора : монографія. Миколаїв : ФОН Швець В. Д., 2015. 180 с.

34. Вовк І. Класифікація ресурсів підприємства. Сучасні підходи. *Соціально-економічні проблеми і держава*, 2011. Вип. 1 (4). URL: <https://cutt.ly/9Y3zLok> (дата звернення: 15.11.2021).

35. Володін С. Інноваційний провайдинг на наукоємному аграрному ринку: теоретико-методологічні аспекти. *Економіка АПК*. 2006. № 8. С. 9–20.

36. Всемирная история экономической мысли. В 6 т. Т. 1. *От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической жизни*: МГУ им. М. В. Ломоносова. М. : Мысль.1987. 606 с.

37. Вяткін П. С. Елементи стратегічного управління інформаційними ресурсами сільськогосподарських підприємств. *Сталий розвиток економіки* № 5(15). 2012. С. 102–104.

38. Вяткін П. С. Фактори забезпечення потреб в ресурсах сільськогосподарських підприємств. URL: <https://cutt.ly/kE9k9Jr> (дата звернення: 07.02.2021).

39. Гладир Т. С. Ресурси підприємства: теоретичні аспекти. *Ефективна економіка*. № 5. 2014. С. 148–151.

40. Гладушина Н. В. Шляхи удосконалення використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Тернопіль, 2017. 96 с.

41. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник / за ред. проф. С. М. Гончарова. К. : Центр навчальної літератури, 2009. 264 с.

42. Гордієнко В. Еколого-економічна ефективність використання земель сільськогосподарського призначення : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування». Сумський Державний університет. Суми, 2010. 241 с.

43. Григорьев А. А., Шкалаберда Л. И. Теория производства и реалии рыночной экономики. *Известия экономического университета им. Г.В. Плеханова*. 2015, № 4(22). С. 208–228.

44. Гросул В. А. Ресурси підприємства: теоретичне осмислення

сутності. *Бізнес Інформ*. № 7. Харків, 2013. С. 236–242.

45. Гуторов О. Оцінка земельних ресурсів та ефективності інвестицій : монографія. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Х., 2006. 368 с.

46. Гэлбрейт, Дж. К. Экономические теории и цели общества / под общ. ред. и с предисл. Н. Н. Иноземцева, А. Г. Милейковского. М. : Прогресс, 1976. 408 с.

47. Данілішин Б. Коментар щодо реалізації Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». *Interfax-УКРАЇНА*. URL: <https://cutt.ly/gT0tp9L> (дата звернення: 12.08.2021).

48. Дворецький А. Методичний підхід до визначення соціально-економічної ефективності використання земельних ресурсів. *Ефективна економіка*. 2013. № 5. URL: <https://cutt.ly/EY3cofi> (дата звернення: 16.02.2021).

49. Дем'яненко С. Менеджмент аграрних підприємств : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2005. 347 с.

50. Демченко О. Особливості використання земельно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. Тернопіль. 2017, № 1. Том 2. С. 188–194.

51. Державна підтримка АПК-2020: програма зі здешевлення кредитування працюватиме за трьома напрямками. *Міністерство економіки України gov.ua*. URL: <https://cutt.ly/IRNkya8> (дата звернення: 08.06.2020).

52. Державна підтримка АПК-2020: як буде працювати? Дебет-Кредит: бухгалтерські новини. URL: <https://news.dtkr.ua/state/other/60418> (дата звернення: 19.07.2020)

53. Держпідтримка АПК у 2019 році: скільки коштів використано (інфографіка). *Landrond*. URL: <https://cutt.ly/6E9SuZS>. (дата звернення: 06.05.2020).

54. Дзюбенко О. О., Симоненко О. І. Використання кореляційного аналізу у статистичних дослідженнях. *Концептуальні засади збалансованого розвитку аграрного сектору економіки України* : матер. 71 наук.-практ. студ.

конф., 01 грудня 2017 р., Київ. С. 78–79.

55. Добринь С. В. Організація системи управління фінансовими ресурсами підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015, Вип. 10. С. 37–40.

56. Добровольська Н. До питання визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів у землеробстві. *Регіон-2013: стратегія оптимального розвитку* : матер. Міжнар. наук.-прак. конфер. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 407–409.

57. Довгань О. Д. Інформаційні ресурси: національні та державні, зміст, поняття. *Інформація і право*. Вип 3 (15), 2015. С. 85–91.

58. Друкер П. Практика менеджмента: підручник / пер. з англ. М. : Вільямс, 2006. 400 с.

59. Духонина О., Горянский П., Управление предприятиями в современных условиях. *Финансовая газета*. 2005. № 10. С. 96–99.

60. Дядик Т. В., Гуріна Ю. В., Почтальйон А. В. Економічний розвиток аграрних підприємств України. *Інфраструктура ринку*. № 19, 2018. С. 160–164.

61. Дядик Т. В., Погребняк Л. П. Земельні ресурси – основа виробничого потенціалу аграрних формувань Полтавщини. *Агросвіт*. № 3, 2018. С. 41–45.

62. Економічна енциклопедія : у 3-х т. за ред. С. Мочерного. К. : Академія, 2000. Т. 1. 864 с.

63. Ефективність сільськогосподарських підприємств і зростання продуктивності в сільському господарстві. URL: <https://cutt.ly/3Y6W6mm> (дата звернення: 06.04.2020).

64. Єлісеєва О. К. Методологічні аспекти оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів. URL: <https://cutt.ly/xY6Tgia> (дата звернення: 21.05.2020).

65. З 1 березня ставка ПДВ при реалізації окремих видів сільгосппродукції – 14 %. *АгроPRO*. Київ. Випуск 4, №4. 2021. С. 2–4.

66. Загірняк М. В., Перерва П. Г., Маслак О. І. Економіка підприємства: магістерський курс. Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2015. 736 с.

67. Збарський В., Мацибора В., Чалий А. Економіка сільського господарства: навч. посібник. К.: Каравела, 2009. 264 с.

68. Злупко С. М. Історія економічної теорії : навч. посібник. К. : Знання, 2005. 719 с.

69. Зось-Кіор М. В., Германенко О. М., Бучнев М. М. Ефективність використання земельних ресурсів аграрного сектору економіки. *Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент»*. Випуск 6 (72), 2017. С. 136–140.

70. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы: монографія / под общ.ред. В. Г. Ткаченко и В. И. Богачева. Луганск : Книжковий світ, 2010. 287 с.

71. Ілляшенко С. М., Біловодська О. А. Управління інноваційним розвитком : конспект лекцій. Суми : Вид-во СумДУ, 2006. 129 с.

72. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум: навчальний посібник. К. : Кондор, 2012. 600 с.

73. Кісіль М. Критерій і показники економічної ефективності малого і середнього бізнесу на селі. *Економіка АПК*. 2001. № 8. С. 12–19.

74. Кларк Дж. Б. Распределение богатства / пер. Д. Страшунский, А. Бесчинский. М: Государственное Социально-Экономическое издательство, 1934. 300 с.

75. Коефіцієнт використання робочого дня. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/5593732/page:30/> (дата звернення: 21.08.2020).

76. Коефіцієнт використання робочого часу – особливості, аналіз і показники. URL: <https://cutt.ly/UTKG9CO> (дата звернення: 21.08.2020).

77. Комплексне IT-рішення для агровиробників. *SOFT.FARM*. URL: <https://www.soft.farm/uk/> (дата звернення: 29.10.2020).

78. Коноплінська В. А., Філін Г. І. Економічний тлумачно-термінологічний словник. К. : КНТ, 2007. 580 с.

79. Корабльова К. А., Хамініч С. Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. *Ефективна економіка*. № 5. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5419> (дата звернення: 15.09.2020).

80. Кошкалда І. В. Ефективність використання сільськогосподарських земель у контексті сучасного господарювання. *АгроІнКом*. 2011, № 10. С. 38–43.

81. Ксенова Е. Методологические основы диагностики внутренней социальной эффективности сельскохозяйственного производства. *Молодёжь в науке*: матер. Междун. науч.-практ. конфер. Минск : НАН Беларуси, 2013. С. 37–41.

82. Кубай О. Г. Сучасний стан державної підтримки аграрних підприємств. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та права* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 14 листопада 2019 р., Полтава. С. 29–30.

83. Кустріч Л. О. Основні засади підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 27. Частина 2. 2017. С. 19–22.

84. Кушнір Л. Л. Гносеологія ресурсів в економіці, її еволюція і сучасний концепт. *Вісник ЖДТУ*. 2011. № 3(57). С. 310–313.

85. Лаврук В. Методика оцінки ефективності та аналізу інноваційної діяльності в сільському господарстві. URL: <https://cutt.ly/RY6HKIr> (дата звернення: 19.07.2020).

86. Лисенко М. І., Лисенко А. М. Методичні підходи до оцінки ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах. *Наукові праці КНТУ. Серія : Економічні науки*. 2009, Вип. 16, Ч. 1. С. 126–131.

87. Логистика: Терминологический словарь / под ред. А. Н. Родников. 2-е изд., испр. и доп. М. : ИНФРА-М, 2000. 352 с.

88. Лопушинська О. В. Менеджмент ресурсозберігаючого

розвитку підприємств агропродовольчої сфери України: дис. ... д-ра філософії: галузь знань 07 / Полтавська державна аграрна академія. Полтава, 2021. 274 с.

89. Лысенко Е. Эколого-экономические основы устойчивого развития земледелия. *Экономика сельского хозяйства*. 2002. № 3. С. 29–38.

90. Максименко С. Основною цінністю компанії Soft.farm є її співробітники. *AgroNews*. URL: <https://cutt.ly/dY6u93X> (дата звернення: 26.10.2020).

91. Мальтус, Т. Р. Опыт о законе народонаселения. М. : Директ-Медиа, 2014. 204 с.

92. Мамалуй О. О., Гриценко О. А., Дарнопих Г. Ю. Основи економічної теорії / за заг. ред. О. О. Мамалуй. К. : Юрінком Інтер. 2003. 480 с.

93. Маркіна І. А., Зось-Кіор М. В. Управління земельними ресурсами як складова розвитку аграрного виробництва. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво* : зб. наук. пр. №26 (II). 2014. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2014. С. 80–87.

94. Маркс К. Капитал. Издательський союз : «Андронум». Лондон, 1867. 578 с.

95. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 3-х т. / под ред. О. Г. Радынова. М. : Прогресс. 1993.

96. Махмудов Х. З., Ярошенко С. П., Пілявський В. І. Соціально-економічна сутність земельних відносин сільськогосподарських підприємств. *Сумський національний аграрний університет*. 2016. С. 147–151.

97. Мацибора В. Економіка сільського господарства: підручник. К. : Вища школа, 1994. 415 с.

98. Мельничук Л. С. Ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал*. 2015. №1. С. 135–140.

99. Меренкова Л. О. Особливості управління фінансовими ресурсами

підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. Вип. 24, 2016. С. 79–83.

100. Методичні підходи до оцінки ефективності функціонування об'єднань у готельному господарстві. URL: <https://studfile.net/preview/5119013/page:3/> (дата звернення: 23.06.2020).

101. Місевич М. А. Використання земельних ресурсів як чинник забезпечення потенційної конкурентоспроможності високотоварних сільськогосподарських підприємств. *Агроосвіта*. Вип. 24. 2015. С. 15–19.

102. Момотюк А. П. Земля як основний засіб виробництва у сільському господарстві. *Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Вип. 2 (10), 2018. С. 87–89.

103. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устинко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник. Львів : Світ, 2006. 568 с.

104. Никифорова В. Г. Управління персоналом : навчальний посібник. Одеса : Атлант, 2013. 275 с.

105. Новицький В. Є. Економічні ресурси цивілізованого розвитку: навч. посіб. К. : НАУ. 2004. 286 с.

106. Огорокова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий. СПб. : С ПБГТУ, 2001. 293 с.

107. Олійник Н. М, Ткачук Р. О. Аналітична оцінка сучасного стану, проблем та перспектив розвитку аграрного сектору економіки в Херсонській області. *Економіка, фінанси, управління: наукові підходи та практика реалізації* : матер. III Всеукр.наук.-практ. Інтер.-конфер. здоб. вищ. осв. і молод. вчен. Херсон, 2020. С. 129–131.

108. Онкен Август. История политической экономии до Адама. СПб. : Типография М. А. Александрова. 1908. 494 с.

109. Опря А. Т. Статистика : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 448 с.

110. Організація облікового процесу на підприємстві. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=865018> (дата звернення: 19.06.2020).

111. Оцінка нематеріальних активів підприємства. URL: <https://cutt.ly/cTJfAl0> (дата звернення: 22.05.2020).
112. Петрович Й. М., Прокопишин-Рашкевич Л. М. Економіка і фінанси підприємства. Львів : Магнолія 2006, 2014. 406 с.
113. Петрушенко Т. В. Шляхи вдосконалення та зміцнення фінансової стійкості підприємства. *Соціальна економіка*. Вип. 50, №2. 2015. С. 154–161.
114. Петти В., Смит А., Рикардо Д. Антологія економічної класики. Еконов, Ключ, 1993. 478 с.
115. Погребняк А. Ю., Якименко Р. А. Організація ефективного управління фінансовими ресурсами. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. Вип. 13, 2014. С. 140–148.
116. Показники ділової активності підприємства. *fin-admin.com*. URL: <https://cutt.ly/1TFRjE8> (дата звернення: 27.04.2020).
117. Постол А. А. Структура виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств та удосконалення управління розвитком її складових. *Інфраструктура ринку*. Вип. 3. 2017. С. 64–67.
118. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 29.08.2019 № 1124 (Одержаний ВР України) URL: <https://cutt.ly/sE9kFR7> (дата звернення: 14.04.2020).
119. Ресурси підприємства, необхідність і сутність управління ними. URL: <https://cutt.ly/8E9kWSQ> (дата звернення: 28.06.2020).
120. Ресурсне забезпечення діяльності підприємства. URL: <https://cutt.ly/1E9kb1S> (дата звернення: 29.06.2020).
121. Рожелюк В., Денчук П. Система показників стану і використання нематеріальних активів. *Наукові записки*. Вип. 15, 2006. URL: <https://cutt.ly/0Y6JH9L> (дата звернення: 24.04.2020).
122. Руснак П. П. Економіка сільського господарства: підручник для студ. екон. спец. вищ. аграрних закладів освіти I-II рівнів акредитації. К. : «Урожай», 1998. 319 с.
123. Свіргун О. М., Соколовська В. В. Ресурсний потенціал

підприємства: теоретичні аспекти. *Економічні науки*. Вип. 17, 2010. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69284.doc.htm.

124. Селиванова Л. Экономический механизм рационального использования сельхозземель. *Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий*. 2002. № 8. С. 28–37.

125. Система показників економічної ефективності. URL: <https://cutt.ly/nTbTV8D> (дата звернення: 23.01.2020).

126. Сільське господарство України 2010 рік. *Статистичний збірник 2020*. К. : Державна служба статистики України, 2011. 384 с.

127. Сільське господарство України 2019 рік. *Статистичний збірник 2020*. К. : Державна служба статистики України, 2020. 230 с.

128. Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення: 10.02.2021).

129. Смагин И. К вопросу о методике определения интегрального показателя эффективности сельскохозяйственного производства. *Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий*. 2007. № 7. 18 с.

130. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй : наукове видання. К. : Port-Royal, 2001. 594 с.

131. Советский энциклопедический словарь. Гл. ред. А. М. Прохоров. М.: Сов. Энциклопедия. 1983. 1600 с.

132. Суліма Н. М., Степасюк Л. М., Величко О. В. Економіка і фінанси підприємства: підручник. К.:«Цп «КОМпрИНТ, 2015. 465 с.

133. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. М. : Изд-во «Дело», 2000. 232 с.

134. Терещенко С. І. Алгоритм визначення оптимального рівня ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: ХДУ, 2015. Вип.15. Ч.4. С. 80–83.

135. Терещенко С. І. Ефективність використання ресурсного

потенціалу за рахунок обґрунтування параметрів діяльності аграрного формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 2. 2014. С. 725–729.

136. Ткач А., Степанов А., Илюхина Р. Методика определения эколого-экономической эффективности сельскохозяйственного производства. М. : ВНИЭСХ, 1992. 28 с.

137. Тоффлер, Э., Тоффлер, Х. Революционное богатство. М. : АСТ, 2007. 576 с.

138. Труш Ю. Л., Лісовська О. В. Напрями підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. URL: <https://cutt.ly/CY6YANj> (дата звернення: 30.07.2020).

139. Фарафонова Н. В. Аналіз ресурсного забезпечення підприємств АПК в умовах ринку. *Актуальні проблеми економіки* №4 (142), 2013. С. 158–166.

140. Федорченко О. А., Ткаченко В. Г. Галузева спеціалізація та диверсифікація як чинник оптимізації структури підприємств аграрного профілю. URL: <https://cutt.ly/yY6hNHs> (дата звернення: 14.09.2020).

141. Філіпенко А. С. Економіка зарубіжних країн. К. : Либідь. 1998. 416 с.

142. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 5–11.

143. Черевко Г., Іваницька Г. АПК: оцінка реформування та перспективи розвитку. *Вісник аграрної науки*. 2001. № 14(1). С. 14–19.

144. Чернецька О. Методичні підходи до визначення ефективності витрат сільськогосподарських підприємств в управлінському обліку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7(1). С. 188–195.

145. Чогут Г. Определение эколого-экономической эффективности использования сельскохозяйственных земель. *«Вестник ВГУ. Серия*

«*Экономика и управление*». 2005. № 2. С. 74–78.

146. Чуб Ю. В. Аналіз наявності та використання нематеріальних активів. *Економічний аналіз: збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль, 2014. Том 15. № 3. С. 225–229.

147. Шаманська О. І. Система оцінки ефективності управління ресурсним потенціалом підприємств АПК. *Ефективна економіка*. № 2, 2016. URL: <https://cutt.ly/2Y6KeV6> (дата звернення: 28.03.2020).

148. Шевелюк О. О. Формування ефективного земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2012. 219 с.

149. Шестакова А. В. Альтернативна зайнятість у відтворенні трудового потенціалу сільських територій : дис. ... канд. екон. наук. Житомир, 2017. 345 с.

150. Шумпетер Й. А. Капіталізм, Соціалізм и Демократія / пер. с англ. предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. М. : Экономика, 1995. 540 с.

151. Экономика труда: (социально-трудовые отношения) / под ред. Н. А. Волгина, Ю. Г. Одегова Москва : Экзамен, 2002. 736 с.

152. Экономика: Толковый словарь. Англо-русский / под ред. Дж. Блэк. М. : Весь Мир, 2000. 840 с.

153. Экономическая энциклопедия / под. ред. Л. И. Абалкин. М. : Экономика, 1999. 1022 с.

154. Якимчук Т. В. Ефективний розвиток текстильного виробництва на основі ресурсного забезпечення : дис. ...канд. екон. наук 08.07.01 – економіка промисловості. Херсон. 2005. 15 с.

155. Яців І. Соціальна ефективність сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 1. С. 26–33.

156. Bahan N. «Economic, social and environmental features of use land resources in Ukraine and world». *Green, Blue&Digital Economy Journal*. Vol. 2 No. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing.2021. P. 10–16.

157. Berezina L. M., Bahan N. V. «Problems and prospects of financing agrarian enterprises». *EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMICS, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the Internatijnal Scientific Conference*. Volume I, June 7-8, 2018. Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas, 2018, P. 54 – 56.

158. Berezina L. M., Bahan N. V. «Зарубіжний досвід функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення». *The 2 nd International scientific and practical conference «Perspectives of world science and education»*. Osaka, Japan: CPN Publishing Group, 2019. P. 524–529.

159. Berezina L., Bahan N. Labor market of Ukraine trends of development. *Management mechanisms and development strategies of economic entities in conditions of institutional transformations of the global environment: collective monograph/edited by M. Bezpartochnyi, in 2 Vol. ISMA University*. Riga: «Landmark» SIA, 2019. P. 159–166.

160. Cobb Ch., Douglas P. A Theory of Production. *American Economic Review*. 1928. V. 18. P. 139–165. URL: <https://cutt.ly/Ry6Kse1> (дата звернення: 14.11.2019).

161. Kulinich T., Berezina L, Bahan N., Vashchenko I., Huriievskia V. Application of project management: lean technologies and saving manufacturing (aspects of management and public administration). *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 No.5. 2021.

162. Menger C. Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. Braumüller, 1871. 285 с.

163. Mill J. S. Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy, London, 1848. 450 p.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Стан та тенденції розвитку аграрних підприємств

Аграрний сектор займає ключову роль в економіці України, забезпечуючи при цьому 9 % ВВП, 18 % зайнятості суб'єктів господарювання та 6 % податкових надходжень. Більше того, аграрний сектор відіграє провідну роль не лише у вітчизняній економіці. Так Україна є одним із лідерів з виробництва та експорту багатьох видів сільськогосподарської та харчової продукції у світі (частка експорту у 2019 р. складала 40 %). Як наслідок, зростання аграрного сектору є запорукою розвитку економіки України, формування позитивного зовнішньоторговельного балансу та стабілізації валютного ринку [34]. Отже, діяльність аграрних підприємств проходить в умовах дедалі більшої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції.

Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Оскільки в Україні переважають ресурси сільськогосподарського використання, розглянемо динаміку та структуру сільськогосподарських угідь в табл. 2.1.

Аналізуючи одержані дані площ сільськогосподарських угідь в Україні у 2019 р. порівняно з 2015 р. констатуємо зниження загальної площі на 197 га. Загалом спостерігається зниження площ сіножатей на 122,5 га; пасовищ 183,8 га; перелогів 67 га та багаторічних насаджень 39,7 га. Проте, збільшилася площа ріллі на 216 га. Дана ситуація пояснюється тим, що нині

землі, зайняті під сіножатями та пасовищами, активно беруться в оренду власниками сільськогосподарських підприємств для ведення сільськогосподарської діяльності, за рахунок чого спостерігаємо зростання площ ріллі.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура сільськогосподарських угідь в Україні та Полтавській області, 2015-2019 рр. [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Види угідь	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Україна							
Всього сільськогосподарських угідь, га	41507,9	41504,9	41489,3	41329,0	41310,9	-197,0	99,5
у т.ч. рілля	32541,3	32543,4	32544,3	32698,5	32757,3	216,0	100,7
сіножаті	2406,4	2402,9	2399,4	2294,4	2283,9	-122,5	94,9
пасовища	5434,1	5430,9	5421,5	5282,6	5250,3	-183,8	96,6
перелоги	233,7	230,6	229,3	190,5	166,7	-67,0	71,3
багаторічні насадження	892,4	897,1	894,8	863,0	852,7	-39,7	95,6
Структура сільськогосподарських угідь, %:							
рілля	78,4	78,4	78,4	79,1	79,3	0,9	X
сінокоси	5,8	5,8	5,8	5,6	5,5	-0,3	X
пасовища	13,1	13,1	13,1	12,8	12,7	-0,4	X
перелоги	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	-0,2	X
багаторічні насадження	2,1	2,2	2,2	2,1	2,1	-0,1	X
Полтавська область							
Всього сільськогосподарських угідь, га	2165,5	2165,5	2164,2	2167,1	2174,8	9,3	100,4
у т.ч. рілля	1774,7	1774,7	1774,3	1817,2	1816,8	42,1	102,8
сіножаті	160,3	160,3	160,0	141,7	144,1	-16,2	89,9
пасовища	199,3	199,3	198,7	182,9	186,5	-12,8	93,6
перелоги	2,5	2,5	2,5	2,0	2,0	-0,5	80,0
багаторічні насадження	28,7	28,7	28,7	23,3	25,4	-3,3	88,5
Структура сільськогосподарських угідь, %:							
рілля	82,0	82,0	82,0	83,6	83,5	1,6	X
сіножаті	7,4	7,4	7,4	6,5	6,6	-0,8	X
пасовища	9,2	9,2	9,2	8,4	8,6	-0,6	X
перелоги	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	X
багаторічні насадження	1,3	1,3	1,3	1,1	1,17	-0,2	X

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналогічна ситуація спостерігається і в Полтавській області, де зростають площі ріллі та знижуються площі сіножатей, пасовищ, перелогів та багаторічних насаджень.

Розглянемо графічно структуру сільськогосподарських угідь України та Полтавської області (рис. 2.1).

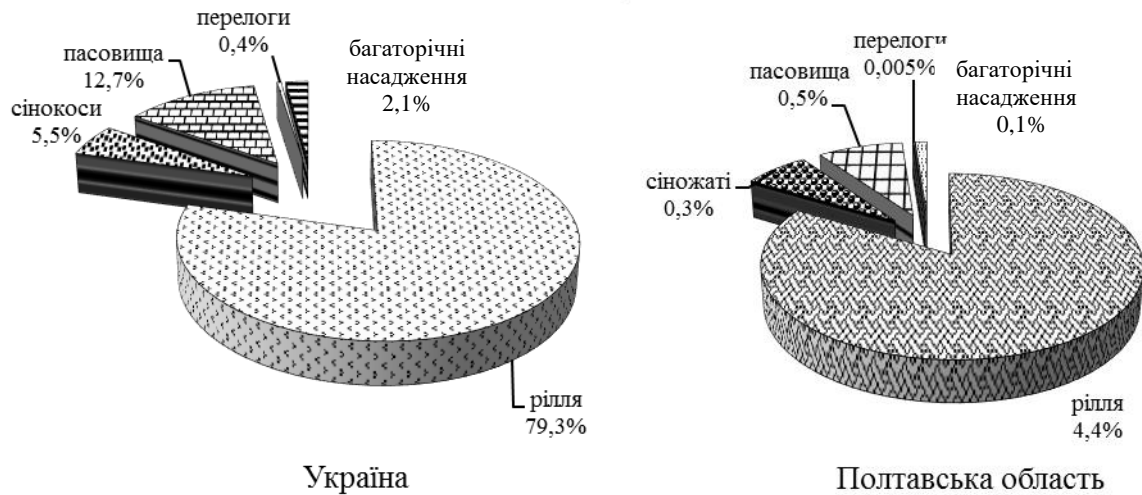

Рис. 2.1. Структура сільськогосподарських угідь в Україні та Полтавській області, 2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Розрахунок річних (за основними видами діяльності проводиться та за допомогою програмного забезпечення) й поточних індексів сільськогосподарського виробництва проводять шляхом спостереження за динамікою змін в обсягах виробництва продукції сільського господарства у часі.

Розглянемо індекси сільськогосподарської продукції сільськогосподарських підприємств України та Полтавської області (табл. 2.2).

Аналізуючи одержані дані сільськогосподарських підприємств України у 2019 р. порівняно з 2015 р. спостерігаємо зростання індексу сільськогосподарської продукції по категорії продукції рослинництва на 8 % та продукції тваринництва на 7,3 %.

Індекс сільськогосподарської продукції сільськогосподарських підприємств України та Полтавської області, 2015–2019 рр. [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Показники	Роки					2019 р. до 2015 р. (+;-)
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	
Україна						
Продукція сільського господарства - усього: у т.ч.:	94,8	109,7	97	112	102,7	7,9
продукція рослинництва	94,5	112,4	96,2	113,6	102,5	8,0
продукція тваринництва	96,5	97,5	101	104,5	103,8	7,3
Полтавська область						
Продукція сільського господарства - усього: у т.ч.:	109,7	105,8	78,9	130,4	94,1	-15,6
продукція рослинництва	111,7	106,2	76,2	137,9	93,4	-18,3
продукція тваринництва	99,1	103,5	95,5	94	99,3	0,2

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Розглянемо графічно динаміку індексу цін сільськогосподарської продукції в Україні (рис. 2.2).

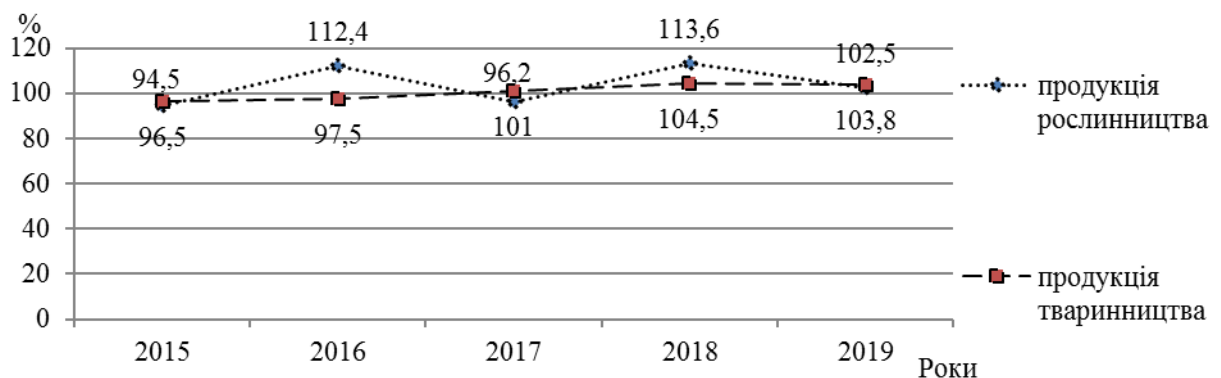

Рис. 2.2. Індекс цін сільськогосподарської продукції України, 2015–2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

У сільськогосподарських підприємствах Полтавської області у 2019 р. порівняно з 2015 р. спостерігаємо зниження індексу цін продукції рослинництва на 18,3 %. В цілому протягом п'яти років відбуваються

коливання індексів цін. Індекс цін продукції тваринництва протягом досліджуваного періоду був практично без змін та станом на 2019 р. зріс на 0,2 %.

Розглянемо графічно динаміку індексу цін сільськогосподарської продукції в Полтавській області (рис. 2.3).

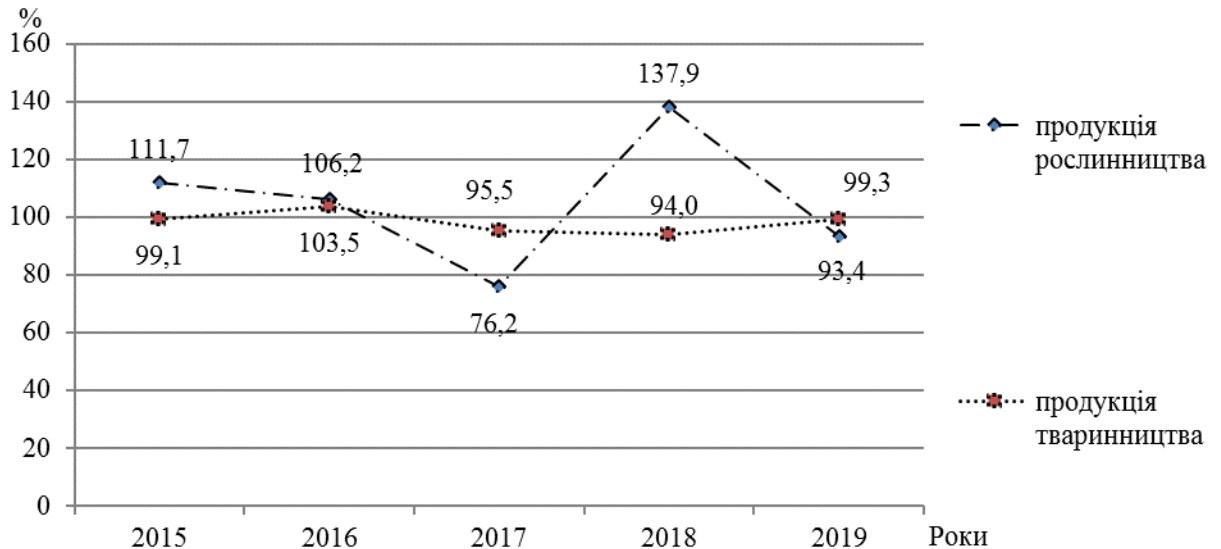

Рис. 2.3. Індекс цін сільськогосподарської продукції Полтавської області, 2015–2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Враховуючи рівень забезпеченості України земельними сільськогосподарськими угіддями та ґрунтами високої родючості галузь сільського господарства – рослинництво має всі передумови для розширення та ефективного його розвитку. Розглянемо динаміку виробництва продукції рослинництва в Україні та Полтавській області (табл. 2.3).

Аналізуючи одержані дані динаміки виробництва продукції рослинництва в Україні у 2019 р. порівняно з 2015 р. спостерігаємо зростання виробництва зернових та зернобобових на 24 %; технічних на 30,5 % та плодово-ягідних на 74,4 %. На зростання вплинуло підвищення ціни реалізації відповідних сільськогосподарських культур. На 50 % знизилася виробництво кормових культур, що пов'язано зі зменшенням поголів'я сільськогосподарських тварин.

Таблиця 2.3

**Динаміка виробництва продукції рослинництва в Україні та
Полтавській області, 2015-2019 рр., млн. грн [сформовано на основі 47;
50; 51; 52; 75]**

Культури	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	2019 р. до 2015 р.	
						(+;-)	%
Україна							
Зернові та зернобобові	193390,3	211762,4	198633,1	225618,7	239728,2	46337,9	123,96
Культури технічні	149263,1	172100,4	167109,5	190580,1	194847,6	45584,5	130,54
Картопля, овочеві, баштанні	77346,2	79821,3	79901,1	80896,6	77753,1	406,9	100,53
Плодово-ягідні, виноград	8353,5	7793,8	8058,8	9677,3	14564,1	6210,6	174,35
Кормові культури	17899,7	17935,5	16984,9	17144,5	8618,2	-9281,5	48,15
Інша продукція рослинництва	6764,0	5048,5	9469,5	5430,3	3194,4	-3569,6	47,23
Разом	453016,8	494461,9	480156,9	529347,5	538705,6	85688,8	118,92
Полтавська область							
Зернові та зернобобові	5700,7	6137,1	12854,3	13884,4	15309,3	9608,6	268,6
Культури технічні	4150,1	4387,6	6428,2	6858,3	7976,3	3826,2	192,2
Картопля, овочеві, баштанні	2426,9	2282,1	4844,4	6383,7	6712,4	4285,5	276,6
Плодово-ягідні, виноград	379,9	290	350	339	189	-190,9	49,7
Кормові культури	298,2	273,0	222,9	251,24	222,7	-75,5	74,7
Разом	12955,8	13369,8	24353,4	27381,1	30222,5	17266,7	233,3

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи дані Полтавської області станом на 2019 р. відмічаємо значне зростання динаміки виробництва зернових та зернобобових культур у 1,5 рази, та картоплі, овочів і баштанних у 1,7 рази. Також спостерігається зниження виробництва продукції плодово-ягідних культур на 50,3 % та кормових культур на 25,3 %.

Важливою передумовою підвищення рівня економічної ефективності діяльності аграрного підприємства є нарощування обсягів виробництва основних видів продукції тваринництва за кількісними та якісними параметрами. Розглянемо динаміку виробництва продукції тваринництва в

Україні та Полтавській області (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка виробництва продукції тваринництва в Україні та Полтавській області, 2015-2019 рр., млн. грн [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Продукція	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Україна							
Сільськогосподарські тварини	70153,8	70294,1	69802,1	72593,6	74165,4	4011,6	105,7
Молоко	47320,7	46279,7	45816,9	44813,7	42978,0	-4342,7	90,8
Яйця	19498	17548,2	18022,0	18729,2	19362,7	-135,3	99,3
Вовна	55	50,3	47,9	46,8	42,6	-12,4	77,5
Мед	55,3	51,0	50,7	50,4	44,5	-10,8	80,5
Разом	137082,8	134223,3	133739,6	136233,7	136593,2	-489,6	99,6
Полтавська область							
Сільськогосподарські тварини	1303,6	1353,7	3061,0	1460,2	935,7	-367,9	71,8
Молоко	2012,7	2016,4	2904,8	2947,5	3373,2	1360,5	167,6
Яйця	310,8	338,0	558,3	800,6	587,6	276,8	189,1
Вовна	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	276,9
Мед	6,9	6,0	7,3	8,6	9,0	2,2	131,7
Разом	3758,5	3708,2	6531,6	5217,13	4905,82	1147,3	130,5

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані виробництва продукції тваринництва в Україні спостерігаємо тенденцію зниження в 2019 р. порівняно з 2015 р. по всіх видах: молоко на 9,2 %; яйця на 0,7 %; вовна на 22,6 %; мед на 19,5 %. Часткове зростання динаміки виробництва маємо лише по сільськогосподарських тваринах (м'ясо) на 5,7 %. Значною мірою на зниження показників впливає зменшення кількості поголів'я та збитковість галузі тваринництва.

Аналізуючи дані Полтавської області спостерігаємо тенденцію до зростання виробництва продукції тваринництва за всіма видами, окрім сільськогосподарських тварин, по яких спостерігаємо зниження на 28,2 %.

Зерновиробництво є багатоцільовою, функціональною і вагомою

галузю в економіці країни, посідає особливе місце в розвитку економіки регіонів і є стратегічно важливим з позицій соціально-економічного розвитку країни в цілому. Україна – країна виробник значних обсягів зерна. Рівень розвитку зернового господарства визначається, насамперед, обсягами виробництва зерна, що, в свою чергу, залежить від розмірів посівних площ, їх структури та урожайності [13].

Розглянемо динаміку посівних площ основних сільськогосподарських культур (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Посівні площі сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах України та Полтавської області за 2015-2019 рр., тис. га [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Культури	2015* р.	2016* р.	2017* р.	2018* р.	2019* р.	2019 р. до 2015 р.	
	тис. га	тис. га	тис. га	тис. га	тис. га	(+;-)	%
Україна							
Культури зернові та зернобобові	10719,4	10461,6	10573,1	10785,9	11202,3	482,9	104,5
Культури технічні	7136,0	7553,6	7975,5	7954,0	7806,2	670,2	109,4
Картопля, овочеві, баштанні	76,5	73,9	58,3	53,4	55,5	-21,0	72,5
Кормові культури	774,5	716,4	652,2	576,6	537,3	-237,2	69,4
Разом	18706,4	18805,5	19259,1	19369,9	19601,3	894,9	104,8
Полтавська область							
Культури зернові та зернобобові	934,0	939,0	943,0	968,0	1019,0	85,0	109,1
Культури технічні	573,0	573,0	583,0	559,0	523,0	-50,0	91,3
Картопля, овочеві, баштанні	87,0	84,0	83,0	84,0	84,0	-3,0	96,6
Кормові культури	126,0	124,0	115,0	108,0	98,0	-28,0	77,8
Разом	1720,0	1720,0	1724,0	1719,0	1724,0	4,0	100,2

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані посівних площ сільськогосподарських культур по Україні спостерігаємо часткове зростання у 2019 р. порівняно з 2015 р. площ під посівом зернових та зернобобових на 4,5 % та технічних культур на 9,4 %. Значно знизилися посівні площі овочевих та кормових

культур, зокрема: картопля, овочеві та баштанні культури зменшилися на 27,5 %; кормові на 30,6 %. Проте, в цілому, за досліджувані п'ять років можемо спостерігати тенденцію до зростання загальної площі під посіви сільськогосподарських культур і станом на 2019 р. порівняно з 2015 р. вона зросла на 5 %.

Аналізуючи дані Полтавської області спостерігаємо тенденцію до зниження посівних площ за всіма видами окрім зернових та зернобобових культур, посівна площа яких зросла на 9 %. У цілому протягом досліджуваного періоду посівна площа під посів сільськогосподарських культур залишалася практично незмінною.

Розглянемо графічно структуру посівних площ в Україні та Полтавській області (рис. 2.4).

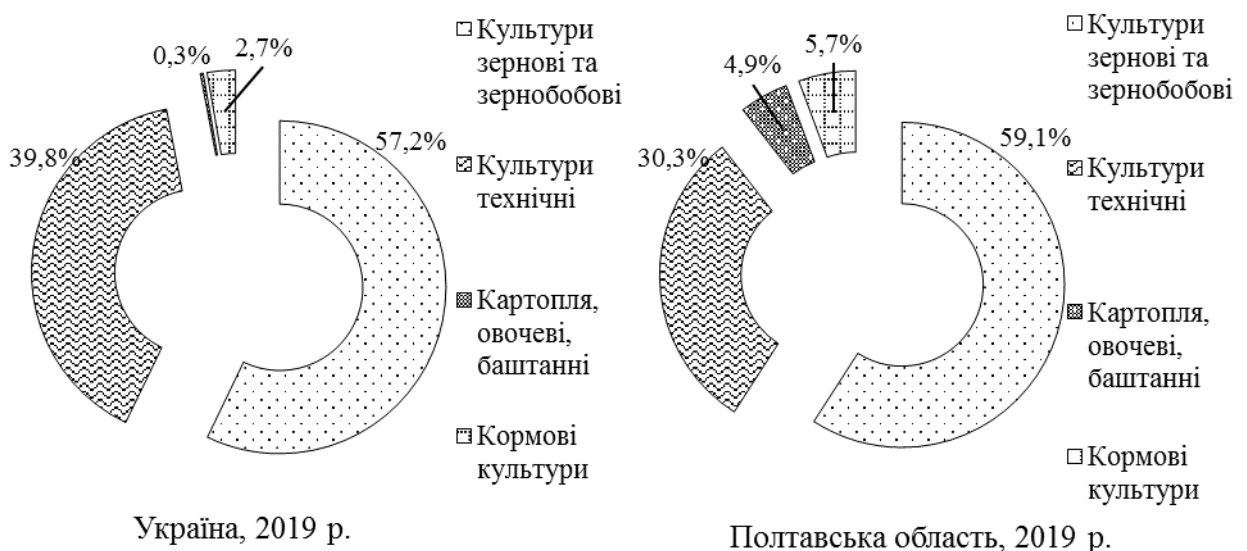

Рис. 2.4. Структура посівних площ в Україні та Полтавській області, 2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Важливим чинником забезпечення населення повноцінними продуктами харчування є ефективний розвиток галузі тваринництва. Тваринництво розглядається як стратегічно важлива галузь у загальній структурі сільськогосподарського виробництва. Розглянемо динаміку поголів'я тварин в сільськогосподарських підприємствах (табл. 2.6).

Динаміка поголів'я тварин в сільськогосподарських підприємствах України та Полтавської області, 2015–2019 рр., тис. голів [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Види	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Україна							
Велика рогата худоба	3750,3	3682,3	3530,8	3332,9	3092	-658,3	82,4
Свині	7079	6669,1	6109,9	6025,3	5727,4	-1351,6	80,9
Вівці та кози	1325,3	1314,8	1309,3	1268,6	1204,5	-120,8	90,9
Коні	305,8	291,5	264,9	244	224,4	-81,4	73,4
Кролі	5042,9	4940,4	4773,3	4700	4522,9	-520	89,7
Птиця	203986,2	201668	204830,9	211654,4	220485,8	16499,6	108,1
Бджолосім'ї	2590	2487,1	2642,2	2601,0	2633,2	43,2	101,7
Полтавська область							
Велика рогата худоба	161,8	154,2	147,3	142,8	123,9	-37,9	76,6
Свині	298,1	293,9	238,5	229,3	186,8	-111,3	62,7
Вівці та кози	9,6	8,6	7,8	7,7	7,6	-2,0	79,2
Птиця	2123,5	2206,1	2583,0	2692,2	2306,1	182,6	108,6

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані спостерігаємо тенденцію до значного зниження поголів'я тварин в сільськогосподарських підприємствах України в 2019 р. порівняно з 2015 р. Значно знизилася поголів'я ВРХ на 17,6 %; свиней на 19,1 %; коней на 26,6 %, та частково: вівці й кози на 9,1 %; кролі на 10,3 %. Також маємо невелике зростання кількості птиці на 8,1 % та бджолосімей на 1,7 %. Дана ситуація пов'язана з відмовою аграрних підприємств займатися галуззю тваринництва, оскільки вона є у більшості випадків збитковою.

У Полтавській області також в 2019 р. порівняно з 2015 р. спостерігаємо зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин: ВРХ на 23,4 %; свиней на 37,3 % та овець і кіз на 20,8 %. Часткове зростання спостерігається тільки по птиці на 8,6 %.

Отже, тенденція показує, що аграрні підприємства відмовляються від

розвитку галузі тваринництва й зосереджують свою увагу та вкладають кошти в розвиток галузі рослинництва.

Провівши аналіз основних видів сільськогосподарської продукції вирощуванням якої займаються аграрні підприємства України, виділяємо: зернові культури, олійні культури, цукрові буряки, картоплю, овочі та баштанні, плоди та ягоди, виноград, м'ясо, молоко, яйця, вовну та мед. Розглянемо середні ціни реалізації продукції сільського господарства (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Середні ціни реалізації продукції сільського господарства в Україні та Полтавській області, 2015–2019 рр., грн/т [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Продукція	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Україна							
Зернові	2912,1	3414	3771,6	4315	3867,5	955,4	132,8
Олійні	7531,5	8656,1	9132	9318,3	8321,2	789,7	110,5
Картопля	2436,3	2631,8	3296,3	3746	5474,7	3038,4	224,7
Овочі	3903,4	3924,2	4136,1	4448	4497	593,6	115,2
Сільськогосподарські тварини	21966,2	5863,8	31838,4	33331,2	32679,8	10713,6	148,8
Молоко	4347,3	5461,8	7234	7602,4	8198,2	3850,9	188,6
Яйця	1333,2	1108,7	1145,9	1600,3	1206,1	-127,1	90,5
Полтавська область							
Зернові	3368,7	3523,9	3787,5	4163,9	3791,9	423,2	112,6
Олійні	7992,3	8836,1	9125,9	9150,5	8439,4	447,1	105,6
Картопля	2798,1	2658,5	2452,4	2897,3	5171,7	2373,6	184,8
Овочі	8803,2	10394,9	10956,0	9908,0	16843,1	8039,9	191,3
Сільськогосподарські тварини	22788,3	22049,4	42289,5	33182,0	27615,7	4827,4	121,2
Молоко	4454,3	5556,6	7320,2	7593,9	8178,2	3723,9	183,6
Яйця	1092,7	1031,9	1077,2	1427,1	1039,5	-53,2	95,1

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані маємо тенденцію зростання середніх цін реалізації на продукцію сільського господарства. Ціни на певні види продукції у 2019 р. порівняно з 2015 р. зросли: картопля на 124,7 %; молоко на 88,6 %.

Варто відзначити, що в Полтавській області, порівняно з даними по Україні, дещо відрізняються ціни реалізації в 2019 р. порівняно з 2015 р.: по олійних культурах 8439,4 грн/т, що на 118,2 грн/т вище, ніж в Україні, по овочах 16843,1 грн/т, що на 12346,1 грн/т вище порівняно з даними по Україні. Також відбулося зниження ціни реалізації яєць на 9,5 % в 2019 р. порівняно з 2015 р.

Ресурсний потенціал аграрного підприємства формується завдяки різним складовим. Нині, беручи до уваги велику кількість класифікацій ресурсів аграрного підприємства, кожен з авторів важливою складовою ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства відокремлює трудові ресурси. Розглянемо розподіл зайнятого населення за видами (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Розподіл зайнятого населення України та Полтавської області за видами економічної діяльності, 2015–2019 рр., тис. осіб [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Галузь	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Україна							
Сільське, лісове та рибне господарство	2870,6	2866,5	2860,7	2938	3010,4	139,8	104,9
Промисловість	2573,9	2494,8	2440,6	2426	2461,5	-112,4	95,6
Будівництво	642,1	644,5	644,3	665,3	699	56,9	108,9
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспорту	3510,7	3516,2	3525,8	3655	3801,3	290,6	108,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	998,0	997,2	991,6	995,1	999,0	1,0	100,1
Розміщування та організація харчування	277,3	276,7	276,3	283	304	26,7	109,6
Інші види діяльності	5570,6	5481,0	5417,1	5399	5303,1	-267,5	95,2
Полтавська область							
Сільське, лісове та рибне господарство	119,8	120,6	125,9	125,6	129,9	10,1	108,4
Промисловість	105,7	99,4	98,8	97,8	102,3	-3,4	96,8
Будівництво	16,7	16,7	16,6	16,6	17,3	0,6	103,6
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспорту	113,2	117,2	119,9	124,7	132,6	19,4	117,1

Продовж. табл. 2.8

Галузь	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	42,2	38,5	37,0	35,8	34,7	-7,5	82,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	9,2	8,8	9	9,1	9,7	0,5	105,4
Інші види діяльності	176,8	169,2	167,8	171	164,7	-12,1	93,2

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані розподілу зайнятого населення в Україні в 2019 р. порівняно з 2015 р. спостерігаємо зростання чисельності у галузях: сільського господарства на 5 %; будівництва на 9 %; оптової та роздрібною торгівлі на 8 %; розміщування та організації харчування на 10 %. Також спостерігаємо зниження чисельності зайнятого населення у галузях: промисловості на 4 % та інших видів діяльності на 5 %.

Аналогічну ситуацію спостерігаємо і при аналізі даних Полтавської області. Також відбулося зменшення чисельності населення, зайнятого в галузях транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності на 12 %.

Розглянемо графічно порівняння відсотка зайнятого населення в Україні та Полтавській області (рис. 2.5).

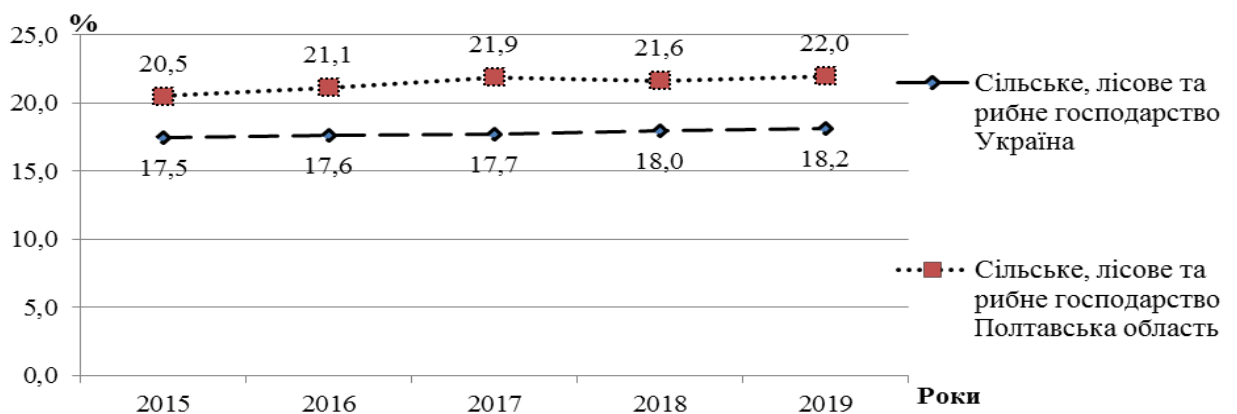

Рис. 2.5. Зайняте населення в галузі сільського, лісового та рибного господарства в Україні та Полтавській області, 2015-2019 рр.,* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Отже, як бачимо з рис. 2.5. в Полтавській області значно вищий відсоток зайнятого населення галузі сільського, лісового та рибного господарства в порівнянні з даними в Україні, що пов'язано з аграрною специфікою області.

У сучасних умовах набули особливої гостроти знецінення робочої сили сільського господарства внаслідок звуження сфери аграрного виробництва, а мізерна заробітна плата на фоні поглиблення соціально-економічних кризових явищ, нівелює низький рівень оцінки праці трудового потенціалу, залишаючи її найнижчою серед галузей національної економіки [17].

Розглянемо динаміку середньомісячної номінальної заробітної плати (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати у сільськогосподарських підприємствах України та Полтавської області, 2015-2019 рр., грн [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Роки	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	у % до попереднього року	у % до середнього рівня, який склався в економіці країни/області
Україна			
2014*	2476	X	X
2015*	3140	126,82	60,39
2016*	3916	124,71	75,31
2017*	5761	147,11	110,80
2018*	7166	124,39	137,82
2019*	8738	121,94	168,05
Полтавська область			
2014	2556	X	X
2015	3366	131,69	60,84
2016	4424	131,43	79,96
2017	6167	139,40	111,47
2018	7594	123,14	137,26
2019	9088	119,67	164,27

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

За аналізований період середньомісячний розмір номінальної заробітної плати в Україні досить помітно зріс у 2019 р. порівняно з 2015 р.

на 6262 грн, тобто в 3,5 рази. У Полтавській області на 6532 грн, або в 3,6 раз. Можемо зробити висновок, що розмір заробітної плати зростає стабільно з року в рік.

Технічне забезпечення сільського господарства досягло нині критичної межі. Відсоток забезпечення аграрних підприємств сільськогосподарськими машинами становить 45-65%, з яких 90 % підлягають амортизації. Щороку кількість списаної на утилізацію техніки перевищує відсоток її закупівлі та надходження на підприємство. Четверта частина сільськогосподарської техніки, зокрема трактори та комбайни, не використовуються аграрними підприємствами в зв'язку з технічними несправностями та фізичним зносом. Колись чітка система технічного сервісу практично зруйнована.

Утримування технічного потенціалу на оптимальному рівні та ефективна організація його використання – одні з вирішальних чинників забезпечення сталого виробництва аграрної продукції, а отже, і продовольчої безпеки країни. Технічне оснащення аграрного виробництва на рівні технологічної потреби дозволяє якісно, швидко, в повному обсязі виконувати всі технологічні процеси й операції та виробляти продукцію з оптимальними витратами праці і коштів [25].

Нині техніко-технологічна база перебуває в критичному стані щодо рівня забезпечення потреби у сільськогосподарських машинах і знаряддях та ступеня їх фізичного зносу [25]. Проведемо аналіз забезпеченості основними видами техніки (табл. 2.10).

Аналізуючи одержані дані з табл. 2.10 спостерігаємо зниження чисельності основних видів техніки в Україні по всіх досліджених категоріях, що свідчить про недостатній рівень технічного оснащення підприємств.

Провівши аналіз забезпеченості основними видами техніки в підприємствах Полтавської області спостерігаємо зростання чисельності зернозбиральних, кукурудзозбиральних та картоплюзбиральних комбайнів, що ще раз вказує на аграрну специфіку області.

Таблиця 2.10

**Забезпеченість основними видами техніки в Україні та
Полтавській області, 2015-2019 рр., тис. од. [сформовано на основі 42; 43;
44; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 51; 52]**

Техніка	Роки					Відхилення, тис. шт. (+,-)
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	
Україна						
Трактори	127,9	132,7	129,3	128,7	130,5	2,6
Зернозбиральні комбайни	26,7	27,4	26,8	26,3	26,5	-0,2
Кукурудзозбиральні комбайни	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	-0,1
Картоплезбиральні комбайни	1,2	1,2	1,1	0,9	1	-0,2
Бурякозбиральні машини	2,4	2,3	2	1,6	1,6	-0,8
Вантажні автомобілі	81,0	85,4	81,2	78,1	78,7	-2,3
Льонозбиральні комбайни	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,1
Полтавська область						
Трактори	9,87	10,22	9,96	9,67	9,87	-0,005
Зернозбиральні комбайни	1,76	1,79	1,78	1,75	1,76	0,003
Кукурудзозбиральні комбайни	0,12	0,11	0,10	0,14	0,14	0,024
Картоплезбиральні комбайни	0,00	0,01	0,00	0,07	0,07	0,070
Кормозбиральні машини	0,45	0,45	0,40	0,35	0,32	-0,125
Вантажні автомобілі	0,27	0,28	0,26	0,15	0,15	-0,115
Льонозбиральні комбайни	6,84	7,05	6,81	6,01	5,93	-0,902

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Важливою та необхідною умовою функціонування підприємства виступають витрати, величина яких впливає на формування фінансових результатів, та є основою оцінки ефективності діяльності підприємства.

Для досягнення будь-якої мети, забезпечення кінцевого результату господарської діяльності потрібні витрати. Об'єктивно доведено, що в процесі будь-якої діяльності спочатку мають місце витрати, а потім результати, пов'язані з цими витратами. Такий порядок і обумовлює особливе місце витрат у життєдіяльності всіх суб'єктів господарювання [8].

Розглянемо графічно структуру виробничої собівартості продукції сільського господарства в підприємствах України (рис. 2.6).

Аналізуючи дані рис. 2.4. спостерігаємо незначні коливання виробничої собівартості продукції у аграрних підприємствах України.

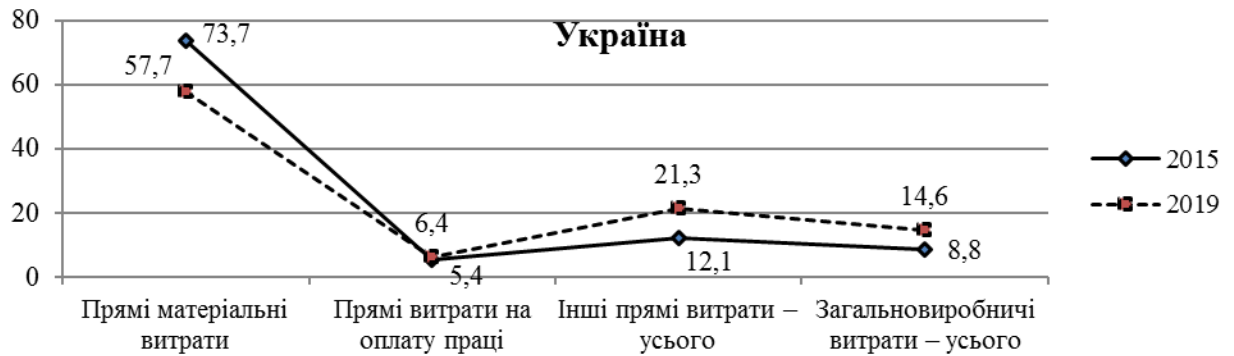

Рис. 2.6. Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) сільського господарства в підприємствах України, 2015-2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Порівнюючи 2019 р. з 2015 р. маємо зростання частки прямих витрат на оплату праці, інших прямих та загальновиробничих витрат у загальній структурі витрат на 6-9 %, зниження частки прямих матеріальних витрат на 16 %.

Розглянемо графічно структуру виробничої собівартості продукції сільського господарства в підприємствах Полтавської області (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) сільського господарства в підприємствах Полтавської області, 2015-2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані бачимо, що у 2019 р. порівняно з 2015 р. по Полтавській області маємо зниження частки прямих матеріальних витрат на

23 %; зростання частки прямих витрат на оплату праці на 3 %, інших прямих витрат на 18 % та загальновиробничих витрат на 9 %.

Узагальнюючим показником економічної оцінки діяльності аграрних підприємств є рівень рентабельності. Розглянемо динаміку рівня рентабельності (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в Україні та Полтавській області, 2015-2019 рр., %
[сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Види продукції	Роки					Відхилення 2019 р. від 2015 р. (+;-)
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	
Україна						
Зернові та зернобобові	42,6	37,8	25	24,7	11,8	-30,8
Соняшник	78,4	61,9	41,3	32,5	23,5	-54,9
Буряки цукрові фабричні	27,7	24,6	12,4	-11,4	-15,4	-43,1
Овочі	32	15,3	9,9	13,3	2,8	-29,2
Картопля	24,6	0,6	10	6,8	15,4	-9,2
Плоди та ягоди	58,3	250	35,4	6,4	6,2	-52,1
Виноград	92,9	71,4	51,6	22,6	-7,2	-100,1
Молоко	12,7	18,6	26,9	16,1	20,6	7,9
М'ясо ВРХ	-16,9	-23,2	3,4	-17,7	-27,1	-10,2
М'ясо свиней	12,6	-4,1	3,5	6,9	4,7	-7,9
Вівці та кози	-26,6	-31,5	-39,6	-16,6	-39,7	-13,1
Птиця	-5,4	3,4	7,0	5,7	-3,7	1,7
Яйця	60,9	0,5	-9,0	5,4	-23,5	-84,4
Полтавська область						
Зернові та зернобобові	77,1	58,5	23,0	23,9	10,9	-66,2
Соняшник	105,0	62,5	41,8	31,5	23,0	-82,0
Буряки цукрові фабричні	21,4	15,7	23,5	3,2	-9,8	-31,2
Овочі	32,5	38,4	-5,5	5,4	-15,5	-48,0
Картопля	13,6	-10,5	-54,8	-43,4	-58,4	-72,0
Плоди та ягоди	-37,8	-46,3	-41,9	-1,7	-51,8	-14,0
Молоко	16,4	19,1	32	17,2	20,1	3,7
М'ясо ВРХ	-53,3	-65,7	-9,2	-48	-36,8	16,5
М'ясо свиней	18,9	-0,5	-23,1	-10,8	-13,9	-32,8
Вівці та кози	-53,3	-65,7	-9,2	-48	-45	8,3
Птиця	-7,4	-37,4	8	-10,4	-25,2	-17,8
Яйця	41,7	12,6	5,8	23,4	-6	-47,7

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані динаміки рівня рентабельності в Україні та Полтавській області маємо негативну тенденцію до значного зниження показника рентабельності у 2019 р. порівняно з 2015 р. за всіма видами, окрім молока, рівень рентабельності якого зріс на 7,9 % по Україні та 3,7 % в Полтавській області. В цілому, станом на 2019 р. спостерігаємо значення показника збитковості в Україні по видах продукції: цукрові буряки, виноград, м'ясо ВРХ, вівці та кози, птиця та яйця. Аналогічну ситуацію помічаємо і при аналізі Полтавської області, у якій, окрім попередньо перерахованих видів продукції, рівень збитковості мають: овочі, картопля, плоди та ягоди, м'ясо свиней.

Таким чином, підприємствам необхідно вжити певні заходи, що сприятимуть зростанню рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства.

Нині у фінансових результатах знаходять своє відображення всі виробничі відносини, зокрема, якщо підприємство забезпечене достатньою кількістю фінансових ресурсів, воно додатково, за окрему плату, може здобути інші види ресурсів, котрі необхідні аграрному підприємству в процесі ведення ефективної діяльності та отримати можливості для розвитку.

Отже, запорукою успішного функціонування аграрних підприємств виступають позитивні фінансові результати, які є головним чинником ефективності роботи підприємства.

Розглянемо динаміку чистого прибутку (збитку) сільськогосподарських підприємств (табл. 2.12).

Аналізуючи одержані дані спостерігаємо негативну тенденцію до зниження чистого прибутку аграрних підприємств України у 2019 р. порівняно з 2015 р. на 11745,2 млн грн (11,5 %). В цілому помітним є зростання відсотка підприємств, які одержали збиток 5,5 %.

У Полтавській області у 2019 р. в порівнянні з 2015 р. значно знизився чистий прибуток на 11458,6 млн грн (69,5 %), і, в зв'язку з цим, спостерігаємо зростання відсотка підприємств, які отримали збиток на 7,7 %.

Таблиця 2.12

Чистий прибуток (збиток) сільськогосподарських підприємств України та Полтавської області, 2015-2019 рр., млрд грн [сформовано на основі 42; 43; 44; 45; 46; 48; 49; 50; 51; 52]

Показники	Роки					2019 р. до 2015 р.	
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	(+;-)	%
Україна							
Усього чистий прибуток (збиток), млрд грн	101912,2	89816,3	78457,7	66878,1	90167	-11745,2	88,5
<i>підприємства, які одержали прибуток</i>							
у відсотках до загальної кількості підприємств	88,9	88,4	86,7	86,7	83,4	-5,5	X
фінансовий результат, млрд грн	127525,5	102496	91764,1	93135,1	114666	-12859,1	89,9
<i>підприємства, які одержали збиток</i>							
у відсотках до загальної кількості підприємств	11,1	11,6	13,3	13,3	16,6	5,5	X
фінансовий результат, млрд грн	25613,3	12679,8	13306,4	26257	24499,4	-1113,9	95,7
Полтавська область							
Усього чистий прибуток (збиток), млрд грн	16480,4	11240,0	4834,5	5842,3	5021,7	-11458,6	30,5
<i>підприємства, які одержали прибуток</i>							
у відсотках до загальної кількості підприємств	90,6	90,0	84,3	88,3	82,9	-7,7	X
фінансовий результат, млрд грн	17022,0	11758,3	5900,2	6870,9	6265,1	-10756,9	36,8
<i>підприємства, які одержали збиток</i>							
у відсотках до загальної кількості підприємств	9,4	10,0	15,7	11,7	17,1	7,7	X
фінансовий результат, млрд грн	541,7	518,3	1065,7	1028,5	1243,4	701,7	229,5

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Експортний потенціал сільськогосподарських галузей має свої особливості, адже формується під впливом таких особливих умов, як природно-кліматичні та біологічні, які в Україні є сприятливими для сільськогосподарського виробництва. Достатньо великий потенціал має галузь рослинництва, адже більше 90 % всього експорту сільськогосподарської продукції падає саме на продукцію цієї галузі (Додаток В).

Розглянемо структуру експорту сільськогосподарської продукції України (рис. 2.8).

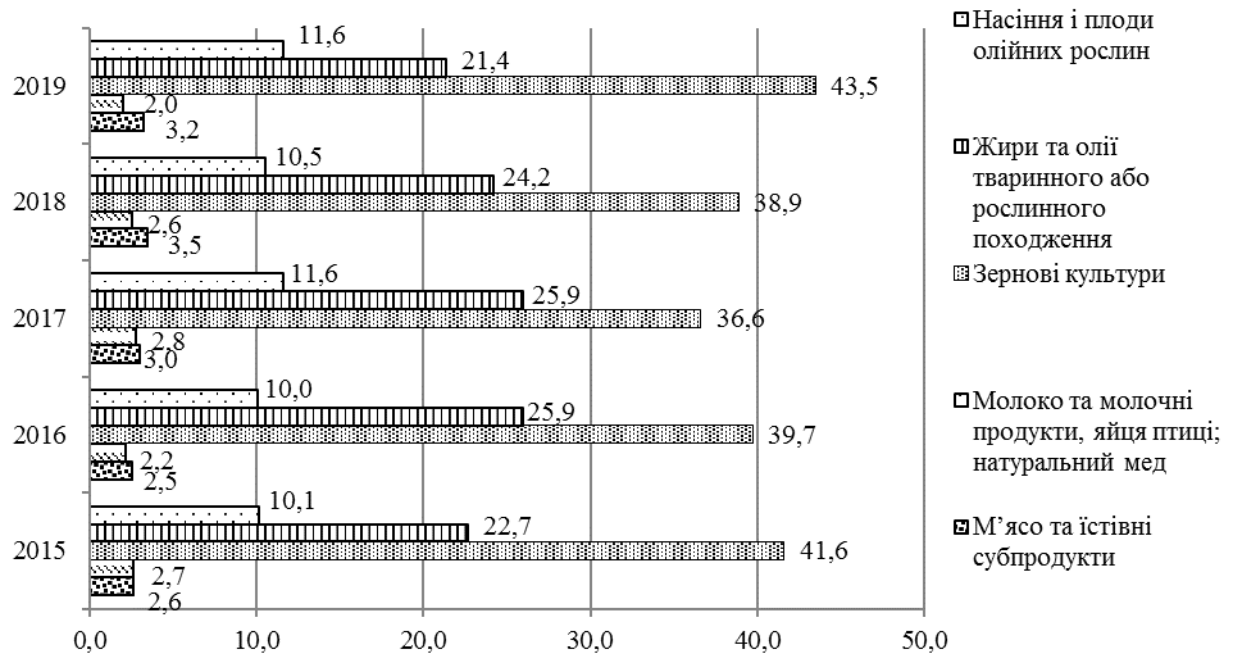

Рис. 2.8. Структура експорту сільськогосподарської продукції України, 2015-2019 рр., %* [побудовано автором]

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Найбільший експортний потенціал мають зернові культури, про що свідчить питома вага зернових у структурі експорту продукції аграрного сектору, яка у 2019 р. складає 43,5 %. Також до основних видів сільськогосподарської продукції експорту належать: жири та олії рослинного та тваринного походження 21,4 %; насіння і плоди олійних культур 11,6 %; м'ясо та їстівні субпродукти 3,2 %; молоко та молочні продукти, яйця птиці 2,0 %.

Розглянемо загальну структуру експорту сільськогосподарської продукції України у 2015 р. та 2019 р. (рис. 2.9).

Як бачимо на рис. 2.9, структура експорту сільськогосподарської продукції України у 2019 р. включає: продукти рослинного походження 58,3 %; жири та олії тваринного або рослинного походження 21,4 %; готові продукти харчування 14,5 %; живі тварини: продукти тваринного

походження 5,8 %. У цілому у 2019 р. порівняно з 2015 р. маємо зростання експорту продуктів рослинного походження.

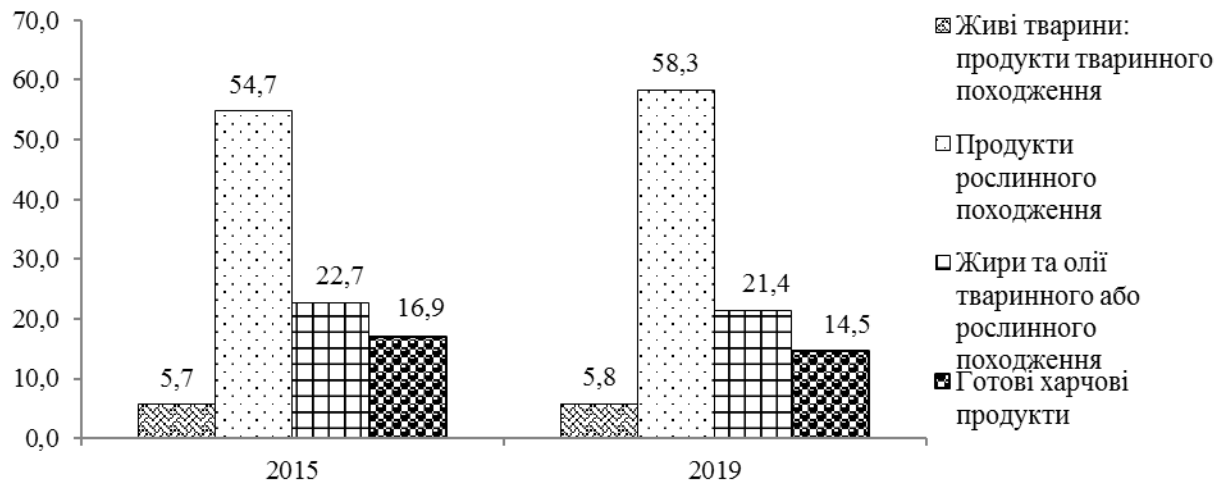

Рис. 2.9. Структура експорту продукції України за 2015р. та 2019 р., %*
[побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Збільшення експортного потенціалу зерна можливе за рахунок освоєння нових ринків збуту, що спостерігається останніми роками. Українські зернові завойовують все більше азійських та африканських ринків, з'являються нові перспективи на тлі більш жорстких вимог до якості продукції на європейському ринку [2].

Розглянемо структуру експорту основних видів продукції Полтавської області (рис. 2.10).

Аналізуючи структуру експорту продукції Полтавської області спостерігаємо, що найвищий показник має експорт мінеральних продуктів, який у 2019 р. становить 52,8 %. Серед сільськогосподарських продуктів станом на 2019 р. здійснюється експорт: продуктів рослинного походження 15,5 %; жири та олії тваринного або рослинного походження 6,6 %; живі тварини: продукти тваринного походження 0,8 %. Також відбувається експорт: готових харчових продуктів 7,5 %; засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів 5,8 %; текстильних матеріалів та текстильних виробів 3,7 %.

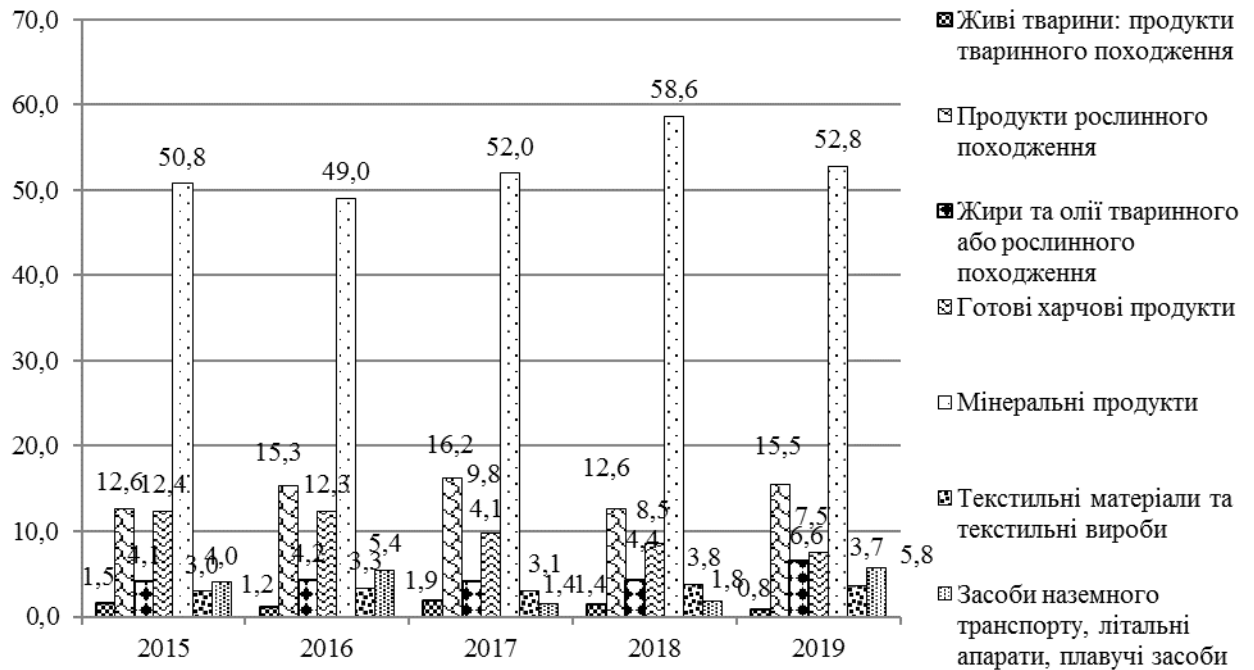

Рис. 2.10. Структура експорту продукції Полтавської області, 2015-2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Проведемо дослідження динаміки імпорту основних видів продукції в Україну (Додаток Г) та розглянемо графічно його структуру (рис. 2.11).

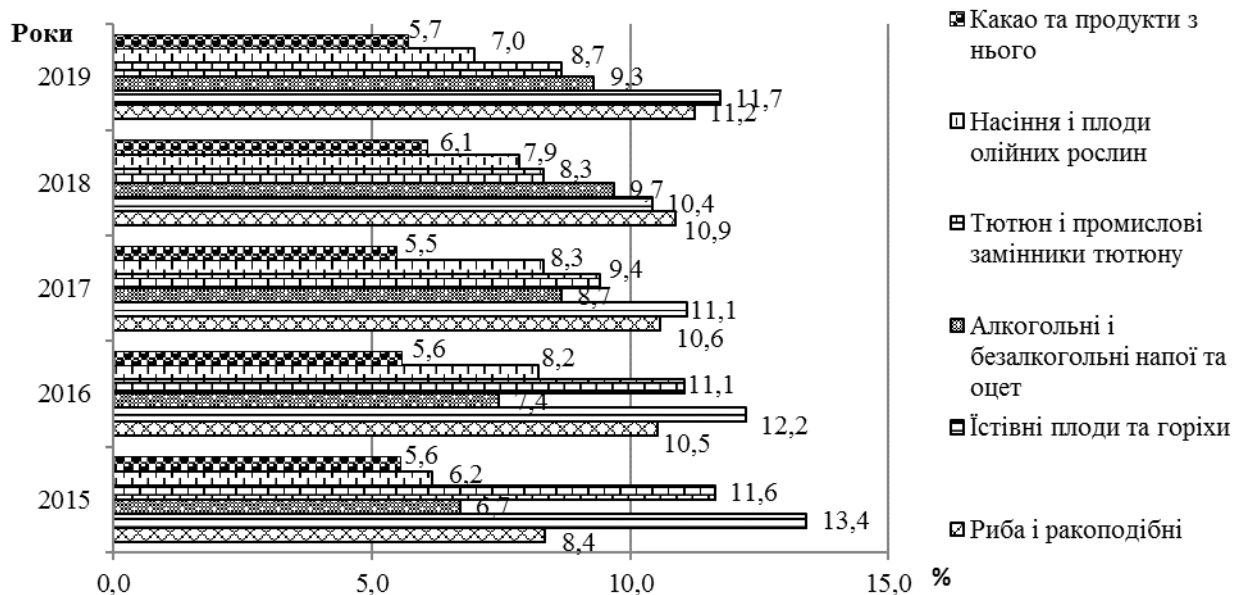

Рис. 2.11. Структура імпорту основних видів продукції в Україну, 2015-2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Аналізуючи одержані дані констатуємо зниження імпорту продукції в 2019 р. порівняно з 2015 р. по категоріях: тютюн і промислові замінники тютюну та їстівні плоди та горіхи. Таким чином, у 2019 р. імпорт становить: їстівні плоди та горіхи (11,7 %); риба і ракоподібні (11,2 %); алкогольні та безалкогольні напої та оцет (9,3 %); тютюн і промислові замінники тютюну (8,7 %); насіння і плоди олійних рослин (7 %); какао та продукти з нього (5,7 %).

Розглянемо графічно структуру імпорту продукції в Полтавську область (рис. 2.12).

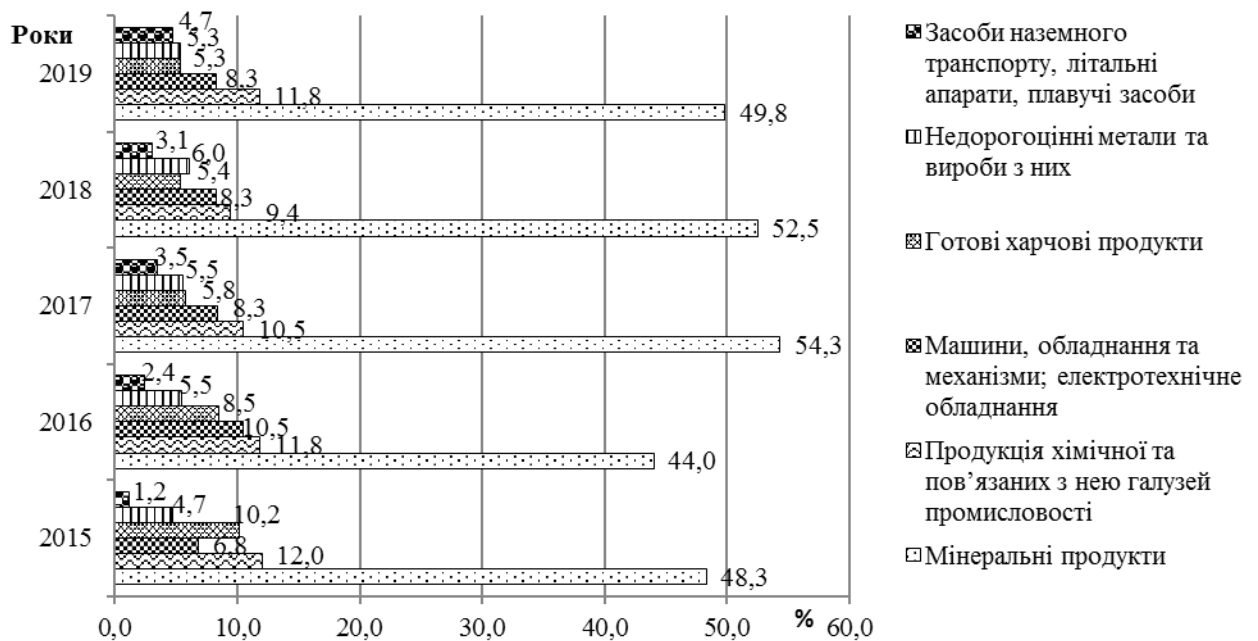

Рис. 2.12. Структура імпорту основних видів продукції в Полтавську область, 2015-2019 рр., %* [побудовано автором]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях

Здійснивши аналіз імпорту товарів до Полтавської області протягом 2015-2019 рр. спостерігаємо, що основним товаром імпорту є мінеральні продукти (49,8 %). В цілому спостерігаємо зростання імпорту по всіх категоріях товарів, окрім готових харчових продуктів. Отже, основними товарами імпорту протягом 2019 р. (окрім мінеральних продуктів) були: продукція хімічної промисловості (11,8 %); машини, обладнання та механізми (8,3 %); готові харчові продукти (5,3 %); недорогоцінні метали та

вироби з них (5,3 %); засоби наземного транспорту, літальні апарати (4,7 %).

В результаті проведеного дослідження стану розвитку аграрних підприємств можемо виділити позитивні та негативні тенденції в їх діяльності. До позитивних тенденцій можемо віднести: зростання площі ріллі; зростання індексу сільськогосподарської продукції; збільшення поголів'я птиці та бджолосімей; зростання виробництва продукції тваринництва по всіх досліджених категоріях окрім сільськогосподарських тварин; зростання середніх цін реалізації продукції сільського господарства; збільшення частки населення зайнятого в сільському господарстві; зростання кількості зернозбиральних, кукурудзозбиральних та картоплезбиральних комбайнів в Полтавській області; зниження частки прямих матеріальних витрат.

Негативними тенденціями розвитку аграрних підприємств є: зниження площ сіножатей, пасовищ, перелогів, що впливає на зниження поголів'я тварин, та збитковість тваринництва; зростання індексу цін на продукцію рослинництва і тваринництва; значне зниження площ посіву овочевих та кормових культур в Україні; значне зниження поголів'я і як результат скорочення виробництва продукції тваринництва; зниження чисельності основних видів техніки в Україні та Полтавській області; явище збитковості практично по всіх видах продукції у 2019 р.; зниження чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України й Полтавської області; зростання кількості підприємств, що отримали збиток.

Основною причиною такої ситуації є відсутність комплексного підходу держави до підтримки галузі сільського господарства. Зазначеному підходу має сприяти дієве використання ресурсів у аграрному секторі України, що потребує вимірювання та оцінювання ефективності і результативності відповідних економічних процесів.

Відзначені тенденції обумовлюють необхідність у ефективному та раціональному використанні ресурсів аграрних підприємств з урахуванням різноманітних чинників: економічних, соціальних, екологічних та ін. Тому на

наступному етапі дослідження доцільно провести оцінку ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

2.2. Оцінка ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Промінь-Приват» розташоване в селі Білики Миргородського району Полтавської області. Господарство створено в 2005 року шляхом об'єднання майна фізичних осіб, одержаного ними при реформуванні СГСТОВ «Біликівське». ТОВ «Промінь Приват» займається вирощування зернових та технічних культур та розведенням молочних порід худоби, овець, кіз, свиней та поросят.

ТОВ «Промінь-Приват» має вигідне природно-економічне розташування. Підтримує виробничі зв'язки з переробними підприємствами: ВАТ «Світловодський маслосиркомбінат», ЗАТ «Гадячсир» Шишацька філія та ТОВ «Миргородський сиркомбінат», а також з м'ясокомбінатами – Полтавським і Кременчуцьким, які є центрами реалізації молока та м'яса, що виробляється в господарстві. Продукцію рослинництва господарство постачає ТОВ фірмі «Астарта – Київ», а також реалізує цукрові буряки на СП Ярецьківський цукровий завод «ЗАТ АПО «Цукровик Полтавщини».

ТОВ «Агрофірма Зоря-Агро» розташоване за адресою: село Солонці, Миргородського району Полтавської області. Підприємство засноване у 2007 р. Займається вирощуванням зернових і технічних культур. Основним напрямом діяльності є рослинництво, зокрема вирощування кукурудзи, сої, соняшнику та інших технічних культур.

СТОВ «Мусіївське» знаходиться за адресою: село Мусіївка Хорольського району Полтавської області та входить до складу Агропромхолдингу «АСТАРТА-КИЇВ».

Підприємство створене з метою збереження єдиного земельного та майнового комплексу для розробки та здійснення ефективних інвестиційних проєктів у сфері сільського господарства, задоволення потреб населення в продуктах харчування а промисловості – у сільськогосподарській сировині на основі ефективного використання землі та високого рівня організації виробництва і продуктивності праці. Основними видами діяльності є: вирощування зернових та технічних культур; виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості; оптова торгівля зерном, насінням та кормами для тварин; розведення молочних порід худоби, коней, свиней та поросят.

Бази збуту і постачання продукції знаходяться в районному і обласному центрах, хоча підприємство співпрацює також і з переробними та посередницькими організаціями Лубен, Кременчука, Миргорода, Пирятина та інших міст України.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Оріон Молоко» розташоване у селі Штомпелівка Хорольського району Полтавської області. Підприємство створене 17 червня 2008 року і є правонаступником прав та обов'язків дочірнього підприємства «Агрофірма Оріон». ТОВ «Оріон Молоко» займається розведення молочних порід худоби та вирощуванням зернових й технічних культур.

Продукцію рослинництва підприємство реалізовує на ЗАТ «Семенівський елеватор», ЗАТ «Хорольський комбікормовий завод», а тваринництва на АТ «Пирятинський сир завод».

ТОВ «Прогрес-НТ» знаходиться за адресою село Пузирі Семенівського району Полтавської області. Основними видами діяльності є рослинництво та тваринництво. Підприємство займається розведенням великої рогатої худоби молочних порід, коней та свиней; а також вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Проведемо оцінку ефективності використання ресурсів на основі п'яти аграрних підприємств: ТОВ «Промінь-Приват», ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ

АГРО», СТОВ «Мусіївське», ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ «Прогрес-НТ» Полтавської області. Для проведення оцінки ефективності ми відокремили шість видів ресурсів аграрних підприємств: земельні, матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні та часові.

За допомогою аналізу річної звітності аграрних підприємств Полтавської області нами здійснено аналіз економічної ефективності використання окремо кожного виду ресурсів та визначено їх узагальнені середні значення за даними 2015-2019 рр.: ТОВ «Промінь-Приват» (Додаток Д); ТОВ Агрофірма «ЗОЛЯ АГРО» (Додаток Е); СТОВ «Мусіївське» (Додаток Ж); ТОВ «Оріон молоко» (Додаток И); ТОВ «Прогрес-НТ» (Додаток К). Отже, спочатку проведемо дослідження економічної ефективності використання земельних ресурсів аграрних підприємств Полтавської області шляхом оцінки чотирнадцяти показників.

Потужним чинником розвитку економіки землекористування є ефективне використання земельних угідь. Задля покращення якості харчування населення, збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції у ринковому середовищі та її реалізації на зовнішньому ринку необхідне ефективне використання земельних ресурсів. Вирішення цих стратегічно важливих економічних і соціальних завдань зобов'язує землекористувачів та державні структури спрямовувати свої зусилля і кошти на науково обґрунтований і цілеспрямований розвиток виробничих і економічних відносин, застосування інноваційних, ресурсощадних технологій виробництва і на цій основі підвищення ефективності аграрної економіки в усіх формах господарювання [4]. Саме тому надзвичайної актуальності у сільськогосподарських підприємствах набуває проблема ефективного використання та оцінки земельних ресурсів, яка найчастіше визначається за показниками землевіддачі [3].

Проведемо оцінку ефективності використання земельних ресурсів аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Показники економічної ефективності використання земельних ресурсів у аграрних підприємствах Полтавської області, 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Промінь-Приват»						
Землевіддача, грн	0,53	0,54	0,67	0,53	0,69	0,59
Землемісткість, грн	1,88	1,34	1,49	1,88	1,44	1,61
Рівень розораності,%	98,03	98,03	97,88	98,72	99,68	98,47
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	23,65	24,65	32,35	36,63	42,25	31,91
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	2997,53	3088,03	1454,01	3557,11	2005,88	2620,51
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»						
Землевіддача, грн	0,57	0,48	0,70	0,37	0,72	0,57
Землемісткість, грн	1,74	2,10	1,42	2,70	1,38	1,87
Рівень розораності,%	83,66	82,61	82,06	81,71	80,19	82,05
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	49,45	47,88	41,61	40,77	39,84	43,91
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	3344,88	3402,74	4477,10	4976,10	3940,74	4028,31
СТОВ «Мусіївське»						
Землевіддача, грн	0,73	0,43	1,28	1,71	1,71	1,17
Землемісткість, грн	1,38	2,32	0,78	0,58	0,59	1,13
Рівень розораності,%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	26,99	33,97	32,47	27,23	32,88	30,71
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	1856,42	2309,99	3045,22	1583,87	4401,16	2639,33
ТОВ «Оріон молоко»						
Землевіддача, грн	0,60	0,56	0,39	1,00	0,70	0,65
Землемісткість, грн	1,68	1,77	2,56	1,00	1,44	1,69
Рівень розораності,%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	20,93	22,88	24,61	25,97	27,43	24,36
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	1249,88	883,90	818,06	1148,38	1286,60	1077,36
ТОВ «Прогрес-НТ»						
Землевіддача, грн	0,68	0,41	1,59	3,41	0,40	1,30
Землемісткість, грн	1,47	2,45	0,63	0,29	2,47	1,46
Рівень розораності,%	83,71	100,00	100,00	100,00	100,00	96,74
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	12,69	22,91	19,57	20,66	27,66	20,70
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	3230,13	1107,65	1769,73	298,56	2218,12	1724,84

Аналізуючи рівень розораності аграрних підприємств помічаємо, що у СТОВ «Мусіївське» та ТОВ «Оріон молоко» він становить 100 %, а найнижчий у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 82,05 % та ТОВ «Промінь-Приват» 98,47 %, що вказує на наявність у підприємствах земель відведених під перелоги, багаторічні насадження, сіножаті та пасовища.

У ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» на одного середньорічного працівника у середньому за 2015-2019 рр. припадає найвищий показник ріллі 43,91 га; ТОВ «Промінь-Приват» 31,91 га; СТОВ «Мусіївське» 30,71 га. Найнижчий усереднений показник у аграрних підприємствах ТОВ «Оріон молоко» 24,36 га та ТОВ «Прогрес-НТ» 20,70 га.

Розрахунок натурального показника ефективності використання землі: вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових показує, що найвище усереднене значення у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 4028,31 ц. Аграрні підприємства СТОВ «Мусіївське» та ТОВ «Промінь-Приват» мають практично однакове значення показника 2639,33 ц та 2620,51 ц. Найнижче значення у ТОВ «Прогрес-НТ» 1724,84 ц та ТОВ «Оріон молоко» 1077,36 га.

Розглянемо графічно показники ефективності використання землі одержані на 100 га сільськогосподарських угідь за 2015-2019 рр. (рис. 2.13).

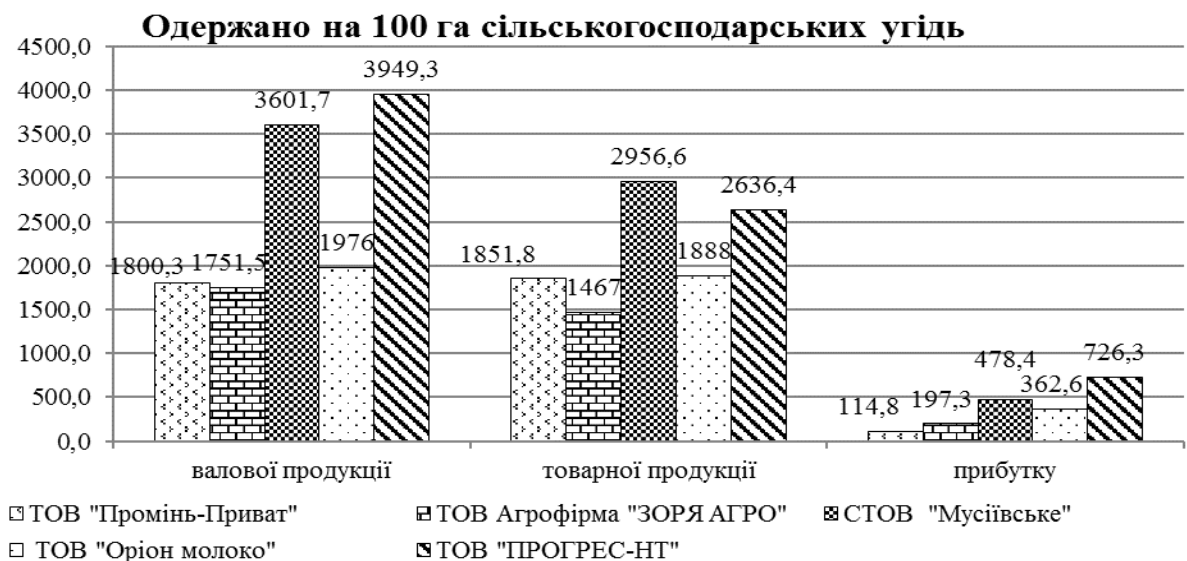

Рис. 2.13. Середні показники валової продукції, товарної продукції та прибутку, одержані на 100 га сільськогосподарських угідь аграрними підприємствами Полтавської області, 2015-2019 рр. [побудовано автором]

Аналізуючи одержані дані з рис. 2.13 можемо зробити висновок, що найвищі середні значення показників одержання валової продукції, товарної продукції та прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь мають ТОВ «Прогрес-НТ» та СТОВ «Мусіївське». Отже, найвищий показник одержання валової продукції має ТОВ «Прогрес-НТ» 3949,3 тис. грн, найнижчий ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 1751,5 тис. грн. Що стосується товарної продукції, то, найвищий показник має СТОВ «Мусіївське» 2956,6 тис. грн а найнижчий ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 1467 тис. грн. Одержано прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь найбільше у ТОВ «Прогрес-НТ» 726,3 тис. грн; СТОВ «Мусіївське» 478,4 тис. грн; ТОВ «Оріон молоко» 362,6 тис. грн. Найнижчі усереднені показники одержаного прибутку у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 197,3 тис. грн та ТОВ «Промінь-Приват» 114,8 тис. грн.

На результат діяльності підприємства, якість та ефективність його роботи, значний вплив мають матеріальні ресурси, котрі є одним із видів економічних ресурсів підприємства, беруть участь в одному або декількох виробничих циклах та у процесі споживання повністю або частково втрачають свою матеріально-речову форму [37].

Проведемо оцінку економічної ефективності використання матеріальних ресурсів аграрних підприємств за допомогою тринадцяти показників (Додаток) та розглянемо результати основних шести в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Показники економічної ефективності використання матеріальних ресурсів у аграрних підприємствах Полтавської області, 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Промінь-Приват»						
Фондоозброєність, тис. грн	72,59	105,06	162,28	186,29	267,68	158,78
Фондоємність	0,22	0,25	0,22	0,29	0,29	0,25
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ	0,22	0,23	0,31	0,24	0,34	0,27
Коефіцієнт зносу	0,35	0,32	0,31	0,33	0,31	0,32
Коефіцієнт оновлення	0,17	0,27	0,16	0,12	0,20	0,18
Коефіцієнт рентабельності ОЗ	0,25	0,39	0,10	0,57	0,16	0,29

Продовж. табл. 2.14

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»						
Фондоозброєність, тис. грн	152,23	156,26	143,17	164,83	213,77	166,05
Фондоємність	0,38	0,41	0,14	0,28	0,15	0,27
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ	0,20	0,18	0,17	0,15	0,20	0,18
Коефіцієнт зносу	0,30	0,37	0,41	0,44	0,44	0,39
Коефіцієнт оновлення	0,11	0,09	0,12	0,07	0,13	0,10
Коефіцієнт рентабельності ОЗ	0,11	0,004	1,60	0,19	0,83	0,55
СТОВ «Мусіївське»						
Фондоозброєність, тис. грн	60,47	86,70	102,40	122,11	196,99	113,73
Фондоємність	0,23	0,08	0,09	0,12	0,18	0,14
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ	0,14	0,08	0,11	0,13	0,17	0,13
Коефіцієнт зносу	0,31	0,33	0,36	0,35	0,21	0,31
Коефіцієнт оновлення	0,27	0,27	0,41	0,60	0,29	0,37
Коефіцієнт рентабельності ОЗ	0,70	4,04	4,08	1,58	-1,22	1,83
ТОВ «Оріон молоко»						
Фондоозброєність, тис. грн	32,52	62,79	100,36	104,77	105,27	81,14
Фондоємність	0,15	0,17	0,32	0,12	0,18	0,19
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ	0,24	0,16	0,17	0,19	0,16	0,18
Коефіцієнт зносу	0,68	0,69	0,64	0,67	0,70	0,67
Коефіцієнт оновлення	0,06	0,25	0,29	0,25	0,34	0,24
Коефіцієнт рентабельності ОЗ	1,44	2,35	-0,34	2,29	0,40	1,23
ТОВ «Прогрес-НТ»						
Фондоозброєність, тис. грн	65,82	62,66	67,18	71,13	108,72	75,10
Фондоємність	0,16	0,16	0,10	0,11	0,19	0,14
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ	0,14	0,10	0,08	1,21	0,12	0,33
Коефіцієнт зносу	0,60	0,63	0,64	0,65	0,67	0,64
Коефіцієнт оновлення	0,08	0,07	0,35	-	0,33	0,21
Коефіцієнт рентабельності ОЗ	1,89	2,33	2,88	2,39	0,92	2,08

Аналізуючи одержані дані ефективності використання матеріальних ресурсів аграрних підприємств Полтавської області спостерігаємо зростання показника фондоозброєності у всіх досліджених підприємствах, що може вплинути на продуктивності праці. Усереднене значення показника за досліджені 5 років найвище у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 166,05 тис. грн та ТОВ «Промінь-Приват» 158,78 тис. грн, а найнижче у ТОВ «Прогрес-НТ» 75,10 тис. грн.

Фондоємність показує, яка сума основних засобів припадає на кожну гривню готової продукції. Чим менше цей показник, тим краще використовується обладнання підприємства. Зменшення показника спостерігаємо у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» та СТОВ «Мусіївське», що є

позитивною тенденцією у розвитку підприємств. Досліджуючи ТОВ «Промінь-Приват», ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ «Прогрес-НТ» спостерігаємо негативну тенденцію до зростання фондоємності. В цілому, з п'яти аналізованих підприємств найвищий усереднений показник фондоємності у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,27; найменший у СТОВ «Мусіївське» та ТОВ «Прогрес-НТ» 0,14.

Аналізуючи коефіцієнт реальної вартості основних засобів маємо його критичний рівень у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,18; СТОВ «Мусіївське» 0,13; ТОВ «Оріон молоко» 0,18. За таких значень реальний виробничий потенціал підприємства є надто низьким і потрібно терміново шукати кошти для виправлення ситуації.

Провівши розрахунок коефіцієнта зносу можемо зробити висновок, що основні засоби аграрних підприємств ТОВ «Промінь-Приват» 0,32; ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,39; СТОВ «Мусіївське» 0,31 мають прийнятний рівень зносу який дозволяє їх ефективно використовувати у процесі виробництва. Нажаль, ситуація у двох інших підприємствах значно гірша: у ТОВ «Оріон молоко» 0,67; ТОВ «Прогрес-НТ» 0,64, що вказує на передкризовий стан використання основних засобів.

Збільшення коефіцієнта оновлення основних засобів – явище позитивне, проте, даний показник значно менший від коефіцієнта зносу. Отже, досліджені підприємства мало коштів виділяють на оновлення основних засобів та працюють переважно на застарілому обладнанні.

Правильно визначена стратегія й тактика поведінки, систематичне проведення оцінки ефективності управління діяльністю підприємства необхідні кожному підприємству для збереження вигідної позиції на ринку [5]. Від правильності формування та використання фінансових ресурсів підприємства залежить його фінансовий стан. Саме за підсумками фінансово-господарської діяльності підприємства, ми зможемо дати оцінку досягнутим результатам та зробити висновки про рівень економічної ефективності діяльності підприємства. Отже, досягнення високих кінцевих результатів

господарської діяльності аграрного підприємства залежить від ефективного використання фінансових ресурсів.

Для аналізу економічної ефективності використання фінансових ресурсів аграрного підприємства використаємо шістнадцять показників у кожному підприємстві окремо: ТОВ «Промінь-Приват» (Додаток Д); ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» (Додаток Е); СТОВ «Мусіївське» (Додаток Ж); ТОВ «Оріон молоко» (Додаток И); ТОВ «Прогрес-НТ» (Додаток К).

Щоб отримати дані, за який період одержаний прибуток може компенсувати вартість майна необхідно провести розрахунок коефіцієнта економічної ефективності використання фінансових ресурсів. Аналізуючи одержані дані п'яти досліджених підприємств Полтавської області спостерігаємо коливання у значенні розрахованого коефіцієнта. Найвище усереднене значення у СТОВ «Мусіївське» 0,30. Високі усереднені значення мають ТОВ «Оріон молоко» 0,25 та ТОВ «Прогрес НТ» 0,26, проте спостерігаємо динаміку зниження коефіцієнту за досліджені 2015-2019 рр. до нормативних значень 0,08 та 0,12 у 2019 р. відповідно. Найнижче усереднене значення у ТОВ «Промінь-Приват» 0,08.

Наступним етапом дослідження фінансових ресурсів буде оцінка ліквідності підприємств за допомогою фінансових коефіцієнтів, шляхом зіставлення вартості поточних активів із сумою поточних зобов'язань. Спочатку розрахуємо коефіцієнт покриття, нормальним значенням якого вважається 1,5-2,5, але не менше 1. Чотири досліджені підприємства мають високі значення коефіцієнта: ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 2,35; СТОВ «Мусіївське» 4,32; ТОВ «Оріон молоко» 6,39; ТОВ «Прогрес-НТ» 4,82, отже, вони володіють значним обсягом вільних ресурсів, які сформувалися завдяки власним джерелам. Найменше значення коефіцієнта у ТОВ «Промінь-Приват» 1,16, що допускає рівність поточних активів і пасивів.

Провівши розрахунок коефіцієнта поточної ліквідності аграрних підприємств Полтавської області помічаємо високі усереднені значення по всіх досліджених підприємствах, зокрема від найнижчого у ТОВ «Промінь-

Приват» 1,26 до найвищого у ТОВ «Прогрес-НТ» 8,42.

Здійснивши розрахунок коефіцієнта автономії, можемо зробити висновок, що аграрні підприємства з усередненими значеннями СТОВ «Мусіївське» 0,53; ТОВ «Оріон молоко» 0,72; ТОВ «Прогрес-НТ» 0,78, здатні профінансуватися за рахунок власних фінансових ресурсів. Проте, значення коефіцієнта у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,34 та ТОВ «Промінь-Приват» 0,41 означає, що лише 34 % та 41 % активів підприємства спроможні профінансувати за рахунок власного капіталу.

Розглянемо графічно усереднені показники оборотності підприємств Полтавської області (рис. 2.14).

Аналізуючи одержані дані показників оборотності підприємства спостерігаємо, що усереднене значення коефіцієнта оборотності активів у досліджених аграрних підприємствах практично однакове 0,96-1,04, відрізняється лише коефіцієнт у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,59. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості має високі усереднені значення за 2015-2019 рр. у ТОВ «Промінь-Приват» 7,93; ТОВ «Оріон Молоко» 9,91; ТОВ «Прогрес НТ» 8,10. Проте, при дослідження показника в динаміці за 2015-2019 рр. спостерігається зниження коефіцієнта у СТОВ «Мусіївське» та ТОВ «Прогрес-НТ».

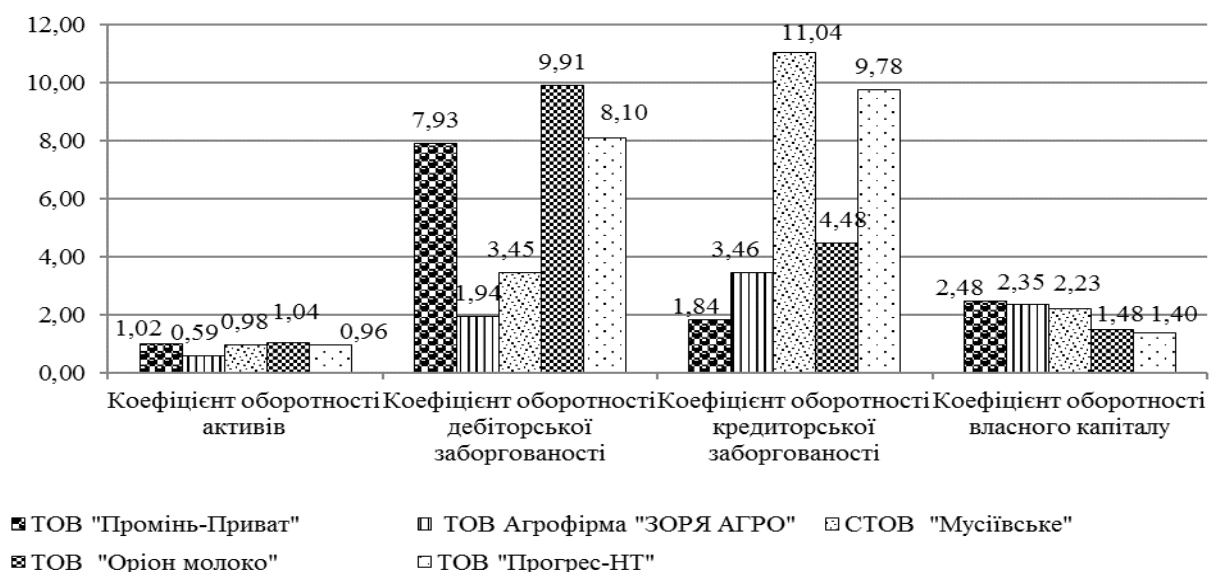

Рис. 2.14. Середні показники оборотності підприємств Полтавської області, 2015–2019 рр. [побудовано автором]

Досліджуючи коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості помічаємо високі усереднені значення у СТОВ «Мусіївське» 11,04 та ТОВ «Прогрес-НТ» 9,78. При аналізі СТОВ «Мусіївське», ТОВ «Прогрес-НТ» та ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» спостерігаємо перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, отже вони використовують кошти кредиторів в якості джерела фінансування своїх дебіторів, а інша частина грошей використовується для фінансування інших операцій.

Найвище середнє значення коефіцієнту оборотності власного капіталу мають аграрні підприємства ТОВ «Промінь-Приват» 2,48, ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 2,35 та СТОВ «Мусіївське» 2,23. Найнижче середнє значення мають ТОВ «Оріон молоко» 1,48 та ТОВ «Прогрес НТ» 1,40, поступове зниження коефіцієнту спостерігаємо в динаміці протягом 2015-2019 рр.

Трудові ресурси підприємства є важливим ресурсом кожного підприємства, від якості та ефективності якого, зазвичай, залежать результати діяльності підприємства і його конкурентоспроможність [10]. Людський фактор – в оптимальному поєднанні з природним і матеріально-технічним – є тією вихідною ланкою, яка формує основну рушійну силу становлення, розвитку і ефективного функціонування аграрного підприємства [36].

Ефективна робота підприємства залежить не тільки від успішного вирішення виробничих завдань, а й від того, наскільки професійно і злагоджено працює колектив, наскільки міцний його корпоративний дух, наскільки задоволені працівники умовами та результатами своєї праці [23].

Проведемо оцінку ефективності використання трудових ресурсів аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.15).

Аналізуючи одержані дані ефективності використання трудових ресурсів аграрних підприємств спостерігаємо зростання показника продуктивності праці по всіх досліджених підприємствах. Найвищий показник у СТОВ Мусіївське, середнє значення якого 925,39 тис. грн, а це означає, що в підприємстві збільшилася кількість продукції, виробленої за

одиницю часу, тобто СТОВ «Мусіївське», порівняно з іншими підприємствами, має найвищу економію робочого часу, витраченого на одиницю продукції. Найнижчий усереднений показник у ТОВ «Оріон молоко» 472,94 тис. грн.

Таблиця 2.15

Показники економічної ефективності використання трудових ресурсів у аграрних підприємствах Полтавської області, 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Промінь-Приват»						
Продуктивність персоналу, тис. грн/особу	334,78	417,62	742,58	652,91	934,37	616,45
Коефіцієнт обороту по прийому	0,13	0,11	0,20	0,17	0,18	0,16
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,05	0,07	0,09	0,10	0,17	0,09
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,97	0,95	0,96	0,98	0,94	0,96
Коефіцієнт плинності кадрів	0,03	0,09	0,07	0,13	0,15	0,10
Коефіцієнт абсентеїзму	0,03	0,01	0,05	0,02	0,04	0,03
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»						
Продуктивність персоналу, тис. грн/особу	396,75	384,53	988,90	599,37	1415,23	756,96
Коефіцієнт обороту по прийому	0,18	0,20	0,22	0,20	0,29	0,22
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,03	0,17	0,17	0,21	0,26	0,17
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,96	0,93	0,97	0,94	0,95	0,95
Коефіцієнт плинності кадрів	0,03	0,17	0,15	0,21	0,23	0,16
Коефіцієнт абсентеїзму	0,06	0,04	0,02	0,05	0,03	0,04
СТОВ «Мусіївське»						
Продуктивність персоналу, тис. грн/особу	268,39	1092,7	1189,26	929,78	1146,82	925,39
Коефіцієнт обороту по прийому	0,20	0,11	0,12	0,08	0,11	0,13
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,07	0,13	0,09	0,10	0,15	0,11
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,95	0,94	0,96	0,97	0,93	0,95
Коефіцієнт плинності кадрів	0,07	0,13	0,08	0,10	0,14	0,11
Коефіцієнт абсентеїзму	0,05	0,04	0,02	0,01	0,04	0,03
ТОВ «Оріон молоко»						
Продуктивність персоналу, тис. грн/особу	211,62	367,72	312,52	892,80	580,07	472,94
Коефіцієнт обороту по прийому	0,11	0,12	0,16	0,17	0,08	0,13
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,06	0,14	0,08	0,09	0,13	0,10
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,96	0,98	0,95	0,97	0,99	0,97
Коефіцієнт плинності кадрів	0,06	0,14	0,07	0,09	0,12	0,10
Коефіцієнт абсентеїзму	0,01	0,02	0,03	0,03	0,04	0,03

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Прогрес-НТ»						
Продуктивність персоналу, тис.грн/особу	402,40	393,29	679,05	673,28	576,32	544,87
Коефіцієнт обороту по прийому	0,12	0,08	0,04	0,04	0,14	0,08
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,04	0,12	0,18	0,09	0,10	0,11
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,94	0,95	0,97	0,99	0,96	0,96
Коефіцієнт плинності кадрів	0,04	0,12	0,16	0,09	0,09	0,10
Коефіцієнт абсентеїзму	0,02	0,03	0,01	0,00	0,04	0,02

Важливе значення для діяльності аграрного підприємства мають коефіцієнти з прийому та вибуття. Не зважаючи на те, що плинність кадрів є негативним явищем, кожне підприємство має розвиватися за рахунок прийому на роботу більш технічно освіченого персоналу, що працюватиме на підвищення ефективності діяльності підприємства. У досліджених аграрних підприємствах усереднені значення коефіцієнта обороту по прийому вищі порівняно з коефіцієнтом обороту з вибуття. Найвищий коефіцієнт обороту з прийому у ТОВ «Промінь-Приват» 0,16; найнижчий 0,08 у ТОВ «Прогрес НТ». Коефіцієнт вибуття найвищий у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,17, а в решти досліджених підприємствах 0,10-0,11.

Коефіцієнт використання трудових ресурсів в досліджених аграрних підприємствах знаходиться на рівні 0,95-0,96.

Аналізуючи коефіцієнт плинності кадрів спостерігаємо тенденцію до зростання даного коефіцієнта по всіх досліджених підприємствах. Найвищий усереднений коефіцієнт плинності кадрів у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» – 0,16, а всі інші досліджені підприємства мають показник 0,10. Порівнюючи даний коефіцієнт з коефіцієнтом обороту з вибуття можемо зробити висновок: значення коефіцієнта обороту з вибуття перевищує значення коефіцієнта плинності кадрів а значить, рух кадрового складу викликаний об'єктивними причинами: звільненнями у зв'язку з виходом на пенсію, призовом на службу в армію, через хворобу, інвалідність та ін.

Інформаційні ресурси існували завжди, але через свою специфічність вони не розглядалися як економічна категорія, хоча інформація завжди використовувалася людьми для управління. У даний час суспільство досягло такого рівня розвитку, коли обсяги інформації та рівень її складності потребують створення інформаційної індустрії і саме інформація стала одним з найважливіших стратегічних ресурсів [12; 57].

Оцінка ефективності використання інформаційних ресурсів аграрних підприємств з урахуванням показників повноти, точності, надійності та своєчасності інформації відображена в додатках Д, Е, Ж, И, К.

Розглянемо графічно середні показники ефективності використання інформаційних ресурсів аграрних підприємств Полтавської області за 2015–2019 рр. (рис. 2.15).

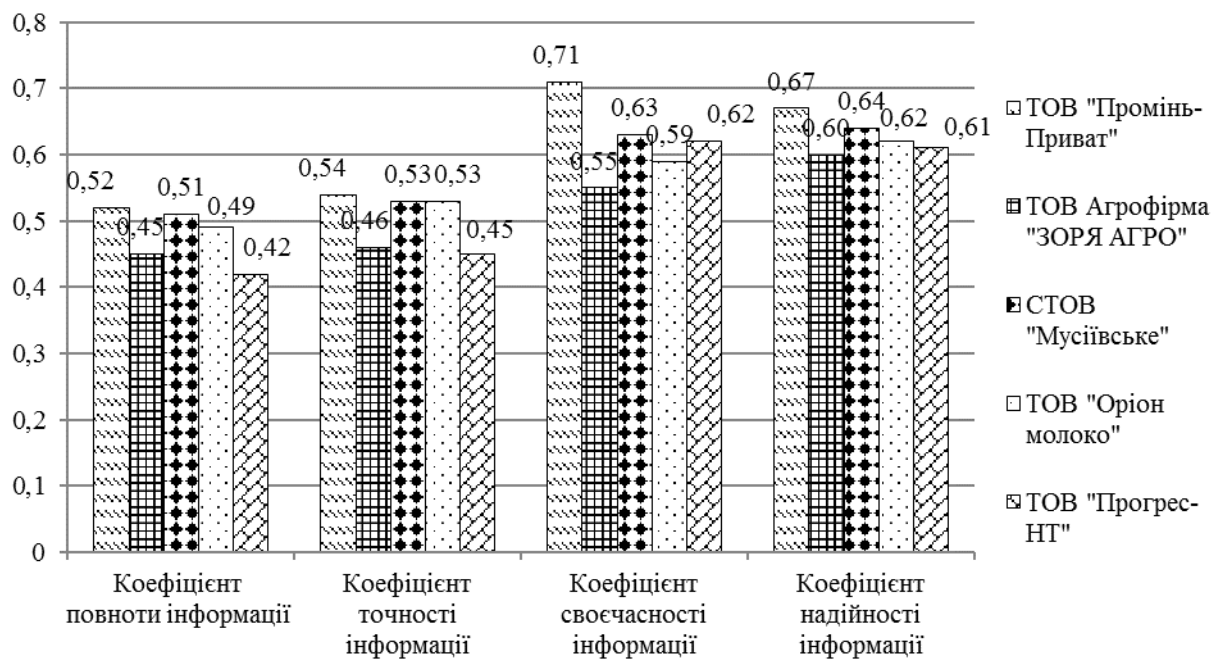

Рис. 2.15. Середні показники ефективності використання інформаційних ресурсів аграрних підприємств Полтавської області, 2015–2019 рр. [побудовано автором]

Аналізуючи одержані дані з рис. 2.15 можемо зробити висновок, що найвищі показники повноти інформації у ТОВ «Промінь-Приват» 0,52 та СТОВ «Мусіївське» 0,51, отже персонал саме цих двох підприємств в більшій

мірі володіє інформацією необхідною для ухвалення обґрунтованого рішення порівняно з трьома іншими дослідженими підприємствами, з яких у ТОВ «Прогрес-НТ» найнижче усереднене значення показника 0,42. Розглядаючи результати розрахунку коефіцієнта точності інформації помічаємо, що найвищі результати мають: ТОВ «Промінь-Приват» 0,54; СТОВ «Мусіївське» та ТОВ «Оріон молоко» 0,53, отже саме в даних підприємствах надається більший відсоток достовірної інформації із загального обсягу наявної інформації на підприємстві. Нижчі усереднені значення показника точності інформації мають ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,46 та ТОВ «Прогрес-НТ» 0,45.

Аналізуючи значення коефіцієнта своєчасності інформації спостерігаємо, що найвище усереднене значення має ТОВ «Промінь-Приват» 0,71, що може свідчити про використання в процесі своєї діяльності певних інноваційних засобів для пришвидшення процесу обміну інформацією, найнижче значення має ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,55.

Важливим є розрахунок коефіцієнта надійності, оскільки саме від надійності джерел, з яких надходить інформація, залежить якість та достовірність наданої інформації. У досліджених аграрних підприємствах найвищий усереднений показник має ТОВ «Промінь-Приват» 0,67 а найнижчий у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,60.

В цілому серед досліджених аграрних підприємств Полтавської області найвищі показники ефективності використання інформаційних ресурсів у ТОВ «Промінь-Приват», а аутсайдером стала ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО».

Сільське господарство має певні особливості, однією з яких є розбіжність робочого періоду з часом виробництва, тобто час безпосереднього використання живої і уречевленої праці не збігається з часом від початку виробництва до одержання готової продукції. У результаті чого й виникає поняття сезонності сільськогосподарського виробництва, яка і являє собою нерівномірне, переривне використання робочої сили та засобів виробництва і як результат нерівномірне надходження продукції та доходів

аграрних товаровиробників протягом року [39]. Сезонний характер виробництва зумовлює специфічну організацію праці в цій галузі, тому доцільним надалі є проведення оцінки економічної ефективності використання часових ресурсів (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Показники економічної ефективності використання часових ресурсів аграрних підприємств Полтавської області, 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Промінь-Приват»						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,97	0,98	0,94	0,96	0,93	0,96
Коефіцієнт використання простоїв	0,60	0,61	0,57	0,58	0,56	0,58
Коефіцієнт використання робочого часу	0,88	0,94	0,91	0,98	0,95	0,93
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,95	0,97	0,93	0,95	0,96	0,95
Коефіцієнт використання простоїв	0,79	0,80	0,77	0,75	0,81	0,78
Коефіцієнт використання робочого часу	0,95	0,93	0,94	0,90	0,98	0,94
СТОВ «Мусіївське»						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,97	0,92	0,95	0,93	0,94	0,94
Коефіцієнт використання простоїв	0,75	0,70	0,69	0,77	0,78	0,74
Коефіцієнт використання робочого часу	0,86	0,91	0,89	0,95	0,94	0,91
ТОВ «Оріон молоко»						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,96	0,95	0,91	0,93	0,91	0,93
Коефіцієнт використання простоїв	0,72	0,73	0,73	0,69	0,75	0,72
Коефіцієнт використання робочого часу	0,88	0,94	0,91	0,98	0,95	0,93
ТОВ «Прогрес-НТ»						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,98	0,96	0,95	0,93	0,94	0,95
Коефіцієнт використання простоїв	0,61	0,60	0,59	0,56	0,58	0,59
Коефіцієнт використання робочого часу	0,89	0,95	0,98	0,93	0,90	0,93

Аналізуючи одержані дані помічаємо, що найвищі показники ефективності використання часових ресурсів у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО». Зокрема, усереднене значення коефіцієнта використання робочого періоду по всіх досліджених підприємствах вище 0,93, а це вказує на те, що працівники досліджених підприємств відпрацювали більше 93 % від можливої кількості робочих днів затверджених законодавством України.

Значення коефіцієнта використання простоїв найвище у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 0,78, СТОВ «Мусіївське» 0,74 та ТОВ «Оріон молоко» 0,72. Найнижчі усереднені значення у ТОВ «Прогрес-НТ» 0,59 та

ТОВ «Промінь-Приват» 0,58.

Аналізуючи розрахунок коефіцієнта використання робочого часу помічаємо, що у всіх досліджених підприємствах Полтавської області він коливається у межах 0,91-0,94, що вказує на ефективне використання часу в даних аграрних підприємствах.

Розглянемо графічно середні показники ефективності використання часових ресурсів аграрних підприємств Полтавської області за 2015–2019 рр.. (рис. 2.16).

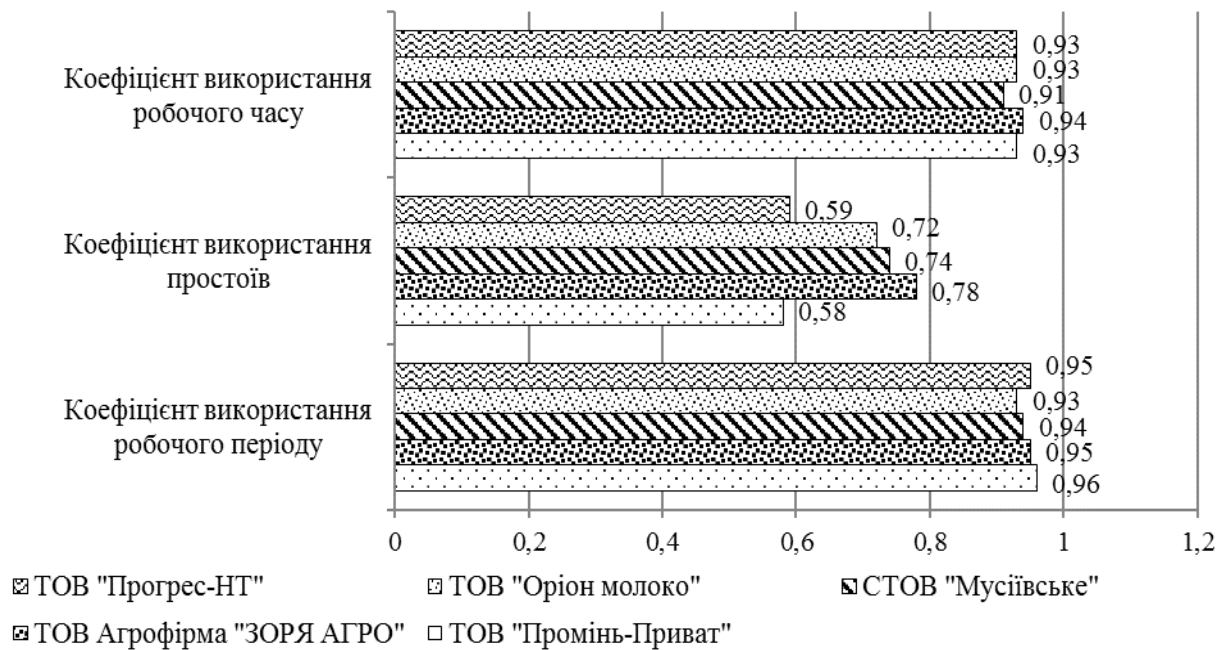

Рис. 2.16. Середні показники ефективності використання часових ресурсів аграрних підприємств Полтавської області, 2015–2019 рр. [побудовано автором]

Отже, як бачимо з рис. 2.16., найвищі усереднені значення показників ефективності використання часових ресурсів має ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО».

Наступним етапом нашого дослідження буде проведення оцінки екологічної ефективності. Сільськогосподарська діяльність, що проводиться у сучасних умовах, не завжди відповідає законам природи і призводить до виникнення різноманітних екологічних загроз в екосистемах та до виснаження природних ресурсів, тому, доцільним буде проведення аналізу

впливу діяльності аграрних підприємств на довкілля для розроблення напрямів поліпшення їх екологічної ситуації [9].

Проведемо аналіз екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Показники екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області, 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Промінь-Приват»						
Коефіцієнт природоємності	0,10	0,07	0,09	0,11	0,08	0,09
Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	10,18	13,64	10,59	9,35	12,10	11,17
Коефіцієнт екологоемності	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт ресурсоемності процесу	0,04	0,06	0,05	0,06	0,05	0,05
Коефіцієнт екологічності об'єкту	1,50	1,65	1,79	1,81	1,89	1,73
Коефіцієнт відходоемності	0,17	0,15	0,16	0,14	0,12	0,15
Коефіцієнт екологічності виробництва	0,80	0,83	0,86	0,85	0,87	0,84
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»						
Коефіцієнт природоємності	0,12	0,10	0,11	0,08	0,10	0,10
Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	8,47	9,92	9,42	11,91	9,88	9,92
Коефіцієнт екологоемності	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт ресурсоемності процесу	0,05	0,06	0,04	0,05	0,05	0,05
Коефіцієнт екологічності об'єкту	1,44	1,80	2,01	2,07	2,12	1,89
Коефіцієнт відходоемності	0,15	0,14	0,12	0,13	0,11	0,13
Коефіцієнт екологічності виробництва	0,84	0,83	0,85	0,87	0,84	0,85
СТОВ «Мусіївське»						
Коефіцієнт природоємності	0,09	0,11	0,13	0,10	0,12	0,11
Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	11,45	9,25	7,75	9,84	8,61	9,38
Коефіцієнт екологоемності	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт ресурсоемності процесу	0,05	0,04	0,06	0,05	0,03	0,05
Коефіцієнт екологічності об'єкту	1,37	1,48	1,62	1,97	2,00	1,69
Коефіцієнт відходоемності	0,16	0,12	0,14	0,15	0,13	0,14
Коефіцієнт екологічності виробництва	0,86	0,85	0,88	0,87	0,89	0,87
ТОВ «Оріон Молоко»						
Коефіцієнт природоємності	0,11	0,12	0,10	0,11	0,12	0,11
Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	9,39	8,66	12,83	9,32	8,29	9,70
Коефіцієнт екологоемності	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт ресурсоемності процесу	0,04	0,06	0,05	0,07	0,05	0,05
Коефіцієнт екологічності об'єкту	1,50	1,66	1,92	2,03	2,18	1,86
Коефіцієнт відходоемності	0,15	0,13	0,12	0,11	0,09	0,12
Коефіцієнт екологічності виробництва	0,87	0,86	0,89	0,88	0,91	0,88

Показники	Роки					Усереднене значення за 2015–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Прогрес-НТ»						
Коефіцієнт природоємності	0,12	0,09	0,14	0,12	0,11	0,11
Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	8,25	10,74	7,37	8,44	9,50	8,86
Коефіцієнт екологоємності	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт ресурсоємності процесу	0,05	0,04	0,06	0,05	0,03	0,05
Коефіцієнт екологічності об'єкту	1,43	1,49	1,65	1,86	1,97	1,68
Коефіцієнт відходоємності	0,14	0,17	0,15	0,14	0,12	0,14
Коефіцієнт екологічності виробництва	0,83	0,82	0,87	0,85	0,86	0,85

Аналізуючи одержані дані, можемо зробити висновок, що усереднене значення коефіцієнта природоємності у СТОВ «Мусіївське», ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ «Прогрес НТ» 0,11; ТОВ Агрофірми «ЗОРЯ АГРО» 0,10; ТОВ «Промінь-Приват» 0,09, тобто всі в межах норми та мають оптимальне значення. Це ж стосується і коефіцієнт природної ресурсовіддачі, оскільки він є оберненим до коефіцієнта природоємності.

Коефіцієнт екологоємності по всіх досліджених підприємствах має значення 0,01, отже, підприємства в процесі своєї діяльності чинять мінімальний шкідливий вплив на навколишнє середовище. Однакові для всіх підприємств і усереднені значення коефіцієнта ресурсоємності процесу 0,05.

Аналізуючи коефіцієнт екологічності об'єкту, помічаємо, що найвище значення має ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 1,89, що вказує на рівень корисного ефекту від використання природних ресурсів. В цілому всі досліджені аграрні підприємства перевищили допустиму норму і мають такі значення: ТОВ «Промінь-Приват» 1,73; СТОВ «Мусіївське» 1,69; ТОВ «Оріон молоко» 1,86 та ТОВ «Прогрес НТ» 1,68.

При оцінці коефіцієнту відходоємності спостерігаємо динаміку до зниження значення у 2019 р. порівняно з 2015 р. Загалом усереднене значення по досліджених підприємствах у межах 0,12-0,15. Високі значення має коефіцієнт екологічності виробництва у межах 0,84-0,88, можемо спостерігати динаміку до зростання показника протягом досліджених років, що вказує на

підвищення екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Для здійснення оцінки соціальної ефективності використання ресурсів, яка передбачає аналіз ступеня задоволеності працівників змістом та умовами праці, розміру їх заробітної плати, професійного розвитку тощо, нами було проведено анкетування серед працівників аграрних підприємств Полтавської області. В анкетуванні взяли участь працівники п'яти аграрних підприємств. Зразок анкети наведено в Додатку Л.

Розглянемо результати оцінки соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області (Додатки М, Н, П, Р, С) графічно на рис. 2.17.

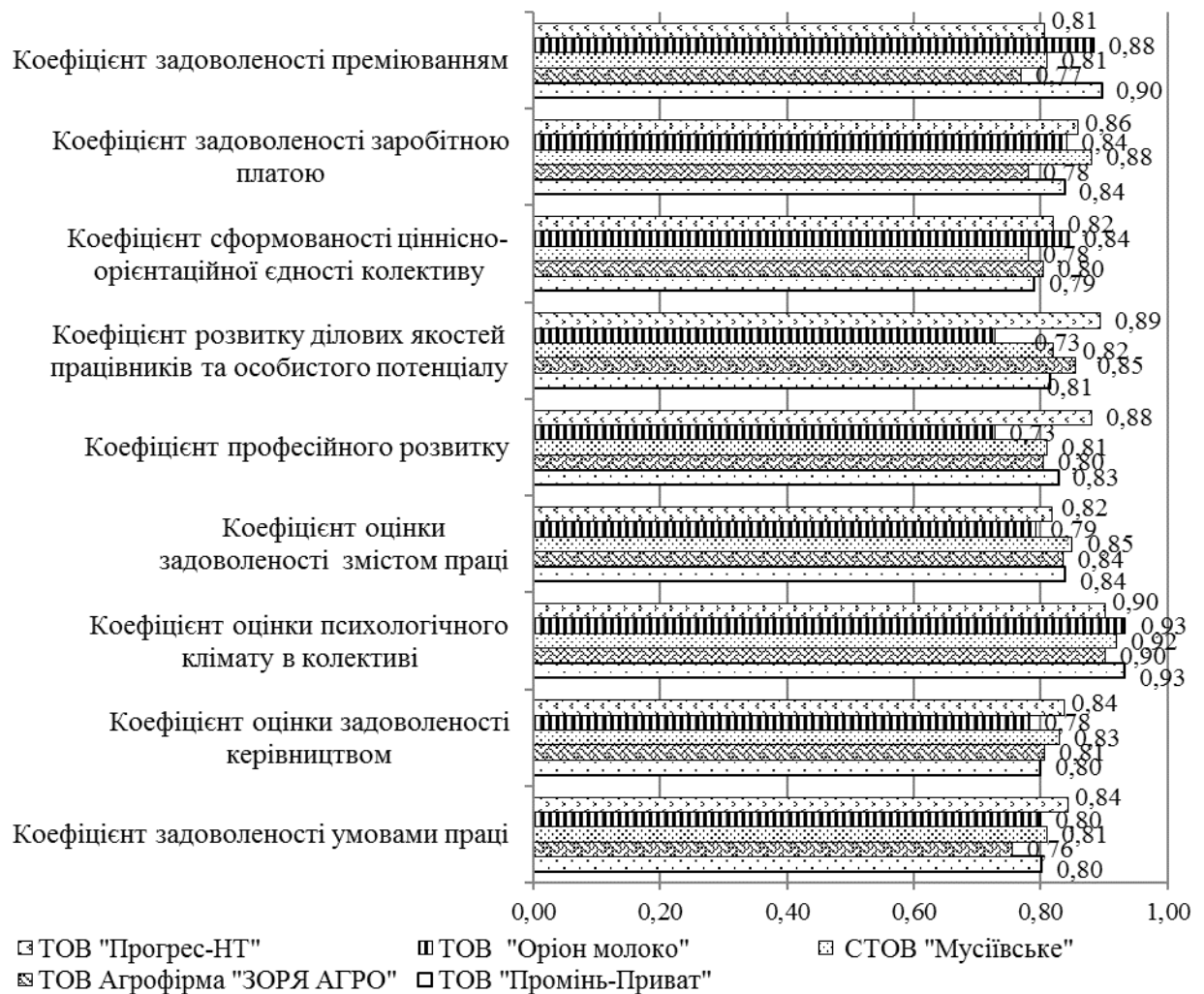

Рис. 2.17. Середні показники соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області, 2015-2019 рр. [побудовано автором]

Аналізуючи одержані дані з рис. 2.17, можемо зробити висновок, що значення коефіцієнта задоволеності умовами праці 0,84, вказує на те, що працівники ТОВ «Прогрес НТ» найбільш задоволені наявною у підприємстві техніко-технологічною базою, графіком роботи та умовами праці. Практично однакові, високі, значення мають ТОВ «Промінь-Приват» 0,80; СТОВ «Мусіївське» 0,81 та ТОВ «Оріон молоко» 0,80. Найменше значення показника 0,76 у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», отже працівники даного підприємства менше задоволені умовами праці порівняно з іншими дослідженими аграрними підприємствами Полтавської області.

Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом має високі значення по всіх досліджених аграрних підприємствах, що вказує на те, що працівники задоволені ставленням керівництва до них та їх діловими, професійними, особистісними та лідерськими якостями. Найвищий коефіцієнт у ТОВ «Прогрес НТ» 0,84, найнижчий у ТОВ «Оріон молоко» 0,78.

Високі одержані значення має коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі, понад 0,90 по всіх досліджених підприємствах. Отже, працівники працюють в неконфліктних колективах в яких наявна повага та взаємодопомога.

Здійснивши оцінку задоволеності змістом праці спостерігаємо, що найнижчий показник має ТОВ «Оріон молоко» 0,79, решта підприємств мають середнє значення коефіцієнта 0,82-0,85. Схожі результати при розрахунку коефіцієнтів професійного розвитку й розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу, в яких найнижчі значення має ТОВ «Оріон молоко» 0,73 а найкращі ТОВ «Прогрес НТ» 0,88-0,89.

Розрахунок коефіцієнтів задоволеності заробітної плати та преміювання показує, що найнижчий рівень задоволеності у працівників ТОВ Агрофірми «ЗОРЯ АГРО» 0,77, інші досліджені підприємства мають значення коефіцієнта понад 0,81. Зокрема: найбільш задоволені рівнем заробітної плати у СТОВ «Мусіївське» 0,88; ТОВ «Прогрес НТ» 0,86; ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ «Промінь-Приват» 0,84. Значення коефіцієнта

задоволеності преміювання найвище у ТОВ «Промінь-Приват» 0,90; ТОВ «Оріон молоко» 0,88; ТОВ «Прогрес НТ» та СТОВ «Мусіївське» мають значення 0,81. Тому, можемо зробити висновок, що серед досліджених аграрних підприємств Полтавської області найвищі показники соціальної ефективності використання ресурсів має ТОВ «Прогрес НТ» а найнижчі ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО».

Отже, в результаті проведеної оцінки ефективності використання ресурсів можемо зробити висновок, що для забезпечення безперебійного та повноцінного функціонування аграрних підприємств Полтавської області важливо раціонально використовувати та зберігати наявний ресурсний потенціал. Однією із головних складових ресурсного потенціалу на Україні є земельні ресурси, які потребують дбайливого ставлення до їх використання. Тому необхідно постійно поліпшувати їх, використовуючи науково обґрунтовані норми внесення мінеральних добрив. Необхідно сприяти збереженню ґрунтового покриву та відтворенню його родючості, сталому розвитку сільськогосподарських територій, зростанню продуктивності агроєкосистем і, як результат, зростанню середньорічних обсягів виробництва в декілька разів. Окрім того наукоємність продукції є головною конкурентною перевагою на світовому ринку, до того ж упровадження нових організаційно-технологічних рішень сприятиме підвищенню продуктивності праці [6].

Для ефективного використання трудових ресурсів аграрних підприємств, зупинення тенденції щодо спаду чисельності працівників зайнятих у сільському господарстві, необхідні перш за все дієві заходи держави в цілому та керівників підприємства зокрема, щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників та покращення сучасної виробничої та соціальної інфраструктури села.

Механізм формування ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах повинен розглядатись як система організаційних, економічних важелів і методів управління та виробничих чинників, які в процесі своєї

взаємодії можуть забезпечити ефективне його використання.

2.3. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств

Ефективність виробництва належить до найважливіших результативних показників розвитку будь-якої господарюючої системи, незалежно від її цільового призначення, структури продукції, що виробляється, її якості, масштабів виробництва та інших кількісних, структурних та підсумкових показників.

Визначальне місце у системі забезпечення ефективності функціонування належить раціональному використанню ресурсів аграрними підприємствами, оскільки сучасне і майбутнє агропромислового комплексу країни чи її певного регіону знаходиться у безпосередній залежності від рівня ефективності кожного окремо взятого агроформування і їх сукупності.

На ефективність використання ресурсів аграрних підприємств чинять вплив зовнішні та внутрішні чинники. Тому доцільним є дослідження впливу внутрішніх чинників на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств шляхом здійснення факторного аналізу.

Проведемо факторний аналіз продуктивності праці та розрахунок резерву збільшення виробництва валової продукції підприємства. Вихідні дані для розрахунку факторного аналізу по кожному підприємству подані в Додатку Т.

Розглянемо результати факторного аналізу продуктивності праці у ТОВ «Промінь-Приват» Полтавської області (табл. 2.18).

Аналізуючи одержані дані з табл. 2.18, можемо зробити висновок, що за рахунок скорочення щоденних втрат робочого часу, підвищення продуктивності праці та скороченні внутрішніх простоїв підприємство зможе додатково отримати 57448,74 тис. грн.

Таблиця 2.18

Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції ТОВ «Промінь-Приват»

Чинники	Зміна продуктивності праці, грн	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
Першого рівня		
Середньооблікова чисельність працівників	X	-24129,45
Продуктивність праці	X	57448,74
Всього	X	33319,28
Другого рівня		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	1556,74	177,47
Середня тривалість робочого дня	-3692,98	-421,00
Годинна продуктивність праці	506072,52	57692,27
Всього	503936,27	57448,74

Розглянемо результати факторного аналізу продуктивності праці у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» Полтавської області (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»

Чинники	Зміна продуктивності праці, грн	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
Першого рівня		
Середньооблікова чисельність працівників	X	1030,38
Продуктивність праці	X	7832,72
Всього	X	8863,09
Другого рівня		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	16822,51	1160,75
Середня тривалість робочого дня	-22478,28	-1551,00
Годинна продуктивність праці	119173,39	8222,96
Всього	113517,62	7832,72

Аналізуючи одержані дані спостерігаємо аналогічну ситуацію в порівнянні з попереднім аналізованим підприємством: можливість збільшити

обсяг виробництва валової продукції шляхом скорочення щоденних втрат робочого часу на 1160,75 тис. грн та підвищення продуктивності праці на 8222,96 тис. грн. Розрахунок свідчить, що скорочення внутрішніх простоїв не збільшить обсяг виробництва валової продукції, тому врахування даного чинника не є доречним при проведенні дослідження.

Розглянемо результати факторного аналізу продуктивності праці у СТОВ «Мусіївське» Полтавської області (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції СТОВ «Мусіївське»

Чинники	Зміна продуктивності праці, грн	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
Першого рівня		
Середньооблікова чисельність працівників	X	-39845,45
Продуктивність праці	X	348917,54
Всього	X	309072,09
Другого рівня		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	4776,77	1499,91
Середня тривалість робочого дня	-8041,14	-2524,92
Годинна продуктивність праці	1114466,71	349942,55
Всього	1111202,35	348917,54

Аналізуючи дані табл. 2.20 відзначаємо: СТОВ «Мусіївське» зможе додатково отримати 348917,54 тис. грн. шляхом скорочення втрат робочого часу на 2524,92 тис. грн та підвищення продуктивності праці на 349942,55 тис. грн.

Розглянемо результати факторного аналізу продуктивності праці у ТОВ «Оріон молоко» Полтавської області (табл. 2.21).

Отже, результати проведеного в табл. 2.21 факторного аналізу свідчать, що за рахунок скорочення щоденних втрат часу та підвищення продуктивності праці ТОВ «Оріон молоко» зможе додатково отримати 24546,31 тис. грн.

Таблиця 2.21

Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції ТОВ «Оріон молоко»

Чинники	Зміна продуктивності праці, грн	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
Першого рівня		
Середньооблікова чисельність працівників	X	-13266,82
Продуктивність праці	X	24546,31
Всього	X	11279,50
Другого рівня		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	3069,25	374,45
Середня тривалість робочого дня	-5149,87	-628,28
Годинна продуктивність праці	203279,91	24800,15
Всього	201199,28	24546,31

Розглянемо результати факторного аналізу продуктивності праці у ТОВ «Прогрес НТ» Полтавської області (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції ТОВ «Прогрес НТ»

Чинники	Зміна продуктивності праці, грн	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
Першого рівня		
Середньооблікова чисельність працівників	X	150878,88
Продуктивність праці	X	14831,74
Всього	X	165710,62
Другого рівня		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	-1247,12	-685,92
Середня тривалість робочого дня	-471,09	-259,10
Годинна продуктивність праці	28685,01	15776,76
Всього	26966,80	14831,74

Аналізуючи одержані дані з табл. 2.22, помічаємо, що зростання обсягу виробництва валової продукції на 14831,74 тис. грн у ТОВ «Прогрес НТ» можливе тільки за рахунок підвищення продуктивності праці.

Отже, проведений розрахунок факторного аналізу продуктивності праці та резерва збільшення виробництва валової продукції показав, що у всіх досліджуваних підприємствах збільшення обсягу виробництва валової продукції можливе за рахунок скорочення щоденних втрат робочого часу та підвищення продуктивності праці. Станом на 2019 р. знизилася середня тривалість робочого дня у всіх досліджених підприємствах тому показник «Середня тривалість робочого дня» має від'ємне значення, отже скорочення внутрішніх простоїв є неефективним для аналізованих підприємств.

Для оцінки ефективності використання трудових ресурсів аграрних підприємств важливе значення має показник рентабельності персоналу. Проведемо факторний аналіз рентабельності персоналу аграрних підприємств Полтавської області (Додаток У) та розглянемо його результати у табл. 2.23.

Таблиця 2.23

Вплив факторів на зміну рентабельності персоналу в аграрних підприємствах Полтавської області

Зміна рентабельності персоналу за рахунок факторів:	ТОВ «Промінь Приват»	ТОВ Агрофірма «ЗОЛЯ-АГРО»	СТОВ «Мусіївське»	ТОВ «Оріон молоко»	ТОВ «Прогрес НТ»
- середньорічного виробітку продукції одним працівником	2341,77	190,37	7902,07	2491,02	1074,32
- питомої ваги реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції	897,22	4245,36	4945,69	5679,95	-7136,76
- рентабельності продажу	-707,16	11458,96	-41063,20	-8609,05	-2830,09
Перевірка розрахунку:	2531,83	15894,70	-28215,44	-438,08	-8892,5

Розрахунок даних факторів дозволяє зробити висновок, що найвище значення зростання показника середньорічного виробітку продукції одним працівником має СТОВ «Мусіївське» 7902,07 тис. грн, а питомої ваги реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції ТОВ «Оріон

молоко» 5679,95 тис. грн. За рахунок рентабельності продажів прибуток на одного працівника знизився майже по всіх аналізованих підприємствах окрім ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО» де показник має позитивне значення 11458,96 тис. грн. Отже, загальний показник рентабельності персоналу у трьох з п'яти аналізованих підприємств має від'ємне значення, тобто в даному випадку ми спостерігаємо показник збитковості персоналу.

У цілому, проведений факторний аналіз рентабельності персоналу аграрних підприємств Полтавської області вказує на низку проблем, які потребують нагального вирішення. У трьох з п'яти аналізованих підприємств спостерігаємо значне зниження прибутку на одного працівника, переважно за рахунок рентабельності продаж.

Далі доречно провести аналіз фондівддачі, як внутрішнього чинника впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств.

Проведемо факторний аналіз фондівддачі аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.24). Вихідні дані наведено в Додатку Ф.

Таблиця 2.24

Вплив чинників на зміну фондівддачі в аграрних підприємствах Полтавської області

Розрахунок	Підприємства				
	ТОВ «Промінь-Приват»	ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	СТОВ «Мусіївське»	ТОВ «Оріон молоко»	ТОВ «Прогрес НТ»
Загальна зміна фондівддачі:	-2,05	-1,42	-1,18	-6,15	-1,63
У тому числі за рахунок зміни:					
1) вартості валової продукції:	2,61	0,85	18,13	2,21	37,02
2) вартості основних засобів:	-4,66	-2,27	-14,59	-8,36	-38,65
Вплив чинників (продуктивності праці та фондоозброєності) на зміну фондівддачі.					
Загальна зміна фондівддачі:	-2,05	-1,42	-1,18	-6,15	-1,63
У тому числі за рахунок зміни:					
1) продуктивності праці:	2,61	0,85	13,41	2,21	37,02
2) фондоозброєності:	-4,66	-2,27	-14,59	-8,36	-38,65
Перевірка розрахунку:	-2,05	-1,42	-1,2	-6,15	-1,63

Аналізуючи одержані дані факторного аналізу фондівддачі в аграрних підприємствах Полтавської області, спостерігаємо зниження фондівддачі по

всіх досліджених підприємствах, що свідчить про менш ефективне використання основних засобів порівняно з 2015 р. На даний показник вплинуло зменшення вартості основних засобів у ТОВ «Промінь-Приват» на 4,66 млн грн; ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» на 2,27 млн грн; СТОВ «Мусіївське» на 14,59 млн грн; ТОВ «Оріон молоко» на 8,36 та ТОВ «Прогрес НТ» на 38,65 млн грн.

За рахунок зміни продуктивності праці фондovіддача зростає: ТОВ «Промінь-Приват» на 2,61 млн грн; ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» на 0,85 млн грн; СТОВ «Мусіївське» на 13,41 млн грн; ТОВ «Оріон молоко» на 2,21 та ТОВ «Прогрес НТ» на 37,02 млн грн. Проте, оскільки показники фондоозброєності мають низькі від'ємні значення загальний показники фондovіддачі також має від'ємні значення

Ступінь задоволення потреб населення в продуктах харчування і товарах широкого вжитку із сільськогосподарської сировини залежить від кінцевих результатів виробничої діяльності аграрних підприємств. Залежно від економічного змісту і цільового призначення цих результатів розрізняють такі види їх: валова продукція, товарна продукція, кінцева продукція, чиста продукція і прибуток [1].

Валова продукція сільського господарства – це первісний результат взаємодії факторів виробництва, матеріальна і вартісна основа інших кінцевих результатів, що в натуральній формі представлений всіма виробленими протягом року первинними продуктами рослинництва і тваринництва, а у вартісній – оцінений за порівнянними цінами відповідного року [1].

Проведемо аналіз впливу чинників на вартість валової продукції за допомогою розрахунку факторного аналізу обсягу валової продукції. Результати факторного аналізу відображені в табл. 2.25.

Аналізуючи одержані дані факторного аналізу обсягу валової продукції аграрних підприємств можемо зробити висновок, що зростання загальної зміни результативного показника спостерігаємо за рахунок зростання

екстенсивного та інтенсивного чинників у ТОВ «Промінь-Приват» на 110,27 млн грн, ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» –182,40 млн грн, СТОВ «Мусіївське» – 1624,71 млн грн, ТОВ «Оріон молоко» – 223,81 млн грн. У ТОВ «Прогрес-НТ» загальна зміна результативного показника має від’ємне значення 34,16 млн грн, на що вплинуло значення інтенсивного чинника.

Таблиця 2.25

Вплив чинників на зміну обсягу валової продукції в аграрних підприємствах Полтавської області

Розрахунок	Підприємства				
	ТОВ «Промінь-Приват»	ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	СТОВ «Мусіївське»	ТОВ «Оріон молоко»	ТОВ «Прогрес НТ»
Загальна зміна результативного показника, млн грн	110,27	182,40	1624,71	223,81	-34,16
У тому числі за рахунок чинників					
1) розміру капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь (екстенсивного чинника), млн грн:	62,36	121,53	617,49	168,93	195,58
2) обсягу виробництва валової продукції на 1 грн вартості капіталу (інтенсивного чинника), млн грн:	47,91	60,88	1007,23	54,88	-229,74
Перевірка розрахунку:	110,27	182,40	1624,71	223,81	-34,16

Матеріаловіддачу визначають діленням вартості виробленої продукції на суму матеріальних витрат. Цей показник характеризує, скільки вироблено продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії і т. ін.) [40].

Проведемо аналіз впливу матеріаловіддачі на вартість валової продукції за допомогою факторного аналізу валової продукції. Вихідні дані відображені в Додатку Х. Розглянемо результати факторного аналізу валової продукції в табл. 2.26.

Аналізуючи одержані дані з табл. 2.26 можемо зробити висновок, що на зміну обсягу виробництва валової продукції вплинуло два чинники:

матеріальні витрати та матеріаловіддача. В цілому зростання обсягу виробництва валової продукції спостерігаємо на всіх досліджуваних підприємствах, зокрема: у ТОВ «Промінь-Приват» на 47596 тис. грн; ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 70672 тис. грн, зокрема, за рахунок матеріальних витрат на 42601,3 тис. грн; СТОВ «Мусіївське» 257844 тис. грн; ТОВ «Прогрес НТ» 289615 тис. грн.

Таблиця 2.26

Вплив матеріаловіддачі на зміну валової продукції в аграрних підприємствах Полтавської області

Розрахунок	Підприємства				
	ТОВ «Промінь-Приват»	ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	СТОВ «Мусіївське»	ТОВ «Оріон Молоко»	ТОВ «Прогрес НТ»
Загальна зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн:	47596,0	70672,0	257844,0	37544,0	289615,0
У тому числі за рахунок чинників					
1) матеріальних витрат, тис. грн:	19868,9	42601,3	98109,6	79754,9	74208,7
2) матеріаловіддача, тис. грн	27727,1	28070,7	159734,4	-42210,9	215406,3
Перевірка розрахунку:	47596,0	70672,0	257844,0	37544,0	289615,0

Найнижча зміна обсягу виробництва валової продукції у ТОВ «Оріон молоко» 37544 тис. грн. У даному підприємстві спостерігається зростання загальної зміни за рахунок матеріальних витрат, що становить 79754,9 тис. грн. Значення показника матеріаловіддачі знизилося на 42210,9 тис. грн, що свідчить про зменшення обсягу виробництва продукції у підприємстві.

Нині однією з актуальних проблем є розгляд і вивчення чинників, які прямо-пропорційно впливають на величину прибутку. Будь-яке підприємство свої сили спрямовує на отримання кінцевого результату. Проведемо факторний аналіз приросту прибутку сільськогосподарської продукції на основі аграрних підприємств Полтавської області. Вихідні дані для проведення аналізу відображені у Додатку Ц. Спочатку дослідимо вплив чинників на приріст прибутку (табл. 2.27).

Таблиця 2.27

**Вплив чинників на приріст прибутку в аграрних підприємствах
Полтавської області**

Розрахунок	ТОВ «Промінь- Приват»	ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	СТОВ «Мусіївське»	ТОВ «Оріон молоко»	ТОВ «Прогрес НТ»
1. Прибуток від реалізації продукції:	4572,00	-1208,00	15148,80	30759,30	5854,00
	8723,66	22444,89	69816,1	-5942,6	116838,46
Зміна прибутку:					
1) в абсолютному виразі	4151,66	23652,89	54667,30	-36701,90	110984,46
2) у відносному виразі:	190,81	-1858,02	460,87	-19,32	1995,87
2. Загальний приріст прибутку за чинниками					
1) обсяг реалізації продукції:	13866,29	-193,32	12953,03	68005,42	56293,39
2) ціни реалізації:	20344,10	59427,49	154572,70	-86675,31	153664,75
3) собівартість реалізованої продукції:	-30058,73	-35581,28	-112858,43	-38647,71	-98973,68
Індекс зміни маси факторів:					
Обсяг реалізованої продукції	1,47	1,12	2,43	1,91	5,92
Ціни реалізації продукції	1,26	3,06	1,89	0,45	1,97
Собівартість реалізованої продукції	1,50	2,18	1,78	2,02	2,02

Розглянемо приріст суми прибутку від реалізації продукції за факторами в аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

**Приріст суми прибутку від реалізації продукції за факторами в
аграрних підприємствах Полтавської області**

Чинники зміни прибутку	Індекс відносної зміни чинників	Приріст прибутку	
		суми, тис. грн.	у % до підсумку
ТОВ «Промінь-Приват»			
Обсяг реалізованої продукції	1,47	13866,29	333,99
Ціни реалізації продукції	1,26	20344,10	490,02
Собівартість реалізованої продукції	1,50	-30058,73	-724,02
Всього	X	4151,66	100,00
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»			
Обсяг реалізованої продукції	1,12	-193,32	-0,82
Ціни реалізації продукції	3,06	59427,49	251,25
Собівартість реалізованої продукції	2,18	-35581,28	-150,43
Всього	X	23652,89	100,00

Продовж. табл. 2.28

Чинники зміни прибутку	Індекс відносної зміни чинників	Приріст прибутку	
		суми, тис. грн.	суми, тис. грн.
СТОВ «Мусіївське»			
Обсяг реалізованої продукції	2,43	12953,03	23,69
Ціни реалізації продукції	1,89	154572,70	282,75
Собівартість реалізованої продукції	1,78	-112858,43	-206,45
Всього	X	54667,30	100,00
ТОВ «Оріон Молоко»			
Обсяг реалізованої продукції	1,91	68005,42	-118,65
Ціни реалізації продукції	0,45	-86675,31	151,22
Собівартість реалізованої продукції	2,02	-38647,71	67,43
Всього	X	-57317,60	100,00
ТОВ «Прогрес НТ»			
Обсяг реалізованої продукції	5,92	56293,39	50,72
Ціни реалізації продукції	1,97	153664,75	138,46
Собівартість реалізованої продукції	2,02	-98973,68	-89,18
Всього	X	110984,46	100,00

Аналізуючи дані табл. 2.28, відзначаємо що у 2019 р. порівняно з 2015 р. у ТОВ «Промінь-Приват» прибуток від реалізації продукції збільшився на 4151,66 тис. грн, у тому числі за рахунок збільшення обсягу реалізації на 13866,29 тис. грн та підвищення ціни реалізації продукції на 20344,10 тис. грн. У зв'язку зі збільшенням собівартості продукції прибуток зменшився на 30058,66 тис. грн. У ТОВ Агрофірми «ЗОРЯ АГРО» прибуток від реалізації продукції, за рахунок збільшення ціни реалізації продукції зріс на 59427,49 тис. грн, в цілому збільшився на 23652,89 тис. грн. Проте, за рахунок зниження обсягу реалізованої продукції та зростання собівартості прибуток зменшився на 193,32 тис. грн та 35581,28 тис. грн відповідно.

Аналізуючи СТОВ «Мусіївське» Полтавської області, можемо зробити висновок, що зростання прибутку до значення 54667,30 тис. грн відбулося за рахунок: зростання обсягу реалізованої продукції на 12953,03 тис. грн та зростання ціни реалізації продукції на 154572,70 тис. грн. Також, у 2019 р. порівняно з 2015 р. зріс показник собівартості реалізованої продукції, за рахунок чого прибуток знизився на 35581,28 тис. грн. У ТОВ «Оріон молоко»

Полтавської області у 2019 р. порівняно з 2015 р. відзначаємо значне зниження прибутку від реалізації продукції, за рахунок зниження ціни реалізації продукції на 866758,31 тис. грн та зростання собівартості реалізованої продукції, і, як результат, зниження прибутку на 38647,71 тис. грн. Загалом, при дослідженні даних факторів, убачаємо спад прибутку на 57317,60 тис. грн.

У ТОВ «Прогрес НТ» зростання обсягу виробництва та ціни реалізованої продукції на 56293,39 тис. грн та 153664,75 тис. грн відповідно, і зростання собівартості реалізованої продукції, за рахунок чого прибуток знизився на 98973,68 тис. грн, що вплинуло, на загальне зростання прибутку на 110984,46 тис. грн.

Проведений факторний аналіз приросту прибутку сільськогосподарської продукції на основі аграрних підприємств Полтавської області показує, що у чотирьох аналізованих підприємствах: ТОВ «Промінь-Приват», ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», СТОВ «Мусіївське» та ТОВ «Прогрес НТ» спостерігаємо приріст прибутку від реалізації продукції за рахунок зростання факторів: обсягу реалізованої продукції та ціни реалізації продукції. У ТОВ «Оріон молоко» спостерігаємо скорочення прибутку від реалізації продукції у зв'язку зі зниженням ціни реалізації продукції та зростанням собівартості реалізованої продукції. Найвища сума приросту прибутку у ТОВ «Прогрес-НТ» 110984,46 тис. грн та (майже в половину менша порівняно з ТОВ «Прогрес-НТ») у СТОВ «Мусіївське» 54667,30 тис. грн. Найменший приріст прибутку у ТОВ «Промінь-Приват» 4151,66 тис. грн та ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 23652,89 тис. грн. З п'яти аналізованих аграрних підприємств Полтавської області зниження прибутку спостерігаємо лише у ТОВ «Оріон молоко», сума якого становить 57317,60 тис. грн.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що чинники внутрішнього середовища впливають на внутрішню ефективність використання ресурсів, і, як правило, визначаються відповідно до елементів самої системи управління та процесів, що проходять всередині підприємства.

За допомогою проведеного аналізу чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області шляхом проведення факторних аналізів продуктивності праці; валової продукції; рентабельності персоналу; матеріаловіддачі та прибутку можемо розробити схему внутрішніх чинників впливу на ефективність [7] (рис. 2.18).

Рис. 2. 18. Внутрішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області [авторська розробка]

Проведений аналіз на основі п'яти досліджених підприємств дозволив виділити шість видів внутрішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області.

Досліджувати ефективність використання ресурсів аграрного підприємства, спираючись лише на чинники внутрішнього середовища не є

доцільним, оскільки важливою стороною є зовнішня ефективність, на яку впливають чинники зовнішнього середовища. Під зовнішнім середовищем розуміють сукупність чинників, вплив яких сприяє функціонуванню, покращенню та ефективному використанню ресурсів аграрним підприємством, які воно має враховувати у своїй діяльності.

Отже, фактори внутрішнього середовища здатні впливати на ефективність діяльності підприємства зсередини, шляхом удосконалення використання власних ресурсів та впровадження інтенсивних технологій. Фактори зовнішнього середовища здатні впливати на ефективність діяльності підприємства ззовні, зокрема це може бути діяльність органів влади, фінансових установ, ринкових інституцій тощо.

Результати аналізу визначених зовнішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств дають змогу констатувати, що, по-перше, немає єдиного підходу до визначення комплексу зовнішніх чинників ефективності використання ресурсів. Авторами переважно пропонуються абсолютно різний їх набір, який базується на підходах до визначення ефективності управління, ефективності конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємства. По-друге, кожен з розглянутих підходів до визначення зовнішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів є не повним.

Єдиного підходу до складу зовнішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств в працях різних авторів зустріти важко. Тому, провівши опрацювання різноманітних джерел, ми можемо узагальнити одержані дані та створити власну схему зовнішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств (рис. 2.19).

Чинники зовнішнього середовища, які визначають зовнішню ефективність використання ресурсів аграрних підприємств доцільно встановлювати відповідно до суб'єктів зовнішнього середовища, що взаємодіють з підприємством.

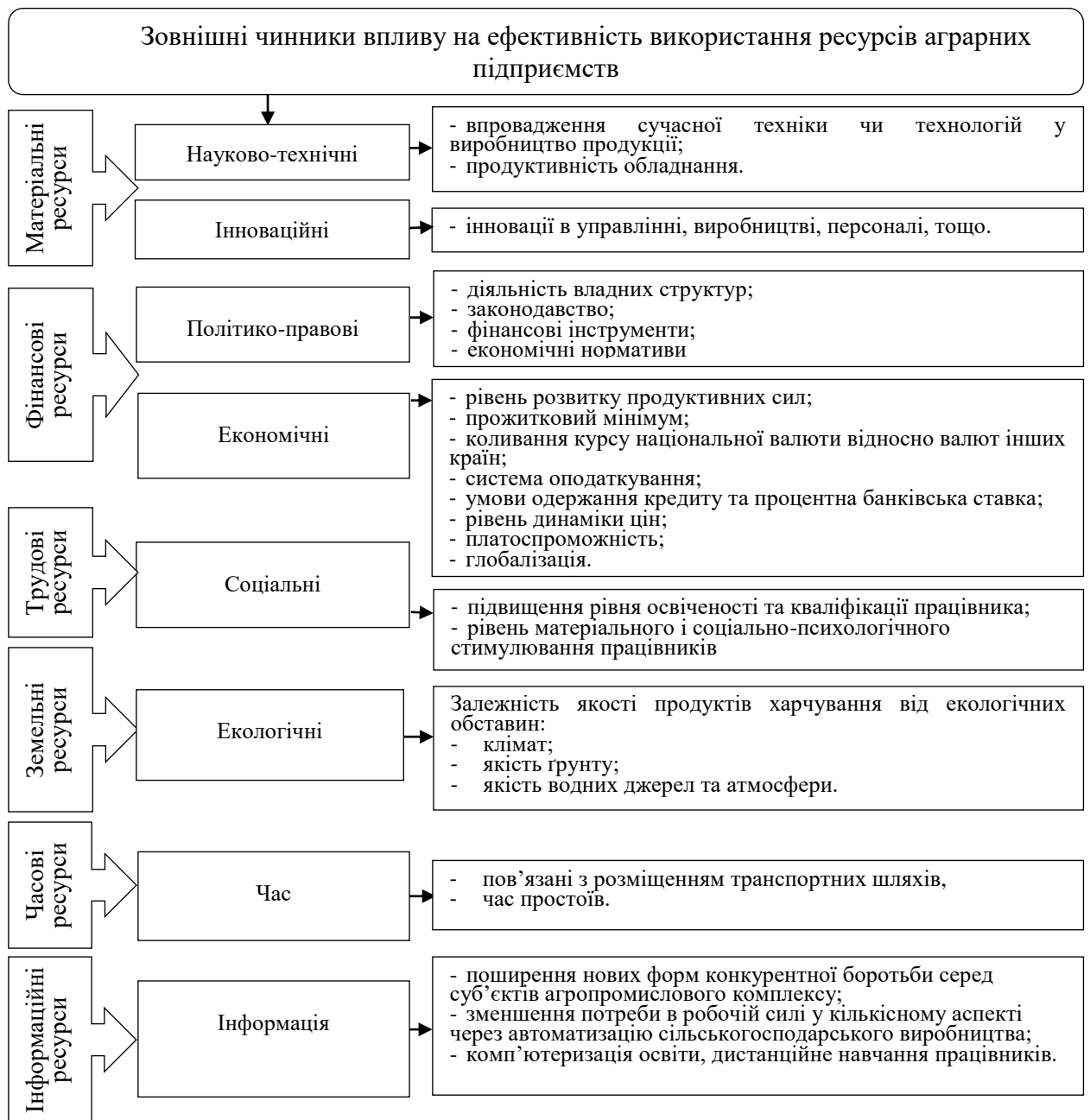

Рис. 2. 19. Зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств [авторська розробка]

Саме таке визначення та поєднання чинників, які впливають на ефективність управління підприємством, надасть змогу установити необхідний перелік напрямів, складових і показників процедури оцінки ефективності використання ресурсів аграрними підприємствами, а визначення найвпливовіших факторів зовнішнього середовища дозволить отримати всю можливу та необхідну інформацію про нього.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу сучасного стану використання ресурсів аграрних підприємств доцільно виділити наступні висновки, які дозволять об'єктивно і комплексно охарактеризувати ефективність використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області:

1. Встановлено, що протягом останніх 5 років відбулося зростання площі ріллі в цілому по Україні, та в Полтавській області зокрема, за рахунок здачі в оренду власникам аграрних підприємств земель відведених під сіножаті та пасовища. Варто відмітити зростання виробництва продукції тваринництва в Полтавській області та середніх цін реалізації продукції сільського господарства. Позитивною тенденцією є збільшення частки населення, зайнятого в сільському господарстві. Варте уваги зростання кількості зернозбиральних, кукурудзозбиральних та картоплезбиральних комбайнів в Полтавській області, що свідчить про покращення матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств. Проведений аналіз дозволив виділити негативні тенденції, зокрема: зниження площ посіву овочевих і кормових культур в Україні та значне зниження поголів'я тварин і як результат скорочення виробництва продукції тваринництва; зниження чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України і Полтавської області та як результат зростання кількості підприємств, що отримали збиток.

2. Проведений аналіз економічної ефективності використання земельних ресурсів у аграрних підприємствах Полтавської області показує, що найвищі показники мають «Прогрес-НТ» та СТОВ «Мусіївське». При оцінці економічної ефективності використання матеріальних ресурсів найвищі показники фондоозброєності та фондоємності спостерігаємо у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО». Розрахунок коефіцієнт реальної вартості основних засобів має критичний рівень та вказує на те, що реальний виробничий

потенціал підприємства є надто низьким і керівництву ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», СТОВ «Мусіївське» 0,13 та ТОВ «Оріон молоко» потрібно терміново шукати кошти для виправлення ситуації. Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів свідчить, що всі досліджені аграрні підприємства мають високі значення коефіцієнтів ліквідності та покриття, отже, вони володіють значним обсягом вільних ресурсів, які сформувалися завдяки власним джерелам. В свою чергу при оцінці ефективності використання трудових ресурсів, виокремлено СТОВ «Мусіївське», у якого найвищий показник продуктивності праці, отже, воно має найвищу економію робочого часу, витраченого на одиницю продукції.

3. Проведена оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів аграрних підприємств показала, що всі досліджені підприємства володіють інформацією необхідною для ухвалення обґрунтованого рішення на 40-50 %. В цілому, серед досліджених підприємств найбільш повною, точною, своєчасною та надійною інформацією володіє персонал ТОВ «Промінь-Приват». Аналіз економічної ефективності використання часових ресурсів аграрних підприємств Полтавської області показав, що всі досліджені підприємства мають ефективне використання часу. Найвищі показники ефективності використання часових ресурсів у ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО».

4. В результаті проведеного аналізу екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області можемо зробити висновок, що підприємства ведуть свою діяльність з мінімальним шкідливим впливом на навколишнє середовище, про що свідчать розраховані показники, значення яких знаходиться в межах норми. У досліджених підприємствах було проведено анкетування, що дало можливість провести оцінку соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та зробити висновок, що серед досліджених аграрних підприємств Полтавської області найвищі показники має ТОВ «Прогрес НТ» а найнижчі ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО».

5. Суттєвий вплив на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств мають внутрішні чинники впливу. Дослідження впливу внутрішніх чинників нами було проведене за допомогою факторних аналізів продуктивності праці, валової продукції, рентабельності персоналу, матеріаловіддачі та прибутку.

6. Значний вплив на використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області мають чинники зовнішнього середовища, які визначають зовнішню ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. В результаті проведеного дослідження була розроблена схема зовнішніх чинників впливу на кожен вид проаналізованого нами ресурсу.

Основні результати за розділом 2 дисертації викладено в наступних наукових працях [6; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 57].

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : 2-ге вид., доп. і перероблене. К. : КНЕУ, 2002. 624 с.
2. Бабан Т. О. Розвиток експортного потенціалу аграрних підприємств на ринку зерна ячменю: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка. Мелітополь, 2017. 236 с.
3. Баган Н. В. Актуальні проблеми використання земельних ресурсів аграрних підприємств. *Стратегії інноваційного розвитку економіки: проблеми, перспективи, ефективність*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Київ, 31 травня 2019 р. К. : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 28–31.
4. Баган Н. В. Впровадження інноваційних технологій в аграрних підприємствах: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Дніпро, 28 листопада 2020 р. Дніпро : ПДАБА, 2020. С. 105–108.

5. Баган Н. В. Ресурсне забезпечення аграрних підприємств. *Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Запоріжжя, 31 жовтня 2020 р. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2020. С. 56–58.

6. Баган Н. В. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: стан та тенденції розвитку. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації* : колективна монографія. Полтава. 2021. С. 89–99.

7. Баган Н. В. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. *Innovations and prospects of world science* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Ванкувер, 1-3 грудня 2021 р. Ванкувер, Канада, 2021. С. 1067–1070.

8. Безпарточний М. Г., Березіна Л. М., Баган Н. В., Витратний складник у стратегічному розвитку аграрних підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці. Збірник наукових праць*. Вип. 2(70). Ч. 1. 2019. С. 57–64.

9. Березіна Л. М., Баган Н. В. Інноваційна діяльність аграрних підприємств. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студ. аспірантів та молодих вчених, м. Луцьк, 25 жовтня 2018 р. Луцьк, 2018. С. 7–9.

10. Березіна Л. М., Баган Н. В. Тенденції використання трудових ресурсів регіону. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 19 квітня 2018 р. Полтава : ПП «Астроя», 2018. С. 102–105.

11. Бурлака О. П., Бурлака О. А. Чинники формування конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств. *Технологический аудит и резервы производства*. 2012, № 2 (4). С. 23–26.

12. Вяткін П. С. Фактори забезпечення потреб в ресурсах сільськогосподарських підприємств. *Економічний простір*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2017. С. 176–181.

13. Гашеєва А. О. Стан вітчизняного зерновиробництва та напрями підвищення його конкурентоздатності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. Вип. 21. Ч. 1. С. 71–74.

14. Грицишин Н. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Львівського університету*. 2004. Вип. 33. С. 431–436.

15. Демченко О. Особливості використання земельно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Том 2. № 1. С. 188–194.

16. Державна служба статистики України. *Офіційний вебпортал*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.03.2021).

17. Загребельна І. Л., Олійник Є. О. Потенціал трудових ресурсів сільського господарства полтавської області. *Агросвіт*. 2017. № 11. С. 15–20.

18. Згурська О. М. Особливості формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інформаційного суспільства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 329–334.

19. Зуб А. Т. Стратегический менеджмент: Теория и практика: учебное пособие для вузов. М. : Аспект Пресс, 2002. 415 с.

20. Кадирус І. Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <https://cutt.ly/WY7agZf> (дата звернення: 22.09.2020).

21. Коефіцієнт фінансової автономії (Коефіцієнт фінансової незалежності). *Financial Analysis online*. URL: <https://cutt.ly/KY7aSvA> (дата звернення: 13.10.2020).

22. Ковтуненко Ю. В., Олексійчук А. Г., Васалатій Т. М., Фактори зовнішнього середовища, які впливають на вибір стратегії виробничого підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 11. С. 55–58.

23. Коефіцієнт плинності персоналу: розрахунок, аналіз, висновки. Аналіз плинності кадрів як інструмент підвищення продуктивності праці працівників організації. Аналіз плинність кадрів на підприємстві. *Zapustibiznes*. URL: <https://zapustibiznes.ru/uk/koefficient-tekuchesti-personalal-raschet-analiz-vyvody-analiz/> (дата звернення: 04.02.2021).

24. Козаченко Г. В., Воронкова А. Е., Медяник В. Ю., Назаров В. В. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості : монографія. К. : Лібра, 2003. 328 с

25. Костромський М. В. Сучасний стан технічного забезпечення аграрної сфери економіки України. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL: <https://cutt.ly/TY7a5Cp> (дата звернення: 17.06.2020).

26. Ладико І. Ю., Сумцов В. Г. Загальний менеджмент : навч. посібник. Луганськ : Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2004. 282 с.

27. Ліпський Р. В. Проблеми ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. URL: <https://cutt.ly/ZY7sob1> (дата звернення: 25.01.2021).

28. Мазур І. І., Шапиро В. Д., Ольдерогге Н. Г. Эффективный менеджмент : учебное пособие для вузов / под общ. ред И. И. Мазура. М. : Высшая школа, 2003. 555 с.

29. Михайлов А. П., Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України. *Науковий вісник УМО. Серія : Економіка та управління*. 2016. № 1. URL: <https://cutt.ly/TY7sk6f> (дата звернення: 08.05.2020).

30. Нили Э., Адамс К., Кеннерли М. Призма эффективности : Карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления: пер. с англ. Днепропетровск : Баланс-Клуб, 2003. 400 с.

31. Основні показники зовнішньої торгівлі України. *Український клуб аграрного бізнесу*. URL: <https://cutt.ly/KY7snpK> (дата звернення: 15.06.2020).

32. Осовська Г. В., Осовський О. А. Менеджмент організації : навч. посібник. К. : Кондор, 2005. 860 с.
33. Оцінка впливу зовнішнього середовища на підприємство. *Osvita.ua*. URL: <https://cutt.ly/6Y7sYvD> (дата звернення: 18.04.2021).
34. Петлюк Л. О., Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 105–111.
35. Петрушенко Т. В. Шляхи вдосконалення та зміцнення фінансової стійкості підприємства. *Соціальна економіка*. 2015. Вип. 50, № 2. С. 154–161.
36. Покровська О. В. Трудові ресурси підприємства і шляхи підвищення ефективності їх використання у сільському господарстві. 2005. С. 47-52.
37. Поліщук Н. О., Рагуліна І. І., Особливості сутності та класифікації матеріальних ресурсів аграрного сектору економіки. *МІК «Наукова спільнота»*. URL: <https://cutt.ly/8Y7sXxG> (дата звернення: 03.09.2019).
38. Постол А. А. Фактори формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. №5. URL: <https://cutt.ly/SY7dyJl> (дата звернення: 22.03.2020).
39. Рогач С. М., Гуцул Т. А., Ткачук В. А. Економіка і підприємництво, менеджмент : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр НУБіП України. 2015. 726 с.
40. Савицька В. Г. Економічний аналіз діяльності підприємства : навчальний посібник 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. 668 с.
41. Савіна Г. Г., Скібіна Т. І. Фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на рівень ефективності управління підприємством комплексу комунальних послуг. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <https://cutt.ly/QY7dA2L> (дата звернення: 16.01.2021).
42. Сільське господарство України 2015 рік. *Статистичний збірник 2016*. К. : Державна служба статистики України, 2016. 360 с.
43. Сільське господарство України 2016 рік. *Статистичний збірник*

2017. К. : Державна служба статистики України, 2017. 246 с.

44. Сільське господарство України 2017 рік. *Статистичний збірник*

2018. К. : Державна служба статистики України, 2018. 245 с.

45. Сільське господарство України 2018 рік. *Статистичний збірник*

2019. К. : Державна служба статистики України, 2019. 235 с.

46. Сільське господарство України 2019 рік. *Статистичний збірник*

2020. К. : Державна служба статистики України, 2020. 230 с.

47. Сільське, лісове та рибне господарство. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення: 10.02.2021).

48. Статистичний щорічник Полтавської області за 2015 рік. К. : Головне управління статистики у Полтавській області, 2016. 368 с.

49. Статистичний щорічник Полтавської області за 2016 рік. К. : Головне управління статистики у Полтавській області, 2017. 360 с.

50. Статистичний щорічник Полтавської області за 2017 рік. К. : Головне управління статистики у Полтавській області, 2018. 352 с.

51. Статистичний щорічник Полтавської області за 2018 рік. К. : Головне управління статистики у Полтавській області, 2019. 320 с.

52. Статистичний щорічник Полтавської області за 2019 рік. К. : Головне управління статистики у Полтавській області, 2020. 316 с.

53. Теория системного менеджмента: ученик / под общ. ред. П.В. Журавлева, Р. С. Седегова, В. Г. Янчевского. М. : Издательство «Экзамен», 2002. 516 с.

54. Федорняк Л. С. Формування персоналу сільськогосподарського підприємства. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2008. Вип. IV. Т. 1. С. 253–257.

55. Христенко Л. М. Вплив чинників зовнішнього середовища на ефективність управління підприємством. *Проблеми матеріальної культури*. Серія : *Економічні науки*. 2009. № 161. С. 147–153.

56. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20, Ч. 3. С. 174–177.

57. Berezina L. M., Bahan N. V. «Innovation as an efficiency increasing factor of agricultural enterprises resources using». *Management of innovative development the economic entities: collective monograph edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko, in 2 Vol. Higher School of Social and Economic*. Przeworsk: Wydawnictwo i Drukarnia NOVA SANDEC, 2018. P. 161–168.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Вдосконалення методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Аналіз сучасної економічної ситуації на вітчизняному аграрному ринку та ретроспективний досвід свідчать про стійкий характер посилення не тільки внутрішньої, але й зовнішньої конкуренції. Незважаючи на прискорене введення в експлуатацію новітньої техніки та технологій, реорганізацію систем управління аграрними підприємствами, використання новацій у виробничому та управлінському процесах, як показав попередній аналіз, залишається цілий ряд внутрішніх проблем у суб'єктів аграрного ринку, серед яких і ефективність використання ресурсів. Економічна наука та практика господарювання доводить, що ефективна структурно-інноваційна перебудова аграрного сектору України можлива шляхом підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Отже, нагальною, як в теоретичній площині, так і в практичному аспекті залишається проблематика виміру та надання об'єктивної оцінки його величини [24], яка обумовлює необхідність формування комплексної багатоаспектної об'єктивної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств України, оскільки саме вона виступає основою для можливості забезпечення порівняння результатів діяльності аграрних підприємств, що в подальшому забезпечує варіативність альтернатив їх майбутнього розвитку [53]. На основі узагальнених в другому розділі наукового дослідження методик оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств [8; 18; 28; 31; 40; 45; 46; 57; 58; 62; 63; 69; 70; 73; 81], групування та класифікації показників оцінки ефективності використання різноманітних видів ресурсів суб'єктів господарювання, запропоновано власний методичний підхід до оцінки ефективності

використання ресурсів аграрних підприємств, який надасть найбільш об'єктивну оцінку їх ресурсного потенціалу через обрахунок інтегральних оцінок економічної, екологічної та соціальної ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових та земельних ресурсів [13]. Загальна ж інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів підприємствами аграрної сфери враховуватиме систему показників, що відображають економічну, соціальну та екологічну ефективність у рівних частинах (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Структурна схема методики оцінки інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [авторська розробка]

Відтак, згідно пропонованої методики економічну ефективність слід визначити її інтегральною оцінкою, яка включає множини показників використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, земельних ресурсів, ресурсу часу та показники рентабельності діяльності аграрного підприємства. Соціальну та екологічну ефективність визначено на основі відповідних їм множин первинних показників.

Через P позначено множину первинних показників діяльності аграрного підприємств, на основі яких визначається інтегральна оцінка ефективності використання його ресурсів. Ця множина представлена у вигляді об'єднання трьох підмножин $P = P_1 \cup P_2 \cup P_3$, де P_1 – множина показників, що використовуються для визначення інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів, P_2 – екологічної ефективності, а P_3 – соціальної ефективності.

Зокрема, множина P_1 являє собою об'єднання вигляду

$$P_1 = \bigcup_{i=1}^7 P_{1i}, \quad (3.1)$$

де P_{11} – множина показників ефективності використання матеріальних ресурсів;

P_{12} – трудових ресурсів;

P_{13} – фінансових ресурсів;

P_{14} – інформаційних ресурсів;

P_{15} – ресурсів часу;

P_{16} – земельних ресурсів;

P_{17} – множина показників рентабельності діяльності підприємства.

Отже, $P_{1i} = \{ p_{1ij} \}_{j=1}^{m_{1i}}$, $P_2 = \{ p_{2j} \}_{j=1}^{m_2}$, $P_3 = \{ p_{3j} \}_{j=1}^{m_3}$, де p_{1ij} , p_{2j} , p_{3j} – первинні показники, використані для одержання відповідних інтегральних оцінок. Відтак, групи первинних показників для визначення економічної ефективності використання ресурсів наведено в табл. 3.1.

Первинні показники для визначення інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Позначення	Зміст показника
<i>Показники економічної ефективності використання матеріальних ресурсів</i>	
p ₁₁₁	Фондоозброєність, тис. грн
p ₁₁₂	Фондоємність
p ₁₁₃	Коефіцієнт придатності основних засобів
p ₁₁₄	Коефіцієнт вибуття основних засобів
p ₁₁₅	Коефіцієнт рентабельності основних засобів
p ₁₁₆	Матеріалоємність
p ₁₁₇	Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції
<i>Показники економічної ефективності використання трудових ресурсів</i>	
p ₁₂₁	Продуктивність персоналу, тис. грн
p ₁₂₂	Коефіцієнт використання трудових ресурсів
p ₁₂₃	Коефіцієнт плинності кадрів
<i>Показники економічної ефективності використання фінансових ресурсів</i>	
p ₁₃₁	Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів
p ₁₃₂	Коефіцієнт покриття
p ₁₃₃	Коефіцієнт оборотності активів
p ₁₃₄	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості
p ₁₃₅	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
p ₁₃₆	Коефіцієнт оборотності власного капіталу
p ₁₃₇	Коефіцієнт автономії
p ₁₃₈	Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу
p ₁₃₉	Коефіцієнт поточної ліквідності
P ₁₃₍₁₀₎	Коефіцієнт абсолютної ліквідності
P ₁₃₍₁₁₎	Коефіцієнт швидкої ліквідності
P ₁₃₍₁₂₎	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами
P ₁₃₍₁₃₎	Маневреність власних оборотних коштів
<i>Показники економічної ефективності використання інформаційних ресурсів</i>	
p ₁₄₁	Коефіцієнт повноти інформації
p ₁₄₂	Коефіцієнт точності інформації
p ₁₄₃	Коефіцієнт своєчасності інформації
p ₁₄₄	Коефіцієнт надійності інформації
<i>Показники економічної ефективності використання часових ресурсів</i>	
p ₁₅₁	Коефіцієнт використання робочого періоду
p ₁₅₂	Коефіцієнт використання простоїв
p ₁₅₃	Коефіцієнт використання робочого часу
<i>Показники економічної ефективності використання земельних ресурсів</i>	
p ₁₆₁	Землевіддача, грн
p ₁₆₂	Рівень розораності, %
p ₁₆₃	Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га
p ₁₆₄	Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь прибутку, тис. грн.
p ₁₆₅	Вироблено на 100 га ріллі зернових та зернобобових, ц
<i>Показники рентабельності використання ресурсів</i>	
p ₁₇₁	Рентабельність підприємства, %

Продовження табл. 3.1

Позначення	Зміст показника
p ₁₇₂	Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)
p ₁₇₃	Рентабельність звичайної діяльності
p ₁₇₄	Рентабельність реалізації (продаж)
p ₁₇₅	Валова рентабельність основної діяльності

Для визначення інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів передбачається використання шести основних первинних показників, відображених в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Первинні показники для визначення інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Позначення	Зміст показника
p ₂₁	Коефіцієнт природної ресурсовіддачі
p ₂₂	Коефіцієнт екологоемності
p ₂₃	Коефіцієнт ресурсоемності процесу
p ₂₄	Коефіцієнт екологічності об'єкту
p ₂₅	Коефіцієнт відходоемності
p ₂₆	Коефіцієнт екологічності виробництва

Важливим аспектом для отримання об'єктивності аналізу ефективності використання ресурсів аграрних підприємств є аналіз соціальної ефективності використання ресурсного потенціалу, що передбачає оцінку десяти основних показників, наведених в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Первинні показники для визначення інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Позначення	Зміст показника
p ₃₁	Коефіцієнт виробничого травматизму
p ₃₂	Коефіцієнт задоволеності умовами праці
p ₃₃	Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом
p ₃₄	Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі
p ₃₅	Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці
p ₃₆	Коефіцієнт професійного розвитку
p ₃₇	Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу
p ₃₈	Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу
p ₃₉	Коефіцієнт задоволеності заробітною платою
p ₃₍₁₀₎	Коефіцієнт задоволеності преміюванням

Всі перелічені показники розподілено на два види – стимулятори та дестимулятори. До стимуляторів відносяться показники, збільшення яких підвищує інтегральну оцінку ефективності використання ресурсів, а до дестимуляторів – відповідно показники, зростання яких зменшує вказану інтегральну оцінку.

Серед показників, що належать до множини P , дестимуляторами є: фондоємність (p_{112}), коефіцієнт вибуття основних засобів (p_{114}), матеріалоємність (p_{116}), коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції (p_{117}), коефіцієнт плинності кадрів (p_{123}), коефіцієнт екологоємності (p_{22}), коефіцієнт ресурсоємності процесу (p_{23}), коефіцієнт відходоємності (p_{25}), коефіцієнт виробничого травматизму (p_{31}). Інші показники є стимуляторами.

Відповідно, наступним етапом інтегральної оцінки є визначення показника інтегральної оцінки економічної ефективності використання різних видів ресурсів аграрних підприємств. Отже, інтегральну оцінку економічної ефективності використання матеріальних ресурсів позначено через w_{11} , трудових ресурсів – через w_{12} , фінансових ресурсів – через w_{13} , інформаційних ресурсів – через w_{14} , ресурсів часу – через w_{15} , земельних ресурсів – через w_{16} , інтегральну оцінку рентабельності використання ресурсів – через w_{17} . Кожна інтегральна оцінка w_{1i} визначається на основі відповідної множини первинних показників P_{1i} де $i = \overline{1,7}$.

Інформаційною основою для визначення інтегральних оцінок є значення показників із множин P_{1i} протягом ретроспективного періоду з 2012-2019 рр. для п'яти підприємств аграрної сфери: ТОВ «Промінь-Приват», ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», СТОВ «Мусіївське», ТОВ «Оріон молоко» та ТОВ «Прогрес-НТ». Для проведення подальшого аналізу, співставлено даним підприємствам значення індексу r : $r=1$ для ТОВ «Промінь-Приват», $r=2$ для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», $r=3$ для СТОВ «Мусіївське», $r=4$ для ТОВ «Оріон молоко» та $r=5$ для ТОВ «Прогрес-НТ».

Через $p_{1ij}(r, t)$ позначено значення показника p_{1ij} в t -тий рік ретроспективного періоду для підприємства з індексом r . А відтак, параметр t приймає значення від $t=1$ в 2012 році до $t=8$ в 2019 році.

Наступним етапом стає нормалізація показників p_{1ij} , тобто перетворення їх таким чином, щоб вони стали безрозмірними та змінювались в інтервалі від 0 до 1, причому: значенню 1 відповідало найкраще значення первинного показника, а значенню 0 – найгірше. В результаті одержано нормалізовані показники q_{1ij} . Для показників, які є стимуляторами, нормалізація здійснюється за формулою

$$q_{1ij}(r, t) = \frac{p_{1ij}(r, t) - p_{1ij}^{min}}{p_{1ij}^{max} - p_{1ij}^{min}}, \quad (3.2)$$

а для дестимуляторів – за формулою:

$$q_{1ij}(r, t) = \frac{p_{1ij}^{max} - p_{1ij}(r, t)}{p_{1ij}^{max} - p_{1ij}^{min}}, \quad (3.2)$$

де p_{1ij}^{min} , p_{1ij}^{max} відповідно найменше та найбільше значення показника p_{1ij} для всіх підприємств, що розглядаються, за весь ретроспективний період.

Інтегральна оцінка w_{1i} визначається як лінійна комбінація нормалізованих показників q_{1ij} , тобто її значення $w_{1i}(r, t)$ для r -того підприємства в t -тий рік визначаються рівністю:

$$w_{1i}(r, t) = \sum_{j=1}^{m_{1i}} \alpha_{1ij} q_{1ij}(r, t) \quad (3.3)$$

Для визначення вагових коефіцієнтів α_{1ij} використано метод модифікованої головної компоненти [1], що дозволило визначити коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками q_{1ij} , а потім знайти

максимальне власне значення λ_{1i}^{max} матриці, елементами якої є дані коефіцієнти, та власний вектор, що відповідає цьому значенню. Вагові коефіцієнти α_{lij} взято як пропорційні квадратам компонент даного вектора.

Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання матеріальних ресурсів є такими (рис. 3.2).

	q ₁₁₁	q ₁₁₂	q ₁₁₃	q ₁₁₄	q ₁₁₅	q ₁₁₆	q ₁₁₇
q ₁₁₁	0,05006	-0,02067	0,02405	-0,00141	-0,02484	0,00091	0,00735
q ₁₁₂	-0,02067	0,04688	-0,01817	-0,00498	0,03162	0,02289	0,00385
q ₁₁₃	0,02405	-0,01817	0,09585	0,00019	-0,02385	0,00271	0,00896
q ₁₁₄	-0,00141	-0,00498	0,00019	0,02582	0,00378	-0,00128	0,00217
q ₁₁₅	-0,02484	0,03162	-0,02385	0,00378	0,04893	0,01589	0,00156
q ₁₁₆	0,00091	0,02289	0,00271	-0,00128	0,01589	0,07703	0,03441
q ₁₁₇	0,00735	0,00385	0,00896	0,00217	0,00156	0,03441	0,04944

Рис. 3.2. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання матеріальних ресурсів

Отже, максимальне власне значення коваріаційної матриці становить $\lambda_{11}^{max} = 0,1398$, а відповідний цьому значенню власний вектор має вигляд:

$$V_{11} = \begin{pmatrix} -0,3875 \\ 0,4299 \\ -0,6181 \\ -0,002 \\ 0,4634 \\ 0,2593 \\ 0,0322 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора: $\alpha_{111} = 0,150156$, $\alpha_{112} = 0,184814$, $\alpha_{113} = 0,382048$, $\alpha_{114} = 0,000004$, $\alpha_{115} = 0,21474$, $\alpha_{116} = 0,067236$, $\alpha_{117} = 0,001037$.

Таким чином, інтегральна оцінка ефективності використання

матеріальних ресурсів визначається за формулою:

$$w_{11} = 0,150156q_{111} + 0,184814q_{112} + 0,382048q_{113} + 0,000004q_{114} + \\ + 0,21474q_{115} + 0,067236q_{116} + 0,001037q_{117} \quad (3.4)$$

Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання трудових ресурсів є наступними (рис. 3.3).

	q_{121}	q_{122}	q_{123}
q_{121}	0,06023	0,00500	-0,03631
q_{122}	0,00500	0,03798	0,00198
q_{123}	-0,03631	0,00198	0,05775

Рис. 3.3. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності трудових ресурсів

Максимальне власне значення зазначеної коваріаційної матриці становить $\lambda_{12}^{max} = 0,0954$. Відповідний цьому значенню власний вектор має вигляд

$$V_{12} = \begin{pmatrix} -0,7203 \\ -0,0388 \\ 0,6925 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора: $\alpha_{121} = 0,518832$, $\alpha_{122} = 0,001505$, $\alpha_{123} = 0,479556$, а отже інтегральна оцінка ефективності використання трудових ресурсів має вигляд:

$$w_{12} = 0,518832q_{121} + 0,001505q_{122} + 0,479556q_{123} \quad (3.4)$$

За аналогією визначено коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання фінансових ресурсів (рис. 3.4), що дає можливість визначити зв'язок між найбільш впливовими первинними показниками використання зазначеного виду ресурсу підприємства.

	q ₁₃₁	q ₁₃₂	q ₁₃₃	q ₁₃₄	q ₁₃₅	q ₁₃₆	q ₁₃₇	q ₁₃₈	q ₁₃₉	q ₁₃₍₁₀₎	q ₁₃₍₁₁₎	q ₁₃₍₁₂₎	q ₁₃₍₁₃₎
q ₁₃₁	0,058	0,001	0,023	0,025	0,004	0,008	0,016	-0,002	0,005	0,007	0,012	0,039	-0,016
q ₁₃₂	0,001	0,054	0,002	0,001	0,025	-0,015	0,030	-0,009	0,010	0,019	0,007	0,025	0,006
q ₁₃₃	0,023	0,002	0,049	0,027	0,005	0,008	0,021	-0,011	-0,001	0,004	0,008	0,019	-0,009
q ₁₃₄	0,025	0,001	0,027	0,071	-0,013	0,007	0,017	-0,0004	-0,003	0,022	-0,002	0,024	0,008
q ₁₃₅	0,004	0,025	0,005	-0,013	0,044	-0,012	0,032	-0,006	0,026	0,011	0,030	0,037	-0,010
q ₁₃₆	0,008	-0,015	0,008	0,007	-0,012	0,052	-0,038	0,003	-0,010	-0,009	-0,009	-0,016	-0,005
q ₁₃₇	0,016	0,030	0,021	0,017	0,032	-0,038	0,074	-0,013	0,023	0,019	0,027	0,051	-0,001
q ₁₃₈	-0,002	-0,009	-0,011	-0,0004	-0,006	0,003	-0,013	0,021	0,0003	0,0004	-0,0001	0,005	0,004
q ₁₃₉	0,005	0,010	-0,001	-0,003	0,026	-0,010	0,023	0,0003	0,028	0,011	0,024	0,033	-0,004
q ₁₃₍₁₀₎	0,007	0,019	0,004	0,022	0,011	-0,009	0,019	0,0004	0,011	0,030	0,014	0,023	0,014
q ₁₃₍₁₁₎	0,012	0,007	0,008	-0,002	0,030	-0,009	0,027	-0,0001	0,024	0,014	0,044	0,039	-0,008
q ₁₃₍₁₂₎	0,039	0,025	0,019	0,024	0,037	-0,016	0,051	0,005	0,033	0,023	0,039	0,091	-0,011
q ₁₃₍₁₃₎	-0,016	0,006	-0,009	0,008	-0,010	-0,005	-0,001	0,004	-0,004	0,014	-0,008	-0,011	0,039

Рис. 3.4. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності фінансових ресурсів

Максимальне власне значення коваріаційної матриці $\lambda_{13}^{max} = 0,2458$

Відповідний цьому значенню власний вектор має вигляд:

$$V_{13} = \begin{pmatrix} -0,2357 \\ -0,2455 \\ -0,1766 \\ -0,1712 \\ -0,2999 \\ 0,1845 \\ -0,4644 \\ 0,0481 \\ -0,2298 \\ -0,199 \\ -0,2941 \\ -0,5474 \\ 0,0557 \end{pmatrix}$$

Таким чином, інтегральна оцінка ефективності використання фінансових ресурсів визначається за формулою:

$$\begin{aligned} w_{13} = & 0,055554q_{131} + 0,060270q_{132} + 0,031188q_{133} + 0,029309q_{134} + \\ & + 0,089940q_{135} + 0,034040q_{136} + 0,215667q_{137} + 0,002314q_{138} + \\ & + 0,052808q_{139} + 0,039601q_{13(10)} + 0,086495q_{13(11)} + \\ & 0,299647q_{13(12)} + 0,003102q_{13(13)} \end{aligned} \quad (3.5)$$

Розраховані методом модифікованої головної компоненти коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання інформаційних ресурсів мають вигляд відображених на рис. 3.5.

	q ₁₄₁	q ₁₄₂	q ₁₄₃	q ₁₄₄
q ₁₄₁	0,024327	0,005664	0,006522	-0,00042
q ₁₄₂	0,005664	0,060486	0,025951	0,029141
q ₁₄₃	0,006522	0,025951	0,063913	0,03813
q ₁₄₄	-0,00042	0,029141	0,03813	0,0429

Рис. 3.5. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності інформаційних ресурсів

Відтак, відповідно до матриці, максимальне власне значення коваріаційної матриці $\lambda_{14}^{max} = 0,1190$, а власний вектор має вигляд:

$$V_{14} = \begin{pmatrix} 0,0747 \\ 0,554 \\ 0,637 \\ 0,5308 \end{pmatrix}$$

Аналогічно, вагові коефіцієнти показників прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора: $\alpha_{141} = 0,00558$, $\alpha_{142} = 0,306916$, $\alpha_{143} = 0,405769$, $\alpha_{144} = 0,281749$, що дозволило побудувати рівняння інтегральної оцінки ефективності використання інформаційних ресурсів:

$$w_{14} = 0,00558q_{141} + 0,306916q_{142} + 0,405769q_{143} + 0,281749q_{144} \quad (3.6)$$

Значення коефіцієнтів коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання ресурсів часу відображені на рис. 3.6.

	q ₁₅₁	q ₁₅₂	q ₁₅₃
q ₁₅₁	0,059225	-0,01211	-0,01615
q ₁₅₂	-0,01211	0,097123	0,009796
q ₁₅₃	-0,01615	0,009796	0,068251

Рис. 3.6. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності ресурсів часу

Максимальне власне значення коваріаційної матриці складає $\lambda_{15}^{max} = 0,1062$, а власний вектор виглядає наступним чином:

$$V_{15} = \begin{pmatrix} 0,3489 \\ -0,8609 \\ -0,3703 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників ефективності використання часових ресурсів теж прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора: $\alpha_{151} = 0,121731$, $\alpha_{152} = 0,741149$, $\alpha_{153} = 0,137122$, а отже, інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів часу має вигляд:

$$w_{15} = 0,121731q_{151} + 0,741149q_{152} + 0,137122q_{153} \quad (3.7)$$

Надалі визначено коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності використання земельних ресурсів (рис. 3.7).

	q ₁₆₁	q ₁₆₂	q ₁₆₃	q ₁₆₄	q ₁₆₅
q ₁₆₁	0,031502	0,013004	-0,00711	0,009124	-0,00498
q ₁₆₂	0,013004	0,089357	-0,01211	-0,00396	-0,04138
q ₁₆₃	-0,00711	-0,01211	0,071638	-0,01766	0,031951
q ₁₆₄	0,009124	-0,00396	-0,01766	0,036596	-0,00492
q ₁₆₅	-0,00498	-0,04138	0,031951	-0,00492	0,07251

Рис. 3.7. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками ефективності земельних ресурсів

$\lambda_{16}^{max} = 0,14$ – є максимальним власним значенням коваріаційної матриці з власним вектором:

$$V_{16} = \begin{pmatrix} -0,1407 \\ -0,6351 \\ 0,4378 \\ -0,0921 \\ 0,6138 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора, а саме: $\alpha_{161} = 0,019796$, $\alpha_{162} = 0,403352$,

$$\alpha_{163} = 0,191669, \alpha_{164} = 0,008482, \alpha_{165} = 0,37675.$$

Інтегральна оцінка ефективності використання земельних ресурсів має рівняння:

$$w_{16} = 0,019796q_{161} + 0,403352q_{162} + 0,191669q_{163} + 0,008482q_{164} + 0,37675q_{165} \quad (3.8)$$

Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками рентабельності використання ресурсів є такими як відображено на рисунку (рис. 3.8).

	q ₁₇₁	q ₁₇₂	q ₁₇₃	q ₁₇₄	q ₁₇₅
q ₁₇₁	0,026415	0,015983	0,017197	0,017171	0,013637
q ₁₇₂	0,015983	0,035599	0,025445	0,022083	0,034215
q ₁₇₃	0,017197	0,025445	0,054258	0,047693	0,027537
q ₁₇₄	0,017171	0,022083	0,047693	0,046673	0,023795
q ₁₇₅	0,013637	0,034215	0,027537	0,023795	0,054431

Рис. 3.8. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками рентабельності використання ресурсів

Прийнято, що максимальне власне значення коваріаційної матриці становить $\lambda_{17}^{max} = 0,148$, а власний вектор відповідний цьому значенню має вигляд:

$$V_{17} = \begin{pmatrix} 0,2539 \\ 0,4022 \\ 0,5486 \\ 0,4997 \\ 0,4724 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників рентабельності використання ресурсів теж прийнято як пропорційні квадратам компонент даного вектора: $\alpha_{171} = 0,064465$, $\alpha_{172} = 0,161765$, $\alpha_{173} = 0,300962$, $\alpha_{174} = 0,2497$, $\alpha_{175} = 0,223162$.

Відповідно за аналогією пораховано рівняння інтегральної оцінки рентабельності використання ресурсів:

$$w_{16} = 0,064465q_{161} + 0,161765q_{162} + 0,300962q_{163} + \quad (3.8)$$

$$+ 0,2497q_{164} + 0,223162q_{165}$$

Інтегральна оцінка w_1 економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств являє собою середнє арифметичне одержаних оцінок ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових, земельних ресурсів та оцінки рентабельності, тобто визначається рівністю

$$w_1 = \frac{\sum_{i=1}^7 w_{1i}}{7} \quad (3.9)$$

Обчислені на основі одержаних рівностей значення інтегральних оцінок w_{1i} економічної ефективності використання окремих видів ресурсів аграрних підприємств та значення інтегральної оцінки w_1 економічної ефективності використання всіх ресурсів для підприємств, які були обрані для дослідження, за 2012-2019 рр. наведено в табл. 3.4-3.8. Зокрема в табл. 3.4. відображені результати інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів на ТОВ «Промінь-Приват» за 2012-2019 рр.

Найбільше значення серед групи показників оцінки економічної ефективності використання ресурсів на ТОВ «Промінь-Приват» має показник економічної ефективності використання інформаційних ресурсів, який зростає у 5 разів. 0,169 до 0,8603, що свідчить про значний вплив зазначеного ресурсу на результативність діяльності досліджуваного підприємства.

Доцільно відмітити і зростання економічної ефективності використання матеріальних ресурсів, яка збільшилась з 0,4665 у 2012 р. до 0,6005 у 2019 р., тобто на 28,72 %, що свідчить про підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Значний вплив на загальну економічну ефективність здійснює і ефективність використання земельних ресурсів, значення якого зростає на 66,13 % і становить у звітному році 0,6946.

Показники інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Промінь-Приват», 2012-2019 рр.

Показники	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Оцінка економічної ефективності використання матеріальних ресурсів	0,4665	0,4971	0,4466	0,4775	0,5196	0,5806	0,5469	0,6005
Оцінка економічної ефективності використання трудових ресурсів	0,4494	0,5080	0,4961	0,5526	0,4478	0,6212	0,4493	0,5135
Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,2397	0,2333	0,2007	0,1787	0,1534	0,1613	0,2131	0,1759
Оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів	0,1690	0,3882	0,5707	0,7002	0,6951	0,8298	0,9795	0,8603
Оцінка економічної ефективності використання ресурсів часу	0,1728	0,3181	0,2975	0,3234	0,4284	0,2300	0,3608	0,2305
Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів	0,4181	0,4383	0,4516	0,6670	0,6786	0,5827	0,7760	0,6946
Оцінка рентабельності використання ресурсів	0,2906	0,3811	0,3116	0,2992	0,3700	0,1990	0,4343	0,2800
Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів	0,3151	0,3949	0,3964	0,4570	0,4704	0,4578	0,5371	0,4793

Середній рівень має показник ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «Промінь-Приват» який становить 0,5135, що зріс на 14,26 %.

Значення нижче середнього має показник економічної ефективності використання ресурсів часу, який зріс на 33,4 %. Доцільно відмітити зменшення показника інтегральної оцінки використання фінансових ресурсів на 26,62 % протягом 2012-2019 рр. Значення цього показника є нижче середнього і становить у звітному році 0,1759. Зменшується і значення показника оцінки рентабельності використання ресурсів з 29,06 у 2012 р. до

0,28 у 2019 р., що становить 3,65 %. Зростає і значення інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів на ТОВ «Промінь-Приват» за 2012-2019 рр. значення якої досягло у 2019 р. 0,4793, що свідчить про середній її рівень. Загалом аналіз свідчить про необхідність оптимізації використання фінансових та часових ресурсів, а також рентабельності використання ресурсів.

Показники інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО» відображено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Показники інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО», 2012-2019 рр.

Показники	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Оцінка економічної ефективності використання матеріальних ресурсів	0,5529	0,5771	0,5887	0,5006	0,4266	0,5977	0,4324	0,5799
Оцінка економічної ефективності використання трудових ресурсів	0,3308	0,4998	0,4667	0,5767	0,2518	0,5353	0,2449	0,5197
Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,2080	0,1948	0,1919	0,1195	0,0554	0,2224	0,2170	0,2818
Оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів	0,5600	0,3982	0,2990	0,0932	0,2954	0,2515	0,3492	0,3510
Оцінка економічної ефективності використання ресурсів часу	0,7195	0,8538	0,8817	0,8698	0,9056	0,7759	0,7112	0,9696
Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів	0,5971	0,6458	0,6411	0,5876	0,5690	0,6206	0,6470	0,5436
Оцінка рентабельності використання ресурсів	0,4720	0,6480	0,4022	0,3198	0,2827	0,7827	0,4028	0,4308
Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів	0,4915	0,5454	0,4959	0,4382	0,3981	0,5409	0,4292	0,5252

На відміну від аналізу інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів ТОВ «Промінь-Приват», для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО» найбільшу ефективність використання мають часові ресурси, коефіцієнт яких становить 0,9696 у звітному році що на 34,76 % більше порівняно з 2012 р.

Дещо більше середнього становить показник економічної ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства – 0,5799 у 2019 р., що на 4,88 % більше порівняно з базовим роком. Незначно меншим є показник економічної ефективності використання земельних ресурсів ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО», який становить 0,5436, що на 8,96 % менше ніж у базовому році. Середній рівень має показник коефіцієнту економічної ефективності використання трудових ресурсів підприємства, який становить 0,5197 у 2019 р., і зростає порівняно з 2012 р. на 57,1 %.

Нижче середнього – 0,430,8 – знаходиться значення показника рентабельності використання ресурсів, який до того ж зменшує своє значення на 8,73 %. Ще нижчий рівень має показник економічної ефективності використання інформаційних ресурсів у 2019 р. – 0,3510, також суттєво зменшує своє значення порівняно з базовим роком. Найменше значення має показник економічної ефективності використання фінансових ресурсів, який становив у 2019 р. 0,2818, що на 35,48 % більше за значення 2012 р.

Загалом інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО» свідчить про середній рівень економічної ефективності використання ресурсів підприємства. Даний показник не має стійкої тенденції протягом аналізованого періоду і свого найбільшого значення набуває у 2013 р, 2017 р. та 2019 р.

За аналогією здійснювалось інтегральне оцінювання ефективності використання ресурсів на підприємстві СТОВ «Мусіївське», результати якого наведені в табл. 3.6.

Відповідно до розрахованих показників економічної ефективності використання ресурсів на СТОВ «Мусіївське» за 2012-2019 рр., найвищий

рівень ефективності використання земельних ресурсів, значення інтегрального показника яких становить 0,8479 у 2019 р., що на 51,93 % більше порівняно з 2012 р. Також спостерігається потужний потенціал ефективності використання часових ресурсів досліджуваного товариства, оскільки значення інтегрального показника зросло за аналізований період на 44,03 % та становило у звітному році 0,8175.

Таблиця 3.6

Показники інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів СТОВ «Мусіївське», 2012-2019 рр.

Показники	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Оцінка економічної ефективності використання матеріальних ресурсів	0,6186	0,5719	0,5462	0,5264	0,7421	0,7182	0,6211	0,6629
Оцінка економічної ефективності використання трудових ресурсів	0,4603	0,4429	0,4386	0,4349	0,6213	0,7737	0,6263	0,6196
Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,1561	0,2151	0,1957	0,1878	0,3626	0,5785	0,6520	0,3993
Оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів	0,4520	0,5719	0,5373	0,4646	0,5997	0,5159	0,7516	0,7725
Оцінка економічної ефективності використання ресурсів часу	0,5676	0,5849	0,6952	0,6994	0,5437	0,5418	0,7864	0,8175
Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів	0,5581	0,6238	0,5689	0,6239	0,6902	0,7472	0,6127	0,8479
Оцінка рентабельності використання ресурсів	0,6810	0,4208	0,4157	0,4336	0,7617	0,7480	0,5717	0,1254
Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів	0,4991	0,4902	0,4854	0,4815	0,6173	0,6605	0,6603	0,6064

Дещо меншим за числовим значенням є інтегральний показник ефективності застосування інформаційних ресурсів підприємства, який

становить у 2019 р. – 0,7725, що на 70,91 % більше ніж у 2012 р. У шкалі вище середнього рівня знаходяться значення інтегрального показника ефективності використання матеріальних ресурсів (0,6629 у 2019 р., темп приросту відносно 2012 р. – 7,16 %) та інтегрального показника ефективності використання трудових ресурсів (0,6196 у 2019 р., темп приросту відносно 2012 р. – 34,61 %).

Нижче за середнє має значення показник інтегральної оцінки ефективності використання фінансових ресурсів СТОВ «Мусіївське» у 2019 р. – 0,3993. Проте є позитивна динаміка зростання даного показника порівняно з базовим роком у 2,5 рази. Найменшим серед зазначеної групи показників є показник інтегральної оцінки рентабельності використання ресурсів, який становить 0,1254 у звітному році та зменшує своє значення на 81,59 % порівняно з базовим роком.

Значення інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів СТОВ «Мусіївське» має позначку вище середнього, що свідчить про достатній рівень ефективності використання ресурсів. Тенденція до зростання майже всіх інтегральних оцінок показників використання різних видів ресурсів дозволяє дійти висновку про оптимізованість виробничих та управлінських процесів на підприємстві. Водночас, підприємство має значний ресурсний потенціал, який сприятиме стратегічному розвитку суб'єкту господарювання аграрного ринку та диверсифікації його діяльності в майбутньому періоді.

Наступним етапом здійснено аналіз показників інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів на ТОВ «Оріон молоко» за 2012-2019 рр. (табл. 3.7).

Як і для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ-АГРО», на ТОВ «Оріон молоко» найбільшу ефективність використання мають часові ресурси, значення інтегральної оцінки яких становить 0,703 у 2019 р., що на 24,73 % більше порівняно з 2012 р. Дещо вищесереднього мають значення показники оцінки економічної ефективності використання інформаційних ресурсів – 0,6103

(темп приросту – 2,8 рази), показники оцінки економічної ефективності використання земельних ресурсів – 0,4894 (темп приросту – -28,92 %) та показники оцінки економічної ефективності використання трудових ресурсів – 0,4436 (темп приросту – -13,19 %) у 2019 р. Зазначене свідчить про результативність використання інформаційного потенціалу товариства та неефективність розпорядження земельним й трудовим потенціалом.

Таблиця 3.7

Показники інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Оріон молоко», 2012-2019 рр.

Показники	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Оцінка економічної ефективності використання матеріальних ресурсів	0,6854	0,4328	0,5131	0,3163	0,3462	0,2027	0,4151	0,2764
Оцінка економічної ефективності використання трудових ресурсів	0,5110	0,3666	0,4846	0,4356	0,3145	0,4522	0,6346	0,4436
Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,6886	0,4375	0,4976	0,6872	0,4490	0,1925	0,5026	0,4894
Оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів	0,2182	0,2452	0,3644	0,2803	0,4718	0,5916	0,5868	0,6103
Оцінка економічної ефективності використання ресурсів часу	0,5636	0,6496	0,6252	0,6259	0,7004	0,6079	0,6063	0,7030
Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів	0,5093	0,5195	0,5929	0,5512	0,5327	0,5305	0,5702	0,5818
Оцінка рентабельності використання ресурсів	0,5910	0,3667	0,3661	0,4231	0,6973	0,1637	0,4496	0,2569
Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів	0,5381	0,4311	0,4920	0,4742	0,5017	0,3916	0,5379	0,4802

Низькими є значення ефективності використання матеріальних ресурсів, яке становить 0,2764 у 2019 р., що на 72,36 % менше порівняно зі значенням 2012 р. – 0,6854. Як і на попередньо аналізованих підприємствах, інтегральна оцінка рентабельності використання ресурсів ТОВ «Оріон молоко» має значення значно нижче середнього – 0,2569, і має тенденцію до зниження, зокрема на 56,53 %.

Доцільно відмітити, що кожен із значених інтегральних показників не має стійкої тенденції до зміни протягом 2012-2019 рр.

Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Оріон молоко» лежить в межах середнього значення – 0,4802 у 2019 р, що на 10,76 % менше ніж значення цього показника у 2012 р. Отже, підприємство втрачає ресурсний потенціал, що потребує впровадження новітніх та оперативних економічних інструментів впливу на виробничо-господарську діяльність суб'єкту господарювання [10].

Динаміка інтегральних показників оцінки економічної ефективності використання ресурсів на ТОВ «Прогрес-НТ» за 2012-2019 рр. відображена в табл. 3.8.

На відміну від інших аналізованих аграрних підприємств Полтавської області, на ТОВ «Прогрес-НТ» найбільше значення має показник інтегральної оцінки економічної ефективності використання фінансових ресурсів, який досягає 0,8107 у 2019 р., що у 2,64 рази більше ніж у 2012 р. і свідчить про зважену фінансову політику підприємства. Проте дана політика показує ефективність лише починаючи з 2019 р. Вище середнього має значення показник ефективності використання земельних ресурсів – 0,6536 у 2019 р., що у 5 разів більше за значення 2012 р. Інтегральний показник оцінки економічної ефективності використання інформаційних ресурсів підприємства має теж значення дещо вище середнього і становить у звітному році 0,5677, але є меншим за значення базового року на 14,22 %. Значну увагу приділяється і ефективності використання трудових ресурсів, про що свідчить показник 2019 р. – 0,5102, що теж є меншим за значення 2012 р. на 2,76 %.

Показники інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Прогрес-НТ», 2012-2019 рр.

Показники	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Оцінка економічної ефективності використання матеріальних ресурсів	0,3583	0,2674	0,3026	0,3625	0,3520	0,4431	0,4112	0,3312
Оцінка економічної ефективності використання трудових ресурсів	0,5247	0,5884	0,6242	0,5558	0,3697	0,3909	0,5488	0,5102
Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,3069	0,4016	0,4093	0,3671	0,5345	0,6191	0,3214	0,8107
Оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів	0,6618	0,3028	0,5115	0,2718	0,3238	0,3879	0,4461	0,5677
Оцінка економічної ефективності використання ресурсів часу	0,1043	0,3291	0,1982	0,3757	0,3821	0,3720	0,2094	0,2460
Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів	0,1292	0,2225	0,3231	0,4288	0,5491	0,5953	0,4974	0,6536
Оцінка рентабельності використання ресурсів	0,6135	0,7871	0,6917	0,6485	0,8542	0,5743	0,4696	0,5462
Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів	0,3855	0,4141	0,4372	0,4300	0,4808	0,4832	0,4148	0,5236

На відміну від попередньо аналізованих, дане підприємство має середнє значення показника інтегральної оцінки рентабельності використання ресурсів, який свідчить про те, що ефективність заходів ресурсозбереження призводить до зростання прибутковості. Але й цей показник зменшує своє значення на 10,97 % відносно 2012 р. Показник інтегральної оцінки економічної ефективності використання матеріальних ресурсів має посереднє значення і становить 0,3312 у 2019 р., що менше за значення базового року на

7,56 %. Найменшим є показник ефективності ресурсовикористання часу на ТОВ «Прогрес-НТ» – 0,246 у звітному році, що на відміну від попередніх показників збільшує своє значення у 2,4 рази порівняно з 2012 р. Доцільно відмітити, що зазначені показники не мають стійкої тенденції а значно змінюють значення протягом аналізованого періоду. Інтегральна ж оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Прогрес-НТ» перебуває в межах середнього значення і становить у 2019 р. – 0,5236, що на 35,82 % більше порівняно зі значенням 2012 р.

Динаміка інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств відображено на рис. 3.9.

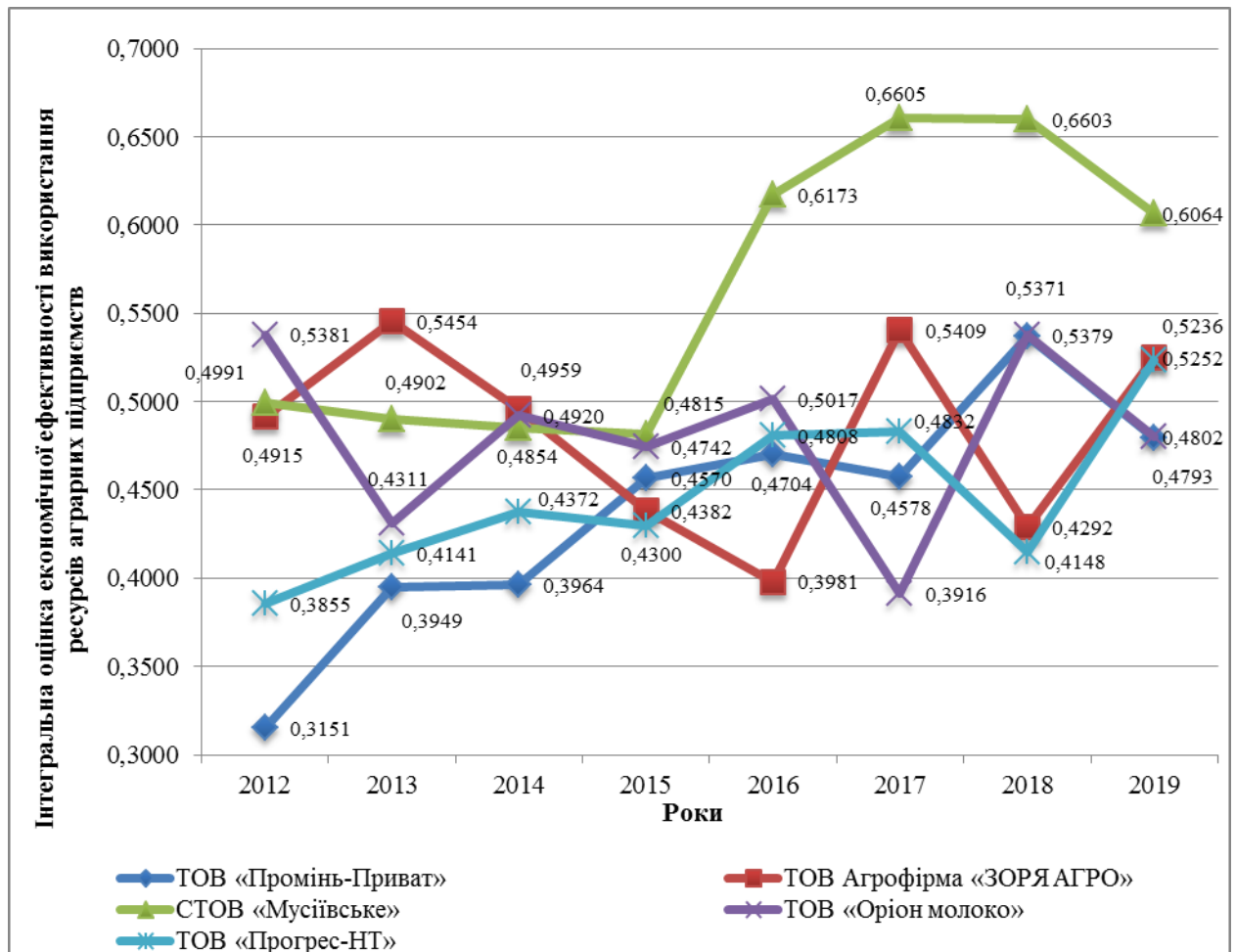

Рис. 3.9. Динаміка показників інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, 2012-2019 рр.

Надалі доцільно визначити інтегральну оцінку екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (w_2). Дана оцінка

визначається на основі множини первинних показників $P_2 = \{p_{2j}\}_{j=1}^6$. Відтак, через $p_{2j}(r, t)$ позначено значення показника p_{2j} в t -тий рік для r -того підприємства. Для одержання інтегральної оцінки замінено показники p_{2j} нормалізованими показниками q_{2j} аналогічно до того, як це зроблено для показників економічної ефективності.

Отже, інтегральна оцінка екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств w_2 визначається рівністю:

$$w_2(r, t) = \sum_{j=1}^6 \beta_j q_{2j}(r, t) \quad (3.10)$$

Вагові коефіцієнти β_j визначено методом модифікованої головної компоненти. А коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками екологічної ефективності використання ресурсів відображені на рис. 3.10.

	q ₂₁	q ₂₂	q ₂₃	q ₂₄	q ₂₅	q ₂₆
q ₂₁	0,05334	0,018089	0,006414	0,022567	0,012144	0,009549
q ₂₂	0,018089	0,06	0,02625	0,038252	0,024667	0,019545
q ₂₃	0,006414	0,02625	0,064219	0,016129	0,010844	0,002301
q ₂₄	0,022567	0,038252	0,016129	0,080037	0,052337	0,041348
q ₂₅	0,012144	0,024667	0,010844	0,052337	0,051744	0,031119
q ₂₆	0,009549	0,019545	0,002301	0,041348	0,031119	0,056358

Рис. 3.10. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками екологічної ефективності використання ресурсів підприємства

Максимальне власне значення коваріаційної матриці становить $\lambda_2^{max} = 0,1856$, а відповідний цьому значенню власний вектор має вигляд:

$$V_2 = \begin{pmatrix} 0,2404 \\ 0,4152 \\ 0,2303 \\ 0,6084 \\ 0,4445 \\ 0,3862 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора: $\beta_1 = 0,057792$, $\beta_2 = 0,172391$, $\beta_3 = 0,053038$, $\beta_4 = 0,370151$, $\beta_5 = 0,19758$, $\beta_6 = 0,14915$.

Інтегральна оцінка екологічної ефективності використання ресурсів визначається за формулою:

$$W_2 = 0,057792q_{21} + 0,172391q_{22} + 0,053038q_{23} + 0,370151q_{24} + 0,19758q_{25} + 0,14915q_{26} \quad (3.11)$$

Значення інтегральної оцінки w_2 екологічної ефективності використання ресурсів для підприємств, які були обрані для дослідження, за 2012-2019 рр. наведено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Інтегральні оцінки екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, 2012-2019 рр.

Підприємство	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ТОВ «Промінь-Приват»	0,7154	0,6280	0,6311	0,5967	0,4573	0,4009	0,3924	0,2584
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	0,8556	0,8565	0,6410	0,6110	0,4179	0,2539	0,2153	0,2172
СТОВ «Мусіївське»	0,8467	0,6016	0,6524	0,5439	0,4459	0,4348	0,3098	0,2172
ТОВ «Оріон молоко»	0,8352	0,6190	0,5433	0,4696	0,4768	0,2138	0,2270	0,0758
ТОВ «Прогрес-НТ»	0,7861	0,6766	0,6058	0,5530	0,5681	0,4608	0,3696	0,2407

Доцільно відмітити різке значення інтегрального показника оцінки екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Значення цих показників знаходиться значно нижче середнього значення на підприємствах: ТОВ «Промінь-Приват» (0,2584, темп приросту – -63,88 %), ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» (0,2172, темп приросту – -74,61 %), СТОВ «Мусіївське» (0,2172, темп приросту – -74,61 %), ТОВ «Прогрес-НТ» (0,2407, темп приросту – -69,38 %). А на ТОВ «Оріон молоко» майже нульове

значення – 0,0758 у 2019 р., зважаючи на те, що у 2012 р. цей показник становив 0,8352, тобто зменшився на 90,92 %.

Зважаючи на результати аналізу, на досліджуваних підприємствах щороку погіршується екологічна ефективність використання ресурсів, що в подальшому може призвести до негативних явищ не тільки в економічному аспекті діяльності підприємств, але й до незворотних явищ в екосистемі. Динаміка інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів підприємствами аграрної сфери показана на рис. 3.11.

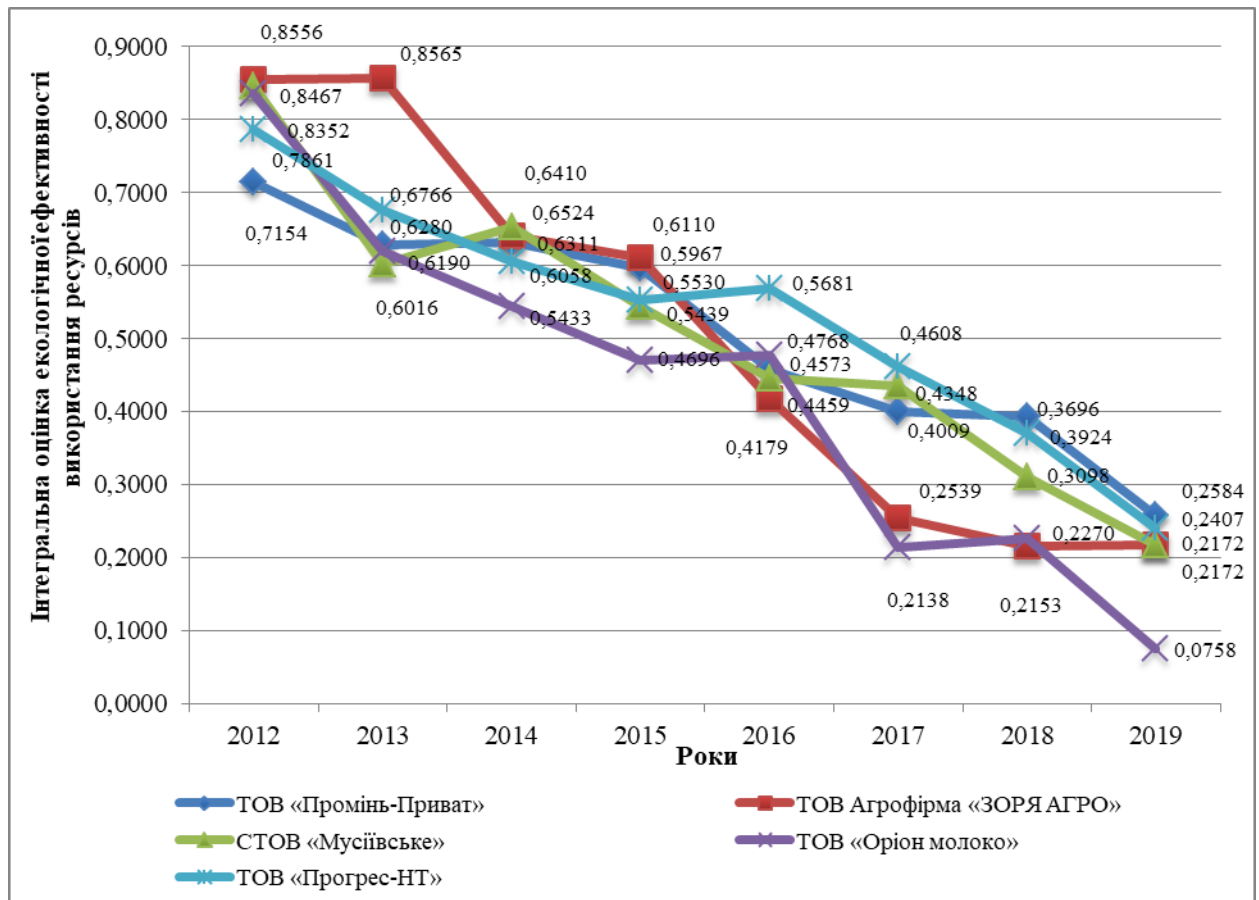

Рис. 3.11. Динаміка показників інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, 2012-2019 рр.

Отже, по всім аналізованим підприємствам має місце чітко виражена тенденція зменшення інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів.

Наступним етапом пропонованого методичного підходу є розрахунок інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів аграрних

підприємств – w_3 , яка визначається на основі множини первинних показників $P_3 = \{p_{3j}\}_{j=1}^{10}$. Через $p_{3j}(r, t)$ позначено значення показника p_{3j} в t -тий рік для r -того підприємства. Для одержання інтегральної оцінки замінено показники p_{3j} нормалізованими показниками q_{3j} аналогічно до того, як це зроблено для показників економічної та екологічної ефективності використання ресурсів. Відтак, інтегральна оцінка соціальної ефективності використання ресурсів w_3 визначається рівністю:

$$w_3(r, t) = \sum_{j=1}^{10} \gamma_j q_{3j}(r, t) \quad (3.12)$$

Вагові коефіцієнти γ_j визначено методом модифікованої головної компоненти. В такому випадку, коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками екологічної ефективності використання ресурсів набувають вигляд матриці, відображеної на рис. 3. 12.

	Q31	Q32	Q33	Q34	Q35	Q36	Q37	Q38	Q39	Q3(10)
Q31	0,0583	0,0211	0,0195	0,0040	0,0005	0,0198	0,0210	0,0225	0,0233	0,0019
Q32	0,0211	0,0524	0,0344	0,0127	0,0056	0,0452	0,0326	0,0238	0,0397	0,0151
Q33	0,0195	0,0344	0,0472	-0,0075	0,0177	0,0460	0,0499	0,0126	0,0189	-0,0219
Q34	0,0040	0,0127	-0,0075	0,0692	0,0090	-0,0089	-0,0232	0,0141	0,0326	0,0620
Q35	0,0005	0,0056	0,0177	0,0090	0,0445	0,0245	0,0253	-0,0099	0,0042	-0,0075
Q36	0,0198	0,0452	0,0460	-0,0089	0,0245	0,0722	0,0663	0,0029	0,0257	-0,0163
Q37	0,0210	0,0326	0,0499	-0,0232	0,0253	0,0663	0,0755	0,0034	0,0096	-0,0397
Q38	0,0225	0,0238	0,0126	0,0141	-0,0099	0,0029	0,0034	0,0608	0,0075	0,0178
Q39	0,0233	0,0397	0,0189	0,0326	0,0042	0,0257	0,0096	0,0075	0,0580	0,0382
Q3(10)	0,0019	0,0151	-0,0219	0,0620	-0,0075	-0,0163	-0,0397	0,0178	0,0382	0,0895

Рис. 3.12. Коефіцієнти коваріації між нормалізованими показниками соціальної ефективності використання ресурсів підприємства

Максимальне власне значення коваріаційної матриці $\lambda_3^{max} = 0,2424$
Відповідний цьому значенню власний вектор має вигляд:

$$V_3 = \begin{pmatrix} -0,2277 \\ -0,3429 \\ -0,4053 \\ 0,1051 \\ -0,1795 \\ -0,5124 \\ -0,5238 \\ -0,0891 \\ -0,1893 \\ 0,2057 \end{pmatrix}$$

Вагові коефіцієнти показників прийнято пропорційними квадратам компонент даного вектора: $\gamma_1 = 0,051847$, $\gamma_2 = 0,11758$, $\gamma_3 = 0,164268$, $\gamma_4 = 0,011046$, $\gamma_5 = 0,03222$, $\gamma_6 = 0,262554$, $\gamma_7 = 0,274366$, $\gamma_8 = 0,007939$, $\gamma_9 = 0,035834$, $\gamma_{10} = 0,042312$, а інтегральна оцінка соціальної ефективності використання ресурсів визначається за формулою:

$$\begin{aligned} w_3 = & 0,051847q_{31} + 0,11758q_{32} + 0,164268q_{33} + 0,011046q_{34} + \\ & + 0,03222q_{35} + 0,262554q_{36} + 0,274366q_{37} + 0,007939q_{38} + \\ & + 0,035834q_{39} + 0,042312q_{3(10)} \end{aligned} \quad (3.12)$$

Значення інтегральної оцінки w_3 соціальної ефективності використання ресурсів для підприємств, які були відібрані для проведення дослідження, за 2012-2019 рр. наведено в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Інтегральні оцінки соціальної ефективності використання ресурсів
аграрних підприємств, 2012-2019 рр.**

Підприємства	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ТОВ «Промінь-Приват»	0,1494	0,2963	0,4132	0,4870	0,4960	0,6277	0,7064	0,7516
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	0,3539	0,3777	0,4266	0,4101	0,5355	0,5319	0,6599	0,7465
СТОВ «Мусіївське»	0,4635	0,4722	0,5183	0,5103	0,5529	0,6375	0,6852	0,7832
ТОВ «Оріон молоко»	0,1511	0,2065	0,2292	0,2285	0,2769	0,3503	0,4243	0,4968
ТОВ «Прогрес-НТ»	0,4768	0,6127	0,6955	0,7204	0,8012	0,8070	0,8673	0,9512

Відповідно до проведених розрахунків доцільно відзначити достатньо високий рівень соціальної ефективності використання ресурсів досліджуваними підприємствами, зокрема:

ТОВ «Прогрес-НТ» має найвищий показник соціальної ефективності, який досягає майже максимального значення і становить у звітному році 0,9512;

СТОВ «Мусіївське» має дещо нижчий, ніж у попередньо аналізованого підприємства, показник соціальної ефективності, значення якого у звітному році становило 0,7832 і мало темп приросту у 1,7 рази порівняно з базовим роком;

ТОВ «Промінь-Приват» й ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» знаходяться майже на одному рівні відносно показника соціальної ефективності використання ресурсного потенціалу, значення якого є високим і становить у 2019 р. 0,7516 та 0,7465 відповідно. Проте на ТОВ «Промінь-Приват» темп приросту зазначеного показника відносно 2012 р. є значно вищим і перевищує його у 5 разів. Натомість темп приросту інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів на ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» перевищує значення базового року лише у 2,1 рази;

ТОВ «Оріон молоко» має найнижчий серед аналізованих підприємств рівень соціальної ефективності використання ресурсного потенціалу, значення якого у звітному році складає 0,4948, але має значний темп приросту – збільшення у 3,3 рази відносно 2012 р. Доцільно відзначити, що хоча показник є найменшим серед аналізованих підприємств, проте соціальна ефективність ресурсовикористання у 2019 р. знаходиться на середньому рівні.

Динаміка інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств відображена на рис. 3.13.

Отже, по всіх аналізованих підприємствах має місце чітко виражена тенденція зростання інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів.

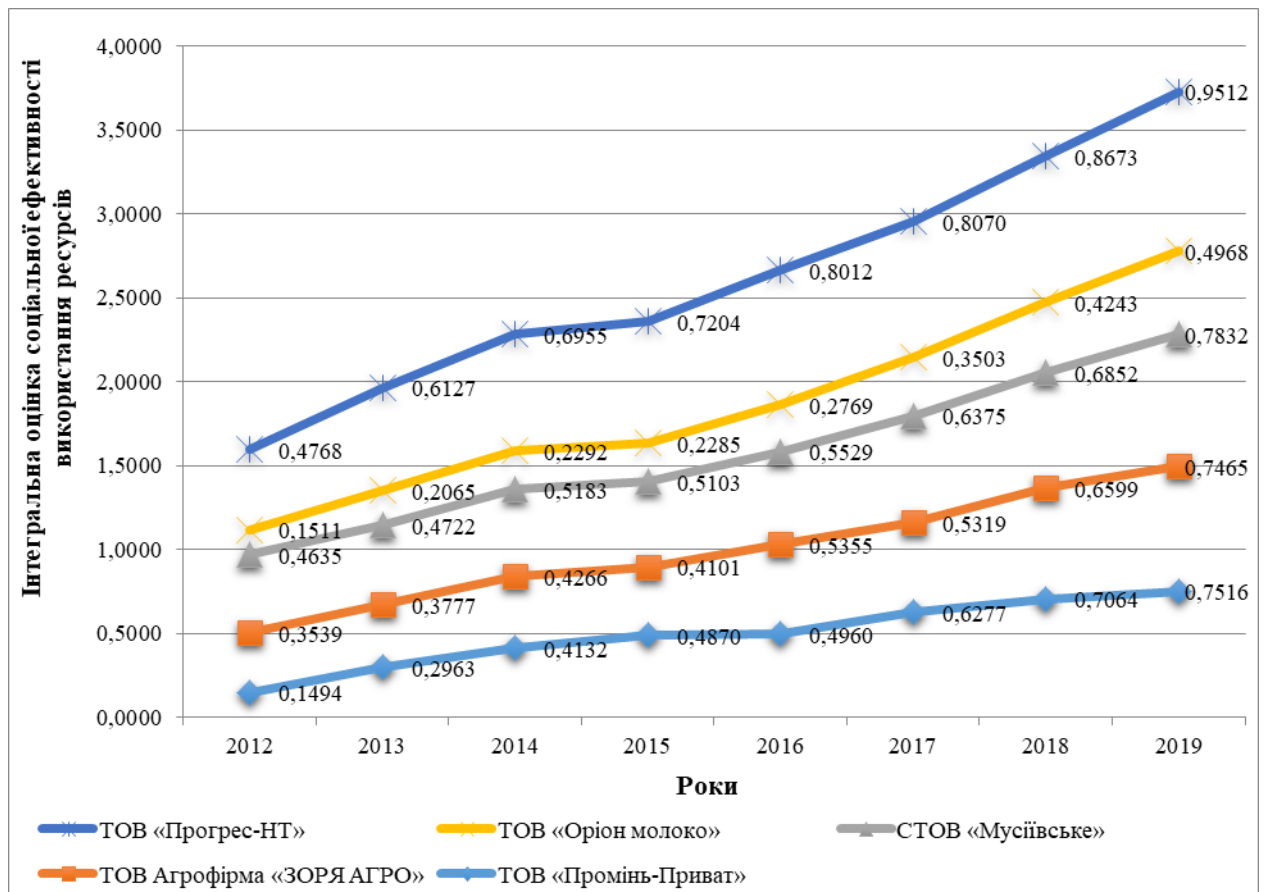

Рис. 3.13. Динаміка показників інтегральної оцінки соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, 2012-2019 рр.

Інтегральна оцінка аграрними підприємствами – в ефективності використання ресурсів являє собою середнє арифметичне одержаних оцінок економічної, екологічної та соціальної, тобто визначається рівністю:

$$w = \frac{\sum_{k=1}^3 w_k}{3} \quad (3.13)$$

Обчислені на основі одержаних рівностей значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів для підприємств, які були обрані для дослідження, за 2012-2019 рр. наведено в табл. 3.11.

Використання пропонованого авторського методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області надало змогу провести об'єктивний аналіз їх ресурсного потенціалу та ефективності його використання.

**Інтегральні оцінки ефективності використання ресурсів досліджуваних
аграрних підприємств за 2012-2019 рр.**

Підприємства	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ТОВ «Промінь-Приват»	0,3933	0,4397	0,4802	0,5136	0,4745	0,4955	0,5453	0,4965
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	0,5670	0,5932	0,5212	0,4864	0,4505	0,4422	0,4348	0,4963
СТОВ «Мусіївське»	0,6031	0,5213	0,5520	0,5119	0,5387	0,5776	0,5518	0,5356
ТОВ «Оріон молоко»	0,5081	0,4189	0,4215	0,3908	0,4185	0,3186	0,3964	0,3509
ТОВ «Прогрес-НТ»	0,5495	0,5678	0,5795	0,5678	0,6167	0,5837	0,5506	0,5719

Динаміка інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств показана на рис. 3.14.

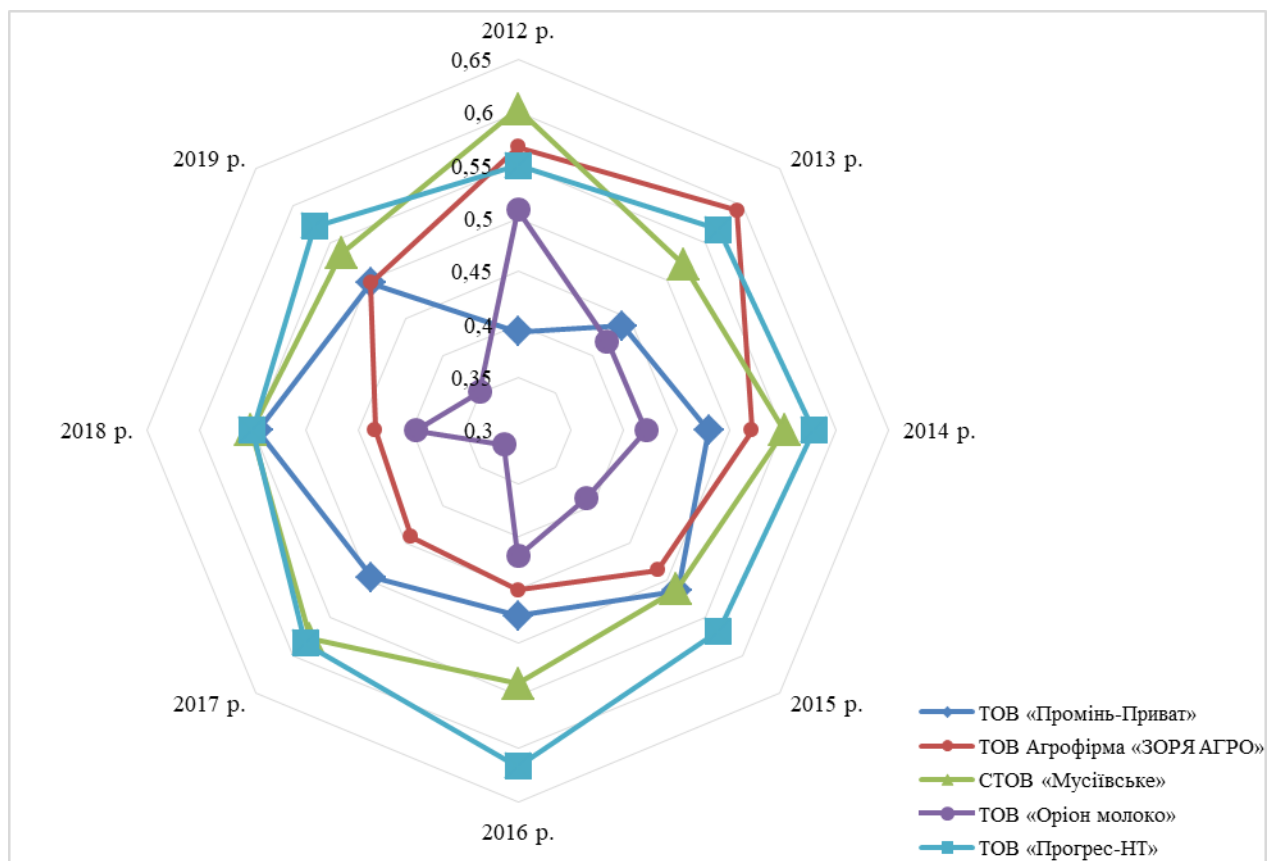

Рис. 3.14. Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Відтак, на аналізованих аграрних підприємствах спостерігається середнє значення інтегрального показника ефективності використання

ресурсів досліджуваних аграрних підприємств у звітному році. Відповідно це: 0,5719 - ТОВ «Прогрес-НТ», 0,5356 - СТОВ «Мусіївське», 0,4965 - ТОВ «Промінь-Приват», 0,4963 - ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» та 0,3509 - ТОВ «Оріон молоко». Доцільно звернути увагу ще й на тенденції зміни даного показника:

на ТОВ «Прогрес-НТ» його значення не має стійкої тенденції до зміни, а приріст відносно 2012 р. становить 4,07 %. Найбільше значення даного показника спостерігалось у 2016 р. – 0,6167;

на СТОВ «Мусіївське» спостерігається аналогічна ситуація і свідчить про нестійку динаміку підвищення ефективності ресурсовикористання. Темп приросту інтегрального показника відносно базового року становить -11,19 %, що свідчить про погіршення політики використання ресурсного потенціалу підприємства;

на ТОВ «Промінь-Приват» простежується тенденція до зростання значення інтегрального показника протягом 2-3, потім його незначне зниження, що знову ж таки змінюється фазою росту. Темп приросту показника за аналізований період становить 26,01 %;

на ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» значення інтегрального показника має тенденцію до зниження протягом певного періоду, що змінюється незначним його зростанням в недовготривалому періоді. Темп приросту інтегрального показника ефективності використання ресурсів підприємства за період 2012-2019 рр. становить -12,47 %, що як і на СТОВ «Мусіївське» потребує застосування комплексу економічних, організаційних технологічних та інноваційних заходів щодо оптимізації процесів ефективності використання ресурсів підприємства;

на ТОВ «Оріон молоко» теж простежується нестійка динаміка до зміни показників інтегральної оцінки протягом 2012-2019 рр., що викликано зниженням екологічної складової ефективності ресурсовикористання та нестійкою тенденцією зміни інтегральної оцінки економічної ефективності

використання різних видів ресурсів підприємства. Темп зміни даного показника становить -30,94 %.

Отже, запропонований методичний підхід дозволив отримати комплексну оцінку економічної, екологічної та соціальної складових ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових ресурсів підприємства, а також показників рентабельності їх ефективності використання. Водночас, поточний стан ефективності використання ресурсів на означених аграрних підприємствах не дозволяє сформувати стратегічні перспективи розвитку ефективності ресурсовикористання, що потребує прогнозування отриманих інтегральних оцінок на майбутні періоди діяльності суб'єктів господарювання.

3.2. Стратегічні аспекти розвитку напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Підвищення ефективності виробничої та фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств можливе тільки при раціональному і науково обґрунтованому використанні наявного ресурсного потенціалу, підвищенні якості реалізованої продукції, прибутковості комерційних операцій, оптимізації структури майна та джерел його фінансування, тобто досягненні збалансованості діяльності.

Водночас, динамічність зовнішнього середовища, посилення конкуренції, інноваційні технології ресурсозбереження та ресурсозаощадження обумовлюють необхідність формування стратегій використання ресурсів аграрних підприємств [11]. Проте, існуючі матричні та експертні методи планування та визначення стратегії ресурсовикористання не надають об'єктивності прогнозам розвитку ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання аграрного ринку, що потребує формування симбіотичного методу визначення напрямів стратегічного розвитку напрямів

підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який би враховував переваги кількісних та якісних методів стратегічного планування. З цією метою, запропоновано використати одержані інтегральні оцінки для прогнозування ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Інтегральні оцінки розподілено на дві групи:

до першої віднесено оцінки тих показників, для яких протягом ретроспективного періоду виявлено чітко виражені тенденції до зростання або зменшення їх значень;

до другої групи віднесено оцінки, для яких вказані тенденції відсутні.

Тому, деякі інтегральні оцінки можуть відноситись до різних груп для різних підприємств, які підлягали аналізу.

Для кожної інтегральної оцінки та для кожного із аналізованих підприємств визначені рівняння парної лінійної регресії, які відображають залежність даної оцінки від періоду часу t . Для оцінок економічної ефективності використання окремих видів ресурсів ці рівняння мають вигляд:

$$w_{1j}(r, t) = a_{1jr}t + b_{1jr} \quad (3.14)$$

де індекс j відображає вид ресурсів:

1 – матеріальні;

2 – трудові;

3 – фінансові;

4 – інформаційні;

5 – ресурси часу;

6 – земельні;

7 – показники рентабельності;

t – номер року;

r – номер підприємства.

Коефіцієнти a_{1jr} та b_{1jr} визначаються методом найменших квадратів як розв'язок системи рівнянь:

$$\begin{cases} a_{1jr} \sum_{t=1}^8 t^2 + b_{1jr} \sum_{t=1}^8 t = \sum_{t=1}^8 t w_{1j}(r, t) \\ a_{1jr} \sum_{t=1}^8 t + 8b_{1jr} = \sum_{t=1}^8 w_{1j}(r, t) \end{cases} \quad (3.15)$$

Одержані рівняння регресії перевіряються на адекватність початковим даним за критерієм Фішера. Для цього визначено коефіцієнт детермінації:

$$R_{1jr}^2 = 1 - \frac{\sum_{t=1}^8 (w_{1j}(r, t) - a_{1jr}t - b_{1jr})^2}{\sum_{t=1}^8 (w_{1j}(r, t) - \overline{w_{1j}(r)})^2} \quad (3.16)$$

де $\overline{w_{1j}(r)}$ – середнє значення інтегральної оцінки w_{1j} для r -того підприємства протягом ретроспективного періоду.

Фактичне значення критерію Фішера визначається за формулою:

$$F_{1jr} = \frac{6R_{1jr}^2}{1 - R_{1jr}^2} \quad (3.17)$$

Якщо одержане значення перевищує критичне значенням критерію Фішера $F(\alpha, k_1, k_2) = 5,987378$, що відповідає довірчій імовірності $\alpha = 0,95$ та ступеням свободи $k_1 = 1$, $k_2 = 8 - 2 = 6$, то рівняння регресії є адекватним і має місце чітко виражена тенденція в динаміці інтегральної оцінки w_{1j} . Щоб одержати прогноз даної інтегральної оцінки, в рівняння підставлено регресії значення $t=10$ (для прогнозу на 2021 рік) та $t=11$ (для прогнозу на 2022 рік). Якщо одержані на основі лінійної функції регресії значення перевищують 1, то замість лінійної використано логарифмічну функцію $w_{1j}(r, t) = a_{1jr} \ln(t) + b_{1jr}$, а якщо прогнозовані значення є від'ємними – то показникову функцію $w_{1j}(r, t) = a_{1jr} e^{-b_{1jr} t}$.

Аналогічно визначаються прогнозні значення інтегральних оцінок економічної (w_1), екологічної (w_2) та соціальної (w_3) ефективності

використання ресурсів, а також загальна інтегральна оцінка в ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

В табл. 3.12-3.16 відображені показники інтегральних оцінок, що відносяться для першої групи, наведено рівняння регресії, показники для підтвердження їх адекватності та прогнози відповідних інтегральних оцінок на 2021 та 2022 роки.

Таблиця 3.12

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки із виявленою тенденцією динаміки) ТОВ «Промінь-Приват» на 2021-2022 рр.

Інтегральна оцінка	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Фактичне значення критерію Фішера	Прогнозні значення	
				2021 рік	2022 рік
w ₁₁	$w_{11} = 0,019t + 0,430$	0,741017	17,16756	0,62372	0,64314
w ₁₄	$w_{14} = 0,3707\ln(t) + 0,1577$	0,9597	142,8834	1,0	1,0
w ₁₆	$w_{16} = 0,048t + 0,372$	0,737162	16,82777	0,852196	0,900166
w ₁	$w_1 = 0,025t + 0,326$	0,787541	22,240745	0,573269	0,5977714
w ₂	$w_2 = -0,062t + 0,789$	0,948665	110,8804	0,169133	0,107152
w ₃	$w_3 = 0,2854\ln(t) + 0,1126$	0,9608	147,0612	0,769758	0,796959
W	$w = 0,015t + 0,413$	0,623801	9,949005	0,562108	0,577068

Для ТОВ «Промінь-Приват» показниками першої групи, тобто тими, які мають певну тенденцію є інтегральні оцінки економічної ефективності використання матеріальних ресурсів, інформаційних ресурсів, земельних ресурсів, а також показники інтегральної оцінки економічної, соціальної, екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та загальний інтегральний показник.

Натомість для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» показниками, для яких використано рівняння лінійної регресії є показники інтегральної оцінки соціальної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та загальний показник інтегральної оцінки ефективності ресурсовикористання.

Таблиця 3.13

**Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки із виявленою тенденцією динаміки)
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» на 2021-2022 рр.**

Інтегральна оцінка	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Фактичне значення критерію Фішера	Прогнозні значення	
				2021 рік	2022 рік
w ₂	$w_2 = 1,2636e^{-0,2341t}$	0,9392	92,6842	0,121598	0,096218
w ₃	$w_3 = 0,055t + 0,259$	0,9119	62,11	0,806479	0,861247
W	$w = -0,019t + 0,5825$	0,6072	9,2756	0,39682	0,378252

Для СТОВ «Мусіївське» показниками із виявленою тенденцією динаміки є інтегральні оцінки економічної ефективності використання трудових, фінансових, інформаційних та земельних ресурсів, показники інтегральної оцінки економічної, соціальної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Таблиця 3.14

**Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки із виявленою тенденцією динаміки)
СТОВ «Мусіївське» на 2021-2022 рр.**

Інтегральна оцінка	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Фактичне значення критерію Фішера	Прогнозні значення	
				2021 рік	2022 рік
w ₁₂	$w_{12} = 0,038t + 0,38$	0,557546	7,560722	0,76327	0,801646
w ₁₃	$w_{13} = 0,062t + 0,064$	0,642242	10,77109	0,684522	0,746545
w ₁₄	$w_{14} = 0,038t + 0,411$	0,599312	8,974253	0,793537	0,831781
w ₁₆	$w_{16} = 0,031t + 0,521$	0,585913	8,489722	0,827682	0,858335
w ₁	$w_1 = 0,027t + 0,441$	0,664736	11,89632	0,710745	0,737683
w ₂	$w_2 = 1,0076e^{-0,1697t}$	0,9205	69,47	0,184625	0,155808
w ₃	$w_3 = 0,044t + 0,38$	0,904705	56,9627	0,82037	0,864453

Для ТОВ «Оріон молоко» показниками першої групи є інтегральні оцінки економічної ефективності використання матеріальних та інформаційних ресурсів в межах групи оцінки економічної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства, а також узагальнені

показники інтегральної оцінки соціальної та екологічної ефективності ресурсовикористання.

Таблиця 3.15

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки із виявленою тенденцією динаміки)

ТОВ «Оріон молоко» на 2021-2022 рр.

Інтегральна оцінка	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Фактичне значення критерію Фішера	Прогнозні значення	
				2021 рік	2022 рік
w ₁₁	$w_{11} = 0,6152e^{-0,1103t}$	0,5106	6,2599	0,204169	0,182847
w ₁₄	$w_{14} = 0,063t + 0,136$	0,888397	47,76189	0,769793	0,833195
w ₂	$w_2 = 1,3114e^{-0,2928t}$	0,8518	34,48583	0,070165	0,052355
w ₃	$w_3 = 0,047t + 0,085$	0,932515	82,90832	0,552154	0,598828
W	$w = -0,018t + 0,463$	0,605966	9,227103	0,305143	0,287359

Для ТОВ «Прогрес-НТ» показниками першої групи є інтегральна оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів та показники інтегральної оцінки соціальної та екологічної ефективності ресурсів аграрних підприємств.

Таблиця 3.16

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки із виявленою тенденцією динаміки)

ТОВ «Прогрес-НТ» на 2021-2022 рр.

Інтегральна оцінка	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Фактичне значення критерію Фішера	Прогнозні значення	
				2021 рік	2022 рік
w ₁₆	$w_{16} = 0,072t + 0,1044$	0,884589	45,98793	0,816542	0,887756
w ₂	$w_2 = -0,069t + 0,842$	0,949259	112,2471	0,154625	0,085908
w ₃	$w_3 = 0,2094\ln(t) + 0,464$	0,9677	179,7585	0,94616	0,96612

Для прогнозування показників, що не мають чітко вираженої тенденції в динаміці використано модель динамічної регресії. Дана модель є адаптивною, оскільки змінює свої параметри відповідно до динаміки

прогнозованих показників. Модель динамічної регресії включає змінний параметр η . Для коригування цього параметра застосовується модель для прогнозування відомих значень показників протягом ретроспективного періоду. Одержані прогнозні значення порівнюються із реальними значеннями даного показника, і в залежності від різниці між реальним та прогнозним значенням, здійснюється коригування параметра η . Прогнозні значення на майбутні періоди обчислюються на основі величини цього параметру, одержаної після всіх коригувань.

Прогнозне значення $w_{ii}^p(r,1)$ інтегральної оцінки ефективності використання i -того виду ресурсів для r -того підприємства на перший рік ретроспективного періоду вважається рівним реальному значенню цієї оцінки, тобто має місце рівність $w_{ii}^p(r,1) = w_{ii}(r,1)$, початкове значення параметра η дорівнює 0. Прогнозне значення інтегральної оцінки на кожний наступний рік ретроспективного періоду обчислюється за формулою:

$$w_{ii}^p(r, t+1) = \eta w_{ii}(r, t+1) + (1 - \alpha) w_{ii}^p(r, t) \quad (3.18)$$

Значення параметра η обчислюється за допомогою рівності

$$\eta = \frac{\sum_{\tau=1}^{t-2} (w_{ii}^p(r, \tau-2) - w_{ii}(r, \tau)) (w_{ii}^p(r, \tau-2) - w_{ii}(r, \tau-1))}{\sum_{\tau=1}^{t-2} (w_{ii}^p(r, \tau-2) - w_{ii}(r, \tau))^2} \quad (3.19)$$

Дані обчислення повторюються кроки до закінчення ретроспективного періоду. Одержане в результаті значення η використовується для прогнозування на майбутні роки. Прогноз на ε років визначається за формулою:

$$w_{ii}^p(r, T + \varepsilon) = \eta w_{ii}^p(r, T + \varepsilon - 1) + (1 - \eta) w_{ii}^p(r, T + \varepsilon - 2), \quad (3.20)$$

де T – тривалість ретроспективного періоду ($T=8$).

Аналогічно визначаються прогнозні значення інтегральних оцінок економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів, а

також загальна інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів досліджуваних підприємств. Результати прогнозування наведено в табл. 3.17-3.21.

Таблиця 3.17

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки, що не мають чітко вираженої тенденції)

ТОВ «Промінь-Приват» на 2021-2022 рр.

Показник	Зміст показника	Прогноз на 2021 рік	Прогноз на 2022 рік
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів	0,521135	0,519124
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів	0,182804	0,182853
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів	0,295858	0,302874
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності	0,344913	0,253144

Відповідно, для ТОВ «Промінь-Приват» показниками другої групи є інтегральні оцінки економічної ефективності використання трудових, фінансових та часових ресурсів, а також інтегральний показник рентабельності використання ресурсів підприємства.

Таблиця 3.18

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки, що не мають чітко вираженої тенденції)

ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» на 2021-2022 рр.

Показник	Зміст показника	Прогноз на 2021 рік	Прогноз на 2022 рік
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів	0,489127	0,477793
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів	0,435239	0,428526
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів	0,306619	0,306896
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів	0,342539	0,342448
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів	0,873016	0,87053
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів	0,607158	0,615186
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності	0,294102	0,296271
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів	0,429388	0,419578

Для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» показників із нестійкою тенденцією більше. Серед них: інтегральні оцінки економічної ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових, земельних ресурсів, показник рентабельності використання ресурсів. А також інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів підприємства.

Таблиця 3.19

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки, що не мають чітко вираженої тенденції)

СТОВ «Мусіївське» на 2021-2022 рр.

Показник	Зміст показника	Прогноз на 2021 рік	Прогноз на 2022 рік
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів	0,689832	0,690264
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів	0,810354	0,810229
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності	0,023396	0,01802
W	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів	0,539706	0,539735

Для СТОВ «Мусіївське» показниками, для яких використано модель динамічної регресії виявились: інтегральні оцінки економічної ефективності використання матеріальних та часових ресурсів, а також рентабельності використання ресурсного потенціалу та загальної інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів.

Таблиця 3.20

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки, що не мають чітко вираженої тенденції)

ТОВ «Оріон молоко» на 2021-2022 рр.

Показник	Зміст показника	Прогноз на 2021 рік	Прогноз на 2022 рік
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів	0,530175	0,538719
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів	0,428528	0,422511
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів	0,654736	0,65082
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів	0,582262	0,582263
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності	0,44607	0,467368
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів	0,460831	0,45851

Показниками, що не мають чітко вираженої тенденції для ТОВ «Оріон молоко» виявлено: інтегральні оцінки економічної ефективності використання трудових, фінансових, часових, земельних ресурсів, показник рентабельності використання ресурсів та інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів підприємства.

Таблиця 3.21

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів (оцінки, що не мають чітко вираженої тенденції)

ТОВ «Прогрес-НТ» на 2021-2022 рр.

Показник	Зміст показника	Прогноз на 2021 рік	Прогноз на 2022 рік
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів	0,374666	0,378265
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів	0,446507	0,444091
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів	0,455314	0,540293
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів	0,528212	0,52764
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів	0,241515	0,241484
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності	0,590686	0,594517
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів	0,590686	0,594517
W	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів	0,574079	0,574377

На ТОВ «Прогрес-НТ» значна кількість показників, які відносять до другої групи, що не мають стійкої динаміки зміни в ретроспективному періоду. До них віднесено: інтегральні оцінки економічної ефективності використання, матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових ресурсів, інтегральна оцінка рентабельності, інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів підприємства та загальна інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів.

Згруповані показники, розраховані як методом лінійної регресії, так і методом динамічної регресії досліджуваних підприємств, а також прогнозовані показники на 2021-2022 рр. відображені в Додатку Ш.

Прогнозована динаміка зміна показників інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів підприємств відображено на рис. 3.15.

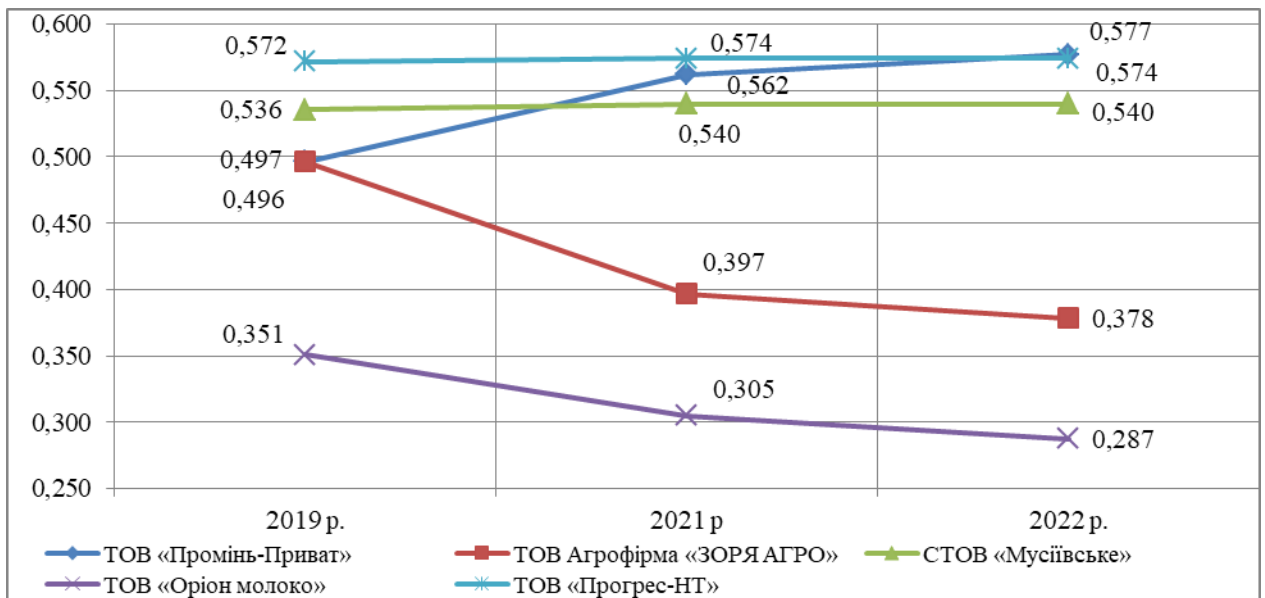

Рис. 3.15. Прогнозована динаміка зміна показників інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств 2019 р., 2021-2022 рр.

За результатами прогнозування, найвище значення загальної інтегральної оцінки ресурсовикористання на ТОВ «Прогрес-НТ», що передбачає її незначне зростання у 2021-2022 р. Водночас, її значення залишається на рівні дещо вище середнього – 0,577 у 2022 р. Якщо розглядати окремо підмножини інтегральних показників, які вплинули на рівень інтегрального показника, то це:

показники, як вплинули на зростання загального рівня ефективності використання ресурсів – зростання інтегрального значення економічної ефективності використання матеріальних ресурсів на 14,22 %; земельних ресурсів на 35,83 %; рентабельності використання ресурсів на 13,72 %; інтегрального показника економічної ефективності використання ресурсів підприємства на 13,54 %; інтегрального показника соціальної ефективності використання ресурсів на 1,57 % у прогнозованому 2022 р. порівняно зі значенням 2019 р.;

показники, які дестимулювали ріст загального рівня ефективності використання ресурсів, зокрема це зменшення інтегрального значення

показника використання трудових ресурсів на -13,26 %; фінансових ресурсів на -33,35 %; інформаційних ресурсів на -7,06 %; часових ресурсів на -1,84 %; інтегрального показника екологічної ефективності використання ресурсів на -64,31 % у прогнозованому 2022 р. відносно значення показників 2019 р.

Другим, за величиною відповідно до результатів прогнозу є значення показника інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів на ТОВ «Промінь-Приват», яке становитиме у 2022 р. 0,574, що на 16,23 % більше ніж отримане значення у 2019 р. Як і у ТОВ «Прогрес-НТ», на даному підприємстві спостерігаються фактори, які сприяють зростанню інтегральної оцінки, а відповідно і ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства, а також фактори, які впливають на зменшення рівня даного показника. До стимуляторів на ТОВ «Промінь-Приват» слід віднести: інтегральне значення економічної ефективності використання матеріальних ресурсів, прогноз зростання якого становитиме у 2022 р. 7,10 %; трудових ресурсів, прогноз зростання якого становитиме 1,10 %; фінансових ресурсів, прогноз зростання якого становитиме 3,85 %; інформаційних ресурсів, прогноз зростання якого становитиме 16,24 %; часових ресурсів, прогноз зростання якого становитиме 31,40 %; земельних ресурсів, прогноз зростання якого становитиме 29,59 %; а також зростання інтегрального значення показника економічної ефективності ресурсовикористання на 24,72 % та соціальної ефективності на 6,03 %. Щодо дестимуляторів зростання інтегрального показника оцінки ефективності використання ресурсів ТОВ «Промінь-Приват» у майбутніх періодах слід віднести інтегральне значення оцінки економічної ефективності рентабельності використання ресурсів, що у прогнозі зменшується на 9,59 % та інтегральне значення оцінки екологічної ефективності використання ресурсів, значення якого зменшується у 2022 р. на 58,53 %.

Менше значення ніж у попередньо аналізованого підприємства, але на рівні середнього, знаходиться прогнозований показник інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів на СТОВ «Мусіївське», що має незначну

тенденцію зростання у 2021-2022 р., зокрема на 7,7 % у 2022 р. відносно до 2019 р. В розрізі окремих інтегральних показників, які сприяли зростанню зазначеного показника доцільно виокремити: зростання прогнозованого показника інтегральної оцінки економічної ефективності використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства на 4,13 %, трудових ресурсів на 29,38 %; фінансових на 86,96 %; інформаційних на 7,67 %; земельних ресурсів на 1,23 %; інтегрального показника економічної ефективності використання ресурсів на 21,65 % та соціальної ефективності на 10,37 %. Водночас, в аграрному підприємстві спостерігається зменшення ряду показників інтегральної оцінки ефективності виростання ресурсів, що стримують зростання загальної ефективності ресурсовикористання. Зокрема, це: незначне зменшення показника ефективності використання часових ресурсів на 0,89 %; суттєве зменшення показника рентабельності економічної ефективності використання ресурсів на 85,63 % та загальне зниження екологічної ефективності використання ресурсів на 28,27 %.

Суттєвого зменшення зазнає прогнозоване значення показника інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів на ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», яке у 2019 р. становило 0,496, а у 2022 р. становитиме 0,378, що на 23,79 % менше. Серед складових інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів підприємства, що призвели до її зменшення є: інтегральне значення економічної ефективності використання матеріальних ресурсів, прогнозне значення якого зменшується порівняно до значення показника у 2019 р. на 17,61 %; значення економічної ефективності використання трудових ресурсів, що має негативну прогнозовану динаміку зменшення 17,54 %; значення економічної ефективності використання інформаційних ресурсів, що в майбутньому періоді зменшиться на 2,44 %; значення економічної ефективності використання часових ресурсів, які прогнозують зменшення на 10,22 % у 2022 р.; значення економічної ефективності рентабельності використання ресурсів, що теж за прогнозами спаде з 0,4308 у 2019 р. до 0,2963 у 2022 р, тобто на 31,23 %; а відповідно і

загальний показник оцінки економічної ефективності застосування ресурсного потенціалу підприємства, який прогнозується до зменшення на 20,11 % та значення соціальної ефективності використання ресурсів, яке зменшиться відповідно до розрахунків на 55,70 %. Проте є показники, які сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів на ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» у прогнозованому періоді, зокрема це: значення економічної ефективності використання фінансових ресурсів, що прогнозується до зростання у 2022 р. відносно 2019 р. на 8,91 %, значення економічної ефективності використання земельних ресурсів, що зростуть на 13,17 % та інтегральний показник оцінки соціальної ефективності використання ресурсів підприємства, що зростає на 15,37 %.

Останнім, за рівнем показника інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів є ТОВ «Оріон молоко». Зазначений показник у 2019 р. становив 0,3509, а його прогнозне значення на 2022 р. становитиме 0,2874, що передбачає зменшення на 18,11 %. Відповідно, показники, які сприяли зростанню та показники, які знижували рівень ефективності використання ресурсів розподілилися рівно. Відтак стимуляторами підвищення загального показника ефективності використання ресурсів стали: інтегральний показник економічної ефективності використання трудових ресурсів, з прогнозованим зростанням на 21,44 %, інтегральний показник економічної ефективності використання інформаційних ресурсів, з прогнозованим зростанням на 36,52 %, інтегральний показник економічної ефективності використання земельних ресурсів, з прогнозованим зростанням на 0,08 %, інтегральний показник рентабельності використання ресурсів, з прогнозованим зростанням на 81,93 % та інтегральний показник соціальної ефективності використання ресурсів підприємства зі зростанням у 20,54 %. Друга група показників включає: інтегральний показник економічної ефективності використання матеріальних ресурсів, з прогнозованим зменшенням на 33,85 %, інтегральний показник економічної ефективності використання фінансових ресурсів, з негативною тенденцією до зменшення на 13,67 %, інтегральний

показник економічної ефективності використання часових ресурсів, зі зменшенням його значення у майбутньому періоді на 7,42 %, загальний інтегральний показник економічної ефективності, з тенденцією до зменшення у 2021-2022 р. на 0,93 % та загальні інтегральні показники економічної ефективності, з тенденцією до зменшення у 2021-2022 р. на 4,52 % та соціальної ефективності, з тенденцією до зменшення на 30,93 %.

Відтак за загальноприйнятою шкалою, прогнозований рівень ефективності використання ресурсів на досліджуваних підприємствах наступний: на ТОВ «Прогрес-НТ» – середній та прямує до зростання, на ТОВ «Промінь-Приват» – середній та має тенденцію до зростання, на СТОВ «Мусіївське» – середній та залишається практично на тому ж рівні, що й у 2019 р., на ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» – середній, але перебуває на межі з низьким та прямує до зниження, на ТОВ «Оріон молоко» – низький та має суттєву тенденцію до зниження.

Отже, враховуючі розраховані інтегральні показники ефективності використання ресурсів та прогнозовані їх значення для аналізованих підприємств, доцільним є розробка стратегій їх розвитку у напрямі ресурсовикористання та підвищення його ефективності.

Обраховані показники інтегральних значень економічної, екологічної, соціальної ефективностей використання ресурсів досліджуваних аграрних підприємств та класичні положення ресурсного підходу до управління підприємством та стратегічного менеджменту [4; 5; 6; 12; 19; 23; 42; 44; 65; 89; 91; 92; 96; 98]. Відповідно і стратегії підвищення ефективності повинні бути спрямовані на оптимізацію тієї складової, яка має найнижче значення в тріаді «економіко-соціо-екологічне» використання ресурсів. Відтак, пропонується стратегію підвищення ефективності ресурсовикористання визначати за допомогою тривимірної матриці (рис. 3.16).

Градація інтегральних оцінок використання ресурсів виконана наступним чином:

- $0,00 \leq \text{Int.оцінка.ефктив.}(еко\text{н.}, еко\text{л.}, соціо.) \leq 0,33$ – низький рівень ефективності ресурсовикористання;
- $0,34 \leq \text{Int.оцінка.ефктив.}(еко\text{н.}, еко\text{л.}, соціо.) \leq 0,66$ – середній рівень ефективності ресурсовикористання;
- $0,67 \leq \text{Int.оцінка.ефктив.}(еко\text{н.}, еко\text{л.}, соціо.) \leq 1,00$ – високий рівень ефективності ресурсовикористання.

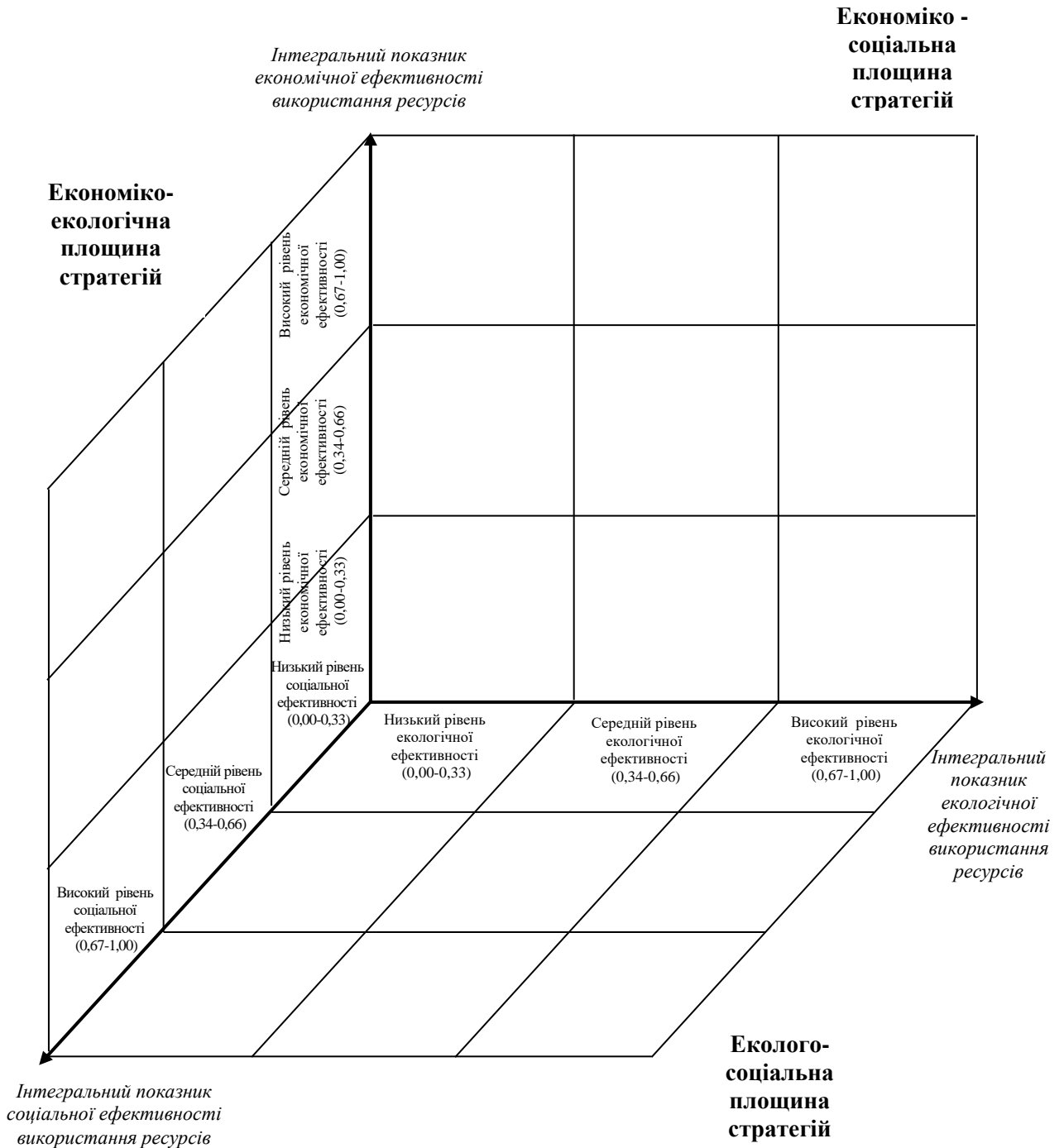

Рис. 3.16. Тривимірна модель визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства [авторська розробка]

Відповідно до запропонованої тривимірної матриці, стратегія підвищення ефективності використання ресурсів суб'єктів аграрного ринку визначатиметься існуючим рівнем економічної ефективності, соціальної ефективності та екологічної ефективності, які свідчатимуть одночасно про доцільність діючої ресурсної стратегії та про необхідність її оптимізації у економічно-соціальному, економічно-екологічному або соціально-екологічному напрямках. Тобто, за допомогою інтегральних оцінок визначається два найбільш слабких стратегічних напрями ефективності ресурсовикористання на підприємстві, що обумовлюватиме формування стратегічного інструментарію для подальшого їх розвитку. Враховуючи перспективну направленість пропонованих заходів, для визначення перспективної стратегії підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу братимуться до уваги прогнозовані інтегральні оцінки для групи аналізованих аграрних підприємств.

Відтак, для визначення перспективної стратегії використання ресурсів будуть враховуватися два найменших прогнозованих показника інтегральних оцінок економічної, соціальної та екологічної ефективності, що і визначатиме площину матриці, в якій знаходитиметься стратегія підвищення ефективності ресурсовикористання, проте з врахуванням третьої, найбільшої, інтегральної оцінки, як фактору забезпечення можливості реалізації визначеної стратегії [13]. Отже, для «економіко-соціальної» площини визначення стратегій стимулюючим і підтримуючим фактором повинна стати екологічна складова, для «економіко-екологічної» площини забезпечуючим чинником формування та реалізації стратегії є соціальний фактор, а для «еколого-соціальної» площини – стратегічним фактором забезпечення підвищення ефективності ресурсовикористання – економічна, а відповідно, і фінансова спроможність результативного використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства.

Для визначення стратегії в межах кожної з трьох площин матриці пропонуються наступні двовимірні матриці (рис. 3.17).

стратегію, наступальну стратегію та превентивну стратегію [6]. Перший вид стратегії застосовується в тому випадку, коли щонайменше два інтегральних показника відповідають значенню середнього та нижчого рівня або двох нижчих рівнів ефективності використання ресурсів в аграрному підприємстві. Другий вид стратегії – наступальна, доцільна для реалізації у випадках коли інтегральні значення трьох показників ефективності як мінімум перебувають на середньому рівні або ж коли значення двох із них на середньому рівні, а значення третього показника – на вищому. І третій вид стратегії – превентивна стратегія ресурсовикористання, пропонується до реалізації, коли значення всіх інтегральних показників перебувають на вищому рівні, тобто мають показник який перевищує значення 0,67.

Оскільки внутрішнє та зовнішнє середовище аграрного підприємства є динамічним та передбачає постійну зміну кількості, якості різномірних ресурсів підприємства, їх заміщення одне одним у межах здійснення виробничо-господарського процесу, то і стратегія поведінки відносно використання ресурсів не повинна бути сталою протягом тривалого періоду..

Відповідно до зазначених двовимірних матриць, захисний та наступальний види стратегій в залежності від значення інтегральних показників оцінки економічної, соціальної та екологічної ефективностей ресурсовикористання має ряд альтернатив, що передбачає стратегічний набір напрямів та заходів для підвищення ефективності використання збереження, захисту чи розвитку ресурсного потенціалу аграрного підприємства.

Згідно розрахованих даних та запропонованої методики визначення стратегії підвищення ефективності розпорядження ресурсами досліджуваних підприємств, доцільно виокремити їх наступні стратегії та перспективи їх зміни (табл. 3.22).

Згідно даних таблиці, всі аналізовані аграрні підприємства у 2019 р. мають високий потенціал трудових ресурсів для мінімізації витрат ресурсів, середній рівень їх економічної ефективності використання та низький рівень інтегрального показника екологічної ефективності використання ресурсів, що

актуалізує реалізацію захисної стратегії підвищення ефективності ресурсовикористання і передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію споживання ресурсів аграрних підприємств переважно за рахунок використання людського фактору.

Таблиця 3.22

Стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [авторська розробка]

Досліджувані підприємства	2019 р.			Стратегія підвищення ефективності використання ресурсів аграрного Підприємства	2022 р.			Зміна стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства
	Економічна ефективність використання ресурсів	Екологічна ефективність використання ресурсів	Соціальна ефективність використання ресурсів		Економічна ефективність використання ресурсів	Екологічна ефективність використання ресурсів	Соціальна ефективність використання ресурсів	
ТОВ «Промінь-Приват»	0,4793	0,2584	0,7516	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору	0,5977	0,1072	0,7970	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»	0,5252	0,2172	0,7465	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору	0,4196	0,0960	0,8613	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору
СТОВ «Мусіївське»	0,6064	0,2172	0,7832	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору	0,7377	0,1558	0,8645	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів за рахунок людського фактору та економічного інструментарію
ТОВ «Оріон МОЛОКО»	0,4802	0,0758	0,4968	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору	0,4585	0,0524	0,5988	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору
ТОВ «Прогрес-НТ»	0,5236	0,2407	0,9512	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору	0,5945	0,0859	0,9661	<i>Захисна стратегія</i> Заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору

Власне за рахунок ефективних методів управління ресурсами через трудовий потенціал та середнього рівня економічної ефективності

використання ресурсів доцільно забезпечити зростання ефективності екологічної складової при здійсненні виробничих процесів. Окреслена проблема для аналізованих аграрних підприємств підтверджується майже однаковим значенням інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів за період 2012-2019 рр. розрахункові роки та 2021-2022 рр. – прогнозовані роки. Водночас, прогнозовані дані інтегральних показників оцінки ефективності ресурсовикористання на 2022 р. підтверджують вищезазначену необхідність реалізації саме означеного типу захисної стратегії для всіх аналізованих підприємств, окрім СТОВ «Мусіївське», для якого передбачено не тільки використання переваг людського фактору, а й залучення економічного інструментарію ресурсоефективності, оскільки прогнозне значення інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів перебуває на високому рівні.

Відтак, до мінімальних умов формування та реалізації ресурсоефективної стратегії на досліджуваних аграрних підприємствах слід віднести:

- впровадження досконалих систем управління ресурсовикористання та їх сталий розвиток;
- вдосконалення фінансування та реалізації програм й проєктів з ефективного використання всіх видів ресурсів;
- створення механізмів стимулювання ресурсо- та енергозбереження на аграрних підприємствах;
- впровадження на підприємствах системи контролю реалізації ресурсозберігаючих програм і заходів відповідальності за їх виконання;
- створення та використання прогресивних техніко-технологічних рішень і матеріалів, що забезпечують якісне підвищення ефективності використання природних, зокрема земельних ресурсів.

Слід зважати, що стратегічне управління ресурсовикористанням забезпечується стратегічними рішеннями, які мають ряд відмінних рис, до числа яких доцільно віднести: інноваційний характер; спрямованість на

перспективні цілі та можливості; складність формування за умови, що безліч стратегічних альтернатив невизначено; поєднання суб'єктивності та об'єктивності оцінки; незворотність та високий ступінь ризику.

Отже, пропонований та апробований метод прогнозування інтегральних оцінок ресурсовикористання та розроблена тривимірна модель визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств дозволили визначити стратегічні напрями розвитку ефективності реалізації ресурсного потенціалу цих підприємств, що в свою чергу, обумовило необхідність формування економічних, організаційних, техніко-технологічних груп заходів для досягнення стратегічних цілей оптимізації процесів управління ресурсами з метою раціоналізації їх використання. Зазначене потребує розробки адаптивного організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який би гуртувався на інноваційних засадах ведення сільськогосподарської діяльності суб'єктами аграрного ринку.

3.3. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

За сучасних умов, трансформація вітчизняного аграрного сектору, перш за все, спрямована на зміну виробничо-господарських відносин, що передбачає актуалізацію економічних, соціальних та екологічних складових агропродовольчої сфери, формування її інтеграційної інфраструктури та створення принципово нового організаційно-економічного механізму ефективного використання ресурсів підприємств, заснованого на економічних законах регульованого ринку. Враховуючи, що одним із стратегічних завдань сучасного етапу розвитку сільського господарства є забезпечення продовольчої безпеки країни та насичення вітчизняного ринку сільськогосподарськими товарами, які передбачають раціональність та

ощадливість у використанні ключових ресурсів аграрного підприємства: земельних, матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових та підприємницьких, то його реалізація обумовлює необхідність розробки конкретних заходів та формування набору інструментів, які б забезпечили прискорене виведення агропромислового виробництва на новий етап економічного розвитку з подальшим підвищенням ефективності виробничо-господарського потенціалу суб'єктів господарювання. Серед окресленого кола проблем використання ресурсів підприємств, розглянутих в другому розділі наукового дослідження, найбільш важливим слід виокремити формування новітнього адаптаційного організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який би враховував взаємодію макро- та макрорівня агропродовольчої сфери.

Відповідно до проведеного аналізу ефективності ресурсовикористання на аграрних підприємствах та показників інтегрального оцінювання результативності використання ресурсів об'єктивність і повнота результатів дозволяють активно впливати не тільки на поточний стан, а й на тенденції розвитку підприємств аграрної сфери, встановлювати їх економічні параметри, визначати структуру й обсяги необхідного виробництва продукції, відстежувати та коригувати недостатньо врегульовані фактори, явища й процеси, формувати плани та прогнози розвитку для конкретного підприємства [14; 15]. Відтак, раціональне та ефективне використання всіх видів ресурсів суб'єкта господарювання аграрного сектору представляє собою комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів і параметрів, спрямованих на досягнення його розвитку на основі поєднання економічних функцій і ефективного використання власного ресурсного потенціалу.

Узагальнення поглядів на сутність, роль та складові організаційно-економічного механізму [2; 20; 21; 25; 27; 32; 33; 36; 44; 47; 50; 52; 58; 75; 79; 93; 92] дозволяє його охарактеризувати у вузькому та широкому сенсі,

зокрема у широкому – він розглядається як форма організації взаємодії учасників ринку, структур та відділів підприємства, внутрішніх бізнес-процесів, а також сукупність економічних методів та інструментів забезпечення цієї взаємодії; натомість, у вузькому сенсі – це система організаційно-економічних заходів з підвищення ефективності діяльності підприємства, що передбачає реалізацію взаємопов'язаних організаційно-адміністративних й економічних заходів [85].

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі наявна достатня кількість праць присвячених формуванню організаційно-економічного механізму управління ресурсами аграрних підприємств, їх ресурсним потенціалом, процесами ресурсозбереження та ресурсозаощадження [2; 4; 20; 16; 21; 22; 25; 26; 27; 29; 32; 33; 36; 38; 39; 43; 44; 47; 49; 50; 52; 56; 58; 59; 75; 79; 83; 93; 92], водночас, потребує актуалізації організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який би враховував особливості кожного з видів визначених в даному дослідженні ресурсів, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, регулятивні функції суб'єктів аграрної сфери макро- та мікрорівнів, а також мав адаптивні властивості для можливості оперативного коригування та використання елементів зазначеного механізму.

Такий механізм повинен мати власне методологічне підґрунтя, структурна схема якого відображена на рис. 3.18.

Отже, взаємодія основних елементів зазначеного методичного базису, серед яких ключовими є: сутність та види ресурсів аграрних підприємств ресурсне забезпечення, ресурсний потенціал, ресурсний менеджмент, ресурсна взаємодія, дозволяє здійснити розробку дієвого організаційно-економічного механізму підвищення ефективності ресурсовикористання, який, в свою чергу, включатиме наступні складові:

- управлінську структуру, яка дозволить оперативно здійснювати планування, контроль та коригувальні дії на основі сформованих даних, і, водночас, матиме чітку систему розподілу функцій та повноважень;

- управлінські методи, прийоми, засоби, які об'єднані в багаторівневу систему та об'єднані з інформаційною системою консолідованої звітності підприємства;
- управлінський персонал й технічне забезпечення системи управління ресурсами.

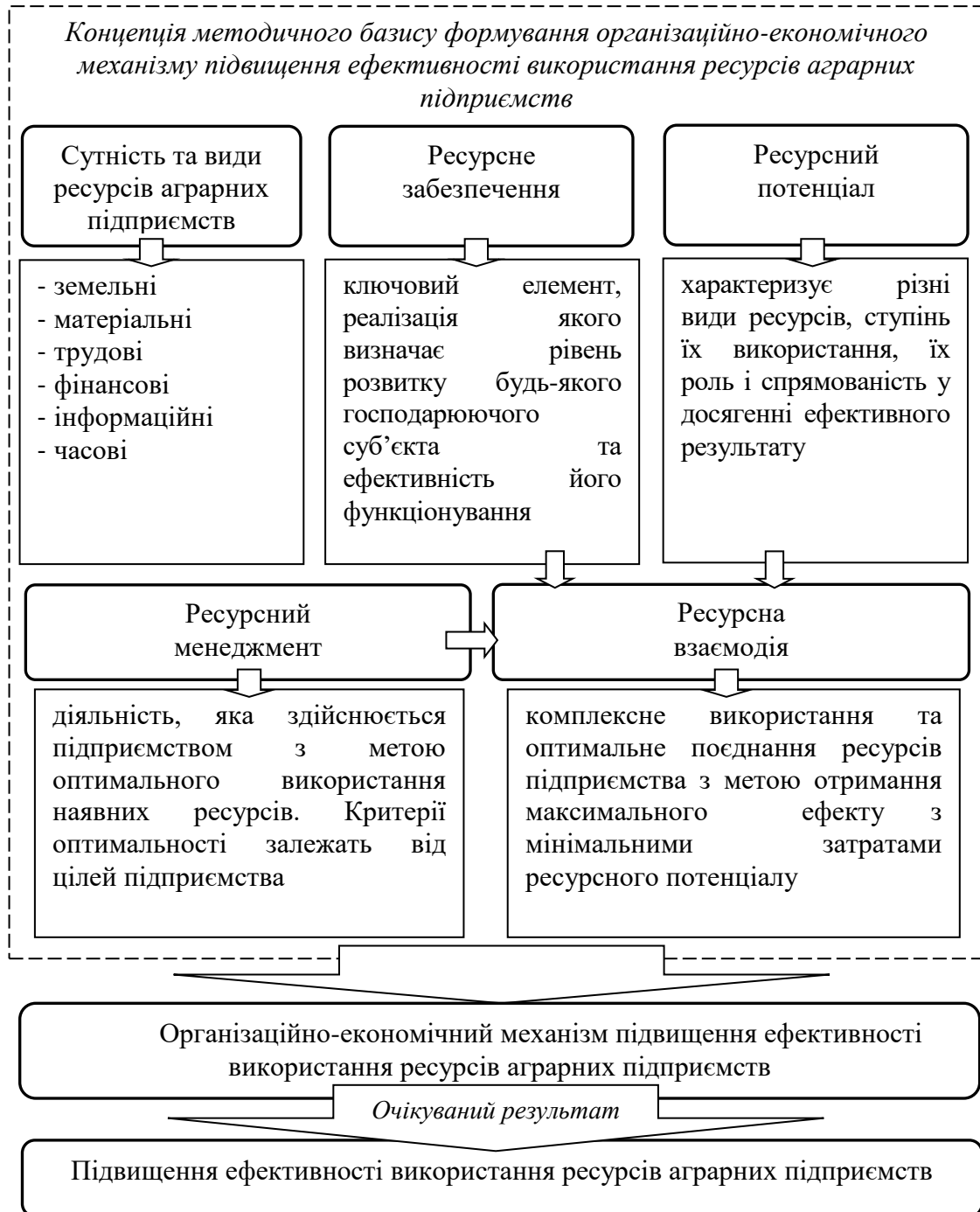

Рис. 3.18. Концепція методичного базису формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства [розроблено автором на основі 3; 14; 15; 75; 86]

Зазначені складові обумовлені тим, що умови отримання ефективних результатів діяльності підприємства, зокрема у сфері підвищення ефективності використання ресурсів, перш за все, полягають в оптимальності рішень, коригуванні планових програм в залежності від зміни векторів розвитку галузі, території, спеціалізації суб'єкта агропродовольчої сфери. Обґрунтованість в прийнятті основних управлінських рішень в сфері ресурсного менеджменту базується на доцільності обраних напрямків діяльності аграрних підприємств, які враховують головний зміст ресурсної структури й підтримують існуючі виробничі, технологічні та інтелектуальні зв'язки.

Економічне та ресурсне оточення орієнтують підприємство на задоволення запитів контрагентів й створення тих видів продукції, які задовольняють їх попит і можуть сформувати капітал, необхідний для подальшого економічного розвитку. Наведені фактори визначають необхідність врахування впливу не тільки зовнішніх змінних, але і трансформацію внутрішнього середовища, що б зміцнювало стійкість підприємства та сприяли його розвитку [84]. Сучасні вимоги у виробничій діяльності сільськогосподарської продукції характеризуються підвищенням вимог до якості продукції, розширенню їх асортименту, задоволення продовольчих запитів суспільства. Прогнозування змін зовнішніх умов, наслідків прийнятих рішень та обґрунтування необхідної своєчасної реакції управління підприємством на очікувані наслідки досягається шляхом перерозподілу наявних, залучення додаткових фінансових, матеріальних, трудових, земельних, інформаційних та часових ресурсів.

Виходячи із пропонованої методології та результатів прогнозування, а також стратегічних напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрними підприємствами, які визначені відповідно до інтегральних оцінок результативності використання, доцільно розробити адаптивний організаційно-економічний механізм, який би передбачав найбільш оптимальний економічний інструментарій взаємодії матеріальних,

трудо­вих, земельних, інформаційних та часових ресурсів в економічному, екологічному та соціальному напрямках (рис. 3.19).

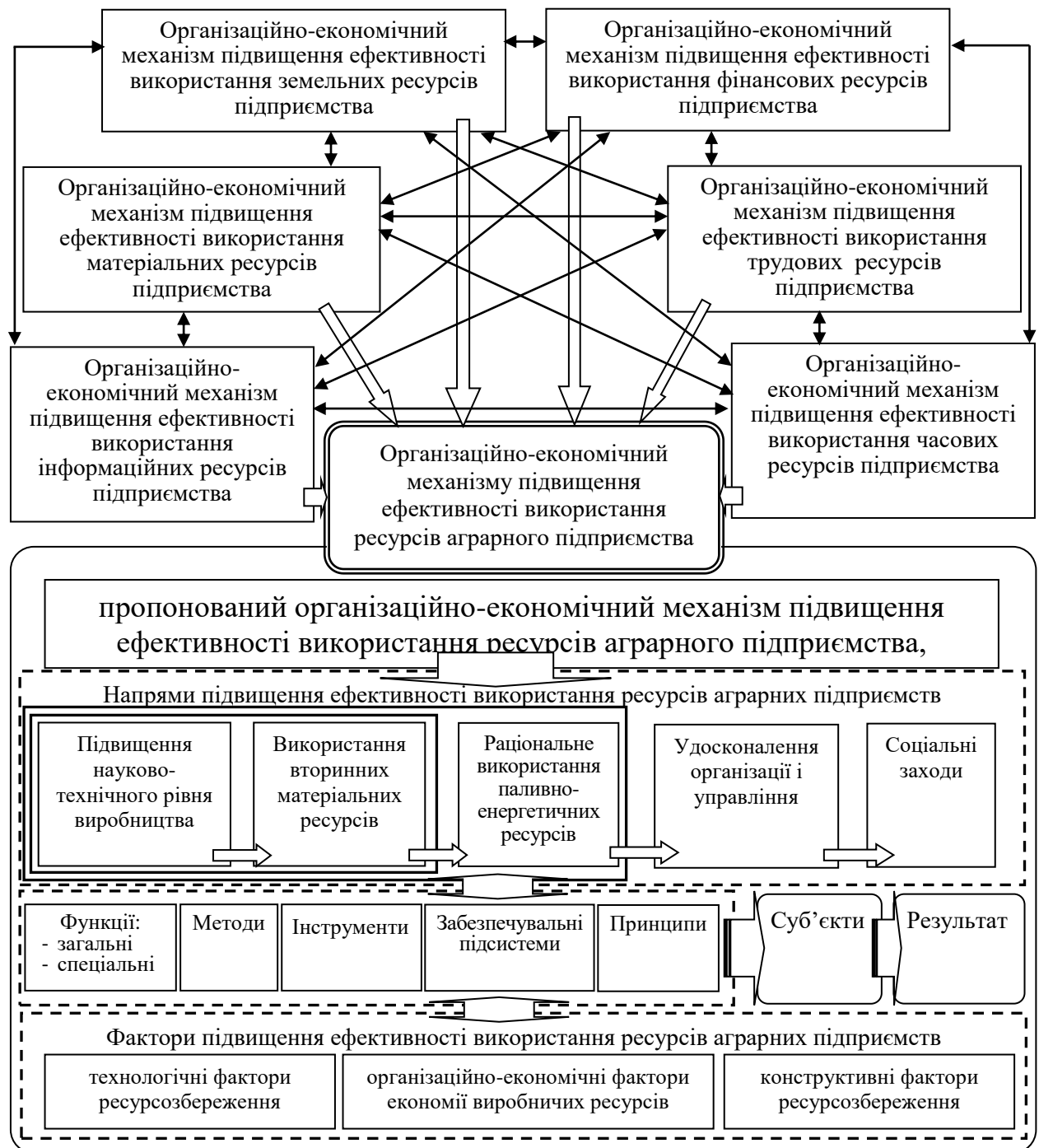

Рис. 3.19. Модель організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства [авторська розробка]

Напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств в межах пропонованого механізму розподілено наступним чином:

1. Напрямок «Підвищення науково-технічного рівня виробництва» включає наступні заходи:

- поліпшення якості технічного оснащення, особливо в сфері виробництва сільськогосподарської продукції;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій; впровадження нової техніки і технології на основі досягнень науково-технічного прогресу;
- підвищення рівня автоматизації та роботизації технологічних процесів й допоміжних робіт;
- скорочення втрат та відходів виробництва; вдосконалення технологічних методів виробництва, скорочення відходів та втрат ресурсів за рахунок вищезазначених факторів;
- забезпечення високої якості сировинних ресурсів та матеріалів необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції;
- впровадження нових видів сировинних матеріалів, використання сировини та матеріалів економічних сортів, в тому числі наукомістких замінників, які підвищують урожайність в сфері рослинництва та продуктивності в сфері тваринництва; підвищення якості, екологічності, терміну зберігання продукції аграрних виробників;
- вибір найбільш раціональних форм замовлення; підвищення рівня спеціалізації виробництва.

2. Розглянутий напрямок в межах його окремих заходів передбачає виокремлення наступного напрямку пропонованого механізму – «Використання вторинних матеріальних ресурсів», оскільки кількісний рівень відходів в сільськогосподарському виробництві, а також ступінь їх подальшого використання стає основним показником рівня застосування досягнень науково-технічного прогресу в агропродовольчій сфері. Відтак, чим вищий рівень модернізації технологій ресурсозбереження та ресурсозаощадження, а як наслідок – виробництва сільськогосподарської продукції, тим менше відходів та втрат, що обумовлює отримання соціального, економічного та екологічного результату в розвитку агросфери.

У перспективі, всі суб'єкти аграрного ринку мають перейти на високопродуктивні ресурсозберігаючі маловідходні технології: коли відходи одного агропромислового виробництва стають сировиною для іншого етапу виробництва в його складі, кожне з яких, в свою чергу, може забезпечити своїми відходами наступне «поєднане виробництво». В результаті складається основа переходу до замкнутого виробничого циклу, всередині якого не перероблені в корисні продукти відходи будуть зведені до мінімуму. Зокрема, даний напрям передбачає наступні заходи:

- комплексне використання сировини та матеріалів всіма учасниками агропродовольчої сфери;
- використання безвідходних та екологічно чистих технологічних процесів;
- регенерація відпрацьованих ресурсів, матеріалів, продукції тощо;
- збір, заготівля, переробка відходів виробництва та споживання;
- вдосконалення організації та планування збору, заготівлі та використання вторинної сировини.

3. Для аграрного виробництва вкрай важливим є наступний напрям «Раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів», оскільки саме ця частина ресурсного потенціалу аграрного підприємства передбачає значні витрати на його реалізацію. Зазначений напрям повинне включати такі заходи як:

- впровадження енергозберігаючої техніки й технології; використання менш енергоємних технологій; заміна застарілого енергоємного обладнання;
- застосування процесів з меншою питомою витратою палива та енергії;
- використання відпрацьованого, відведеного тепла;
- ефективне використання місцевих енергоресурсів в енергетиці села – біомаси, деревних та рослинних відходів, торфу, рослинних масел, гною, стоків тощо; розробка та освоєння технологій та комплектів обладнання з переробки біомаси, рослинних й деревних відходів в якісне рідке,

газоподібне і тверде паливо, біоконверсія гною в біогаз і добрива [80].

4. Попередньо визначені напрями забезпечує реалізація наступного напрямку – «Удосконалення організації та управління», який передбачає:

- комп'ютеризацію та інформатизацію системи управління ресурсами;
- оперативне маневрування матеріальними ресурсами та залучення до оборот наднормативних запасів;
- вдосконалення систем управління та аналізу використання ресурсів аграрного підприємства;
- планування і управління запасами на конкурентоспроможному рівні;
- оптимізацію господарських зв'язків та закупівель; оптимізацію товаропровідної мережі: поліпшення умов зберігання, транспортування матеріальних ресурсів та готової продукції; впровадження прогресивних засобів тари, упаковки та транспортування;
- оптимізацію обсягу та структурного співвідношення виробничих і товарних запасів засобів виробництва;
- поліпшення нормування, регламентації, використання земельних ресурсів;
- формування системи менеджменту зовнішньоекономічних зв'язків – міжнародна виробничо-комерційна кооперація, реалізація ноу-хау, вихід на зовнішні ринки;
- управління постачанням продукції високого ступеня технологічної готовності відповідно до вимог споживачів.

5. Останній, визначений в поточному дослідженні, напрямок передбачає впровадження та ефективну реалізацію «Соціальних заходів» з метою вдосконалення організаційно-економічних аспектів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств, серед яких:

- відбір технічного (інженерного), фінансового, управлінського і комерційного персоналу на конкурсній основі з використанням професійного тестування з урахуванням конкретних вимог та спеціалізації

сільськогосподарського підприємства;

- підвищення кваліфікації персоналу;
- вдосконалення умов праці; вдосконалення методів стимулювання праці;
- вдосконалення контролю й стимулювання раціонального споживання всіх видів ресурсів аграрного підприємства;
- формування ресурсозаощадливої та ресурсозбережливої моделі поведінки працівників;
- розвиток зв'язків з громадськістю [86].

Хоча зазначені пропоновані напрями є розмежованими, проте тільки їх комплексне застосування дозволить впровадити організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Власне тому, в пропонованому механізмові виокремлено фактори підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, які розподілені на три основні групи:

- перша група – це технологічні чинники ресурсозбереження – група заходів, пов'язаних з удосконаленням технологічних процесів у виробництві сільськогосподарської продукції;
- друга група – конструктивні фактори ресурсозбереження – група заходів, спрямованих на вдосконалення проектно-конструкторських рішень й методів розрахунку;
- третя група – організаційно-економічні фактори економії ресурсів – група заходів, спрямованих на вдосконалення організаційних та економічних умов ресурсовикористання.

Наступним важливим елементом пропонованого механізму є функції, які слід розподілити на дві основні групи: загальні (передбачають реалізацію класичного набору функцій управління в сфері ресурсного менеджменту та ресурсозбереження) та специфічні (притаманні лише для предметної області управління підвищенням ефективності використання ресурсів аграрного підприємства). Відтак, на основі узагальнення теоретичних положень [38; 39;

53; 68; 71; 74; 76; 77; 84; 88; 97], доцільно виокремити наступні загальні функції пропонованого механізму:

- планування та прогнозування потреби у виробничих ресурсах підприємства, що має базуватися на систему обґрунтованих норм обсягу витрат конкретного виду ресурсів в розрахунку на одиницю продукції. У зв'язку з цим на аграрних підприємствах особлива увага повинна приділятися вдосконаленню системи встановлення норм і нормативів;

- функція організації передбачає, по-перше, формування ефективної структури управління ресурсами сільськогосподарського підприємства. По друге – у процесі виробництва, безпосереднім чином пов'язаного з ресурсоспоживанням, виникає необхідність регулювання ресурсозбереження та ресурсозаощадження. Зазначене обумовлює третій напрямок – облік витрат ресурсів на виробництво продукції та аналіз ресурсоспоживання, що дозволить виявити тенденції та закономірності розвитку організаційно-економічного механізму ресурсозбереження, виявити резерви, спрямовані на підвищення ефективності використання виробничих ресурсів;

- функція мотивації спрямована на формування у працівників підприємства моделі ресурсоощадливої та ресурсозберігаючої поведінки та застосування різноманітних методів стимулювання ефективного використання різних видів ресурсів не тільки системою управління ресурсним потенціалом, а всіма без виключення працівниками аграрного підприємства;

- функція контролю в даному механізмі повинна бути представлена: організацією постійного контролю за всіма стадіями виробничого циклу, що дозволяє визначити відхилення обсягу витрат ресурсів на одиницю виробленої продукції від розроблених на підприємстві нормативів та визначити причини відхилення; забезпечення контролю якості виробленої продукції та її безпеки для споживача, що є необхідною умовою для збереження високих позицій серед конкурентів, підвищення ціни реалізації товарної продукції. Результат процесу ефективності ресурсовикористання

підлягає оцінці, яка показує ступінь досягнення параметрів, доведених до виконавців керуючої підсистемою. Всі висновки, отримані в результаті аналізу ступеня досягнення результату, використовуються суб'єктом управління організаційно-економічним механізмом при прийнятті управлінських рішень.

До спеціалізованих функцій підвищення ефективності використання ресурсів в межах пропонованого механізму слід виокремити:

- моніторинг та пошук потенційних та реальних джерел економії й способів раціонального використання матеріальних та нематеріальних ресурсів;

- оцінка рівня ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства;

- аналіз можливостей підвищення прибутку через застосування ресурсозберігаючих процесів, скорочення енерго- і матеріалоемності виробництва, зменшення виробничого циклу, поліпшення якості продукції, забезпечення її конкурентоспроможності;

- охорона природи і дотримання екологічних вимог, застосування економічних та нетрадиційних видів матеріалів і джерел енергії, розширення застосування вторинних ресурсів і попутних продуктів, організація повної переробки виробничих відходів і матеріалів, збільшення збору і утилізації побутових відходів.

Відтак, зазначені функції слід розглядати в їх симбіозі, як комплекс дій управлінських структур різних рівнів на процес ресурсозбереження, спрямований на досягнення постійного підвищення ефективності використання всіх ресурсів підприємства і, як наслідок, підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності [17]. Характеризуючи методи пропонованого механізму, та здійснюючи їх розподіл на групи, доцільно врахувати класичну теорію управління [55; 51] та особливості функціонування підприємств аграрного сектору [34; 35; 43; 61; 66; 78; 90], а відтак, крім економічних, організаційно-розпорядчих та соціально-

психологічних груп методів використати техніко-технологічну, екологічну та групу методів тайм-менеджменту (рис. 3.20).

Рис. 3.20. Методи організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [згруповано на основі 34; 35; 37; 41; 43; 48; 51; 54; 55; 61; 66; 72; 78; 90]

Розглянуті методи підвищення ефективності використання ресурсів, мають суттєві переваги при вирішенні локальних задач в економіці підприємства. Водночас, застосування новітнього інструментарію, що використовує позитивні аспекти симбіозу окреслених методів в межах механізму, дозволяє сільськогосподарським виробникам значно підвищити їх ефективність ресурсовикористання.

В першу чергу, слід звернути увагу на підтримку агропромислового симбіозу, стимулювання зовнішніх перевірок для забезпечення ефективності використання ресурсів, заохочення державно-приватного партнерства, низьковідсоткові кредити для малих і середніх підприємств для інвестицій в ресурсозберігаючі технології, розвиток навичок керівників, пов'язаних з ефективністю використання ресурсів на підприємстві, надання цільової інформації про ресурсоефективні техніки, технології, методи та консультування аграрних підприємств щодо їх провадження, розробка не правових стандартів, що дозволять розширити спектр вітчизняного інструментарію ресурсозбереження.

Зважаючи на зазначене, узагальненні основні групи інструментарію для ефективного використання ресурсного потенціалу та напрями їх реалізації відображено на рис. 3.21.

Реалізація загальних та спеціальних функцій, використання методів та інструментарію функцій підвищення результативності використання ресурсів аграрного підприємства неможливе без підтримки забезпечуючих підсистем, що сприяють їх ефективному виконанню, та включають наступні підсистеми: методичного, інформаційно-технічного, організаційного, кадрового забезпечення та узгодженість в системі управління ресурсовикористання (рис. 3.22).

Систематизація теоретичних положень формування організаційно-економічного механізму ресурсовикористання [2; 3; 16; 20; 21; 22; 25; 26; 27; 29; 32; 33; 36; 38; 39; 43; 44; 47; 49; 50; 52; 56; 58; 59; 75; 79; 83; 93; 92] дозволяє стверджувати про схожість наукових суджень за основними

змістовним елементам, їх структурою, способах та формах організації й прояву в сільському господарстві.

Рис. 3.21. Групи інструментів організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства [узагальнено на основі 9; 37; 41; 48; 51; 54; 55; 67; 72; 82]

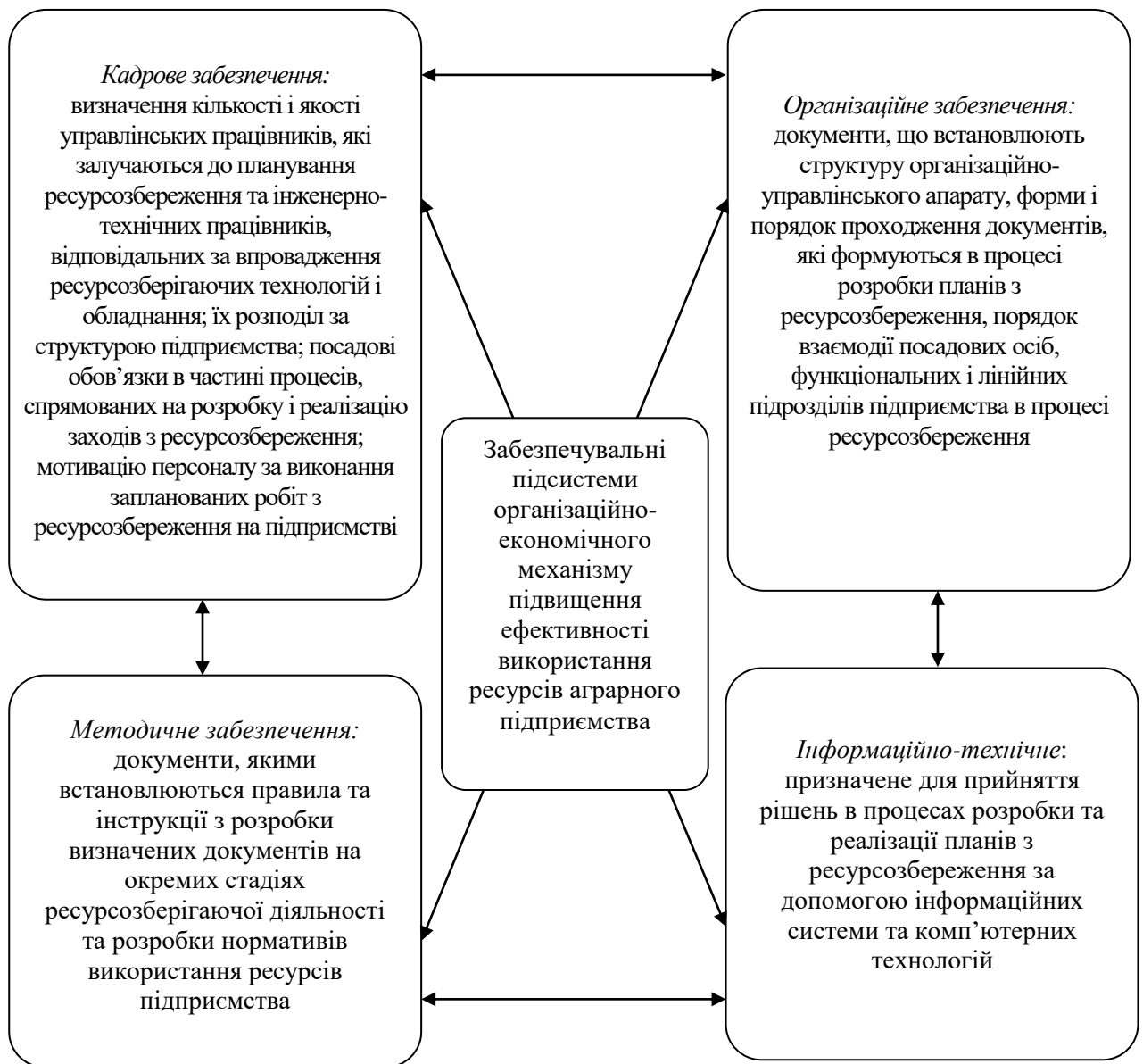

Рис. 3.22. Підсистеми забезпечення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства [узагальнено на основі 1; 24; 41; 44; 49; 68; 87]

Тому, на основі узагальнення, слід виділити основні принципи функціонування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства, дотримання яких повинно забезпечуватися при його функціонуванні:

- суворе дотримання принципів основних економічних законів;

- забезпечення функціонування елементів організаційно-економічного механізму на всіх рівнях виробництва та управління;
- адаптація механізму до постійно змінюваних умов економічного, соціального, екологічного та політичного характеру;
- системний аналіз економічних, екологічних та соціальних процесів та прийняття рішення на його основі політики соціо-еколого-економічного розвитку підприємства;
- забезпечення поєднання державних, громадських та особистих інтересів в результаті виявлення тенденцій їх розвитку;
- інформаційне забезпечення формування та функціонування механізму [7].

Також, слід виокремити і специфічні принципи функціонування організаційно-економічного механізму, які спрямовані власне на забезпечення ресурсозбереження, а саме:

- принцип першочерговості (увагу потрібно приділяти, в першу чергу, найбільш цінним ресурсам, та ресурсам з найбільшим відходами та втратами в процесі їх використання);
- принцип доцільності (політика ресурсозбереження повинна бути спрямована на заходи, які матимуть економічно, екологічно, соціально або комбінований позитивний результат);
- принцип стратегічного розвитку (заходи ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства повинні бути спрямовані на перспективу);
- принцип достатності інформації (отримання повних, точних та релевантних відомостей щодо ресурсоспоживання: альтернативні технології ресурсовикористання, можливості переробки, використання вторинної сировини тощо);
- принцип доступності мінімальних витрат (якщо важко отримати значний економічний результат, завжди можна мінімізувати втрати ресурсів);

- принцип збереження умов праці (методи ресурсозбереження не повинні погіршувати умов праці власне працівників).

Важливим елементом пропонованого механізму є суб'єкти його реалізації. Тому у структурі даного елемента доцільно виокремити п'ять основних типів суб'єктів, які прямо або опосередковано впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства.

Відтак, до першого типу доцільно віднести органи державного регулювання, які через нормативно-правову базу регулюють та контролюють окремі аспекти ресурсовикористання в межах країни, регіону, галузі, суб'єкту господарювання тощо.

До другого типу доцільно віднести державні та регіональні органи управління агропродовольчою сферою, які окреслюють функціональні особливості здійснення процесів ресурсовикористання та ресурсозаощадження окремих типів та видів ресурсів в межах зазначеної галузевої приналежності.

Третю групу складає вище керівництво та провідні спеціалісти аграрного підприємства, що виконує означені вище загальні та спеціальні функції механізму ресурсозберігаючого розвитку підприємства.

Четверта група, є найбільш особливою, оскільки її утворюють спеціалізовані органи управління використанням ресурсного потенціалу, менеджменту ресурсозбереженням та ресурсозаощадженням на сільськогосподарському підприємстві.

П'ята група представлена персоналом аграрного підприємства, який прямо та опосередковано приймає участь у створенні належних умов ефективного використання різних типів та видів ресурсів суб'єкта агропродовольчої сфери.

Найголовнішою складовою пропонованого механізму є результат його функціонування, який доцільно представити у вигляді тріади ефективності «економіко-соціо-екологічного» розвитку ресурсовикористання на аграрному підприємстві (рис. 3.23).

- зменшення вартості ресурсів;
- зменшення витрат на ресурси та втрат ресурсів;
- зростання прибутковості діяльності;
- підвищення рівня економічної безпеки.

- покращення екологічної ситуації в регіоні;
- збереження, заощадження та раціональне використання природніх, зокрема земельних ресурсів;
- формування «поєднаного» виробництва на основі замкнутого циклу виробництва;
- підвищення рівня екологічної безпеки.

- формування ресурсозберігаючої моделі поведінки в країні;
- зростання якості продукції агропродовольчої сфери;
- підвищення рівня продовольчої безпеки;
- зростання добробуту населення.

Рис. 3.23. Результат функціонування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства [авторська розробка]

Отже, результативність функціонування зазначеного механізму передбачається у отриманні:

- економічного ефекту, який передбачає зменшення витрат та втрат ресурсів, підвищення рівня прибутковості, і як наслідок забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства зокрема та агропродовольчої сфери в цілому;

- екологічного ефекту, який головним чином проявляється через збереження, заощадження та раціональне використання природніх, зокрема

земельних ресурсів, що призводить до покращення екологічної ситуації в регіоні, і як наслідок сприяє підвищенню рівня екологічної безпеки;

- соціального ефекту, який отримується шляхом запровадження ресурсозберігаючої моделі поведінки, яка призводить до зростання якості продукції агропродовольчої сфери, підвищення рівня продовольчої безпеки підприємства та країни, а як наслідок, – зростання добробуту населення;

- а також їх комбінаторному та синергетичному поєднанні, що забезпечує сталий розвиток суб'єктів господарювання, агропродовольчої сфери та країни.

Важливими складовими основного механізму залишаються організаційно-економічні механізми підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів, земельних ресурсів, фінансових ресурсів, трудових ресурсів, інформаційних ресурсів та часових ресурсів підприємства, які в залежності від спеціалізації аграрного підприємства, масштабів виробничо-господарської діяльності, специфіки залучення та використання різномірних видів ресурсів матимуть окремий набір елементів, аналогічних до загального організаційно-економічного механізму, які в синергічному взаємозв'язку сприятимуть розвитку процесів ефективності використання ресурсного потенціалу.

Отже, запропонований організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства, враховуючи адаптивні характеристики його складових елементів та їх функціональні особливості, дозволить забезпечити впорядковану взаємодію всіх видів ресурсів з метою підвищенні ефективності їх використання в процесі діяльності сільськогосподарського підприємства, що забезпечить створення необхідних умов для комплексного економічного, екологічного та соціального розвитку окремих суб'єктів агропродовольчої сфери та галузі в цілому.

Висновки до розділу 3

В результаті розробки напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області можна зробити такі висновки.

1. Запропоновано та апробовано авторський методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів вітчизняних аграрних підприємств, який забезпечує об'єктивну оцінку їх ресурсного потенціалу через розрахунок інтегральних оцінок економічної, соціальної та екологічної ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових, земельних ресурсів. Зазначений підхід передбачає послідовне проходження трьох основних етапів: підготовчий етап до оцінки рівня ефективності використання ресурсів, результатом якого є формування груп показників для оцінки ефективності використання ресурсів підприємства відповідно до економічного, соціального та екологічного напрямів; етап оцінки рівня ефективності використання ресурсів підприємства, який передбачає розподіл показників оцінки на стимулятори та де стимулятори, їх методом модифікованої головної компоненти та формування рівнянь інтегральних оцінок економічної (підгруп економічної), екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів підприємства; етап прогнозування рівня ефективності використання ресурсів підприємства, на якому здійснюється прогнозування показників інтегральних оцінок економічної (її підгруп), екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів підприємства методами парної лінійної та динамічної регресії.

2. На основі методичного підходу розраховано інтегральні значення показників ефективності використання ресурсного потенціалу для шести вітчизняних підприємств аграрного сектору, який дозволив встановити, що за період дослідження інтегральний показник економічної ефективності використання ресурсів збільшився для всіх підприємств, за винятком ТОВ «Оріон молоко». На ТОВ «Промінь-Приват» зростання зазначеного

показника становило 52 %, що є найбільшим темпом приросту серед аналізованих підприємств. Значною мірою такий темп зростання досягнутий за рахунок підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів, інтегральна оцінка якої за 8 років зростає від 0,169 до 0,86. На 36,8% зростає інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів в ТОВ «Прогрес-НТ», оскільки в 5 разів збільшилась оцінка використання земельних ресурсів. На аналізованих підприємствах збільшилась інтегральна оцінка використання часових ресурсів. Найбільше зростання даного показника відмічено на ТОВ «Прогрес-НТ» – в 2,36 рази. Інтегральна оцінка використання земельних ресурсів підвищилась для всіх підприємств, окрім ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО», де вона зменшилась на 9 %. Значення інтегральної оцінки рентабельності зменшилось для всіх підприємств, що досліджувались. Спостерігалось також, зменшення показників екологічної ефективності для всіх підприємств, отже для них виявлена чітка тенденція зменшення. Показники соціальної ефективності використання ресурсів значно покращились протягом ретроспективного періоду для всіх підприємств.

Загалом, інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів на ТОВ «Промінь-Приват» зростає на 26,2 %, що досягнуто за рахунок зростання економічної та соціальної складової цієї оцінки. На ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» дана інтегральна оцінка зменшилась на 12,5 %, за рахунок значного зменшення екологічної складової, значення якої знизилось майже в 4 рази. На СТОВ «Мусіївське» оцінка ефективності використання ресурсів зменшилась на 11,2 % теж за рахунок екологічної складової, яка знизилась майже в 4 рази. На ТОВ «Оріон молоко» оцінка ефективності використання ресурсів зменшилась на 31 %, водночас зменшилась як економічна, так і екологічна складові. На ТОВ «Прогрес-НТ» інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів зростає на 4 %, що досягнуто за рахунок зростання економічної та соціальної складової.

3. Використано одержані інтегральні оцінки для прогнозування

ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Інтегральні оцінки розподілено на дві групи: до першої віднесено оцінки тих показників, для яких протягом ретроспективного періоду виявлено чітко виражені тенденції до зростання або зменшення їх значень; до другої групи віднесено оцінки, для яких вказані тенденції відсутні. Для прогнозування показників, які мають чітку тенденцію зміни використано рівняння лінійної регресії, для показників, які не мають чіткої тенденції – рівняння динамічної регресії. Для аналізованих підприємств очікується зменшення інтегральної оцінки екологічної ефективності використання ресурсів та підвищення інтегральної оцінки соціальної ефективності. Зростання інтегральної оцінки економічної ефективності очікується для ТОВ «Промінь-Приват» (на 7,2 %), СТОВ «Мусіївське» (на 4,1 %) та ТОВ «Прогрес-НТ» (на 14,2 %). Зменшення інтегральної оцінки економічної ефективності очікується для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» (на 17,6 %) та ТОВ «Оріон молоко» (на 33,8 %). Прогнозування інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів показало, що в 2022 році підвищення загальної інтегральної оцінки порівняно із 2019 роком очікується для ТОВ «Промінь-Приват» (на 16,2 %), СТОВ «Мусіївське» (на 0,8 %) та ТОВ «Прогрес-НТ» (на 0,4 %). Зменшення загальної інтегральної оцінки очікується для ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» (на 23,8 %) та ТОВ «Оріон молоко» (на 18,2 %).

4. На основі врахування розрахованих інтегральних показників ефективності використання ресурсів та прогнозованих їх значень запропоновано розробку стратегій розвитку аналізованих підприємств у напрямі ресурсовикористання та підвищення його ефективності на основі стратегії підвищення ефективності ресурсовикористання пропонується визначати за допомогою тривимірної матриці, яка включатиме три основні площини двовимірних матриць. При визначенні стратегії враховуватимуться два найменших прогнозованих показника з інтегральних оцінок економічної, соціальної та екологічної ефективності, що і окреслюватиме площину матриці, яка характеризуватиме оптимальну для підприємства стратегію

підвищення ефективності ресурсовикористання. А третя, найбільша, інтегральна оцінка виступатиме в якості фактору забезпечення можливості реалізації визначеної стратегії.

5. Отримані прогнозовані дані інтегральних показників оцінки ефективності ресурсовикористання аналізованих підприємств на 2022 р. окреслюють доцільність реалізації захисного типу стратегії, що передбачає заходи спрямовані на оптимізацію ресурсів переважно за рахунок людського фактору, окрім СТОВ «Мусіївське», для якого визначено доцільність використання переваг людського фактору та залучення економічного інструментарію ресурсоефективності, оскільки прогнозне значення інтегральної оцінки економічної ефективності використання ресурсів зазначеного товариства перебуває на високому рівні.

6. З метою реалізації визначених типів стратегій підвищення ефективності використання ресурсів аналізованих підприємств запропоновано актуалізацію структури організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який враховує особливості кожного з видів визначених в даному дослідженні ресурсів, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, регулятивні функції суб'єктів аграрної сфери макро- та мікрорівнів, а також має адаптивні властивості для можливості оперативного коригування та використання елементів зазначеного механізму.

Основні результати за розділом 3 дисертації викладено у наукових працях [10; 11; 12; 13; 19] за списком використаних джерел.

Список використаних джерел до розділу 3:

1. Айвазян С. А. К методологии измерения синтетических категорий качества жизни населения. *Экономика и математические методы*. 2003. Т. 39, № 2. С. 33–53.

2. Амбросов В. Я., Маренич Т. Г. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства. *Економіка АПК*. 2005. № 10. С. 14–18.
3. Андриянова Е. В. Логистическая модернизация внутрикорпоративного организационно-экономического механизма управления ресурсосбережением. 2011. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2011/Andriyanova 1.pdf> (дата звернення: 14.05.2021).
4. Андропова И. В. Стратегическое управление эффективным ресурсопотреблением. *Предпринимательство*. 2006. №9 (81). С. 46–49.
5. Андрушків Б., Мельник Л., Погойдак Л. Шляхи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2012. Вип. 27. С. 3–7.
6. Ансофф И. Стратегическое управление / пер. с англ. М.: Прогресс, 1989. 519 с.
7. Аржанцев С. А., Писарев С. Л., Давыдова Я. Е., Колязина Е. В. Формирование организационно-экономического механизма агропромышленного комплекса: теоретические аспекты. *Прикладные экономические исследования*. 2017. №5 (21). С. 9–14.
8. Архипов В. М. Проектирование производственного потенциала объединений (теоретические аспекты). Луганск : ЛГУ, 1984. 135 с.
9. Ахромкін Е. М. Напрями та інструменти підвищення ефективності використання ресурсів. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/197236678.pdf> (дата звернення: 07.04.2021).
10. Баган Н. В. Вплив інновацій на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій* : матер. наук.-практ. інтернет-конфер. студ. та молодих вчених з між нар. участю, Харків – Пшеворськ, 19 червня 2019 р. Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Wyższa Szkoła SpołecznoGospodarcza w Przeworsku. Przeworsk : WSSG, 2019. С. 84–86..

11. Баган Н. В. Процеси ресурсозбереження в аграрних підприємствах. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 28 квітня 2021 р. Полтава. С. 25–30.

12. Баган Н. В., Потяженко О. М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. студ., аспірантів та молодих вчених, м. Луцьк, 31 жовтня 2019 р. Луцьк, 2019. С. 86–88.

13. Баган Н. В. Напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. Тернопіль, 2021. Том 6. № 3. С. 190–196.

14. Балашова Р. І. Оцінка ефективності діяльності підприємств нових форм господарювання на основі показників ресурсозбереження: автореф. дис....канд.екон.наук: 08.06.01. Донецьк, 1999. 16 с.

15. Балашова Р. И. Методологические основы эффективного использования ресурсов предприятий. URL: <http://edrj.ru/article/19-01-16> (дата звернення: 23.02.2021).

16. Безносков Г. А., Рушицкая О. А., Безносова Е. А. Экономический механизм ресурсосбережения в сельскохозяйственном производстве : учебное пособие. Екатеринбург : Уральский ГАУ, 2017. 125 с.

17. Белимова Е. А. Сущность и источники формирования ресурсного потенциала предприятия. *Экономика и предпринимательство*. 2013. № 9. С. 481-489.

18. Березін О. В., Плотник О. Д. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку. Полтава : Інтер Графіка, 2012. 221 с.

19. Березіна Л. М., Баган Н. В. Особливості інноваційного менеджменту аграрних підприємств. *Менеджмент XXI століття* :

глобалізаційні виклики : матер. III Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 23–24 квітня 2019 р. Полтава : ТОВ «Сімон», 2019. С. 84–86.

20. Бондар В. Ю. Сутність поняття «організаційно-економічний механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства». *Ефективна економіка*. 2018. № 8. URL: <https://cutt.ly/1YXxTYc> (дата звернення: 05.04.2021).

21. Варченко О. М., Даниленко А. С. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства. *Економіка та управління АПК*. Біла Церква : БНАУ, 2012. Вип. 8 (95). С. 5–10.

22. Вдовенко Н., Барна М., Коробова Н. Вплив циркулярної економіки на механізм регулювання процесу ресурсозбереження з використанням водних, рибних і земельних ресурсів. *Біоекономіка та аграрний бізнес. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. № 4. 2020. С. 123–129.

23. Вівчар О. І., Гайда Н. В. Концептуальні засади економічного управління ресурсами на підприємствах: безпекознавчий вимір. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 51–55.

24. Вініченко І. І., Сорока Ю. О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 34–37.

25. Вовк А. С. Соціально-економічний механізм управління підприємницькою діяльністю на промислових підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01. Економіка, організація і управління підприємствами. Маріуполь, 2004. 20 с.

26. Вовк І., Погайдак О. Особливості формування організаційно-економічного механізму ресурсозбереження в умовах соціально-економічної трансформації підприємств. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2012. Вип. 2 (7). С. 315–326.

27. Габор В. С. Формування механізму ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2016. № 3. С. 101–104.

28. Гавва В. Н., Божко Е. А. Потенціал підприємства : формування та оцінювання : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 224 с.

29. Герасимчук Н. А. Підприємницький механізм ресурсозберігаючого розвитку АПК : монографія. К. : ЦП Компринт, 2015. 464 с.

30. Дискіна А. А. Ресурсозбереження, як інструмент ефективного управління виробничим потенціалом підприємства. *ECONOMICS : time realities*. 2020. №5(51). С. 28–33.

31. Дорошенко Ю. А. Экономический потенциал территории. С.П. : Химия, 1997. 237 с.

32. Дудукало Г. О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/iem/buchkovskaya/library/41.pdf> (дата звернення: 28.03.2021).

33. Економічний словник. URL: http://yandex.ua/yandsearch?text=http%3A%2F%2Fabc.informbureau.com%2Fhtml%2Foicssenoaaiiue_iaoaieci.html.&clid=1959251&lr=28539&msp=1 (дата звернення: 26.01.2021).

34. Ємельянов О. Ю. Показники та методи оцінювання економічного розвитку промислових підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2016. № 7. С. 107–111.

35. Ємельянов О. Ю., Петрушка Т. О., Крет І. З. Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2013. № 754. С. 18–25.

36. Зубков С. О., Колесник А. О. Організаційно-економічний механізм мобілізації ресурсного потенціалу підприємства. *Збірник наукових праць*

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. Серія : «Економічні науки», Хмельницький : ХКТЕІ, 2015. Вип. 9. С. 118–121.

37. Исмагилов Р. Х. Методы ресурсосбережения на предприятиях машиностроения. *Вопросы инновационной экономики*. 2012. №3 (13). С. 32–39.

38. Каган А. М. Построение внутрихозяйственного механизма в реорганизованных сельскохозяйственных предприятиях. *Задачи и перспективы АПК в контексте программы возрождения и развития села*. Мн., 2006. С. 34–55.

39. Каленюк А. А. Механизм управления ресурсосбережением в микроэкономической системе промышленного предприятия : автореф. дисс....канд. экон. наук: 08.00.05. Саратов, 2009. 23 с.

40. Калетнік Г. М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С. 3–15.

41. Кинаш И. А. Организация системы управления ресурсосбережением на предприятии. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2015. №11-12. С. 110–112.

42. Корнеев С. Система управления ресурсами предприятия: поведенческие аспекты рынка. Полемические заметки. *Сети и бизнес*. 2005. № 2 (21) URL: http://www.sib.com.ua/arhiv_2005/2%2821%292005/korneev_5/korneev_2_2005.htm (дата звернення: 21.11.2020).

43. Костенко О. К. Формування економічного механізму управління діяльністю з ресурсозбереження авіапромислових підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. Київ, НАУ. 2014. № 46. С. 114–120.

44. Костюк М. Г. Організаційно-економічний механізм управління процесами ресурсозбереження машинобудівного підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 34. С. 72–77.

45. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.
46. Лагун М. І. Аналіз майнового потенціалу підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. №6. С. 85–89.
47. Ліманський А. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності промислових підприємств в умовах трансформації та євроінтеграції (на прикладі промислових підприємств Польщі та України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.06.01. *Економіка, організація і управління підприємствами*. Львів, 2003. 40 с.
48. Локтик Е. И. Экономический механизм ресурсосбережения в сельском хозяйстве : дис. ... канд. экон. наук. М., 2002. 155 с.
49. Лопушинська О. В. Теоретичні засади організаційно-економічного механізму управління ресурсозберігаючим розвитком підприємства. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матер. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 13 жовтня 2017 р. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. С. 308–309.
50. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія. К. : ННЦ Ін-т аграр. економіки, 2010. 470 с.
51. Мазур К. В., Кубай О. Г. Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця : Твори, 2020. 284 с.
52. Мандзюк О. М. Сутність та особливості організаційно-економічного механізму трансформації відносин власності. *Вісник національного університету водного господарства та природокористування*. 2011. №2. С. 139–144.
53. Маркіна І. А. Ресурсний потенціал аграрних підприємств. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки*, 2012. Вип. 1 (4). Т. 2. С. 176–181.
54. Мартынова Е. А. Экономический механизм ресурсосбережения в сельском хозяйстве. *Аграрное образование и наука*. 2015. №3(7). URL :

<https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskiiy-mehanizm-resursosberezheniya-v-selskom-hozyaystve-1|номер=3}}>

55. Маханько Г. В., Захаров С. Л. Необходимость совершенствования системы управления сельскохозяйственным производством в современных условиях : монография. Краснодар : КубГАУ, 2015. 167 с.

56. Мица Н. В. Обґрунтування механізму управління ресурсозберігаючими галузевими трансформаціями на основі використання моделі МГБ. *Наука й економіка*. 2013. Вип. 3. С. 199–204.

57. Мойса М. Я., Крюкова І. О. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання. *Економіка АПК*. 2004. № 2. С. 77–80.

58. Мойса М. Я. Система організаційно-управлінських та економічних заходів забезпечення рентабельного виробництва в аграрних підприємствах : монографія. Одес. держ. аграр. ун-т. О. : Імідж-Прес, 2010. 165 с.

59. Моргун Т. Н., Соловьев К. С., Тищенко Г. З. Формирование механизма управления ресурсосбережением на промышленном предприятии. *Электронный научный журнал : Современные проблемы науки и образования*. 2013. №6. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=11720> (дата звернення: 23.02.2021).

60. Новикова А. Ф., Амоша А. И., Антонюк В. П. Устойчивое развитие промышленного региона: социальные аспекты: монография. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2012. 534 с.

61. Петрушка Т. О. Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2013. 27 с.

62. Плотник О. Д. Особливості оцінки ефективності використання економічного потенціалу аграрних підприємств. *Економіка та управління АПК : зб. наук. праць*. Біла церква, 2010. Вип. 3 (75). С. 44–48.

63. Плотницька С. І. Ресурсний потенціал підприємства як фактор побудови ефективної стратегії конкурентоспроможності. *Ефективна*

економіка: Електронне наукове фахове видання. 2015. №4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

64. Полухин А. А. Организационно-экономический механизм технической модернизации сельского хозяйства : автореф. дисс. ... доктор. экон. наук: 08.00.05. М. : 2014. 53 с.

65. Портер М. Конкуренція. К.: Вільямс, 2000. 495 с.

66. Приварникова І. Ю. Соціально-екологічна та ресурсозберігаюча спрямованість управління інноваційним розвитком: досвід Японії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 2 (1). С. 122–131.

67. Ресурсосбережение: определение, стандарты и примеры. *Коммерческий директор: профессиональный журнал коммерсанта*. 2020. URL: <https://www.kom-dir.ru/article/3294-resursosberejenie> (дата звернення: 14.11.2020).

68. Романова Т. Е. Экономический механизм управления производством в сельскохозяйственных предприятиях: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Казань, 2004. 177 с.

69. Россоха В. В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК. *Економіка АПК*. 2005. №8. С. 36–42.

70. Россоха В. В. Теоретичні положення оцінки потенціалу підприємств АПК. *Економіка АПК*. 2005. №6. С. 45–51.

71. Рощектаев С. А. Формирование механизма ресурсосбережения в перерабатывающих отраслях АПК Краснодарского края (на примере плодоовощеконсервной промышленности): дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Краснодар, 2000. 169 с.

72. Савон Д. Ю., Абрамова М. А. Применение инновационных методов ресурсосбережения при переработке и утилизации отходов в производственной сфере. *Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал)*. 2015. № 8. С 276–284.

73. Сақун А. Ж. Основні методи та показники оцінки ефективності підприємницької діяльності аграрних структур. *Таврійський науковий вісник: зб. наук. пр.* Херсон: Херсонський державний аграрний університет. 2008. Вип. 61. С. 229-233.

74. Семин А. Н. Экономический механизм хозяйствования в агропромышленном комплексе. Екатеринбург : Изд-во Уральской ГСХА, 2001. 346 с.

75. Слободян Н. Я. Теоретичні засади організаційно-економічного механізму функціонування підприємств. URL : <https://cutt.ly/MY7h2Wx> (дата звернення: 18.04.2021).

76. Смагин Б. И., Акиндинов В. В. Эффективность использования ресурсного потенциала в аграрном производстве. Мичуринск : Издательство Мичуринского государственного аграрного университета, 2007. 150 с.

77. Спектор М., Шойхтер Э., Вайс А. Эффективность использования ресурсов в хозяйствах различной специализации. *Экономика сельского хозяйства*. 1984. №6. С.40–42.

78. Сталінська О. В. Економічна складова ресурсозберігаючих технологій на металургійних підприємствах. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1–2. С. 109–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_22 (дата звернення: 10.09.2020).

79. Столяренко А. В. Структура организационно-экономического механизма функционирования санаторно-курортного предприятия. *Бизнес Информ*. 2013. № 1. С. 235–238.

80. Стребков Д. С., Тихомиров Д. А., Тихомиров А. В. Показатели потребления топливно-энергетических ресурсов в сельском хозяйстве и энергоёмкости сельхозпроизводства, их прогноз на период до 2030 года. *Техника и технологии в животноводстве*. 2018. №4 (32). С. 4–12.

81. Тарасова В. В. Ресурсоемність і ресурсовіддача в агровиробництві: монографія. Житомир : ДВНЗ «Державний агроекологічний університет»,

2007. 348 с.

82. Тимофеева О. Г., Михайлова О. В. Инновационные инструменты государственного регулирования ресурсосбережения. *РЕГИОН: системы, экономика, управление*. 2019. № 2(45). С. 90–97.

83. Топузов Н. К. Моделирование механизма управления ресурсосбережением корпорации. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Экономика и менеджмент*. 2009. № 8(141), С. 63–68.

84. Тредіт В. Є. Методика оцінки величини ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання*. 2015. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 05.08.2020).

85. Трушкіна Н. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління логістичною діяльністю підприємства. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2019. Вип. 5. №. 4. С. 156–172.

86. Фарманов Р. Ф. Организационно-экономический механизм ресурсосбережения на предприятиях АПК. Региональные проблемы преобразования экономики. 2009. № 2. С. 159–171.

87. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства : формування та оцінка: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 316 с.

88. Федотова Е. В. Экономический механизм регулирования сельскохозяйственного производства (на материалах Калужской области): дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. М., 2007. 147 с.

89. Феєр О. В., Дрозд М. В. Теоретичні основи ресурсного забезпечення діяльності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 220–224

90. Фесенко І. А. Методологія ресурсозбереження у вугільній галузі. *Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка*, 2010. Вип. 2. С. 280–286.

91. Французова М. А. Сущность ресурсного обеспечения деятельности организации. *Транспортное дело*. 2008. № 3. С. 12.
92. Христенко Л. М. Особливості ресурсного забезпечення діяльності підприємства. *Економіка і регіон*. 2015. № 6(55). С. 115–119.
93. Цуркан С. М. Головні засади побудови організаційно-економічного механізму поліпшення використання персоналу промислових підприємств. Ефективність реструктурованих господарських систем: проблеми і фактори підвищення : монографія. Одеса: Пальміра, 2008. С. 234–272.
94. Черемисина С. Г. Развитие виноградно-винодельческого производства Крыма : монограф. Киев : ННЦ ИАЭ, 2006. 490 с.
95. Чукіна І. В. Організаційно-економічний механізм у системі управління виробничого господарською діяльністю аграрних підприємств. *Економічний аналіз*. 2014. № 15 (3). С. 230–236.
96. Helfat C., Peteraf M. The dynamic resource-based view: capability life cycles. *Strategic Management Journal*. 2003. № 24. P. 997.
97. Jianhua S. Measures and reference on supporting the energy-saving of using financial and tax policy in foreign countries. *International taxation in China*. 2004. № 10. P. 50–53.
98. Wernerfelt B. A Resource-Based View of the Firm. *Strategic Management Journal*. 1984. № 5. P. 173.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнено теоретико-методологічні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств на основі детальної характеристики етапів еволюції наукових знань про економічні ресурси та дослідження понятійно-категоріального апарату, що дозволило розглядати поняття «ресурси аграрних підприємств» як сукупність органічно взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних ресурсів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперерйну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи. Це дозволить актуалізувати економічний, екологічний та соціальний аспекти підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

2. З'ясовано, що всю сукупність ресурсів аграрних підприємств можна поділити на: матеріальні, нематеріальні, земельні, трудові, фінансові, інформаційні та часові. Зокрема, розширена класифікація інформаційних ресурсів: за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання, та розроблена класифікація часових ресурсів: за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за використанням часу з урахуванням сезонності виробництва, що дасть можливість конкретизувати вплив кожного з видів ресурсів на ефективність їх використання в аграрних підприємствах.

Результатом узагальнення сучасних підходів до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, є виділення економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що дозволило зазначити актуальні напрями їх ефективного

використання.

3. Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, котрий за допомогою показників використання матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, земельних, інформаційних та часових ресурсів дозволить здійснити оцінку економічної та екологічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Для оцінки соціальної ефективності використання ресурсів проведено анкетування працівників аграрних підприємств.

Результатом аналізу стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств стало визначення негативних тенденцій: зниження площ сіножатей, пасовищ, перелогів, що вплинуло на зниження поголів'я тварин; значне зниження площ посіву овочевих та кормових культур; погіршення стану техніко-технологічної бази підприємств; зниження чистого прибутку аграрних підприємств; зростання кількості підприємств, які отримали збиток. Серед позитивних тенденцій розвитку аграрних підприємств слід вказати на: зростання площі ріллі; зростання середніх цін реалізації продукції сільського господарства; збільшення частки населення, зайнятого в сільському господарстві; зниження частки прямих матеріальних витрат тощо. Виявлення основних тенденцій розвитку аграрних підприємств на сучасному етапі дозволяє визначити напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Здійснено оцінку ефективності використання ресурсів аграрних підприємств на основі розрахунку показників економічного (ефективність використання земельних, матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних та часових ресурсів), екологічного (показники природоємності, природної ресурсовіддачі, екологоємності, ресурсоємності процесу, екологічності об'єкту, відходоємності й екологічності виробництва) та соціального (сформованість ціннісно-орієнтаційної єдності колективу, оцінка психологічного клімату в колективі, професійний розвиток,

задоволеність змістом праці, зарплатою, преміюванням та керівництвом тощо) складників ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області.

4. Запропоновані методичні підходи до дослідження внутрішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств шляхом проведення факторних аналізів впливу на окремі види ресурсів дозволяють виявити недоліки в системі ефективного використання ресурсів та виокремити переваги, що дасть можливість підвищити ефективність та раціональність використання ресурсів. Дослідження зовнішніх чинників впливу надає можливість конкретизувати їх вплив на окремих вид ресурсу та на ефективність їх використання в цілому в аграрних підприємствах.

5. Удосконалено методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств Полтавської області, що надало змогу здійснити групування та класифікацію показників оцінки ефективності використання різноманітних видів ресурсів суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери та отримати показники результативності використання ресурсного потенціалу в економічному, екологічному та соціальному напрямках. Розроблено структурну схему методики оцінки інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, яка передбачає послідовне проходження трьох етапів: підготовчого етапу до проведення оцінки ефективності ресурсовикористання на підприємстві, етапу власне оцінки рівня ефективності використання ресурсів підприємства за різними напрямками та етапу прогнозування інтегральної оцінки та відповідно рівня ефективності ресурсовикористання. Доведено практичну спрямованість запропонованого методичного підходу та здійснено його апробацію на аграрних підприємствах.

6. Модифіковано методичний підхід до оцінювання (через нормалізацію одиничних коефіцієнтів, які характеризують економічні, екологічні та соціальні аспекти ефективності використання матеріальних,

земельних, трудових, фінансових, інформаційних та часових ресурсів методом модифікованої головної компоненти) та прогнозування (через прогнозування зміни інтегральних оцінок економічної, екологічної, соціальної та загальної ефективностей використання ресурсів аграрних підприємств методами лінійної та динамічної регресії) інтегральних показників оцінки ефективності ресурсовикористання на підприємствах агропродовольчої сфери.

Доведено, що практична апробація розробленого методичного підходу дозволила одержати ґрунтовну оцінку ефективності використання основних видів ресурсів аграрних підприємств та особливості функціонування систем ресурсовикористання на аналізованих підприємствах для визначення стратегічних напрямів їх оптимізації.

Розроблено матричний підхід до визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства на основі тривимірної матриці та прогнозованого рівня економічної ефективності, соціальної ефективності та екологічної ефективності, які свідчатимуть одночасно про доцільність діючої ресурсної стратегії та про необхідність її оптимізації у економічно-соціальному, економічно-екологічному або соціально-екологічному напрямках. Для визначення перспективної стратегії використання ресурсів враховуються два найменших прогнозованих показника інтегральних оцінок економічної, соціальної та екологічної ефективності, що і визначає площину матриці, в якій знаходиться стратегія підвищення ефективності ресурсовикористання, але з врахуванням третьої, найбільшої, інтегральної оцінки, як фактору забезпечення можливості реалізації визначеної стратегії. Отже, для «економіко-соціальної» площини визначення стратегій стимулюючим і підтримуючим фактором повинна стати екологічна складова, для «економіко-екологічної» площини забезпечуючим чинником є соціальний фактор, а для «еколого-соціальної» площини – стратегічним фактором забезпечення підвищення ефективності ресурсовикористання – економічна спроможність результативного

використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Кожна площина включає три основні види стратегій: захисну стратегію, наступальну стратегію та превентивну стратегію.

Доведено, що визначення стратегій підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства та прогнозування її зміни дозволяє визначити ряд заходів для кожного окремого підприємства агропродовольчої сфери, спрямованих на підвищення рівня його ресурсного потенціалу.

7. Актуалізовано організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який враховує особливості кожного з видів ресурсів, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, регулятивні функції суб'єктів аграрної сфери макро- та мікрорівнів, а також має адаптивні властивості для можливості оперативного коригування та використання елементів зазначеного механізму.

Запропоновано методичний базис зазначеного механізму, ключовими елементами якого є: сутність та види ресурсів аграрних підприємств ресурсне забезпечення, ресурсний потенціал, ресурсний менеджмент, ресурсна взаємодія.

Особливістю пропонованого організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства є адаптивні характеристики його складових елементів: методичного базису; напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (підвищення науково-технічного рівня виробництва, використання вторинних матеріальних ресурсів, раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів, удосконалення організації та управління, соціальні заходи); факторів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (технологічні, організаційно-економічні та конструктивні); функцій (загальних та специфічних); методів (економічні, психологічні, організаційно-розпорядчі, екологічні, техніко-технологічні, методи тайм-менеджменту); груп інструментів; забезпечувальних підсистем

(кадрова, організаційна, методична, інформаційно-технічна); принципів (загальних та специфічних); суб'єктів різних рівнів та результатів економічного, екологічного та соціального напрямків. Їх функціональні особливості, дозволяють забезпечити впорядковану взаємодію всіх видів ресурсів з метою підвищенні ефективності їх використання в процесі діяльності сільського господарського підприємства.

Доведено, що врахування пропонованих положень при розробці політики ресурсовикористання дозволить сформувати систему заходів для ефективного ресурсоспоживання, ресурсозаощадження та ресурсозбереження.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Класифікація ресурсів аграрних підприємств

Ознака	Вид
Матеріальні ресурси	
За економічною ознакою (для виробничої сфери)	<ul style="list-style-type: none"> - промислові (паливні; енергетичні; металургійні; агрохімічні; будівельні; шляхові; лісосировинні тощо). - сільськогосподарські (грунтово-земельні; тепло і опади у вегетативному періоді; промислові тварини тощо).
За цільовим використанням	<ul style="list-style-type: none"> - одноцільові: (мінеральні копалини; джерела енергії; енергоносії). - багаточільові (земельні; водні; лісові; сільськогосподарські; рекреаційні угіддя; водоймища тощо).
За походженням:	<ul style="list-style-type: none"> - мінеральні; - водні; - ґрунтово-земельні; - біологічні; - рослинні; - тваринні; - ресурси теплоти, сонця, підземних вод, океану; - сила вітру тощо.
За вичерпністю:	<ul style="list-style-type: none"> - вичерпні невідновлювані - вичерпні відновлювальні - невичерпні:
<i>Основні засоби</i>	
У залежності від натурально-речового подання:	<ul style="list-style-type: none"> - земельні ділянки; - капітальні витрати з поліпшення земель; - будівлі, споруди і передавальні пристрої; - машини й устаткування; - транспортні засоби; - інструменти, прилади, інвентар; - робоча і продуктивна худоба; - багаторічні насадження та інші.

Ознака	Вид
У залежності від ролі у виробничому процесі:	<ul style="list-style-type: none"> - активні; - неактивні
За використанням:	<ul style="list-style-type: none"> - діючі; - недіючі.
За приналежністю:	<ul style="list-style-type: none"> - власні; - орендовані.
<i>Оборотні засоби</i>	
Залежно від участі в кругообігу:	<ul style="list-style-type: none"> - у сфері виробництва; - у сфері обігу.
За характером джерел фінансування:	<ul style="list-style-type: none"> - валові оборотні активи; - чисті оборотні активи; - власні оборотні активи.
За періодом функціонування:	<ul style="list-style-type: none"> - постійна частина оборотних активів; - змінна частина оборотних активів.
Залежно від методів планування та регулювання:	<ul style="list-style-type: none"> - нормовані; - ненормовані.
За видами:	<ul style="list-style-type: none"> - виробничі запаси; - запаси готової продукції; - дебіторська заборгованість; - грошові кошти; - інші види оборотних активів.
За часом перебування в кругообігу:	<ul style="list-style-type: none"> - початкові; - функціональні; - накопичені.
За ступенем ліквідності:	<ul style="list-style-type: none"> - абсолютно ліквідні; - швидколіквідні; - малоліквідні.
За формою функціонування:	<ul style="list-style-type: none"> - монетарна форма; - речова форма.
За ризиком вкладення оборотних активів:	<ul style="list-style-type: none"> - високий ризик вкладення; - середній ризик вкладення; - низький ризик вкладення.

Ознака	Вид
За ступенем захищеності від інфляції:	<ul style="list-style-type: none"> - не піддаються інфляційним втратам; - піддаються інфляційним втратам.
За способом виробництва:	<ul style="list-style-type: none"> - відтворювані; - не відтворювані.
За відношенням до виробництва:	<ul style="list-style-type: none"> - функціонуючі; - потенційні.
За призначенням у виробничому процесі:	<ul style="list-style-type: none"> - сировина; - матеріали; - напівфабрикати; - комплектуючі вироби; - готова продукція.
Нематеріальні ресурси	
За джерелами надходження:	<ul style="list-style-type: none"> - внесені засновниками; - створені власними силами; - отримані безоплатно або в обмін на інші об'єкти; - придбані за певну плату.
За напрямками вибуття:	<ul style="list-style-type: none"> - продаж нематеріальних активів; - безоплатна передача нематеріальних активів; - списання нематеріальних активів.
За видом:	<ul style="list-style-type: none"> - пов'язані з маркетингом; - пов'язані з мистецтвом; - пов'язані з контрактами; - пов'язані з технологіями; - пов'язані з клієнтами.
Фінансові ресурси	
За джерелами:	<ul style="list-style-type: none"> - власні; - позичкові; - залучені.
За формою власності:	<ul style="list-style-type: none"> - приватні; - колективні; - державні; - комунальні. - міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав.

Ознака	Вид
За цільовим призначенням:	<ul style="list-style-type: none"> - на фінансування при заснуванні підприємства; - на розширення діяльності, рефінансування; - на санаційне фінансування.
За формою виявлення:	<ul style="list-style-type: none"> - грошові фонди; - кошти в нефондовій формі.
За напрямком надходження:	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішні; - зовнішні.
За способом формування:	<ul style="list-style-type: none"> - створені при заснуванні підприємства; - створені за рахунок власних та притриманих до них коштів; - мобілізовані на фінансовому ринку; - одержані у порядку розподілу грошових надходжень.
За напрямками використання:	<ul style="list-style-type: none"> - платежі державі, інвесторам, кредиторам, страховим; - інвестування в розвиток власного виробництва; - інвестування в цінні папери; - формування фондів споживання та нагромадження; - на благодійні цілі та спонсорство.
За територіальним походженням:	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішнього походження; - зовнішнього походження; - з ринків запозичень.
За регулярністю використання:	<ul style="list-style-type: none"> - разового використання швидкого вичерпування; - багаторазового використання для довгострокового планування.
За економічним змістом:	<ul style="list-style-type: none"> - грошові фінансові ресурси; - майнові фінансові ресурси; - майнові права; - інвестиційні проекти; - інноваційні програми.
За способом залучення:	<ul style="list-style-type: none"> - бюджетні; - інвестиційні; - кредитні; - грантові.

Ознака	Вид
Трудові ресурси	
За складом виділяють:	<ul style="list-style-type: none"> - працездатне населення в працездатному віці; - працюючі підлітки (до 16 років); - населення, старше працездатного віку, яке бере участь у суспільному виробництві.
За видами діяльності виділяють трудові ресурси, задіяні:	<ul style="list-style-type: none"> - в суспільному виробництві; - індивідуальній трудовій діяльності; - господарюванні домашнього та особистого підсобного господарства; - навчанні з відривом від виробництва.
За характером функцій, що виконує персонал підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - керівники (директор, начальник, завідувач, керуючий, головні спеціалісти підприємства); - спеціалісти (агрономи, інженери, економісти, бухгалтери, нормувальники, юрисконсульти, соціологи); - службовці (діловоди, обліковці, секретарі-друкарки); - робітники (основні, допоміжні).
За рівнем освіти	<ul style="list-style-type: none"> - неповна середня освіта; - загальна середня освіта; - середня спеціальна освіта; - вища освіта; - фахівці вищої кваліфікації.
За професійно-кваліфікаційною структурою:	<ul style="list-style-type: none"> - за видами економічної діяльності; - за професіями та спеціальностями (згідно з діючим класифікатором професій та спеціальностей); - за рівнем кваліфікації (висококваліфіковані, кваліфіковані та некваліфіковані кадри; - за категоріями персоналу (адміністративно-управлінський персонал; виробничий персонал, допоміжний персонал).
За рівнем кваліфікації:	<ul style="list-style-type: none"> - висококваліфіковані робітники; - кваліфіковані робітники; - малокваліфіковані робітники; - некваліфіковані робітники.
За відношенням працівників до власності підприємства:	<ul style="list-style-type: none"> - власник; - найманий працівник.

Ознака	Вид
За групами робітників:	<ul style="list-style-type: none"> - основні; - допоміжні.
За віковою структурою	<ul style="list-style-type: none"> - молодь у віці 16-29 років; - особи середнього віку від 30 до 49 років; - особи передпенсійного віку: жінки 50-54 року; чоловіки 50-59 років; - особи пенсійного віку: жінки 55 років і старші; чоловіки 60 років і старше.
За статевою структурою	<ul style="list-style-type: none"> - чоловіки; - жінки.
Земельні ресурси	
За типом господарського використання	<ul style="list-style-type: none"> - сільськогосподарські; - несільськогосподарські
За призначенням	<ul style="list-style-type: none"> - для ведення товарного сільського господарства (сільськогосподарським підприємствам; сільськогосподарським науково-дослідним, навчальним та іншим установам); - для підсобного сільського господарства (не сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям); - для колективного садівництва, городництва і тваринництва; - для ведення особистого підсобного господарства; - землі населених пунктів; - землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення; - землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; - землі лісового фонду; - землі водного фонду; - запаси.
Інформаційні ресурси	
За майновою приналежністю:	<ul style="list-style-type: none"> - державної власності; - недержавної (громадян, організацій та громадських об'єднань) власності.
За видами:	<ul style="list-style-type: none"> - друковані матеріали; - електронні файли.

Ознака	Вид
За видами:	<ul style="list-style-type: none"> - друковані матеріали; - електронні файли.
За формою впливу на підприємство:	<ul style="list-style-type: none"> - зовнішні; - внутрішні.
За ступенем допуску:	<ul style="list-style-type: none"> - захищені (доступ надається тільки власником); - обмеженого використання; - вільного доступу.
За ступенем достовірності	<ul style="list-style-type: none"> - достовірні (з офіційних джерел); - не достовірні (недержавні ЗМІ, соціальні мережі).
За ступенем надійності	<ul style="list-style-type: none"> - надійні; - ненадійні.
За шляхом (рівнем) передачі	<ul style="list-style-type: none"> - I рівень (від керівника до спеціалістів); - II рівень (від спеціалістів до службовців); - III рівень (від службовців до робітників).
За каналом передачі	<ul style="list-style-type: none"> - прямо (від керівника до виконавця); - опосередковано (від керівника через нижні рівні управління до виконавця).
За сферою використання	<ul style="list-style-type: none"> - економічні; - бухгалтерські; - юридичні; - технічні та ін.
Часові ресурси	
За ефективністю використання	<ul style="list-style-type: none"> - ефективний розподіл; - раціональний розподіл; - неефективний розподіл.
За галузевою приналежністю	<ul style="list-style-type: none"> - промисловість; - сільське господарство: у т.ч. – рослинництво; – тваринництво. - торгівля; - будівництво; - транспорт.

Продовж. табл. А.1

Ознака	Вид
За швидкістю прийняття рішення	<ul style="list-style-type: none">- можливості для швидкого прийняття рішень;- відсутність можливостей для швидкого прийняття рішень.
За використанням часу з урахуванням сезонності виробництва	<ul style="list-style-type: none">- весна;- літо;- осінь;- зима.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [узагальнено на основі: 6; 8; 12; 32; 35; 42; 45; 48; 49; 56; 62; 67; 73; 81; 85; 89; 97; 124; 143; 144; 145; 155]

Учені	Види ефективності	Визначення	Система основних показників
В. Андрійчук [8], О. Будзяк [155].	Природна	Це результативність, що забезпечується природною родючістю, розташуванням до ринків збуту, кліматом, рельєфом, конфігурацією, придбанням ресурсів	Родючість; коефіцієнт природно-виробничої ефективності.
В. Андрійчук, [8] Н. Добровольська [56].	Структурна	Це результативність, що базується на інтенсивності використання сільськогосподарських угідь	Рівень сільськогосподарської освоєності; рівень розораності території; питома вага інтенсивних культур; коефіцієнт повторного використання земель; площа посівів в площі ріллі; землезабезпеченість; землеозброєність; коефіцієнт антропогенного навантаження; питома вага інтенсивних культур; рівень меліорованості.
С. Дем'яненко [49]	Технічна	Це здатність підприємства виробити обсяг продукції, використовуючи мінімум ресурсів або виробити продукцію, використовуючи певну кількість ресурсів	Продуктивність худоби; урожайність сільськогосподарських культур.
В. Андрійчук [6], С. Володін [35], В. Лаврук [85].	Технологічна	Це результат взаємодії факторів виробництва, що характеризує досягнуту продуктивність живих організмів, які використовуються в сільському господарстві як засоби виробництва	Врожайність культур з одиниці посівної площі; продуктивність худоби і птиці, вихід валової продукції з одиниці площі приріст урожайності сільськогосподарських культур; зниження енергомісткості виробництва продукції землеробства; приріст валової продукції сільського господарства в порівнянних цінах (на 1 га сільськогосподарських угідь, на одного робітника).

Учені	Види ефективності	Визначення	Система основних показників
В. Андрійчук [6]	Економічна	Це таке співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, відповідно до якого отримують вартісні показники ефективності виробництва	
В. Збарський [67]		Розуміє економічну ефективність як максимальне виробництво продукції, яке необхідне суспільству, за найменших витрат праці та ресурсів на її одиницю.	Натуральні показники: урожайність сільськогосподарських культур; виробництво зерна, цукрових буряків та іншої продукції рослинництва на 100 га ріллі; виробництво окремих видів тваринницької продукції на 100 та відповідних земельних угідь (продукцію скотарства й вівчарства розраховують на 100 га сільськогосподарських угідь, свинарства – на ріллю, птахівництва на площу зернових).
В. Мацибора [97]		Вважає за доцільне розраховувати вартість валової продукції, розмір валового та чистого доходу, прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь [25, с. 141].	Вартісні показники: виробництво валової продукції в порівнянних цінах; товарної продукції в поточних цінах реалізації; чистої продукції і прибутку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь.
Л. Селиванова [124]		Вважає, що потрібно брати до уваги структуру та якість сільськогосподарських угідь.	
Є. Лисенко [89]		Наполягає, що для порівняння економічної ефективності землі на підприємствах з різними за якістю ґрунтами потрібно розраховувати вихід валової продукції, валового та чистого доходу, прибутку на одиницю сумарної (кадастрової) площі сільськогосподарських угідь, де вагою є бал бонітету.	Землевіддача (вартість валової продукції/ вартість земельних ресурсів); землемісткість (обернено землевіддачі); вихід валової та товарної продукції на одиницю площі; валовий та чистий дохід на одиницю площі; прибуток від реалізації продукції на одиницю площі.

Учені	Види ефективності	Визначення	Система основних показників
О. Чернецька [144]	Витратна	Це результат, отриманий завдяки наявному рівню та структурі витрат під час виробництва продукції [29]	Загальний рівень витрат на виробництво; фондоозброєність; матеріаломісткість; працемісткість; рівень амортизації; собівартість; коефіцієнт товарності; коефіцієнт сезонності.
В. Андрійчук [6], С. Мочерний [62], І. Яців [155], Е. Ксенова [81]	Соціальна	Це відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства [30]	Питома вага прибутку, спрямованого на соціальні заходи, в загальній масі чистого прибутку; величина цього прибутку в розрахунку на одного середньооблікового працівника підприємства
В. Андрійчук [6], М. Кісіль [73], В. Лаврук [85], В. Чогут [145]	Екологічна	Це збереження екологічного середовища під час зростання продуктивності виробництва і забезпеченні населення екологічно чистими харчовими продуктами.	Ґрунтова родючість; баланс гумусу; родючість ґрунту; площа збору врожаю соняшнику у структурі площ с-г культур; забрудненість; рівень ерозійної небезпеки сільськогосподарських культур; коефіцієнт екологічної стабільності території; коефіцієнт антропогенного навантаження; зниження забруднення навколишнього середовища; рівень еродованості земель; зміна площі земельних угідь; безвідходність виробництва; частка чистого прибутку підприємства, спрямованого на екологічні заходи; частка екологічно чистої продукції; масштаби використання мінеральних добрив; наявність сучасних очисних споруд.
В. Васильков [32]	Енергетична	Це результативність від використання наявних енергетичних потужностей	Енергомісткість; енергетичні потужності на 1 га сільськогосподарських угідь; енергетичні потужності на 1 га ріллі тощо.

Учені	Види ефективності	Визначення	Система основних показників
О. Гуторов [45]	Інвестиційна	Це результативність від вкладення коштів (інвестицій) у ресурси	Дохід на 1 грн інвестицій; прибуток на 1 грн інвестицій; сукупність інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь
Г. Черевко, Г. Іваницька [143], А. Дворецький [48]	Соціально-економічна	Це результат задоволеності потреб людини й виробничого розвитку	Орендна плата за земельні частки (паї); орендна плата за майнові частки (паї) тощо.
Б. Смагин [129]		Соціально-економічна ефективність зображає приріст показників оцінки природних ресурсів.	Приріст вартості одиниці площі землі; вихід продукції на душу населення.
В. Гордієнко [42], Н. Добровольська [56]	Еколого-економічна	Економічна ефективність екологічних витрат під час сільськогосподарської діяльності	Економічна ефективність екологічних витрат; відвернений еколого-економічний збиток; додатковий обсяг продукції отриманої внаслідок екологічно спрямованих заходів; додатковий чистий дохід після впровадження землеохоронних заходів.
Г. Черевко, Г. Іваницька [143]	Виробничо-технічна	Комплексна ефективність використання трудових ресурсів, сукупність матеріально-технічної бази, технології та організації виробництва, і способів збуту продукції, взаємодія яких впливає на витрати виробництва	
Г. Черевко, Г. Іваницька [143]	Виробничо-економічна	Це результат сукупного впливу виробничо-технічної ефективності та економічної політики підприємства	Кількість енергії, що продукується біомасою; рівень використання різних джерел енергії; відношення енергії біомаси до витрат енергії природного палива й людини.

Додаток В

Таблиця В.1

Структура експорту сільськогосподарської продукції України та Полтавської області за 2015-2019 рр.

Культури	Роки										Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015		2016		2017		2018		2019		(+: -)	%
	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%		
Україна												
ВСЬОГО	14563145	100,0	15281802,6	100,0	17756854	100,0	18611810,5	100,0	22144180,2	100,0	7581035,7	152,1
<i>Живі тварини: продукти тваринного походження</i>	<i>823434,9</i>	<i>5,7</i>	<i>775036,9</i>	<i>5,1</i>	<i>1108757</i>	<i>6,2</i>	<i>1210638,3</i>	<i>6,5</i>	<i>1277015,8</i>	<i>5,8</i>	<i>453580,9</i>	<i>155,1</i>
живі тварини	25639,9	0,2	30903,4	0,2	45708,8	0,3	45786,6	0,2	62547,7	0,3	36907,8	243,9
М'ясо та їстівні субпродукти	377668,3	2,6	387791,9	2,5	531240,1	3,0	645982,3	3,5	711895,1	3,2	334226,8	188,5
риба і ракоподібні	12994,8	0,1	17007,3	0,1	26376,9	0,1	24981,4	0,1	33637,5	0,2	20642,7	258,9
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	386477,3	2,7	330521,4	2,2	494207,3	2,8	480947,4	2,6	453877,2	2,0	67399,9	117,4
інші продукти тваринного походження	20654,6	0,1	8812,9	0,1	11224	0,1	12940,6	0,1	15058,3	0,1	-5596,3	72,9
<i>Продукти рослинного походження</i>	<i>7971493</i>	<i>54,7</i>	<i>8093693,7</i>	<i>53,0</i>	<i>9215707,9</i>	<i>51,9</i>	<i>9886060,4</i>	<i>53,1</i>	<i>12914543</i>	<i>58,3</i>	<i>4943050,6</i>	<i>162,0</i>
живі дерева та інші рослини	2340,4	0,0	3703,8	0,0	3956,6	0,0	4442,8	0,0	6479,7	0,0	4139,3	276,9
Овочі	97214,6	0,7	152647,3	1,0	235369,3	1,3	235682,7	1,3	184515	0,8	87300,4	189,8
їстівні плоди та горіхи	154083,5	1,1	148221,9	1,0	195287,3	1,1	228564,1	1,2	260112,2	1,2	106028,7	168,8
кава, чай	10595,7	0,1	14088,4	0,1	13610	0,1	12059,2	0,1	11709	0,1	1113,3	110,5
Зернові культури	6057490	41,6	6073915,3	39,7	6501134,3	36,6	7240558,1	38,9	9633333,9	43,5	3575843,9	159,0
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	117887,9	0,8	138667,9	0,9	181891,4	1,0	175811,2	0,9	202099,4	0,9	84211,5	171,4
Насіння і плоди олійних рослин	1475455,6	10,1	1534995,1	10,0	2060121,4	11,6	1954149,8	10,5	2563242,3	11,6	1087786,7	173,7
шелак природний	527	0,0	443,3	0,0	587,5	0,0	1090,7	0,0	818,5	0,0	291,5	155,3
рослинні матеріали для виготовлення	55897,8	0,4	27010,8	0,2	23750,2	0,1	33701,9	0,2	52233,1	0,2	-3664,7	93,4
<i>Жири та олії тваринного або рослинного походження</i>	<i>3299799</i>	<i>22,7</i>	<i>3962975,8</i>	<i>25,9</i>	<i>4605666,2</i>	<i>25,9</i>	<i>4496511</i>	<i>24,2</i>	<i>4732237,5</i>	<i>21,4</i>	<i>1432438,4</i>	<i>143,4</i>
<i>Готові харчові продукти</i>	<i>2468418</i>	<i>16,9</i>	<i>2450096,2</i>	<i>16,0</i>	<i>2826723</i>	<i>15,9</i>	<i>3018600,8</i>	<i>16,2</i>	<i>3220383,8</i>	<i>14,5</i>	<i>751965,8</i>	<i>130,5</i>
продукти з м'яса, риби	12467,5	0,1	14323,8	0,1	15551,3	0,1	21747	0,1	22842,6	0,1	10375,1	183,2
цукор і кондитерські вироби з цукру	169508,2	1,2	352008,4	2,3	417349,4	2,4	366878,1	2,0	254389,7	1,1	84881,5	150,1
какао та продукти з нього	187263,1	1,3	162209,1	1,1	183736,2	1,0	204076,5	1,1	204586,8	0,9	17323,7	109,3
готові продукти із зерна	267917,7	1,8	212454,1	1,4	296408,3	1,7	268310	1,4	269366	1,2	1448,3	100,5

Продовж. табл. В.1

Культури	Роки										Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015		2016		2017		2018		2019		(+;-)	%
	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%		
продукти переробки овочів	183896,7	1,3	140278,7	0,9	176497,5	1,0	172289,8	0,9	191858,1	0,9	7961,4	104,3
різні харчові продукти	117179,4	0,8	100208,9	0,7	121045,9	0,7	131984,3	0,7	142677,8	0,6	25498,4	121,8
алкогольні і безалкогольні напої та оцет	183608	1,3	163813,5	1,1	209235,6	1,2	229841,7	1,2	210822	1,0	27214	114,8
залишки і відходи харчової промисловості	995781,3	6,8	982983,7	6,4	1051170	5,9	1224764,2	6,6	1486234,6	6,7	490453,3	149,3
тютюн і промислові замітники тютюну	350796	2,4	321816	2,1	355728,8	2,0	398709,1	2,1	437606,2	2,0	86810,2	124,7
Полтавська область												
ВСЬОГО	1481082	100,0	1436045	100,0	1864524,1	100,0	1905900,9	100,0	2102409,2	100,0	621327,2	141,95
<i>Живі тварини: продукти тваринного походження</i>	<i>22424,2</i>	<i>1,5</i>	<i>17127,8</i>	<i>1,2</i>	<i>35930,6</i>	<i>1,9</i>	<i>27190,1</i>	<i>1,4</i>	<i>16111,2</i>	<i>0,8</i>	<i>-6313</i>	<i>71,8</i>
<i>Продукти рослинного походження</i>	<i>187135,5</i>	<i>12,6</i>	<i>219268</i>	<i>15,3</i>	<i>302226,3</i>	<i>16,2</i>	<i>240520,1</i>	<i>12,6</i>	<i>326470,8</i>	<i>15,5</i>	<i>139335,3</i>	<i>174,5</i>
<i>Жири та олії тваринного або рослинного походження</i>	<i>60471,4</i>	<i>4,1</i>	<i>60669,3</i>	<i>4,2</i>	<i>76846,1</i>	<i>4,1</i>	<i>82928,4</i>	<i>4,4</i>	<i>138042,9</i>	<i>6,6</i>	<i>77571,5</i>	<i>228,3</i>
<i>Готові харчові продукти</i>	<i>183013,9</i>	<i>12,4</i>	<i>176718,8</i>	<i>12,3</i>	<i>182874,9</i>	<i>9,8</i>	<i>162913,9</i>	<i>8,5</i>	<i>156735,4</i>	<i>7,5</i>	<i>-26278,5</i>	<i>85,6</i>
Мінеральні продукти	751723,3	50,8	703506,7	49,0	968804,3	52,0	1116567,8	58,6	1109923,5	52,8	358200,2	147,7
продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	42763	2,9	43865,3	3,1	57466,3	3,1	45685,8	2,4	36758,8	1,7	-6004,2	86,0
полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	883,6	0,1	1334,2	0,1	1332,4	0,1	1232,5	0,1	1249,5	0,1	365,9	141,4
шкура необроблені, шкіра вичинена	666,7	0,0	-	-	976,4	0,1	1320,2	0,1	2477,3	0,1	1810,6	371,6
деревина і вироби з деревини	5679,1	0,4	6951,1	0,5	5614,3	0,3	5029,4	0,3	6870,8	0,3	1191,7	121,0
маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1096,1	0,1	1539,3	0,1	1073,5	0,1	1424,2	0,1	5852,2	0,3	4756,1	533,9
Текстильні матеріали та текстильні вироби	43806,4	3,0	46994,2	3,3	57277,6	3,1	73122,1	3,8	77426,3	3,7	33619,9	176,7
взуття, головні убори, парасольки	119,9	0,0	38,4	0,0	-	-	24,6	0,0	34,2	0,0	-85,7	28,5
вироби з каменю, гіпсу, цементу	15337	1,0	13306,6	0,9	16271,7	0,9	17907,3	0,9	19434,2	0,9	4097,2	126,7
перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	-	-	48,6	0,0	-	-	к	к	К	к	х	Х
недорогоцінні метали та вироби з них	28506	1,9	8593,5	0,6	58063	3,1	16474,5	0,9	9675,2	0,5	-18830,8	33,9
машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	72516,9	4,9	53379	3,7	64963,4	3,5	66832,6	3,5	60408,7	2,9	-12108,2	83,3
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	59357,6	4,0	77410,3	5,4	26799,9	1,4	34775,5	1,8	121159,6	5,8	61802	204,1
прилади та апарати оптичні, фотографічні	2179	0,1	1570,8	0,1	2940,7	0,2	2582,5	0,1	1776,5	0,1	-402,5	81,5
різні промислові товари	3257,5	0,2	2981,1	0,2	4490,8	0,2	8375,9	0,4	10921,4	0,5	7663,9	335,3
твори мистецтва	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	х	Х
товари, придбані в портах	-	-	-	-	-	-	к	к	К	к	х	Х

Додаток Г

Таблиця Г.1

Структура імпорту сільськогосподарської продукції України та Полтавської області за 2015-2019 рр.

Культури	Роки										Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015		2016		2017		2018		2019		(+;-)	%
	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%		
Україна												
ВСЬОГО	3484432,3	100,0	3891066,8	100,0	4301209	100,0	5055458,1	100,0	5736028,5	100,0	2251596,2	164,6
<i>Живі тварини: продукти тваринного походження</i>	548170,2	15,7	626279,1	16,1	731550	17,0	917988,8	18,2	1071473	18,7	523302,6	195,5
Живі тварини	59701,1	1,7	57981	1,5	57432,5	1,3	71823,6	1,4	76639,9	1,3	16938,8	128,4
М'ясо та істівні субпродукти	99338,4	2,9	80773,4	2,1	112024,7	2,6	167663,2	3,3	158603,9	2,8	59265,5	159,7
Риба і ракоподібні	291101,6	8,4	409947,9	10,5	455444,5	10,6	549534,7	10,9	644617,7	11,2	353516,1	221,4
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	79777,4	2,3	59489,5	1,5	84884,5	2,0	106458	2,1	169492,1	3,0	89714,7	212,5
Інші продукти тваринного походження	18251,7	0,5	18087,3	0,5	21763,4	0,5	22509,3	0,4	22119,2	0,4	3867,5	121,2
<i>Продукти рослинного походження</i>	1146186,3	32,9	1284816,5	33,0	1368027	31,8	1529221,1	30,2	1794637	31,3	648450,3	156,6
Живі дерева та інші рослини	19289,5	0,6	22437,7	0,6	27164,9	0,6	33977	0,7	40905,9	0,7	21616,4	212,1
Овочі	62806,6	1,8	81654,7	2,1	75995,2	1,8	106191,3	2,1	212383,8	3,7	149577,2	338,2
Їстівні плоди та горіхи	467066,2	13,4	476179,7	12,2	477254,8	11,1	526707	10,4	673160,7	11,7	206094,5	144,1
Кава, чай	185770,9	5,3	187759,9	4,8	194133,8	4,5	209046,6	4,1	222433,8	3,9	36662,9	119,7
Зернові культури	154707,7	4,4	148799,7	3,8	176756,1	4,1	191116,7	3,8	180817,4	3,2	26109,7	116,9
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	14028,8	0,4	22105,6	0,6	32240,2	0,7	34338,8	0,7	35083,1	0,6	21054,3	250,1
Насіння і плоди олійних рослин	214991,7	6,2	319518,3	8,2	358269,9	8,3	397429,2	7,9	400839,7	7,0	185848	186,4
Шелак природний	26540,9	0,8	25339,8	0,7	25230,2	0,6	29653,9	0,6	28303,8	0,5	1762,9	106,6
рослинні матеріали для виготовлення	984,1	0,0	1021	0,0	982	0,0	760,7	0,0	708,4	0,0	-275,7	72,0
<i>Жири та олії тваринного або рослинного походження</i>	182338,9	5,2	245957,3	6,3	266616	6,2	267350,2	5,3	253298,1	4,4	70959,2	138,9
<i>Готові харчові продукти</i>	1607736,9	46,1	1734013,9	44,6	1935016	45,0	2340898	46,3	2616621	45,6	1008884,1	162,8
Продукти з м'яса, риби	42451,8	1,2	61724,7	1,6	82072,3	1,9	97280,7	1,9	127411,1	2,2	84959,3	300,1
Цукор і кондитерські вироби з цукру	34792,8	1,0	56190,7	1,4	47591	1,1	67116,7	1,3	70485,4	1,2	35692,6	202,6
Какао та продукти з нього	193530,8	5,6	217083,1	5,6	236206,4	5,5	306699,2	6,1	327139,7	5,7	133608,9	169,0
Готові продукти із зерна	85551,5	2,5	88409,9	2,3	117821,5	2,7	153608,4	3,0	200744,6	3,5	115193,1	234,6
Продукти переробки овочів	113989,8	3,3	110804,7	2,8	142355,8	3,3	181369,3	3,6	189950	3,3	75960,2	166,6
Різні харчові продукти	339809,5	9,8	328398,8	8,4	363877,4	8,5	408113,9	8,1	439702,1	7,7	99892,6	129,4
Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	233638,9	6,7	289530,8	7,4	372829,9	8,7	489773,3	9,7	533060,2	9,3	299421,3	228,2

Продовж. табл. Г.1

Культури	Роки										Відхилення	
	2015		2016		2017		2018		2019		2019 р. до 2015 р.	
	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	тис.дол	%	(+;-)	%
Залишки і відходи харчової промисловості	158278,1	4,5	151647,8	3,9	167720,3	3,9	216176,5	4,3	231525	4,0	73246,9	146,3
Тютюн і промислові замітники тютюну	405693,7	11,6	430223,2	11,1	404541,3	9,4	420759,9	8,3	496602,9	8,7	90909,2	122,4
Полтавська область												
ВСЬОГО	917330,3	100,0	862525,5	100,0	1158753,4	100,0	1368022,7	100,0	1366575,0	100,0	449244,7	148,97
Живі тварини: продукти тваринного походження	9106,4	1,0	14417,8	1,7	24751,2	2,1	33195,6	2,4	11889,6	0,9	2783,2	130,6
Продукти рослинного походження	5757,0	63,2	7749,5	0,9	8341,1	0,7	18787,7	1,4	30451,2	2,2	24694,2	528,9
Жири та олії тваринного або рослинного походження	1864,5	0,2	3061,4	0,4	3107,0	0,3	3683,9	0,3	2401,2	0,2	536,7	128,8
Готові харчові продукти	93190,0	10,2	73060,4	8,5	66751,2	5,8	73622,2	5,4	72399,7	5,3	-20790,3	77,7
Мінеральні продукти	443036,9	48,3	379558,2	44,0	629260,4	54,3	717789,9	52,5	680615,4	49,8	237578,5	153,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	109990,1	12,0	102001,2	11,8	121116,0	10,5	129176,7	9,4	161266,1	11,8	51276	146,6
полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	22353,4	2,4	20170,9	2,3	18010,6	1,6	24422,7	1,8	27661,3	2,0	5307,9	123,7
шкури необроблені, шкіра вичинена	31,1	0,0	29,7	0,0	15,8	0,0	81,1	0,0	К	-	-	-
деревина і вироби з деревини	149,3	0,0	80,6	0,0	104,0	0,0	106,8	0,0	268,0	0,0	118,7	179,5
маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	40909,8	4,5	44106,0	5,1	19979,0	1,7	54159,4	4,0	50493,6	3,7	9583,8	123,4
текстильні матеріали та текстильні вироби	44244,8	4,8	43479,4	5,0	42955,6	3,7	49994,7	3,7	47221,8	3,5	2977	106,7
взуття, головні убори, парасольки	399,3	0,0	-	-	296,8	0,0	293,8	0,0	873,0	0,1	473,7	218,6
вироби з каменю, гіпсу, цементу	4251,3	0,5	5842,2	0,7	7377,7	0,6	8103,7	0,6	7514,5	0,5	3263,2	176,8
перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	989,6	0,1	948,7	0,1	1112,5	0,1	1090,8	0,1	1178,7	0,1	x	X
Недорогоцінні метали та вироби з них	43067,2	4,7	47112,0	5,5	64086,8	5,5	82444,8	6,0	72843,2	5,3	29776	169,1
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	62266,2	6,8	90232,3	10,5	96475,0	8,3	113207,7	8,3	112777,2	8,3	50511	181,1
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	10758,3	1,2	20627,1	2,4	40090,4	3,5	41733,7	3,1	64721,3	4,7	53963	601,6
прилади та апарати оптичні, фотографічні	5740,9	0,6	6275,4	0,7	11548,2	1,0	10447,8	0,8	15267,8	1,1	9526,9	265,9
різні промислові товари	2504,8	0,3	2313,9	0,3	2626,2	0,2	4757,3	0,3	5506,7	0,4	3001,9	219,8
твори мистецтва	-	-	-	-	-	-	1,1	0,0	К	-	x	X
товари, придбані в портах	1075,4	0,1	811,4	0,1	747,9	0,1	921,3	0,1	1150,5	0,1	x	X

Додаток Д

Таблиця Д. 1

Оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Промінь-Приват» 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Показники ефективності використання земельних ресурсів						
Землевіддача, грн	0,53	0,54	0,67	0,53	0,69	0,59
Землемісткість, грн	1,88	1,34	1,49	1,88	1,44	1,61
Рівень розораності, %	98,03	98,03	97,88	98,72	99,68	98,47
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	23,65	24,65	32,35	36,63	42,25	31,91
Щільність худоби, гол: велика рогата худоба	32,71	32,50	22,64	15,92	20,73	24,90
свині	0,05	0,28	0,22	0,23	0,04	0,17
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: валової продукції	1612,93	1627,88	2034,91	1619,07	2106,90	1800,34
товарної продукції	1387,47	1660,95	2246,63	1759,61	2204,20	1851,77
прибутку	74,95	161,11	-49,18	284,67	102,39	114,79
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	1191,06	1144,34	809,33	767,59	777,69	938,00
приросту великої рогатої худоби	76,48	64,69	95,82	36,20	31,16	60,87
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	2997,53	3088,03	1454,01	3557,11	2005,88	2620,51
соняшнику	458,02	409,73	364,85	402,03	460,39	419,00
сої	177,50	162,98	155,67	274,32	287,46	211,59
2. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів						
Фондоозброєність, тис.грн/особу	72,59	105,06	162,28	186,29	267,68	158,78
Фондоємність	0,22	0,25	0,22	0,29	0,29	0,25
Фондовіддача	4,61	3,98	4,58	3,50	3,49	4,03
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,22	0,23	0,31	0,24	0,34	0,27
Коефіцієнт зносу	0,35	0,32	0,31	0,33	0,31	0,32
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,65	0,68	0,69	0,67	0,69	0,68
Коефіцієнт оновлення	0,17	0,27	0,16	0,12	0,20	0,18

Продовж. табл. Д.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,05	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04
Коефіцієнт приросту основних засобів	0,12	0,23	0,12	0,08	0,17	0,15
Коефіцієнт рентабельності основних засобів	0,25	0,39	0,10	0,57	0,16	0,29
Матеріалоемність	0,86	0,73	0,53	0,71	0,64	0,69
Матеріаловіддача	1,16	1,36	1,88	1,41	1,57	1,48
Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції	0,99	0,92	0,56	0,90	0,72	0,82
3. Показники ефективності використання фінансових ресурсів						
Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,06	0,10	0,02	0,18	0,05	0,08
Коефіцієнт покриття	1,24	1,15	1,10	1,05	1,28	1,16
Коефіцієнт оборотності активів	0,99	0,90	1,23	0,95	1,02	1,02
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,43	1,30	1,88	1,44	1,57	1,52
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	3,21	2,93	3,59	2,84	2,90	3,09
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	9,69	6,96	7,20	5,90	9,92	7,93
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,49	1,25	2,25	1,84	2,38	1,84
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	2,38	2,37	3,17	2,20	2,27	2,48
Коефіцієнт автономії	0,41	0,38	0,39	0,43	0,45	0,41
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	0,61	0,63	0,59	0,55	0,56	0,59
Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	1,56	1,69	1,44	1,21	1,25	1,43
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,15	1,10	1,69	1,28	1,09	1,26
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,01	0,004	0,0001	0,001	0,00
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,53	0,49	1,24	0,46	0,35	0,61
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,13	0,09	0,05	0,22	0,08	0,11
Маневреність власних оборотних коштів	0,06	0,11	0,08	0,0004	0,01	0,05
4. Показники ефективності використання трудових ресурсів						
Продуктивність персоналу, тис.грн/особу	334,78	417,62	742,58	652,91	934,37	616,45
Коефіцієнт обороту по прийому	0,13	0,11	0,20	0,17	0,18	0,16
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,05	0,07	0,09	0,10	0,17	0,09
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,97	0,95	0,96	0,98	0,94	0,96
Коефіцієнт плинності кадрів	0,03	0,09	0,07	0,13	0,15	0,10

Продовж. табл. Д.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт абсентеїзму	0,03	0,01	0,05	0,02	0,04	0,03
5. Показники ефективності використання інформаційних ресурсів						
Коефіцієнт повноти інформації	0,50	0,58	0,46	0,51	0,54	0,52
Коефіцієнт точності інформації	0,51	0,54	0,53	0,56	0,54	0,54
Коефіцієнт своєчасності інформації	0,70	0,68	0,72	0,74	0,71	0,71
Коефіцієнт надійності інформації	0,64	0,62	0,68	0,72	0,70	0,67
6. Показники ефективності використання часових ресурсів						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,97	0,98	0,94	0,96	0,93	0,96
Коефіцієнт використання простоїв	0,60	0,61	0,57	0,58	0,56	0,58
Коефіцієнт використання робочого часу	0,88	0,94	0,91	0,98	0,95	0,93

Додаток Е

Таблиця Е. 1

Оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Показники ефективності використання земельних ресурсів						
Землевіддача, грн	0,57	0,48	0,70	0,37	0,72	0,57
Землемісткість, грн	1,74	2,10	1,42	2,70	1,38	1,87
Рівень розораності, %	83,66	82,61	82,06	81,71	80,19	82,05
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	49,45	47,88	41,61	40,77	39,84	43,91
Щільність худоби, гол: велика рогата худоба	-	-	-	-	-	-
свині	-	-	-	-	-	-
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: валової продукції	1743,17	1448,18	2139,83	1123,69	2302,47	1751,47
товарної продукції	671,21	663,52	1950,18	1201,10	2848,63	1466,93
прибутку	29,23	1,00	450,53	149,56	356,21	197,31
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	-	-	-	-	-	-
приросту великої рогатої худоби	-	-	-	-	-	-
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	3344,88	3402,74	4477,10	4976,10	3940,74	4028,31
соняшнику	553,39	594,65	397,86	698,31	481,56	545,15
сої	246,69	233,68	283,04	349,57	343,54	291,31
2. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів						
Фондоозброєність, тис.грн/особу	152,23	156,26	143,17	164,83	213,77	166,05
Фондоємність	0,38	0,41	0,14	0,28	0,15	0,27
Фондовіддача	2,61	2,46	6,91	3,64	6,62	4,45
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,20	0,18	0,17	0,15	0,20	0,18
Коефіцієнт зносу	0,30	0,37	0,41	0,44	0,44	0,39
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,70	0,63	0,59	0,56	0,56	0,61
Коефіцієнт оновлення	0,11	0,09	0,12	0,07	0,13	0,10

Продовж. табл. Е.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,03	0,02	0,04	0,01	0,02	0,02
Коефіцієнт приросту основних засобів	0,08	0,07	0,08	0,06	0,11	0,08
Коефіцієнт рентабельності основних засобів	0,11	0,004	1,60	0,19	0,83	0,55
Матеріалоемність	0,56	0,60	0,36	0,81	0,40	0,55
Матеріаловіддача	1,79	1,66	2,79	1,23	2,51	2,00
Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції	0,70	0,75	0,75	1,29	0,53	0,80
3. Показники ефективності використання фінансових ресурсів						
Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,02	0,001	0,32	0,08	0,16	0,12
Коефіцієнт покриття	1,15	1,14	1,01	4,49	3,93	2,35
Коефіцієнт оборотності активів	0,51	0,47	0,23	0,58	1,18	0,59
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,64	0,58	1,44	0,70	1,46	0,96
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	2,61	2,46	6,91	3,46	6,09	4,31
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	0,94	0,86	2,21	1,51	4,18	1,94
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,24	1,75	5,06	3,24	4,02	3,46
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,72	1,91	4,03	1,49	2,62	2,35
Коефіцієнт автономії	0,30	0,24	0,30	0,39	0,45	0,34
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	0,70	0,81	0,62	0,60	0,51	0,65
Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	2,35	4,40	1,64	1,48	1,04	2,18
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,14	1,01	4,49	3,93	1,64	2,44
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	0,0001	0,03	0,08	0,0004	0,03
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,14	0,70	3,05	1,16	0,44	1,30
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,13	0,01	0,25	0,28	0,35	0,20
Маневреність власних оборотних коштів	0,11	0,02	0,03	0,07	0,001	0,05
4. Показники ефективності використання трудових ресурсів						
Продуктивність персоналу, тис.грн/особу	396,75	384,53	988,90	599,37	1415,23	756,96
Коефіцієнт обороту по прийому	0,18	0,20	0,22	0,20	0,29	0,22
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,03	0,17	0,17	0,21	0,26	0,17
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,96	0,93	0,97	0,94	0,95	0,95
Коефіцієнт плинності кадрів	0,03	0,17	0,15	0,21	0,23	0,16

Продовж. табл. Е.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт абсентеїзму	0,06	0,04	0,02	0,05	0,03	0,04
5. Показники ефективності використання інформаційних ресурсів						
Коефіцієнт повноти інформації	0,45	0,46	0,49	0,44	0,42	0,45
Коефіцієнт точності інформації	0,42	0,45	0,46	0,48	0,47	0,46
Коефіцієнт своєчасності інформації	0,51	0,56	0,54	0,55	0,57	0,55
Коефіцієнт надійності інформації	0,57	0,61	0,59	0,62	0,61	0,60
6. Показники ефективності використання часових ресурсів						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,95	0,97	0,93	0,95	0,96	0,95
Коефіцієнт використання простоїв	0,79	0,80	0,77	0,75	0,81	0,78
Коефіцієнт використання робочого часу	0,95	0,93	0,94	0,90	0,98	0,94

Додаток Ж

Таблиця Ж. 1

Оцінка економічної ефективності використання ресурсів СТОВ «Мусіївське» 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Показники ефективності використання земельних ресурсів						
Землевіддача, грн	0,73	0,43	1,28	1,71	1,71	1,17
Землемісткість, грн	1,38	2,32	0,78	0,58	0,59	1,13
Рівень розораності, %	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	26,99	33,97	32,47	27,23	32,88	30,71
Щільність худоби, гол: велика рогата худоба	4,49	3,88	4,20	4,21	-	4,20
свині	0,25	-	-	-	-	0,25
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: валової продукції	2203,68	1307,44	3888,70	5420,61	5187,87	3601,66
товарної продукції	994,53	3217,09	3662,82	3612,66	3295,81	2956,58
прибутку	98,36	1031,18	1285,35	706,81	-729,45	478,45
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	365,98	270,13	427,90	446,31	443,29	390,72
приросту великої рогатої худоби	11,85	8,23	9,86	9,90	-	9,96
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	1856,42	2309,99	3045,22	1583,87	4401,16	2639,33
соняшнику	85,26	242,50	344,56	411,53	758,55	368,48
сої	410,92	436,56	392,82	177,88	-	354,54
2. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів						
Фондоозброєність, тис.грн/особу	60,47	86,70	102,40	122,11	196,99	113,73
Фондоємність	0,23	0,08	0,09	0,12	0,18	0,14
Фондовіддача	4,44	12,60	11,61	8,06	5,50	8,44
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,14	0,08	0,11	0,13	0,17	0,13
Коефіцієнт зносу	0,31	0,33	0,36	0,35	0,21	0,31
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,69	0,67	0,64	0,65	0,79	0,69
Коефіцієнт оновлення	0,27	0,27	0,41	0,60	0,29	0,37

Продовж. табл. Ж.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,01	0,02	0,0002	0,00004	1,02	0,21
Коефіцієнт приросту основних засобів	0,26	0,25	0,41	0,60	-0,72	0,16
Коефіцієнт рентабельності основних засобів	0,70	4,04	4,08	1,58	-1,22	1,83
Матеріалоемність	0,68	0,39	0,47	0,63	0,38	0,51
Матеріаловіддача	1,47	2,59	2,14	1,58	2,65	2,09
Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції	0,91	0,70	0,81	0,79	0,62	0,76
3. Показники ефективності використання фінансових ресурсів						
Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,12	0,59	0,39	0,18	0,22	0,30
Коефіцієнт покриття	1,27	1,36	1,84	7,36	9,76	4,32
Коефіцієнт оборотності активів	0,66	1,30	1,11	0,97	0,83	0,98
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,82	1,51	1,28	1,17	1,05	1,17
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	3,36	9,64	8,42	5,81	3,90	6,22
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	3,50	5,23	3,35	2,44	2,73	3,45
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	5,90	6,67	9,58	21,10	11,95	11,04
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,74	2,86	1,57	1,08	3,90	2,23
Коефіцієнт автономії	0,38	0,46	0,71	0,90	0,21	0,53
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	0,65	0,49	0,09	0,11	0,20	0,31
Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	1,85	0,94	0,10	0,13	0,25	0,65
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,27	1,84	9,76	7,36	3,97	4,84
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,22	0,93	4,22	4,39	2,59	2,47
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,21	0,45	0,89	0,86	0,74	0,63
Маневреність власних оборотних коштів	0,02	0,01	0,001	0,002	0,01	0,01
4. Показники ефективності використання трудових ресурсів						
Продуктивність персоналу, тис.грн/особу	268,39	1092,71	1189,26	929,78	1146,82	925,39
Коефіцієнт обороту по прийому	0,20	0,11	0,12	0,08	0,11	0,13
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,07	0,13	0,09	0,10	0,15	0,11
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,95	0,94	0,96	0,97	0,93	0,95
Коефіцієнт плинності кадрів	0,07	0,13	0,08	0,10	0,14	0,11

Продовж. табл. Ж.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт абсентеїзму	0,05	0,04	0,02	0,01	0,04	0,03
5. Показники ефективності використання інформаційних ресурсів						
Коефіцієнт повноти інформації	0,52	0,57	0,46	0,49	0,53	0,51
Коефіцієнт точності інформації	0,49	0,54	0,53	0,57	0,52	0,53
Коефіцієнт своєчасності інформації	0,62	0,61	0,59	0,64	0,69	0,63
Коефіцієнт надійності інформації	0,60	0,64	0,62	0,67	0,69	0,64
6. Показники ефективності використання часових ресурсів						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,97	0,92	0,95	0,93	0,94	0,94
Коефіцієнт використання простоїв	0,75	0,70	0,69	0,77	0,78	0,74
Коефіцієнт використання робочого часу	0,86	0,91	0,89	0,95	0,94	0,91

Додаток И

Таблиця И. 1

Оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Оріон молоко» 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Показники ефективності використання земельних ресурсів						
Землевіддача, грн	0,60	0,56	0,39	1,00	0,70	0,65
Землемісткість, грн	1,68	1,77	2,56	1,00	1,44	1,69
Рівень розораності, %	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	20,93	22,88	24,61	25,97	27,43	24,36
Щільність худоби, гол: велика рогата худоба	15,34	17,05	17,46	15,53	22,29	17,53
свині	-	-	-	-	-	-
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: валової продукції	1811,18	1716,65	1186,57	3050,23	2115,52	1976,03
товарної продукції	1011,15	1607,29	1269,71	3437,71	2114,84	1888,14
прибутку	224,24	644,34	-136,65	925,79	155,13	362,57
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	961,82	959,86	811,81	843,26	784,22	872,19
приросту великої рогатої худоби	33,23	38,46	41,01	37,11	24,18	34,80
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	1249,88	883,90	818,06	1148,38	1286,60	1077,36
соняшнику	457,18	327,45	734,33	603,87	934,24	611,42
сої	322,45	1018,28	558,67	1384,25	657,12	788,16
7. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів						
Фондоозброєність, тис.грн/особу	32,52	62,79	100,36	104,77	105,27	81,14
Фондоємність	0,15	0,17	0,32	0,12	0,18	0,19
Фондовіддача	6,51	5,86	3,11	8,52	5,51	5,90
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,24	0,16	0,17	0,19	0,16	0,18
Коефіцієнт зносу	0,68	0,69	0,64	0,67	0,70	0,67
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,32	0,31	0,36	0,33	0,30	0,33
Коефіцієнт оновлення	0,06	0,25	0,29	0,25	0,34	0,24

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,08	0,07	0,03	-	5,51	1,42
Коефіцієнт приросту основних засобів	-0,02	0,19	0,26	-	0,28	0,18
Коефіцієнт рентабельності основних засобів	1,44	2,35	-0,34	2,29	0,40	1,23
Матеріалоемність	0,31	0,34	0,78	0,26	0,50	0,44
Матеріаловіддача	3,20	2,95	1,28	3,85	2,00	2,66
Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції	0,36	0,47	0,85	0,28	0,46	0,48
8. Показники ефективності використання фінансових ресурсів						
Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,29	0,57	-0,04	0,38	0,08	0,25
Коефіцієнт покриття	16,35	6,09	3,72	1,14	4,65	6,39
Коефіцієнт оборотності активів	1,07	1,09	0,55	1,53	0,96	1,04
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,91	1,73	0,80	2,33	1,62	1,68
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	2,44	3,78	1,72	4,41	2,40	2,95
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	18,85	3,52	2,30	15,35	9,55	9,91
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	8,56	3,43	1,26	2,61	6,55	4,48
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,27	1,54	0,93	2,51	1,17	1,48
Коефіцієнт автономії	0,85	0,71	0,59	0,61	0,82	0,72
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	0,09	0,03	0,61	0,14	0,21	0,22
Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	0,10	0,49	1,56	0,16	0,26	0,52
Коефіцієнт поточної ліквідності	6,39	3,00	1,40	5,38	3,38	3,91
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,33	0,01	0,04	0,04	0,16	0,32
Коефіцієнт швидкої ліквідності	2,60	1,05	0,38	1,67	1,11	1,36
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,82	0,53	0,11	0,77	0,65	0,58
Маневреність власних оборотних коштів	0,26	0,01	0,34	0,01	0,08	0,14
9. Показники ефективності використання трудових ресурсів						
Продуктивність персоналу, тис.грн/особу	211,62	367,72	312,52	892,80	580,07	472,94
Коефіцієнт обороту по прийому	0,11	0,12	0,16	0,17	0,08	0,13
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,06	0,14	0,08	0,09	0,13	0,10
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,96	0,98	0,95	0,97	0,99	0,97
Коефіцієнт плинності кадрів	0,06	0,14	0,07	0,09	0,12	0,10

Продовж. табл. II.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт абсентеїзму	0,01	0,02	0,03	0,03	0,04	0,03
10. Показники ефективності використання інформаційних ресурсів						
Коефіцієнт повноти інформації	0,44	0,48	0,51	0,50	0,53	0,49
Коефіцієнт точності інформації	0,49	0,54	0,56	0,53	0,52	0,53
Коефіцієнт своєчасності інформації	0,54	0,57	0,60	0,59	0,63	0,59
Коефіцієнт надійності інформації	0,57	0,60	0,62	0,67	0,65	0,62
11. Показники ефективності використання часових ресурсів						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,96	0,95	0,91	0,93	0,91	0,93
Коефіцієнт використання простоїв	0,72	0,73	0,73	0,69	0,75	0,72
Коефіцієнт використання робочого часу	0,88	0,94	0,91	0,98	0,95	0,93

Додаток К

Таблиця К. 1

Оцінка економічної ефективності використання ресурсів ТОВ «Прогрес-НТ» 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Показники ефективності використання земельних ресурсів						
Землевіддача, грн	0,68	0,41	1,59	3,41	0,40	1,30
Землемісткість, грн	1,47	2,45	0,63	0,29	2,47	1,46
Рівень розораності, %	83,71	100,00	100,00	100,00	100,00	96,74
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	12,69	22,91	19,57	20,66	27,66	20,70
Щільність худоби, гол: велика рогата худоба	91,27	69,16	90,80	-	-	83,74
Свині	-	-	-	-	-	-
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь тис. грн.: валової продукції	2064,58	1240,28	4844,10	10368,59	1229,16	3949,35
товарної продукції	2654,03	1716,53	3469,37	3258,67	2083,56	2636,43
Прибутку	822,50	638,56	988,75	821,37	360,54	726,34
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	2880,70	1998,62	2988,30	1715,60	146,06	1945,86
приросту великої рогатої худоби	126,29	69,90	143,50	-	-	113,23
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	3230,13	1107,65	1769,73	298,56	2218,12	1724,84
Соняшнику	320,97	-	519,18	-	292,11	377,42
Сої	-	-	-	-	-	-
7. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів						
Фондоозброєність, тис.грн/особу	65,82	62,66	67,18	71,13	108,72	75,10
Фондоємність	0,16	0,16	0,10	0,11	0,19	0,14
Фондовіддача	6,11	6,28	10,11	9,47	5,30	7,45
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,14	0,10	0,08	1,21	0,12	0,33
Коефіцієнт зносу	0,60	0,63	0,64	0,65	0,67	0,64
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,40	0,37	0,36	0,35	0,33	0,36
Коефіцієнт оновлення	0,08	0,07	0,35	-	0,33	0,21

Продовж. табл. К.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт вибуття основних засобів	-	0,27	0,28	-	0,05	0,20
Коефіцієнт приросту основних засобів	-	-0,19	0,07	-	0,28	0,05
Коефіцієнт рентабельності основних засобів	1,89	2,33	2,88	2,39	0,92	2,08
Матеріалоемність	0,92	0,93	0,32	0,36	0,29	0,57
Матеріаловіддача	1,09	1,07	3,09	2,78	3,39	2,28
Коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції	1,34	1,69	0,44	2,37	0,46	1,26
8. Показники ефективності використання фінансових ресурсів						
Коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,36	0,31	0,30	0,19	0,12	0,26
Коефіцієнт покриття	1,47	2,59	5,02	8,20	6,84	4,82
Коефіцієнт оборотності активів	1,02	0,76	0,91	1,43	0,70	0,96
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,67	1,16	1,31	1,94	0,85	1,39
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	2,59	2,18	3,03	2,74	3,97	2,90
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	14,57	10,46	8,81	5,09	1,58	8,10
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,24	2,29	6,63	9,79	27,94	9,78
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	2,59	0,93	1,02	1,68	0,76	1,40
Коефіцієнт автономії	0,39	0,82	0,89	0,85	0,93	0,78
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	0,24	0,13	0,09	1,03	0,03	0,31
Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	0,32	0,15	0,10	-36,93	0,03	-7,26
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,59	5,02	8,20	0,97	25,31	8,42
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,10	0,04	0,003	0,0003	0,52	0,13
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,08	2,46	4,311	0,9729	15,88	4,94
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,61	0,80	0,88	-0,03	0,96	0,65
Маневреність власних оборотних коштів	0,07	0,01	0,0005	0,0003	0,02	0,02
9. Показники ефективності використання трудових ресурсів						
Продуктивність персоналу, тис.грн/особу	402,40	393,29	679,05	673,28	576,32	544,87
Коефіцієнт обороту по прийому	0,12	0,08	0,04	0,04	0,14	0,08
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,04	0,12	0,18	0,09	0,10	0,11
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,94	0,95	0,97	0,99	0,96	0,96
Коефіцієнт плинності кадрів	0,04	0,12	0,16	0,09	0,09	0,10

Продовж. табл. К.1

Показники	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт абсентеїзму	0,02	0,03	0,01	0,00	0,04	0,02
10. Показники ефективності використання інформаційних ресурсів						
Коефіцієнт повноти інформації	0,41	0,39	0,45	0,44	0,42	0,42
Коефіцієнт точності інформації	0,46	0,41	0,41	0,49	0,48	0,45
Коефіцієнт своєчасності інформації	0,56	0,62	0,64	0,61	0,65	0,62
Коефіцієнт надійності інформації	0,58	0,61	0,63	0,60	0,65	0,61
11. Показники ефективності використання часових ресурсів						
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,98	0,96	0,95	0,93	0,94	0,95
Коефіцієнт використання простоїв	0,61	0,60	0,59	0,56	0,58	0,59
Коефіцієнт використання робочого часу	0,89	0,95	0,98	0,93	0,90	0,93

Додаток Л

АНКЕТА

визначення соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

(назва підприємства)

(ПІБ, посада респондента)

Здійсніть бальну оцінку факторів, які впливають на соціальну ефективність використання ресурсів (поставне позначку на одному варіанті відповіді).

Оцінка від 1 до 5 балів, де 1 – мінімальна бальна оцінка; 5 – максимальна бальна оцінка.

1. Забезпеченість техніко-технологічної бази підприємства та матеріальне забезпечення:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

2. Умови праці:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

3. Безпечність праці: (виробничий травматизм)

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

4. Складність праці:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

5. Монотонність праці:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

6. Відповідність виконуваної роботи досвіду та кваліфікації:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

7. Можливість саморозвитку:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

8. Можливість підвищення кваліфікації:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

9. Задоволеність графіком роботи:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

10. Задоволеність розміром заробітної плати:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

11. Система преміювання працівників:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

12. Ставлення керівника до працівників:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

13. Ділові якості керівника:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

14. Професійні якості керівника:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

15. Особистісні якості керівника:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

16. Єдність цілей в колективі:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

17. Партнерські відносини в колективі:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

18. Комунікаційні зв'язки в колективі:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

19. Рівень конфліктності в колективі (де 5 – відсутність конфліктів):

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

20. Наявність соціальної інфраструктури:

— 1 бал — 2 бали — 3 бали — 4 бали — 5 балів

Додаток М

Таблиця М.1

Оцінка соціальної ефективності використання ресурсів ТОВ «Промінь-Приват» Полтавської області за 2015–2019 рр. [побудовано автором]

Показник	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт виробничого травматизму	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт задоволеності умовами праці	0,76	0,77	0,80	0,84	0,85	0,80
Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом	0,78	0,79	0,80	0,81	0,82	0,80
Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі	0,94	0,95	0,94	0,90	0,93	0,93
Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці	0,85	0,86	0,84	0,83	0,82	0,84
Коефіцієнт професійного розвитку	0,80	0,80	0,84	0,85	0,86	0,83
Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу	0,78	0,79	0,81	0,84	0,85	0,81
Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу	0,76	0,78	0,78	0,81	0,83	0,79
Коефіцієнт задоволеності заробітної плати	0,81	0,79	0,85	0,87	0,87	0,84
Коефіцієнт задоволеності преміювання	0,89	0,87	0,91	0,90	0,91	0,90

Додаток Н

Таблиця Н.1

**Оцінка соціальної ефективності використання ресурсів ТОВ Агрофірма
«ЗОРЯ АГРО» Полтавської області за 2015–2019 рр. [побудовано автором]**

Показник	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт виробничого травматизму	0,02	0,01	0,01	0,0	0,0	0,01
Коефіцієнт задоволеності умовами праці	0,72	0,74	0,75	0,77	0,79	0,76
Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом	0,79	0,80	0,81	0,81	0,82	0,81
Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі	0,88	0,90	0,91	0,90	0,92	0,90
Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці	0,82	0,83	0,85	0,84	0,85	0,84
Коефіцієнт професійного розвитку	0,77	0,79	0,80	0,82	0,84	0,80
Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу	0,83	0,86	0,82	0,87	0,89	0,85
Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу	0,78	0,80	0,80	0,81	0,83	0,80
Коефіцієнт задоволеності заробітної плати	0,68	0,75	0,79	0,82	0,86	0,78
Коефіцієнт задоволеності преміювання	0,71	0,74	0,76	0,81	0,82	0,77

Додаток П

Таблиця П.1

**Оцінка соціальної ефективності використання ресурсів СТОВ «Мусіївське»
Полтавської області за 2015–2019 рр. [побудовано автором]**

Показник	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт виробничого травматизму	0,01	0,02	0,00	0,01	0,00	0,01
Коефіцієнт задоволеності умовами праці	0,78	0,79	0,80	0,82	0,84	0,81
Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом	0,80	0,82	0,83	0,84	0,86	0,83
Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі	0,90	0,91	0,91	0,93	0,94	0,92
Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці	0,84	0,84	0,85	0,86	0,87	0,85
Коефіцієнт професійного розвитку	0,79	0,80	0,81	0,83	0,85	0,81
Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу	0,80	0,81	0,82	0,83	0,84	0,82
Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу	0,75	0,77	0,77	0,79	0,80	0,78
Коефіцієнт задоволеності заробітної плати	0,85	0,87	0,88	0,89	0,90	0,88
Коефіцієнт задоволеності преміювання	0,79	0,80	0,82	0,81	0,83	0,81

Додаток Р

Таблиця Р.1

**Оцінка соціальної ефективності використання ресурсів ТОВ «Оріон молоко»
Полтавської області за 2015–2019 рр. [побудовано автором]**

Показник	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт виробничого травматизму	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01
Коефіцієнт задоволеності умовами праці	0,78	0,79	0,79	0,81	0,83	0,80
Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом	0,76	0,77	0,79	0,79	0,80	0,78
Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі	0,90	0,92	0,95	0,94	0,96	0,93
Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці	0,78	0,78	0,80	0,80	0,82	0,79
Коефіцієнт професійного розвитку	0,71	0,72	0,72	0,74	0,76	0,73
Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу	0,69	0,70	0,73	0,75	0,77	0,73
Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу	0,82	0,84	0,84	0,85	0,87	0,84
Коефіцієнт задоволеності заробітної плати	0,82	0,83	0,85	0,84	0,87	0,84
Коефіцієнт задоволеності преміювання	0,87	0,88	0,89	0,88	0,90	0,88

Додаток С

Таблиця С.1

**Оцінка соціальної ефективності використання ресурсів ТОВ «Прогрес-НТ»
Полтавської області за 2015–2019 рр. [побудовано автором]**

Показник	Роки					Усереднене значення за 2012–2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт виробничого травматизму	0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01
Коефіцієнт задоволеності умовами праці	0,81	0,82	0,84	0,85	0,90	0,84
Коефіцієнт оцінки задоволеності керівництвом	0,82	0,83	0,84	0,84	0,87	0,84
Коефіцієнт оцінки психологічного клімату в колективі	0,87	0,89	0,90	0,91	0,94	0,90
Коефіцієнт оцінки задоволеності змістом праці	0,80	0,81	0,84	0,82	0,83	0,82
Коефіцієнт професійного розвитку	0,86	0,88	0,87	0,89	0,90	0,88
Коефіцієнт розвитку ділових якостей працівників та особистого потенціалу	0,88	0,89	0,89	0,90	0,91	0,89
Коефіцієнт сформованості ціннісно-орієнтаційної єдності колективу	0,79	0,81	0,82	0,83	0,85	0,82
Коефіцієнт задоволеності заробітної плати	0,84	0,85	0,86	0,87	0,87	0,86
Коефіцієнт задоволеності преміювання	0,78	0,79	0,80	0,81	0,85	0,81

Додаток Т

Таблиця Т.1

Вихідні дані для розрахунку факторного аналізу продуктивності праці аграрних підприємств, 2015-2019 рр.

Показники	Умовні позначення	Роки					2017 р. до 2019 р.	
		2015	2016	2017	2018	2019	абсолютне відхилення (+;-)	відносне відхилення (%)
ТОВ «Промінь Приват»								
1. Валова продукція (у співставних цінах 2016 р.), тис. грн	ВП	68496,52	69172,80	92146,94	76297,25	101815,80	33319,28	148,64
2. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	176	169	137	127	114,0	-62,00	64,77
3. Відпрацьовано за рік працівниками, зайнятими у сільському господарстві:	ΣД	44	41,743	34,113	31,623	28,614	-15,39	65,03
а) тисяч днів								
б) тисяч годин	ΣГ	352,70	338,51	272,08	253,11	227,20	-125,50	64,42
4. Продуктивність праці, грн (п1/п2)*1000	ПП	389184,75	409306,54	672605,40	600765,73	893121,02	503936,27	229,49
5. Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік (п3а*1000/п2)	Д	250	247	249	249	251	1,00	100,40
6. Середня тривалість робочого дня, год (п3б*1000/п2*п5)	Г	8,016	8,11	7,98	8,00	7,94	-0,08	99,05
7. Середньогодинний обсяг виробництва валової продукції, грн (п1/п3б)	ВРГ	194,20	204,35	338,67	301,44	448,13	253,92	230,75
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»								
1. Валова продукція (у співставних цінах 2016 р.), тис. грн	ВП	70065,74	53712,91	78125,35	39812,34	78928,84	8863,09	112,65
2. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	68	62	72	71	69	1,00	101,47
3. Відпрацьовано за рік працівниками, зайнятими у сільському господарстві:	ΣД	16,66	15,376	17,784	17,75	17,181	0,52	103,13
а) тисяч днів								
б) тисяч годин	ΣГ	136,27	124,19	142,99	141,50	137,52	1,25	100,91
4. Продуктивність праці, грн (п1/п2)*1000	ПП	1030378,59	866337,28	1085074,25	560737,24	1143896,21	113517,62	111,02

Продовж. табл. Т.1

Показники	Умовні позначення	Роки					2017 р. до 2019 р.	
		2015	2016	2017	2018	2019	абсолютне відхилення (+;-)	відносне відхилення (%)
5. Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік (п3а*1000/п2)	Д	245	248	247	250	249,00	4,00	101,63
6. Середня тривалість робочого дня, год (п3б*1000/п2*п5)	Г	8,18	8,08	8,04	7,97	8,00	-0,18	97,85
7. Середньогодинний обсяг виробництва валової продукції, грн (п1/п3б)	ВРГ	514,16	432,52	546,36	281,35	573,96	59,80	111,63
СТОВ «Мусіївське»								
1. Валова продукція (у співставних цінах 2016 р.), тис. грн	ВП	226583,82	134556,96	387616,72	540314,06	535655,91	309072,09	236,41
2. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	381	303	307	366	314	-67,00	82,41
3. Відпрацьовано за рік працівниками, зайнятими у сільському господарстві:	ΣД	94,87	75,75	76,44	90,77	78,81	-16,06	83,08
а) тисяч днів								
б) тисяч годин	ΣГ	763,52	606,91	609,70	729,44	625,80	-137,72	81,96
4. Продуктивність праці, грн (п1/п2)*1000	ПП	594708,19	444082,37	1262595,19	1476267,91	1705910,53	1111202,35	286,85
5. Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік (п3а*1000/п2)	Д	249	250	249	248	251,00	2,00	100,80
6. Середня тривалість робочого дня, год (п3б*1000/п2*п5)	Г	8,05	8,01	7,98	8,04	7,94	-0,11	98,66
7. Середньогодинний обсяг виробництва валової продукції, грн (п1/п3б)	ВРГ	296,76	221,71	635,75	740,73	855,95	559,19	288,43
ТОВ «Оріон молоко»								
1. Валова продукція (у співставних цінах 2016 р.), тис. грн	ВП	59511,15	54983,73	37382,92	98228,62	70790,64	11279,50	118,95
2. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	157	140	128	124	122	-35,00	77,71
3. Відпрацьовано за рік працівниками, зайнятими у сільському господарстві:	ΣД	38,78	34,86	31,74	31,00	30,38	-8,40	78,34
а) тисяч днів								
б) тисяч годин	ΣГ	314,63	280,42	254,21	247,13	243,15	-71,48	77,28
4. Продуктивність праці, грн (п1/п2)*1000	ПП	379051,88	392740,96	292054,03	792166,32	580251,17	201199,28	153,08

Продовж. табл. Т.1

Показники	Умовні позначення	Роки					2017 р. до 2019 р.	
		2015	2016	2017	2018	2019	абсолютне відхилення (+;-)	відносне відхилення (%)
5. Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік (п3а*1000/п2)	Д	247	249	248	250	249,00	2,00	100,81
6. Середня тривалість робочого дня, год (п3б*1000/п2*п5)	Г	8,11	8,04	8,01	7,97	8,00	-0,11	98,65
7. Середньогодинний обсяг виробництва валової продукції, грн (п1/п3б)	ВРГ	189,15	196,08	147,06	397,47	291,14	102,00	153,92
ТОВ «Прогрес-НТ»								
1. Валова продукція (у співставних цінах 2016 р.), тис. грн	ВП	21285,82	18471,28	54043,25	115682,40	186996,43	165710,62	878,50
2. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	68	65	57	54	550	482,00	808,82
3. Відпрацьовано за рік працівниками, зайнятими у сільському господарстві:								
а) тисяч днів	ΣД	17,07	16,12	14,25	13,45	137,50	120,43	805,60
б) тисяч годин	ΣГ	136,27	130,20	113,20	107,62	1096,15	959,88	804,38
4. Продуктивність праці, грн (п1/п2)*1000	ПП	313026,71	284173,61	948127,16	2142266,68	339993,51	26966,80	108,61
5. Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік (п3а*1000/п2)	Д	251	248	250	249	250	-1,00	99,60
6. Середня тривалість робочого дня, год (п3б*1000/п2*п5)	Г	7,98	8,08	7,944	8,00	7,972	-0,01	99,85
7. Середньогодинний обсяг виробництва валової продукції, грн (п1/п3б)	ВРГ	156,20	141,87	477,41	1074,90	170,59	14,39	109,21

Додаток У

Таблиця У.1

Вихідні дані для факторного аналізу рентабельності персоналу аграрних підприємств, 2015-2019 рр.

Показники	Умовні позначення	Роки					Абсолютне відхилення (+;-) 2019 р. до 2015 р.
		2015	2016	2017	2018	2019	
ТОВ «Промінь Приват»							
Обсяг випуску продукції у поточних цінах, тис. грн	ВП	68496,52	69172,80	92146,94	76297,25	101815,80	33319,28
Обсяг реалізації продукції, тис. грн	Вр	58922	70578	101734,00	82920,00	106518,00	47596,00
Питома вага реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції	Чрп	86,02	102,03	110,40	108,68	104,62	18,60
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	Пр	7772	14094	4673	17792	11646	3874,00
Рівень рентабельності продажу, коефіцієнт	Рпр	5,40	9,70	-2,19	16,18	4,65	-0,76
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧПс.о.	176	169	137	127	114,0	-62,00
Річний виробіток на одного працівника, тис. грн /особу	ВР	389,18	409,31	672,61	600,77	893,12	503,94
Прибуток на одного працівника, тис грн/особу	Пр1	44,16	83,40	34,11	140,09	102,16	58,00
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»							
Обсяг випуску продукції у поточних цінах, тис. грн	ВП	70065,74	53712,91	78125,35	39812,34	78928,84	8863,09
Обсяг реалізації продукції, тис. грн	Вр	26979	24610	71201	42555	97651	70672,00
Питома вага реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції	Чрп	38,51	45,82	91,14	106,89	123,72	85,22
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	Пр	5468	4829	37239	15844,00	24560	19092,00
Рівень рентабельності продажу, коефіцієнт	Рпр	4,36	0,15	23,10	12,50	12,45	8,10
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧПс.о.	68	62	72	71,00	69	1,00
Річний виробіток на одного працівника, тис. грн /особу	ВР	1030,38	866,34	1085,07	560,74	1143,90	113,52
Прибуток на одного працівника, тис грн/особу	Пр1	80,41	77,89	517,21	223,15	355,94	275,53
СТОВ «Мусіївське»							
Обсяг випуску продукції у поточних цінах, тис. грн	ВП	226583,8	134556,9	387616,7	540314,1	535655,9	309072,09
Обсяг реалізації продукції, тис. грн	Вр	102258	331090	365102,0	360102,0	340298,0	238040,00

Продовж. табл. У.1

Показники	Умовні позначення	Роки					Абсолютне відхилення (+;-) 2019 р. до 2015 р.
		2015	2016	2017	2018	2019	
Питома вага реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції	Чрп	45,13	246,06	94,19	66,65	63,53	18,40
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	Пр	25643	147150	154130	139686	69408	43765,00
Рівень рентабельності продажу, коефіцієнт	Рпр	15,76	32,05	35,09	19,56	-22,13	-37,89
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧПс.о.	381	303	307	366	314	-67,00
Річний виробіток на одного працівника, тис. грн /особу	ВР	594,71	444,08	1262,60	1476,27	1705,91	1111,20
Прибуток на одного працівника, тис грн/особу	Пр1	67,30	485,64	502,05	381,66	221,04	153,74
ТОВ «Оріон молоко»							
Обсяг випуску продукції у поточних цінах, тис. грн	ВП	59511,15	54983,73	37382,92	98228,62	70790,64	11279,50
Обсяг реалізації продукції, тис. грн	Вр	33224	51481	40002	110707	70768	37544,00
Питома вага реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції	Чрп	55,83	93,63	107,01	112,70	99,97	44,14
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	Пр	4354	14595	3274	8728	-5966,00	-10320,00
Рівень рентабельності продажу, коефіцієнт	Рпр	22,18	40,09	-10,76	26,93	7,34	-14,84
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧПс.о.	157	140	128	124	122	-35,00
Річний виробіток на одного працівника, тис. грн /особу	ВР	379,05	392,74	292,05	792,17	580,25	201,20
Прибуток на одного працівника, тис грн/особу	Пр1	27,73	104,25	25,58	70,39	-48,90	-76,63
ТОВ «Прогрес НТ»							
Обсяг випуску продукції у поточних цінах, тис. грн	ВП	21285,82	18471,28	54043,25	115682,4	186996,43	165710,62
Обсяг реалізації продукції, тис. грн	Вр	27363	25564	38706,00	36357,00	113727,00	86364,00
Питома вага реалізованої продукції в загальному обсягу випуску продукції	Чрп	128,55	138,40	71,62	31,43	60,82	-67,73
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	Пр	8621	11505	10036,00	5347,00	316978,00	308357,00
Рівень рентабельності продажу, коефіцієнт	Рпр	30,99	37,20	28,50	25,21	17,30	-13,69
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧПс.о.	68	65	57	54	550	482,00
Річний виробіток на одного працівника, тис. грн /особу	ВР	313,03	284,17	948,13	2142,27	339,99	26,97
Прибуток на одного працівника, тис грн/особу	Пр1	126,78	177,00	176,07	99,02	576,32	449,54

Додаток Ф

Таблиця Ф.1

Вихідні дані для проведення факторного аналізу фондівдачі в аграрних підприємствах, 2015-2019 рр.

Показники	Умовні позначення	Роки					2015 р. до 2019 .	
		2015	2016	2017	2018	2019	абсолютне відхилення (+;-)	відносне відхилення (%)
ТОВ «Промінь Приват»								
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн	ВП	68496,52	69172,80	92146,94	76297,25	101815,80	33319,28	148,64
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	ОсФ	12776	17754,5	22233	23659	30788	18012	240,98
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	176	169	137	127	114	-62	64,77
Фондовіддіча, грн (п1/п2)	ФВ	5,36	3,90	4,14	3,22	3,31	-2,05	61,68
Продуктивність праці, грн (п1/п3*1000)	ПП	389184,75	409306,54	672605,40	600765,73	893121,02	503936,27	229,49
Фондоозброєність праці, грн (п2/п3*1000)	Фозб	72590,91	105056,21	162284,67	186291,34	270070,18	197479,27	372,04
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»								
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн	ВП	70065,74	53712,91	78125,35	39812,34	78928,84	8863,09	112,65
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	ОсФ	10351,5	10000,5	10308,5	11703	14750	4398,50	142,49
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	68	64	72	71	69	1	101,47
Фондовіддіча, грн (п1/п2)	ФВ	6,77	5,37	7,58	3,40	5,35	-1,42	79,06
Продуктивність праці, грн (п1/п3*1000)	ПП	1030378,59	839264,24	1085074,25	560737,24	1143896,21	113517,62	111,02
Фондоозброєність праці, грн (п2/п3*1000)	Фозб	152227,94	156257,81	143173,61	164830,99	213768,12	61540,17	140,43
СТОВ «Мусіївське»								
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн	ВП	226583,82	134556,96	387616,72	540314,06	535655,91	309072,09	236,41
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	ОсФ	23036,5	26269,5	31438	44691,5	61854,5	38818,00	268,51
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	381	303	307	366	314	-67,00	82,41
Фондовіддіча, грн (п1/п2)	ФВ	9,84	5,12	12,33	12,09	8,66	-1,18	88,04
Продуктивність праці, грн (п1/п3*1000)	ПП	594708,19	444082,37	1262595,19	1476267,91	1705910,53	1111202,35	286,85
Фондоозброєність праці, грн (п2/п3*1000)	Фозб	60463,25	86698,02	102403,91	122107,92	196988,85	136525,60	325,80

Продовж. табл. Ф.1

Показники	Умовні позначення	Роки					2015 р. до 2019 .	
		2015	2016	2017	2018	2019	абсолютне відхилення (+;-)	відносне відхилення (%)
ТОВ «Оріон молоко»								
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн	ВП	59511,15	54983,73	37382,92	98228,62	70790,64	11279,50	118,95
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	ОсФ	5105	8790,5	12846,5	12992	12843,5	7738,5	251,59
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	157	140	128	124	122	-35	77,71
Фондовіддіча, грн (п1/п2)	ФВ	11,66	6,25	2,91	7,56	5,51	-6,15	47,28
Продуктивність праці, грн (п1/п3*1000)	ПП	379051,88	392740,96	292054,03	792166,32	580251,17	201199,28	153,08
Фондоозброєність праці, грн (п2/п3*1000)	Фозб	32515,92	62789,29	100363,28	104774,19	105274,59	72758,67	323,76
ТОВ «Прогрес НТ»								
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн	ВП	21285,82	18471,28	54043,25	115682,40	186996,43	165710,62	878,50
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	ОсФ	4476	4073	3829,5	3841	59796	55320	1335,92
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	ЧП	68	65	57	54	550	482	808,82
Фондовіддіча, грн (п1/п2)	ФВ	4,76	4,54	14,11	30,12	3,13	-1,63	65,76
Продуктивність праці, грн (п1/п3*1000)	ПП	313026,71	284173,61	948127,16	2142266,68	339993,51	26966,80	108,61
Фондоозброєність праці, грн (п2/п3*1000)	Фозб	65823,53	62661,54	67184,21	71129,63	108720,00	42896,47	165,17

Додаток X

Таблиця X.1

**Вихідні дані для проведення факторного аналізу впливу матеріаловіддача на вартість валової продукції
аграрних підприємств, 2015-2019 рр.**

Показники	Умовні позначення	Роки				
		2015	2016	2017	2018	2019
ТОВ «Промінь Приват»						
Виробництво валової продукції, тис. грн	ВП	58922,00	70578,00	101734,00	82920,00	106518,00
Матеріальні витрати, тис. грн	МВ	50856	51748	54068	58690	68005
Матеріаловіддача, грн (п1/п2)	Мвід	1158,60	1363,88	1881,59	1412,85	1566,33
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»						
Виробництво валової продукції, тис. грн	ВП	26979,00	24610,00	71201,00	42555,00	97651,00
Матеріальні витрати, тис. грн	МВ	15059	14800	25562	34525	38838
Матеріаловіддача, грн (п1/п2)	Мвід	1791,55	1662,84	2785,42	1232,59	2514,32
СТОВ «Мусіївське»						
Виробництво валової продукції, тис. грн	ВП	102258,00	331090,00	365102,00	340298,00	360102,00
Матеріальні витрати, тис. грн	МВ	69340	127992	170872	215322	135867
Матеріаловіддача, грн (п1/п2)	Мвід	1474,73	2586,80	2136,70	1580,41	2650,40
ТОВ «Оріон молоко»						
Виробництво валової продукції, тис. грн	ВП	2015	2016	2017	2018	2019
Матеріальні витрати, тис. грн	МВ	33224,00	51481,00	40002,00	110707,00	70768,00
Матеріаловіддача, грн (п1/п2)	Мвід	10394	17427	31196	28784	35345
ТОВ «Прогрес-НТ»						
Виробництво валової продукції, тис. грн	ВП	27363,00	25564,00	38706,00	36357,00	316978,00
Матеріальні витрати, тис. грн	МВ	25157	23812	12543	13096	93383
Матеріаловіддача, грн (п1/п2)	Мвід	1087,69	1073,58	3085,86	2776,19	3394,39

Додаток Ц

Таблиця Ц.1

Вихідні дані для проведення факторного аналізу приросту прибутку в аграрних підприємствах, 2015, 2019 рр.

Продукція	Обсяг реалізованої продукції, ц		Собівартість реалізованої продукції, тис. грн		Виручка від реалізації продукції, тис. грн		2015 р.		Умовні витрати, тис. грн	Умовна виручка, тис. грн
	2015 р.	2019 р.	2015 р.	2019 р.	2015 р.	2019 р.	собівартість 1 ц, грн	ціна реалізації, грн/ц		
	OP0	OP1	OP0*Сп0	OP1*Сп1	OP0*Ц0	OP1*Ц1	Сп0	Ц0	Сп0*OP1	OP1*Ц0
ТОВ «Промінь Приват»										
Пшениця озима	9859	19328	1996	5264	2336	6024,92	202,45	236,94	3913,04	4579,59
Кукурудза на зерно	57394	98674	9702	31542	15238	32362,11	169,04	265,50	16680,06	26197,76
Ячмінь ярий	1982	6418	671	1472	454	1904,03	338,55	229,06	2172,79	1470,12
Соняшник	9576	26594	3965	11293	5479	21721,98	414,06	572,16	11011,40	15216,01
Соя	5144	18552	1506	6946	3548	15490,92	292,77	689,74	5431,44	12795,98
М'ясо: ВРХ	3224	1706	11338	8177	7353	3927,21	3516,75	2280,71	5999,57	3890,89
Молоко	47248	36172	20139	25991	19481	17977,48	426,24	412,31	15417,96	14914,21
Всього	х	х	49317	90685	53889	99408,66	х	Х	60626,27	79064,56
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»										
Пшениця озима	15352	6003	2400	2201	2073	1729,82	156,33	135,03	938,46	810,59
Кукурудза на зерно	82614	134963	9107	40323,5	8108	44980,7	110,24	98,14	14877,72	13245,70
Ячмінь ярий	9395	2883	1646	823,7	1511	783,5417	175,20	160,83	505,10	463,67
Соняшник	20552	23886	7432	13733	7803	21778,06	361,62	379,67	8637,64	9068,82
Соя	9063	10626	3090	5527,9	3129	14166	340,95	345,25	3622,90	3668,63
Ріпак озимий	10968	5373	3310	3175,5	3153	4791,37	301,79	287,47	1621,50	1544,59
Всього	х	х	26985	65784,6	25777	88229,49	х	Х	30203,32	28802,00
СТОВ «Мусіївське»										
Пшениця озима	65784	110517	11487,5	34541,7	17711,1	35782	174,62	269,23	19298,98	29754,62
Кукурудза на зерно	148423	328953	12868,3	75769,2	24194,4	102290	86,70	163,01	28520,28	53622,55
Соняшник	13517	105942	4217,1	57478,5	5070,2	87932	311,98	375,10	33052,31	39738,63
Цукрові буряки	261676	831463	15516,9	59930,8	10292,8	64701	59,30	39,33	49304,21	32704,88

Продовж. табл. Ц.1

Продукція	Обсяг реалізованої продукції, ц		Собівартість реалізованої продукції, тис. грн		Виручка від реалізації продукції, тис. грн		2015 р.		Умовні витрати, тис. грн	Умовна виручка, тис. грн
	2015 р.	2019 р.	2015 р.	2019 р.	2015 р.	2019 р.	собівартість 1 ц, грн	ціна реалізації, грн/ц		
	ОР0	ОР1	ОР0*Сп0	ОР1*Сп1	ОР0*Ц0	ОР1*Ц1	Сп0	Ц0		
Молоко	36701	45770	12240,1	30578,7	14210,2	37410	333,51	387,19	15264,69	17721,61
Всього	х	х	56329,9	258298,9	71478,7	328115	х	х	145440,47	173542,30
ТОВ «Оріон молоко»										
Пшениця озима	23841	34119	4255,8	11449,2	4313,8	11210	178,51	180,94	6090,50	6173,51
Кукурудза на зерно	11877	6223	1715,5	433,7	2137	385	144,44	179,93	898,84	1119,69
Соняшник	22041	31262	6958	25376,7	8192,8	21361	315,68	371,71	9868,93	11620,31
Соя	9453	21898	4318,3	16535	55394,8	16241	456,82	5860,02	10003,40	128322,79
М'ясо: ВРХ	1711	809	2717,3	2970,5	2088	1431	1588,14	1220,34	1284,80	987,25
Молоко	29626	26242	10794,4	19590,5	10007,9	19785	364,36	337,81	9561,42	8864,76
Всього	х	х	30759,3	76355,6	82134,3	70413	х	х	37707,89	157088,31
ТОВ «Прогрес НТ»										
Пшениця озима	8324	-	813,5	-	3003,1	-	97,73	360,78		
Жито	601	-	41,1	-	172,7	-	68,39	287,35		
Кукурудза на зерно	5023	393770	1133,6	127087,9	1864,3	209153,3	225,68	371,15	88866,75	146148,80
Соняшник	-	61438	-	38672,7	-	70615,84	-	-		
Ячмінь ярий	42	-	4,6	-	10,2	-	109,52	242,86		
М'ясо: ВРХ	1250	-	3856,9	10094	2499,7	9561,495	3085,52	1999,76		
свиней	1940	-	5126,4	-	3042,8	-	2642,47	1568,45		
Молоко	28487	22221	10000,6	19786,7	16237,9	23149,15	351,06	570,01	7800,87	12666,21
Всього	х	х	20976,7	195641,3	26830,7	312479,8	х	х	96667,62	158815,01

Додаток Ш

Таблиця Ш.1

Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів аграрних підприємств на 2021-2022 рр.

Показник	Зміст показника	Значення показника у 2019 році	Прогноз на 2021 рік	Прогноз на 2022 рік
ТОВ «Промінь-Приват»				
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів		0,62372	0,64314
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів		0,521135	0,519124
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів		0,182804	0,182853
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів		1,0	1,0
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів		0,295858	0,302874
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів		0,852196	0,900166
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності		0,344913	0,253144
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів		0,573269	0,5977714
w ₂	Екологічна ефективність використання ресурсів		0,169133	0,107152
w ₃	Соціальна ефективність використання ресурсів		0,769758	0,796959
w	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів		0,562108	0,577068
ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»				
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів		0,489127	0,477793
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів		0,435239	0,428526
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів		0,306619	0,306896
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів		0,342539	0,342448
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів		0,873016	0,87053
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів		0,607158	0,615186
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності		0,294102	0,296271
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів		0,429388	0,419578
w ₂	Екологічна ефективність використання ресурсів		0,121598	0,096218
w ₃	Соціальна ефективність використання		0,806479	0,861247

	ресурсів			
w	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів		0,39682	0,378252
СТОВ «Мусіївське»				
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів		0,689832	0,690264
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів		0,76327	0,801646
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів		0,684522	0,746545
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів		0,793537	0,831781
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів		0,810354	0,810229
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів		0,827682	0,858335
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності		0,023396	0,01802
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів		0,710745	0,737683
w ₂	Екологічна ефективність використання ресурсів		0,184625	0,155808
w ₃	Соціальна ефективність використання ресурсів		0,82037	0,864453
w	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів		0,539706	0,539735
ТОВ «Оріон молоко»				
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів		0,204169	0,182847
w ₁₂	Ефективність використання трудових ресурсів		0,530175	0,538719
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів		0,428528	0,422511
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів		0,769793	0,833195
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів		0,654736	0,65082
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів		0,582262	0,582263
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності		0,44607	0,467368
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів		0,460831	0,45851
w ₂	Екологічна ефективність використання ресурсів		0,070165	0,052355
w ₃	Соціальна ефективність використання ресурсів		0,552154	0,598828
w	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів		0,305143	0,287359
ТОВ «Прогрес-НТ»				
w ₁₁	Ефективність використання матеріальних ресурсів		0,374666	0,378265
w ₁₂	Ефективність використання трудових		0,446507	0,444091

	ресурсів			
w ₁₃	Ефективність використання фінансових ресурсів		0,455314	0,540293
w ₁₄	Ефективність використання інформаційних ресурсів		0,528212	0,52764
w ₁₅	Ефективність використання часових ресурсів		0,241515	0,241484
w ₁₆	Ефективність використання земельних ресурсів		0,816542	0,887756
w ₁₇	Інтегральний показник рентабельності		0,590686	0,594517
w ₁	Економічна ефективність використання ресурсів		0,590686	0,594517
w ₂	Екологічна ефективність використання ресурсів		0,154625	0,085908
w ₃	Соціальна ефективність використання ресурсів		0,94616	0,96612
w	Інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів		0,574079	0,574377

Додаток Щ

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Мішенка, 2, м. Полтава, 36011, тел.: (+38 0532) 60-76-06, 60-31-10 тел./ факс: (+38 0532) 56-92-53,
E-mail: gol_apc@adm-pl.gov.ua Web: http://www.apk.adm-pl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 00732619

07.12.2021 № 02.1-24/107 На № _____ від _____

В спеціалізовану вчену раду
із захисту дисертацій

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень за проблематикою формування та ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що проведені аспірантом кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету Баган Надією Валеріївною

Дисертаційне дослідження Баган Надії Валеріївни містить нові науково-методичні підходи до формування та визначення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Доцільно підкреслити практичну значимість проведених авторкою розрахунків економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та запропонованого матричного підходу до визначення стратегії ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, що дозволяє охарактеризувати діючу ресурсну стратегію та обґрунтувати необхідність її оптимізації у економічно-соціальному, економічно-екологічному або соціально-екологічному напрямках.

У цілому представлені пропозиції актуальні, мають практичну значимість та можуть бути використані як органами державного управління, так і в діяльності аграрних підприємств.

Директор Департаменту

Сергій ФРОЛОВ

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ФОНД
ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА
ПО ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

вул. Пирогова 18, м. Полтава, 36014, Україна
E-mail: rfpp.poltava@gmail.com, web:
<http://www.ufop.gov.ua>, Код ЄДРПОУ
25717868

**POLTAVA REGION FOUNDATION
FOR ENTREPRENEURSHIP
SUPPORT**

Pirogova str., 18, Poltava, Ukraine, 36014
E-mail: rfpp.poltava@gmail.com, web:
<http://www.ufop.gov.ua>, EDPNOU (National
State Registry of Ukrainian Enterprises and
Organizations) 25717868

№ 15 від 25.08.2021 р.
На № _____ від _____

В спеціалізовану вчену раду
із захисту дисертацій

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баган Надії Валеріївни в практику роботи «Регіонального фонду
підтримки підприємництва по Полтавській області»*

Дисертаційне дослідження Баган Надії Валеріївни містить нові науково-методичні підходи до формування та ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Основні пропозиції авторки полягають в удосконаленні економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Визначені авторкою позитивні та негативні тенденції розвитку аграрних підприємств Полтавської області будуть враховані «Регіональним фондом підтримки підприємництва по Полтавській області» під час стратегічного планування та надання консультаційних (дорадчих) послуг для українських підприємців.

Генеральний директор

Ніна КУЗЬМЕНКО

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОРІОН МОЛОКО»

Україна, 37832, Полтавська обл., Лубенський р-н, село Штомпелівка,
вул.Центральна, будинок 42.

Тел. /факс +380536295635 e-mail: office.orion@gmail.com

Код ЄДРПОУ 35754120

№ 56 від 17.02 2021 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баган Надії Валеріївни в практику роботи ТОВ «Оріон Молоко»

Дисертаційне дослідження Баган Надії Валеріївни присвячене проблематиці ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Авторка здійснила інтегральну оцінку економічної ефективності використання ресурсів, запропонувала методику визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів та визначила для ТОВ «Оріон Молоко» стратегію розвитку. Пропозиції авторки спрямовані на оптимізацію використання ресурсів перш за все за рахунок людського фактору. Запропонована методика дозволить підприємству за рахунок удосконалення методів управління ресурсами здобути додаткові конкурентні переваги на ринку.

Директор ТОВ «Оріон Молоко»

Ольга ТАРАСЕНКО

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «МУСІЇВСЬКЕ»

вул. Жовтнева, 10 с. Мусіївка Лубенський р-н Полтавська обл. 37830

Тел. /факс (05362) 9-67-35 e-mail: musievka@astartakiev.kiev.ua

р/р 26006438823 в АТ «Райффайзен Банк Аваль» МФО 380805 код ЄДРПОУ 03770359

№ 73 від 03.09 2021 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баган Надії Валеріївни, аспіранта
Полтавської державної аграрної академії
в практику роботи СТОВ «Мусіївське»

Дисертаційне дослідження Баган Надії Валеріївни присвячене проблематиці формування та ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Авторкою проведений аналіз внутрішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів, виокремлені основні проблеми та запропоновані шляхи підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Баган Н. В. дослідила, що СТОВ «Мусіївське» зможе додатково отримати прибуток за рахунок: скорочення щоденних втрат робочого часу, підвищення продуктивності праці та зростання середньорічного виробітку продукції одним працівником.

Запропоновані розробки Баган Надії Валеріївни дадуть можливість удосконалити систему формування ресурсів та підвищити ефективність їх використання у підприємстві.

Директор СТОВ «Мусіївське»

Наталія ГОМОН

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ АГРОФІРМА «ЗОРЯ-АГРО»
Україна, 37662, Полтавська обл., Миргородський р-н, село Солонці
Тел./факс (05355) 31443/ (05355) 31847
Код ЄДРПОУ 35260067

№40 від 21.05 2021 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів науково-дослідних розробок
Баган Надії Валеріївни в практику роботи ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО»

Ця довідка підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Баган Надії Валеріївни присвяченого ефективності використання ресурсів аграрних підприємств були впроваджені в практичну діяльність підприємства.

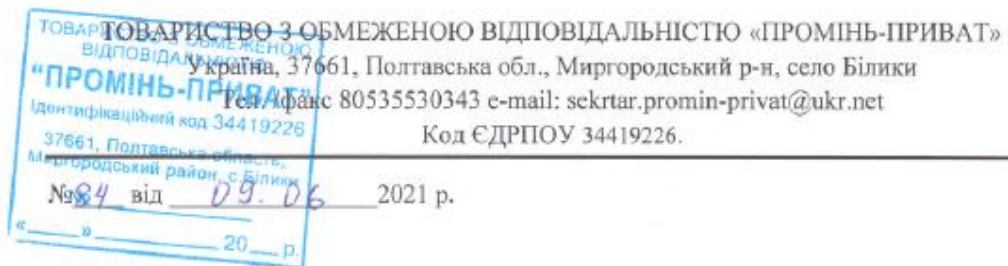
На основі запропонованого авторського методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів, проведеного автором об'єктивного аналізу ресурсного потенціалу та ефективності його використання, наданих рекомендацій буде застосовано комплекс економічних, організаційних технологічних та інноваційних заходів щодо підвищення ефективності використання ресурсів підприємства.

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації як підтвердження використання одержаних у дисертаційній роботі результатів на практиці.

Директор ТОВ Агрофірма
«ЗОРЯ АГРО»

Станіслав ПОРОЩАЙ

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баган Надії Валеріївни
в практику роботи ТОВ «Промінь-Приват»

Дисертаційне дослідження Баган Надії Валеріївни присвячене проблемам підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, містить актуальні наукові розробки та практичні рекомендації.

Практичне значення мають пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Авторка пропонує розглядати результат функціонування організаційно-економічного механізму як тріади ефективності «економіко-соціо-екологічного» розвитку ресурсовикористання в аграрних підприємствах. Пропонований механізм дозволить забезпечити впорядковану взаємодію всіх видів ресурсів з метою підвищення ефективності їх використання в процесі діяльності підприємства, що забезпечить створення необхідних умов для комплексного економічного, екологічного та соціального розвитку підприємства.

Представлені пропозиції мають практичну цінність та можуть бути впроваджені в діяльність ТОВ «Промінь-Приват»

Директор ТОВ «Промінь-Приват»

Володимир МИХАЙЛЕНКО

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «АГРОФІРМА
ДНІПРОАГРОЛАН»
Україна, 38213, Полтавська обл., Семенівський р-н, село Пузирі, вул.Центральна, буд. 40.
Тел. /факс +380674451862
Код ЄДРПОУ 31563604

№ 127 від 23.06 2021 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баган Надії Валеріївни на тему «Формування та ефективність використання
ресурсів аграрних підприємств»

Наукові результати, одержані дисертанткою Н. В. Баган, прийняті до розгляду та використані в практичній діяльності ТОВ «АГРОФІРМА ДНІПРОАГРОЛАН». Зокрема, пропозиції щодо обґрунтування потреби та методики визначення економічної ефективності використання ресурсів, яка включає оцінку всіх ресурсів підприємства за трьома видами ефективності. Авторкою надані рекомендації щодо розвитку підприємства на основі стратегії підвищення ефективності ресурсовикористання.

Розроблені авторкою дисертаційного дослідження заходи знайшли своє відображення у практичній діяльності ТОВ «АГРОФІРМА ДНІПРОАГРОЛАН».

Керівник організації

O. Kovalov

Олександр КОВАЛЬОВ

Додаток Ю
Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у монографіях:

1. Баган Н. В. Альтернативні джерела енергії: досвід іноземних країн та їх стан в Україні. *Розробка та вдосконалення енергетичних систем з урахуванням наявного потенціалу альтернативних джерел енергії* : колективна монографія / за ред. О. О. Горба, Т. О. Чайки, І. О. Яснолоб. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2017. С. 9–16. (0,55 друк. арк.).

2. Berezina L. M., Bahan N. V. «Innovation as an efficiency increasing factor of agricultural enterprises resources using». *Management of innovative development the economic entities* : collective monograph edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko, in 2 Vol. Higher School of Social and Economic. Przeworsk : Wydawnictwo i Drukarnia NOVA SANDEC, 2018. P. 161–168. (Особистий внесок автора: визначені чинники підвищення ефективності діяльності підприємств на інноваційних засадах, 0,36 / 0,20 друк. арк.).

3. Berezina L., Bahan N. Labor market of Ukraine trends of development. *Management mechanisms and development strategies of economic entities in conditions of institutional transformations of the global environment* : collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 2 Vol. ISMA University. Riga : «Landmark» SIA, 2019. P. 159–166. (Особистий внесок автора: визначені напрямки підвищення рівня зайнятості сільського населення, 0,32 / 0,16 друк. арк.).

4. Баган Н. В. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: стан та тенденції розвитку. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації* : колективна монографія. Полтава. 2021. С. 89–99. (0,40 друк. арк.).

**Статті в науковому періодичному виданні
країни Європейського Союзу:**

5. Bahan N. Economik, social and environmental features of use land resources in Ukraine and world. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. Vol. 2 No. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing. 2021. P. 10–16. (**Index Copernicus, Research Papers in Economics.**) (0,56 друк. арк.).

**Наукові праці у журналі, включеному до наукометричної бази даних
Web of Science:**

6. Kulinich T., Berezina L, **Bahan N.**, Vashchenko I., Huriiivska V. Application of project management: lean technologies and saving manufacturing (aspects of management and public administration). *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 No.5. 2021. P. 57–68. (**Web of Science**). (0,87/0,19 друк. арк.). (Особистий внесок автора: проаналізовано використання технології Industry 4.0 та LEAN-технології з використанням статистичних показників та методів аналізу: парної кореляції, регресійного аналізу, методів порівняння, синтезу та узагальнення).

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз:

7. Березіна Л. М., **Баган Н. В.** Актуальні проблеми використання ресурсів аграрних підприємств. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. С. 12–21. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (Особистий внесок автора: виокремлені проблеми, які виникають у процесі використання ресурсів аграрних підприємств, та запропонованні шляхи їх подолання 0,93 / 0,47 друк. арк.).

8. Безпарточний М. Г., Березіна Л. М., **Баган Н. В.** Витратний складник у стратегічному розвитку аграрних. *Проблеми системного підходу в економіці. Збірник наукових праць*. Випуск 2(70). Частина 1. 2019. С. 57–64. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (Особистий внесок автора: визначені стратегічні напрями зростання економічної ефективності аграрних підприємств через скорочення витрат господарської діяльності, поліпшення техніко-технологічної бази виробництва, розвиток маркетингу, підвищення продуктивності праці та вдосконалення системи управління загалом і управління витратами зокрема 0,66 / 0,26 друк. арк.).

9. Березіна Л. М., **Баган Н. В.**, Потяженко О. М. Перспективні напрями управління ефективністю діяльності підприємства. *Приазовський економічний вісник. №5 (16)*. 2019. С. 120–125. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (Особистий внесок автора: визначені перспективні напрями управління ефективністю діяльності підприємства та проаналізовані новітні концепції управління, 0,60 / 0,30 друк. арк.).

10. Баган Н. В. Теоретичні основи ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*. Хмельницьк, 2021. С. 282–287. (**Index Copernicus, Google Scholar, CrossRef**). (0,44 друк. арк.).

11. Баган Н. В. Напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. Тернопіль, 2021. Том 6. № 3. С. 190 – 196. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (0,50 друк. арк.).

Праці апробаційного характеру:

12. Баган Н. В. Ресурси аграрних підприємств та агропродовольчий ринок. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 30 листопада 2017 р. Полтава : кафедра економіки підприємства ПДАА, 2017. С. 117–121. (0,18 друк. арк.).

13. Березіна Л. М., Баган Н. В. Тенденції використання трудових ресурсів регіону. *Менеджмент XXI століття* : глобалізаційні виклики : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 19 квітня 2018 р. Полтава : ПП «Астроя», 2018. С. 102–105. (Особистий внесок автора: визначені негативні тенденції використання трудових ресурсів у Полтавській області, 0,09 / 0,05 друк. арк.).

14. Berezina L. M., Bahan N. V. Problems and prospects of financing agrarian enterprises. *Eastern European studies: economics, education and law* : Proceedings of the International Scientific Conferenc, Burgas, June 7-8, 2018 p. Bulgaria. Burgas : Publishing House FLAT Ltd-Burgas, 2018. P. 54–56. (Особистий внесок автора:

визначені джерела фінансової підтримки аграрних підприємств, 0,14 / 0,08 друк. арк.).

15. Березіна Л. М., Баган Н. В. Інноваційна діяльність аграрних підприємств. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студ. аспірантів та молодих вчених, м. Луцьк, 25 жовтня 2018 р. Луцьк, 2018. С. 7–9. (Особистий внесок автора: визначені особливості формування інноваційного типу розвитку в аграрних підприємствах, 0,14 / 0,10 друк. арк.).

16. Березіна Л. М., Баган Н. В. Особливості еколого-економічного розвитку земельних ресурсів аграрних підприємств. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. м. Полтава, 29 березня 2019 р. Полтава: ПДАА, 2019. С. 3–6. (Особистий внесок автора: визначені недоліки використання земельних ресурсів аграрних підприємств, 0,17 / 0,10 друк. арк.).

17. Баган Н. В. Вплив ризиків на використання ресурсів аграрних підприємств. *Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. м. Львів, 30 березня 2019 р. ГО «Львівська економічна фундація». Львів: ЛЕФ, 2019. С. 28–29. (0,10 друк. арк.).

18. Березіна Л. М., Баган Н. В. Особливості інноваційного менеджменту аграрних підприємств. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 23–24 квітня 2019 р. Полтава : ТОВ «Сімон», 2019. С. 84–86. (Особистий внесок автора: визначені причини гальмування інноваційного розвитку аграрних підприємств, 0,11 / 0,04 друк. арк.).

19. Баган Н. В. Актуальні проблеми використання земельних ресурсів аграрних підприємств. *Стратегії інноваційного розвитку економіки: проблеми, перспективи, ефективність*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Київ, 31 травня 2019 р. К. : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 28–31. (0,18 друк. арк.).

20. Баган Н. В. Вплив інновацій на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій* : матер. наук.-практ. інтернет-конфер. студ. та молодих вчених з між нар. участю, Харків – Шеворськ, 19 червня 2019 р. Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Wyższa Szkoła SpołecznoGospodarcza w Przeworsku. Przeworsk : WSSG, 2019. С. 84–86. (0,14 друк. арк.).

21. Berezina L. M., Bahan N. V. Зарубіжний досвід функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. *Perspectives of world science and education: the 2 nd International scientific and practical conference*, Osaka, 30-31 October 2019. Osaka, Japan: CPN Publishing Group, 2019. P. 524–529. (Особистий внесок автора: проведено дослідження досвіду формування і функціонування земельного ринку в США та країнах-членах ЄС, 0,18 / 0,10 друк. арк.).

22. Баган Н. В., Потяженко О. М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. студ.,

аспірантів та молодих вчених, м. Луцьк, 31 жовтня 2019 р. Луцьк, 2019. С. 86–88. (*Особистий внесок автора: встановлено напрями стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства відповідно до видів інноваційної діяльності, 0,08 / 0,05 друк. арк.*).

23. Баган Н. В., Потяженко О. М. Теоретичні основи управління ефективністю діяльності підприємства. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матер. IV Всеукр. наук.-практ. інтер.-конфер., м. Полтава, 01 листопада 2019 р. Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С. 67–68. (*Особистий внесок автора: визначено підходи до визначення поняття управління ефективністю, 0,12 / 0,08 друк. арк.*).

24. Баган Н. В. Виробничий потенціал підприємства: теоретичний аспект. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 31 березня 2020 р. Полтава, 2020. С. 81–84. (*0,13 друк. арк.*).

25. Баган Н. В. Ресурсне забезпечення аграрних підприємств. *Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Запоріжжя, 31 жовтня 2020 р. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2020. С. 56–58. (*0,10 друк. арк.*).

26. Баган Н. В. Впровадження інноваційних технологій в аграрних підприємствах: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Дніпро, 28 листопада 2020 р. Дніпро : ПДАБА, 2020. С. 105–108. (*0,17 друк. арк.*).

27. Баган Н. В. Процеси ресурсозбереження в аграрних підприємствах. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Полтава, 28 квітня 2021 р. Полтава. С. 25–30. (*0,18 друк. арк.*).

28. Баган Н. В. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. *Innovations and prospects of world science* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Ванкувер, 1-3 грудня 2021 р. Ванкувер, Канада, 2021. С. 1067–1070. (*0,10 друк. арк.*).